REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicația este editată de Ministerul Apărării Naționale, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varșovia

COLEGIUL DE REDACȚIE

- General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Academician DINU C. GIURESCU, Academia Română
- Dr. JAN HOFFENAAR, Președintele Comisiei Olandeze de Istorie Militară
- Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, London University
- Colonel (r) dr. PETRE OTU, directorul științific al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Prof. univ. dr. MIHAI RETEGAN, Universitatea București
- IULIAN FOTA, consilier prezidențial
- Dr. SERGIU IOSIPESCU, cc. șt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Prof. univ. dr. ALESANDRU DUȚU, Universitatea „Spiru Haret"
- Prof. univ. dr. MARIA GEORGESCU, Universitatea Pitești
- Comandor (r) GHEORGHE VARTIC

SUMAR

• Istorie veche

– *Dr. VASILE MĂRCULEȚ* – Politica Imperiului Romano-Bizantin la Dunărea de Jos în a doua jumătate a secolului al IV-lea 1

• Istorie modernă

– *CIPRIAN RIGMAN* – Aspecte din activitatea preoților militari ai Diecezei Greco-Catolice de Gherla la mijlocul secolului al XIX-lea (1856-1868) 8

• Centenar Primul Război Mondial

– *RADU ANDREICA, CĂTĂLIN HOROTAN, HAJNAL PÁLLUKÁCS, ANAMARIA POP* – Regimentul 51 infanterie Cluj 18

– *PETRE OTU* – Armata Română la declanșarea Primului Război Mondial 29

• Securitate națională și internațională

– *ȘERBAN CIOCULESCU* – România în NATO, după 10 ani: evoluții, semnificație, perspective 41

– *ȘERBAN PAVELESCU* – NATO, Parteneriatul pentru Pace și România. Un bilanț a două decenii de activitate 56

– *Lt. col. dr. IULIANA-SIMONA ȚUȚUIANU* – Intervenția umanitară, simbol al ordinii internaționale postmoderne. Noua față a războiului și religia ca vector geopolitic 67

• Război Rece

– *CERASELA MOLDOVEANU* – Schimbarea liderului de la Moscova (1964) – percepții românești 73

• Istorie universală

– *DRAGOȘ ILINCA* – Mandatul francez în Siria: între revoltă și emancipare (1920-1946) 81

– *ELIEZER PALMOR* – Contribuția evreilor originari din România la nașterea și consolidarea națiunii israeliene 92

• Opinii

– *General maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU* – Despre utilitatea cercetării istoriei în armată. Note asupra unui studiu de Floribert Baudet 103

• Memorialistică

– Gheorghe D. Ghinea, „Campania din Ardeal 1916". Un jurnal inedit – *COSTIN FENEȘAN* 106

• Aniversări

– *Dr. CRISTINA CONSTANTIN* – Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I" la împlinirea a 90 de ani de existență, 1923-2013 121

• Asociații de reconstituire istorico-militară

– *MIRCEA EMILIAN STOICA* – Asociația Tradiția Militară 124

• Recenzii, prezentări de cărți

– Sergiu Iosipescu, Alexandru Madgearu, Mircea Soreanu, *Marea Neagră. State și frontiere. De la sfârșitul antichității la Pacea de la Paris,* Editura Militară, București, 2013 – *GHEORGHE VARTIC* 128

– Prof. Teodor Ștefan, Jean-Camille Blondel. *O misiune diplomatică în vremuri de grea cumpănă 1907-1916 – Destinul familiei Blondel*, Editura PIM, Iași, 2013 – *SERGIU IOSIPESCU* 131

– *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956*, Institutul Diplomatic Român, București, 2013 – *PETRE OTU* 133

• Viața științifică

– *DANIELA ȘIȘCANU* – Masa rotundă: România și „Primăvara de la Praga" 135

• Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C".

• Poziția revistei în lista-catalog a publicațiilor este la numărul 5017
ISSN 1220-5710

CONTENTS

• **Ancient History**
– *Dr. VASILE MĂRCULEȚ* – The Policy of the Roman-Byzantine Empire in the Lower Danube during the Second Half of the 4th Century 1

• **Modern History**
– *CIPRIAN RIGMAN* – Aspects from the Activity of the Military Priests of Gherla Greek-Catholic Diocese in the Middle of the 19th Century (1856-1868) 8

• **First World War Centenary**
– *RADU ANDREICA, CĂTĂLIN HOROTAN, HAJNAL PÁLLUKÁCS, ANAMARIA POP* – 51st Infantry Regiment Cluj 18
– *PETRE OTU* – Romanian Army at the Outbreak of World War I 29

• **National and International Security**
– *ȘERBAN CIOCULESCU* – Romania in NATO, Ten Years After: Developments, Significance, Perspectives 41
– *ȘERBAN PAVELESCU* – NATO, the Partnership for Peace and Romania. A Report on the Two Decades of Activity 56
– *Lt. Col. Dr. IULIANA-SIMONA ȚUȚUIANU* – Humanitarian Intervention, Symbol of the Postmodern International Order. The New Face of Warfare and Religion as a Geopolitical Vector 67

• **The Cold War**
– *CERASELA MOLDOVEANU* – The Change of the Leader in Moscow (1964) – Romanian Perceptions 73

• **Universal History**
– *DRAGOȘ ILINCA* – The French Mandate of Syria: Between Revolt and Emancipation (1920-1946) 81
– *ELIEZER PALMOR* – The Contribution of the Romanian-born Jews to the Creation and Consolidation of the Israeli Nation 92

• **Opinions**
– *Major-general (ret.) Dr. MIHAIL E. IONESCU* – About the Usefulness of Historical Research for the Military. Notes on a Study by Floribert Baudet 103

• **Memoirs**
– Gheorghe D. Ghinea, „The Campaign of 1916 in Transylvania". A Unique Diary – *COSTIN FENEȘAN* 106

• **Anniversaries**
– *Dr. CRISTINA CONSTANTIN* – The National Military Museum "King Ferdinand I" at the 90th Anniversary, 1923-2013 121

• **Associations of Historical Reenactment**
– *MIRCEA EMILIAN STOICA* – The Association "Tradiția Militară" 124

• **Reviews**
– Sergiu Iosipescu, Alexandru Madgearu, Mircea Soreanu, *Marea Neagră. State și frontiere. De la sfârșitul antichității la Pacea de la Paris,* Editura Militară, București, 2013 – *GHEORGHE VARTIC* 128
– Prof. Teodor Ștefan, Jean-Camille Blondel. *O misiune diplomatică în vremuri de grea cumpănă 1907-1916 – Destinul familiei Blondel*, Editura PIM, Iași, 2013 – *SERGIU IOSIPESCU* 131
– *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956*, Institutul Diplomatic Român, București, 2013 – *PETRE OTU* 133

• **Scientific Life**
– *DANIELA ȘIȘCANU* – Round Table: Romania and the "Prague Spring" 135

• Responsabil de număr: PETRE OTU
• ALEXANDRU VOICU – redactor
• ADRIAN PANDEA – coperta
• ELENA LEMNARU – tehnoredactare computerizată

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, București, sector 1, telefon: 0213157827, telefax: 004021-3137955www.mapn.ro/diepa/ispaim

B 00136/08.09.2014

POLITICA IMPERIULUI ROMANO-BIZANTIN LA DUNĂREA DE JOS ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL IV-LEA

Dr. VASILE MĂRCULEȚ *

Abstract

A serious overturn of the power balance in the Lower Danube would produce around the year of 375. The factor determining such an evolution was the Huns' migration from Central Asia towards Europe. The attempts of the Visigoth leader, Athanaric, to stop the Huns' from advancing, somewhere between Prut and Dniester, then on the Siret river, failed. The defeat resulted in the split of the Visigoths. A part of them, under the leadership of Athanaric himself, retreated in the Caucaland region. A second group, commanded by Fritigern and Alavivus, was given from Emperor Valens the right to settle in the diocese of Thrace, in the Marcianopolis region. They were followed by some Ostrogoth groups, commanded by Alatheus and Saphrax, mixed with some groups of Alans.

The abuses of the Roman-Byzantine local administration caused the outbreak of a powerful Goth uprising, under the leadership of Fritigern (377). On August 9 however, near Hadrianopolis, the Roman-Byzantine forces commanded by Valens suffered a complete disaster against the barbarians. Almost four year would take for the new augustus of the Orient, Theodosius I (379-395), to bring peace to the region and restore the positions of the Roman-Byzantine Empire in the Lower Danube. The annihilation of new attempts of the northern Danube Germanics to settle South of the river consolidated the Empire's positions in the Lower Danube frontier.

Keywords: *Byzantine Empire, Lower Danube, Huns, Visigoths, Theodosius I*

O gravă răsturnare a raportului de forțe la Dunărea de Jos avea să se producă în jurul anului 375. Factorul care a determinat o asemenea evoluție a fost migrația hunilor din Asia Centrală spre Europa.

Problema gotă (c.375-378). În înaintarea lor spre vest, hunii au distrus Regatul Ostrogot din nordul Mării Negre, condus de regele Hermanarich (c.370), determinând dislocarea ostrogoților. O parte dintre aceștia s-au supus învingătorilor, iar alta, mai redusă numeric, sub conducerea căpeteniilor Alatheus și Saphrax s-au îndreptat spre Dunărea de Jos[1].

Încercările lui Athanarich de a opri înaintarea hunilor, undeva între Prut și Nistru, apoi pe Siret au eșuat. Înfrângerea suferită a avut ca urmare scindarea vizigoților. O parte a acestora, sub conducerea lui Athanarich înșuși, s-a retras „în ținutul Caucalandei *(ad*

* Dr. în istorie, Colegiul Tehnic „Mediensis" din Mediaș.

Caucalandensem locum), greu accesibil din cauza munților înalți și a pădurilor dese care-l înconjurau"[2]. Localizarea Caucalandei rămâne o problemă deschisă în istoriografie. De-a lungul timpului, a fost propusă, regiunea Munților Buzăului, Țara Loviștei, platoul Bârladului, Munții Banatului, nordul Moldovei sau Transilvania, regiunea cea mai probabilă aleasă de Athanarich ca loc de refugiu[3]. O a doua grupare, sub conducerea șefilor Frithigern și Alavivus, estimată de unii istorici ai vremii la circa 200.000 de oameni, a obținut din partea autorităților romano-bizantine dreptul de a se stabili, în calitate de *dediticii*, în dioceza Thracia, în „părțile Moesiei", mai exact în regiunea Marcianopolis-ului[4]. Acestora li s-au alăturat curând câteva grupări ostrogote, conduse de cei doi *duces* sau *reges*, Alatheus și Saphrax, amestecate cu unele cete de alani[5].

Zonele de trecere ale Dunării nu se cunosc cu exactitate. Noel Lenski consideră că vizigoții au traversat fluviul pe la Durostorum, iar ostrogoții pe la Noviodunum[6]. În absența unor informații certe cu privire la acest aspect, opinia exprimată de istoricul amintit rămâne doar o ipoteză.

Foarte probabil, de evenimentele dramatice ale refugierii în Imperiul Romano-Bizantin se leagă îngroparea unor mari tezaure de *siliquae* de argint emise între domnia lui Constantius II și prima parte a domniei lui Gratianus (375-379). Asemenea tezaure au fost descoperite în sudul Olteniei la Sucidava (6.000 de piese), la Caracal (peste 3.000 de piese) și la Zimnicea (peste 400 de piese)[7]. Mari tezaure de *siliquae* au fost descoperite la Redea și Sprâcenata (jud. Olt, România) și la Drănic (jud. Dolj, România)[8]. Zonă de descoperire a acestor tezaure pare a confirma afirmația lui Iordanes că trecerea peste Dunăre a vizigoților, sau, cel puțin, a unei părți a acestora, s-a făcut inițial „în Dacia Ripensis", abia apoi cu „îngăduința împăratului s-au așezat în Moesia și Thracia"[9].

În perioada invaziei hunilor Imperiul Romano-Bizantin a continuat să păstreze sub controlul său capetele pod de pe malul stâng al Dunării de Jos, din dreapta Oltului, de la Drobeta, Hinova, Bistreț, Desa și Sucidava[10]. Un fragment de inscripție descoperit la Romula, pusă în cinstea împăraților Valentinianus I și Valens confirmă faptul că și aici este posibil să mai fi funcționat o garnizoană romano-bizantină.

Conform relatării istoricului Socrates, calitățile militare ale vizigoților au cântărit mult în decizia împăratului de a-i accepta în imperiu în calitate de *dediticii*. Prin colonizarea acestora în sudul Dunării, Valens a avut în vedere atingerea unor obiective militare de importanță vitală pentru imperiu, respectiv consolidarea apărării *limes*-ului dunărean. Referindu-se la acest aspect, istoricul menționat consemnează că acceptând așezarea vizigoților în provinciile riverane Dunării de Jos, împăratul „credea că va dobândi o oaste pregătită și instruită împotriva dușmanilor, deoarece nădăjduia că barbarii vor fi păzitori mai aprigi [ai hotarelor] decât romanii"[11]. O informație asemănătoare ne transmite Jordanes, care susține că Valens i-a așezat pe vizigoții în provinciile limitrofe Dunării cu scopul de a face din ei, „un zid al imperiului în fața celorlalte popoare"[12].

Un grup însemnat de vizigoți, condus de regele Arimerius (Arimir), fiul reginei Gaatha, care era creștină, a rămas la în continuare la nord de Dunăre. Cândva, „în timpul domniei lui Valentinianus și Theodosius", respectiv între anii 383 și 392, aceasta a strâns moaștele martirilor din timpul persecuției lui Athanarich și le-a dus în Imperiul Romano-Bizantin, se pare la Cyzikos. La revenirea în *Gothia*, regina creștină avea să fie ucisă de goții păgâni[13].

Informațiile prezentate permit concluzia că, cel puțin, în primul deceniu și jumătate, care a urmat atacului hunilor, probabil chiar până la începutul secolului al V-lea, în nordul Dunării de Jos a continuat să funcționeze, cel puțin, un centru de putere vizigot. Nu este exclus, având în vedere informațiile privind strângerea moaștelor martirilor din timpul persecuției lui Athanarich, ca respectivul centru de putere să se fi constituit chiar în teritoriile stăpânite de fostul rege vizigot. În acest caz, centrul de putere condus de Arimerius este continuatorul direct al celui condus până în 376 de Athanarich. Nu este exclus ca aceasta să fie *Gothia* din teritoriul vechii Dacii, la care face referire istoricul Paulus Orosius la începutul secolului al V-lea[14].

În ceea ce-i privește pe vizigoții așezați în sudul Dunării, aceștia s-au văzut repede în fața unor dificultăți insurmontabile. Lipsiți de cele necesare traiului, deoarece împăratul le dăduse alimente doar „pentru un timp limitat", ei au căzut victimă abuzurilor reprezentanților

administrației locale în frunte cu Lupicinus, *comes rei militaris Thraciae*, și Maximus, *dux Moesiae [Secundae]*, amândoi „întrecându-se în acte nesăbuite", scrie Ammianus Marcellinus[15]. Informații înfiorătoare privind cruzimile la care au fost supuși vizigoții sunt de asemenea reflectate în operele lui Eunapius din Sardes, Zosimos sau Iordanes[16].

Abuzurile administrației locale romano-bizantine au determinat izbucnirea unei puternice răscoale a vizigoților colonizați în imperiu, cărora li se vor alătura cetele de ostrogoți, dar și unele grupuri de alani alungați de huni pătrunse la sud de Dunăre (377). Sub conducerea lui Frithigern, barbarii răsculați, cărora li s-au alăturat categoriile defavorizate ale populației locale – mineri, coloni, sclavi și alții – supuse unei fiscalități excesive, au zdrobit slabele împotriviri ale forțelor imperiale din Peninsula Balcanică și au devastat întinse regiuni ale diocezei Thracia. Au căzut victimă distrugerilor barbare, îndeosebi provinciile Moesia Secinda și Scythia Minor, devenite teatru de război. Victoriile obținute asupra forțelor romano-bizantine la *Ad Salicem*, în Scythia Minor, lângă Marcianopolis, în Moesia Secunda sau pe râul Hebros (Maritza), au scos de sub autoritatea Constantinopolului aceste regiuni[17].

Valens, aflat în Orient, s-a grăbit să încheie un armistițiu cu Persia pentru a putea reveni de urgență pe frontul din Balcani, unde situația imperiului devenea dramatică. Totodată, el a solicitat sprijinul împăratului din Apus, Gratianus, care, în fruntea unor trupe ușor înarmate a înaintat până la Castra Martis, în Dacia Ripensis, „în apropierea căruia – consemnează Ammianus Marcellinus –, atacat prin surprindere de alani, a pierdut pe câțiva dintre cei care-l însoțeau"[18]. La 9 august, însă, în apropiere de Hadrianopolis, forțele romano-bizantine comandate de împărat sufereau un dezastru complet. Legiunile armatei imperiale au fost pur și simplu spulberate de cavaleria gotă (vizigotă și ostrogotă reunită). Însuși împăratul rămânea pe câmpul de luptă; corpul său nu a fost găsit niciodată[19].

Consecințele grave ale dezastrul armatei imperiale de la Hadrianopolis, depășit doar de cel de la Cannae, după Ammianus Marcellinus[20], nu vor întârzia să se vadă. Rămase fără o apărare eficientă, provinciile balcanice au fost cumplit devastate de barbari. După victorie, scrie Theophanes Confessor, vizigoții și aliații lor „pustiiră mai multe provincii: Scythia, Moesia, Thracia, Macedonia, Achaia și toată Hellda, aproximativ vreo douăzeci de provincii"[21]. Apărarea *limes*-ului dunărean a fost de asemenea grav dezorganizată.

Restabilirea autorității Imperiului Romano-Bizantin la Dunărea de Jos. Aproape patru ani îi vor fi necesari noului *augustus* al Orientului, Theodosius I (379-395) pentru a pacifica regiunea și a restaura pozițiile Imperiului Romano-Bizantin la Dunărea de Jos. Prin folosirea forței și a intrigilor diplomatice, autoritățile romano-bizantine au reușit să rupă coeziunea adversarului și să înregistreze primele succese. Generalul Modares, un got intrat în serviciul Constantinopolului, aplică conaționalilor săi câteva înfrângeri usturătoare în Thracia (379), determinând o răsturnare a desfășurării conflictului în favoarea imperiului. În consecință, spre sfârșitul anului 379, barbarii erau aruncați la nord de Munții Haemus[22].

În a doua jumătate a anului 380 Frithigern dispare și odată cu el se rupe și unitatea de acțiune a germanicilor. Situația este imediat speculată de diplomația imperială. Unele grupări gote sunt dirijate spre Illyricum. Un *foedus*, încheiat cu ostrogoții lui Alatheus și Saphrax de către împăratul din Apus, Gratianus (375-383), venit în sprijinul lui Theodosius, prin care aceștia erau așezați în calitate de *foederati* în Pannonia, îi scoate pe ostrogoți din tabăra adversarilor imperiului[23]. Ostrogoții încalcă însă repede tratatul cu împăratul din Apus și înaintează spre nord. Cu forțe sporite, revin pe malul Dunării de Jos, dar încercarea de trece din nou în sudul fluviului este zdrobită de flota imperială comandată de comandantul militar al Thraciei. Cei mai mulți dintre barbari, între care și Alatheus, pier înecați în apele fluviului[24]. Alte grupări barbare care încearcă să pătrundă în Imperiul Roman de Apus sunt înfrânte de generalii lui Gratianus, Bauto și Ardagastes și silite să revină în Thracia[25].

Athanarich, care urmărise de departe succesele conaționalilor săi, s-a văzut, în cele din urmă, silit să-și părăsească refugiul din Caucaland și, împreună cu susținătorii săi, la treacă în sudul Dunării. Referindu-se la trecerea în

Imperiul Romano-Bizantin a lui Athanarich, Ammianus Marcellinus susține categoric că aceasta s-a petrecut numai după ce șeful vizigot „fusese alungat din ținuturile natale de o răzvrătire a celor apropiați ai săi”[26]. Cea mai mare parte a cetelor lui Frithigern s-a strâns în jurul său recunoscându-l rege. Dar bătrânul războinic nu mai era atras de gustul aventurii, așa că va negocia un nou act de *deditio* cu imperiul, fiind primit cu onoruri la Constantinopol. Curând însă, slăbit de vârstă, el se îmbolnăvește și moare la sfârșitul lunii ianuarie 381. Întreaga sa armată, tratată cu multă curtoazie de către Theodosius I, a intrat în serviciul imperiului, fiind înrolată în armata romano-bizantină[27].

Un nou *foedus* era încheiat la 3 octombrie 382 între imperiu și vizigoți, și aceștia obosiți și slăbiți de atâtea lupte. În calitate de *foederati* vizigoții erau colonizați în dioceza Thracia, între Munții Balcani și Dunăre, în provincia Moesia Secunda, ocupând, mai ales, zonele depopulate de război. Aceștia își păstrau propria organizare social-politică în schimbul prestării serviciului militar în armata romano-bizantină[28]. La capătul a șase ani de confruntări militare, Peninsula Balcanică era, în sfârșit, pacificată relativ.

Încheierea păcii cu vizigoții i-a permis lui Theodosius I să se ocupe grabnic de celelate probleme militare, administrative, economice sau religioase rămase în suspensie în urma îndelungatului conflict cu germanicii. Între acestea, refacerea capacității de apărare a *limes*-ului dunărean era vitală. În consecință, rezolvarea sa a devenit în perioada imediat următoare încheierii păcii cu vizigoții o prioritate a împăratului, cu atât mai mult cu cât la Dunărea de Jos se conturau noi amenințări. Fortificațiile distruse au fost refăcute, iar cele existente au fost consolidate. Noi unități militare au fost destinate întăririi garnizoanelor castrelor și castelelor din regiune.

Măsurile luate de Theodosius I au asigurat ultima perioadă de apărare eficientă a *limes*-ului danubian la sfârșitul secolului al IV-lea. Acestea și-au arătat curând eficiența în condițiile în care atacurile barbare pe linia Dunării de Jos au fost reluate. Conform relatării lui Zosimos, singura de care dispunem de altfel, referitoare la acest eveniment, în cursul anului 381, „Theodosius respinse pe skiri și pe carpodaci, amestecați cu huni, și învingându-i în luptă îi sili să treacă Istrosul și să se întoarcă la locurile lor”[29]. În măsura în care informația se dovedește veridică, ea înregistrează prima incursiune a hunilor la sud de Dunăre. Pe baza ei putem afirma faptul că la data respectivă aceștia nu deveniseră încă puterea dominantă în regiune. Numai așa se explică participarea lor la incursiunea sud-dunăreană la remorca altor popoare.

Un pericol incomparabil mai mare se va contura în a doua jumătate a anului 386, când o puternică grupare ostrogotă, condusă de *regele* Odotheus, solicită permisiunea de a se stabili în imperiu. Refuzul din partea autorităților imperiale a fost urmat de o tentativă de forțare a Dunării, cu 3.000 de monoxile, după afirmațiile poetului Claudius Claudianus[30]. Având încă vie în memorie tragica experiență cu vizigoții, generalul Flavius Promotus, *magister militum per Thraciam*, în atribuțiile căruia intra și apărarea *limes*-ului scythic, îi atrage pe ostrogoți într-o ambuscadă și îi zdrobește la trecerea Dunării. Mulți dintre aceștia s-au înecat în Dunăre sau au fost uciși, „încât fluviul se umplu de cadavre”, scrie Zosimos, iar alții, printre care și Odotheus, au fost făcuți prizonieri și, ulterior, înrolați în armata romano-bizantină[31].

Localizarea confruntării dintre forțele romano-bizantine și vizigoți nu poate fi precizată cu exactitate. Poetul Claudius Claudianus susține că fluviul s-a umplut de cadavre până în apropierea insulei Peuce[32], ceea ce ar plasa locul desfășurării bătăliei în zona Deltei Dunării, greu de admis însă. Mult mai plauzibilă rămâne localizarea acesteia la Noviodunum.

Concomitent, generalul Gerontius, probabil, *dux Scythiae*, zdrobea un început de răscoală a unor *foederati* goți, instalați în apropiere de Tomis, în Scythia Minor[33]. Simultaneitatea răscoalei *foederatilor* goți din Scythia Minor cu tentativa lui Odotheus de a forța Dunărea și *limes*-ul în zona aceleiași provincii, nu este, considerăm noi, una întâmplătoare. În opinia noastră, cele două grupări barbare au încercat să-și coordoneze acțiunile, acțiune dejucată de intervenția decisă a comandanților romano-bizantini din zonă[34].

Pentru *limes*-ului danubian, momentul 378 marchează sfârșitul unei etape a evoluției sale. În condițiile haosului instaurat după dezastrul de la Hadrianopolis, asistăm la distrugerea mai

multor fortificații de pe ambele maluri ale Dunării. Pentru sectorul de *limes* de pe Dunărea de Jos, asemenea distrugeri s-au înregistrat la Transdrobeta/Pontes, Campsa, Augustae, Oescus, Novae sau Dinogeția, pe malul drept, la Hinova, Bistreț sau Sucidava, pe malul stâng. În unele cazuri perioada de distrugeri a fost urmată de una de reconstrucție[35].

Gravitatea situației de pe *limes*-ul scythic a impus prezența la Dunărea de Jos a împăratului Theodosius I și a fiului său, *caesar*-ul Arcadius, asociat la domnie. Foarte probabil, tot acum au fost ridicate *a fundamentis* cetățile Valentia, atestată de *Codex Theodosianus*, de unde la 3 septembrie 386 împăratul emite trei edicte[36], și Valentiniana, menționată de Procopius din Caesarea, în *De Aedificiis*[37], numite astfel după numele membrilor familie împăratului din Apus. Aproape sigur, tot acum, la Thalamonium (Murighiol-Independența, jud. Tulcea, România), pe *limes*-ul scythic, a fost dioslocată o unitate militară nou înființată, *cuneus equitum Arcadum*[38].

Problema vizigotă apărută în 376 era însă departe de a fi rezolvată definitiv prin *foedus*-ul din 382. Sub conducerea noului lor rege, Alarich, un adversar declarat al Constantinopolului, vizigoții așezați la nord de Balcani reiau, în 390-391, ostilitățile împotriva Imperiului Romano-Bizantin. Provinciile Moesia Secunda și Scythia Minor sunt din nou devastate și pentru Constantinopol se prefigura o nouă criză, similară celei din 377-378. Reînnoirea *foedus*-ului cu imperiul în 392 nu duce decât temporar la încetarea luptelor, reluate în anii următori. La capătul unor confruntări sângeroase cu forțele imperiale din Peninsula Balcanică, în anul 394, Alarich încheie un nou *foedus* cu Theodosius I. În virtutea noului tratat, 20.000 de *foederati* vizigoți îl vor însoți pe împăratul de la Constantinopol în campania împotriva uzurpatorului din *pars Occidentis*, Flavius Eugenius[39].

La moartea lui Theodosius I (395), tronul de la Constantinopol a fost ocupat de fiul său, incapabilul Arcadius (395-408). Regele vizigot Alarich a speculat momentul pentru a denunța *foedus*-ul din 394 și a redeschide conflictul cu Imperiul Romano-Bizantin. Cetele sale devastează întinse regiuni ale Peninsulei Balcanice, îndeosebi Macedonia și Grecia, amenințând Constantinopolul, nepregătit pentru un asediu (toamna 395). Conform spuselor lui Claudius Caludianus, ca urmare a dezorganizării apărării frontierei dunărene, noi contingente de goți ar fi trecut în sudul fluviului alăturându-se conaționalilor lor[40].

Succesele înregistrate împotriva barbarilor de generalul Flavius Stilichon, venit în ajutor cu trupe din Occident (396), sunt anulate de politica duplicitară a lui Arcadius, care urmărea să-i folosească pe vizigoți împotriva Imperiului Roman de Apus cu care relațiile se tensionaseră[41]. Pentru a stopa acțiunile barbarilor și pentru a-i atrage în jocul de interese al Constantinopolului, în 396, Arcadius îi acordă șefului vizigot titlul de *magister militum per Illyricum* și, în baza unui nou *foedus*, îi așează pe vizigoți ca *foederati* în această dioceză[42]. Se urmărea prin această măsură, mai ales, dirijarea vizigoților spre Apus, obiectiv atins, de altfel, de diplomația romano-bizantină, odată cu plecarea lui Alarich spre Italia.

NOTE

[1] Ammianus Marcellinus with an english translation by John C. Rolfe in Three Volumes. The Loeb Classical Library (London: William Heinemann Ltd, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1935-1986), XXXI, 3, 1-7.

[2] Ammianus, XXXI, 4, 13.

[3] Cf. Alexandru Odobescu, *Opere*, vol. IV: *Tezaurul de la Pietroasa*. (București: Editura Academiei RSR, 1976), 723-734; Cf. Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, edit. Grigore Brâncuși. (București: Universitas-Editura Teora, 1999), 497; Cf. Alexandru D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, I: *Dacia anteromană, Dacia romană și năvălirile barbare 513 înainte de Hr.-1290*, edit. V. Mihăilescu-Bârliba și Al. Zub. (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1985), 237, 250; Cf. Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. II: *Oamenii pământului (până la anul 1000)*, edit. Ion Ioniță, Virgil Mihăilescu-Brârliba, Vasile Chirică. (București: Editura Enciclopedică, 1992), 54; Cf. Dimitre Onciul, „Teoria lui Roesler." În Dimitre Onciul, *Scrieri istorice*, vol. I, edit. Aurelian Sacerdoțeanu. (București: Editura Științifică, 1968), 252; Cf. Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, I: *Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432)*, edit. Dinu C. Giurescu.

(București: Editura ALL, 2007), 173; Cf. Ion I. Nistor, „Bizantinii în luptă pentru recucerirea Daciei și Transdanuviei." *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, s. III, t. XXV, m. 5 (1943), 700; Cf. Gheorghe Popa-Lisseanu, „Continuitatea românilor în Dacia. Dovezi nouă." *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, s. III, t. XXIII, 1940-1941 (1941), 171; Cf. Lucien Musset, *Invaziile*, I: *Valurile germanice*, traducerea Ecaterina Lung. (București: Corint, 2002), 121;Cf. Noel Lenski, *Failure of Empire. Valens and the Roman State in the Fourth Century A.D.* (Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2002), 323; Cf. Michael Kulikowski, *Rome's Gothic Wars: from the Third Century to Alaric*. (Cambridge: University Press, 2007), 126; Cf. Alexandru Madgearu, „Three problems of Historical Geography: Daphne, Montes Serrorum and Caucaland." *Études Balkaniques*, 3 (2000), 137-140.

[4] Iordanes, *Romana (De summa temporum vel origine actibusque Gentis Romanorum)*. În Iordanes, *Romana et Getica*, recensuit Theodorus Mommsen. În *Monumenta Germaniae Historica. Auctorum Antiquissimorum*, tomi V, pars I. (Berolini: Apud Weidmannos, MDCCCLXXXII), XXV; Cf. Lenski, 141-143.

[5] Ammianus, XXXI, 5, 2.

[6] Lenski, 325, 328.

[7] Alexandru Madgearu, *Istoria militară a Daciei post-romane 275-376*. (Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2008), 78.

[8] Ernest Oberländer-Târnoveanu, „Tranziția de la Antichitate la Evul Mediu timpuriu la marginea imperiului (II). De la prima dispariție a circulației monetare la renașterea ei în zona Porților de Fier ale Dunării (cica 375-565)." *Muzeul Național*, XIV (2004), 42.

[9] Iodanes, XXV.

[10] Madgearu, *Dacia post-romană, 376-614*, 16; Dumitru Tudor, „Un fragment epigrafic de la Romula-Malva din secolul al IV-lea e.n." *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 31 (1980), 1, 143-147.

[11] Socrates, susnamed Scholasticus, or the Advocate. *History of the Church in seven books, from the accession of Constantine, A.D. 305, to the 38th Year of Theodosius II, including a period of 140 Years*, translated from the Greek: With some account of the author, and notes selected from Valesius. (London: Henry G. Bohn, MDCCCLIII), IV, 34, 4.

[12] Iordanes, XXV.

[13] *Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele istoriei României)*, vol. II: *Scriptores: 2: Ab anno CCC usque ad annum M (Autori: 2: De la anul 300 până la anul 1000)*. (București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970) 726-727 / Martyres Gothorum Ecclesiae.

[14] Pauli Orosii, *Historiarum adversum paganos libri septem accedit eiusdem Liber Apologeticus*, recensuit et commentario critico instruxit Carolus Zangemeister. Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, V. (Vindobona: Apud C. Geroldi filium Bibliopolam Academie, MDCCCLXXXIII), I, 2, 53.

[15] Ammianus, XXXI, 4, 8-9.

[16] Ευναπιου Σαρδιανου, *Ιστοιας τής μετα Δεχιππον νεας εκδοτεως τα Σωζομενα*. În Dexippi, Eunapii, Petri Patricii, Prisci, Malchi, Menandri, *Historiarum quae supersunt*, e recensione Imm. Bekkeri et B.G. Niebuhrii C.F. Cum versione latina per Io. Classenum emendata, accedunt Eclogae Photii Ex Olympiodoro, Candido, Nonnoso et Theophane, et Procopii Sophistae Panegyricus, graece et latinae, Prisciani Panegyricus, annotationibus Henr. Valesii Labbei et Villoisonis, et indices Classeni. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. (Bonnae: Impensis Ed. Weberi, MDCCCXXIX), 49-50; Zosimi comitis et exadvocati fisci. *Historiae*, interprete Leunclavio. În Zosimus, ex recognitione Immanuelis Bekkeri. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. (Bonnae: Impensis Ed. Weberi, MDCCCXXXVII), IV, 20; Iordanes, XXVI.

[17] Kulikowski, 132-139; Lenski, 325-337; Vasile Mărculeț, „Bătălia de la Hadrianopolis (9 august 378)." *Revista de Istorie Militară*, 1-2 (93-94) (2006), 61-64.

[18] Ammianus, XXXI, 11, 6.

[19] Ammianus, XXXI, 13, 1-19; Cf. Kulikowski, 139-143; Cf. Lenski, 337-341; Cf. Mărculeț, „Bătălia de la Hadrianopolis", 64-67.

[20] Ammianus, XXXI, 13, 19.

[21] Theophanis, *Chronographia*, ex recensione Ioannis Classeni, vol. I. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. (Bonnae: Impensis Ed. Weberi, MDCCCXXXIX) a. 5870.

[22] Zosimi comitis, IV, 25; Nicolae Bănescu, „Teodosie cel Mare." În Nicolae Bănescu, *Chipuri din istoria Bizanțului*, edit. Gheorghe Cronț. (București: Editura Albatros, 1971), 21.

[23] Iordanes, XXVII.

[24] Bănescu, „Teodosie cel Mare", 22.

[25] Zosimi comitis, IV, 33.

[26] Ammianus, XXVII, 5, 10.

[27] Iordanes, XXVIII; Socrates, V, 10, 3-4.

[28] Iordanes, XXVIII; *Fontes*, II, 184-185/Synesios; Cf. Georg Ostrogorsky, *Geschichte des Byzantinischen Staates*. Byzantinisches Handbuch. (München: C.H. Beck'sche Verlaggsbuchhandlung, 1963), 22; Cf. Cf. Bănescu, „Teodosie cel Mare", 23; Cf. Musset, *Invaziile*, I, p. 121-122; Cf. Kulikovski, 152-153.

[29] Zosimi comitis, IV, 34.

[30] Claudii Claudiani, *Opera omnia*, ex editione P. Burmanni Secundi cum notis et interpretatione. In Usum Delphini variis lectionibus notis variorum recensu editionum et codicum et indice locupletissimo accurante recensita, volumen primum. (Londini: Curante et Imprimante A.J. Volpi, A.M., 1821), 297-298.

[31] Zosimi comitis, IV, 35; *The Chronicle of Marcellinus*. A Translation and Commentary, Brian Croke. Byzantina Australiensia 7. (Sydney: 1995), 3.

[32] Claudius Claudianus, 298.

[33] Claudius Claudianus, IV, 40.

[34] Vasile Mărculeț, *Imperiul Romano-Bizantin la Dunăre (312-626)*. Asociația Istoricilor din Mediaș. (București, 2003), p. 45; Cf. Ion Stoian, *Tomitana. Contribuții epigrafice la istoria cetății Tomis*. (București: Editura Academiei RSR, 1962), 379; Cf. Radu Vulpe și Ion Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. II: *Romanii la Dunărea de Jos*. (București: Editura Academiei RSR, 1968), 403-404; Cf. Adrian Rădulescu and Ion Bitoleanu, *A Concise History of Dobruja*. (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1984), 100.

[35] Madgearu, *Dacia post-romană, 376-614*, 16-17.

[36] *Theodosii Imperatoris Codex* (www.thelatinlibrary.com/theodosius.html), 8. 5. 49; 11. 1. 22; 12. 1. 113; Cf. Cf. Kulikowski, 116.

[37] Procopius, *De Aedificiis*, traducerea George Popa-Lisseanu. În George Popa-Lisseanu, edit., *Fontes Historiae Daco-Romanorum (Izvoarele istoriei românilor)*, vol. XV. (București: „Bucovina" I.E. Torouțiu, 1939), IV, 11; Cf. Lenski, *Failure of Empire*, 130.

[38] *Notitia Dignitatum accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et Laterculi Prouinciarum*, edidit Otto Seeck. (Berolini: Apud Weidmannos, MDCCCLXXVI), Or. XXXIX, 18.

[39] Iordanes XXVIII; Cf. Musset, *Invaziile,* I, p. 12l-122.

[40] Claudius Claudianus, 144.

[41] Charles Diehl, *Istoria Imperiului Bizantin*, traducerea Carmen Roșulescu. (Craiova: Editura Scorilo, 1999), 25; S.B. Dașkov, *Dicționar de împărați bizantini*, traducerea Viorica Onofrei și Dan Onofrei. (București: Editura Enciclopedică, 1999), 32.

[42] Edward Gibbon, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, vol. II, traducerea Dan Hurmuzescu. (București: Editura Minerva, 1976), 128-130; Nicolae Bănescu, „Împăratul Arcadius (395-408)." În Nicolae Bănescu, *Chipuri din istoria Bizanțului*, edit. Gheorghe Cronț. (București: Editura Albatros, 1971), 39-41; Georg Ostrogorsky, *Geschichte des Byzantinischen Staates*. Byzantinisches Handbuch. (München: C.H. Beck'sche Verlaggsbuchhandlung, MCMLXIII), 46; Peter Wirth, *Grundzüge der Byzantinischen Geschichte*. Grundzüge 29. (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1989), 24.74

ASPECTE DIN ACTIVITATEA PREOȚILOR MILITARI AI DIECEZEI GRECO-CATOLICE DE GHERLA LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA (1856-1868)

CIPRIAN RIGMAN *

Abstract

This study aims to analyze the activity of the military priests or chaplains from Transylvania from the middle of the 19th century, based on rather novel documentary sources. This is a subject rarely approached by the Romanian historiography. The institutional architecture of the newly created Greek-Catholic Diocese of Gherla, during the first two decades of its existence, included four types of priests: appointed priest, administrative priest, chaplain priest, and military priest. The military priests were appointed by the Austrian authorities alongside the regiments, army corps, garrisons, and military hospitals. The archive documents reveal, for the studied period, mainly the activity of the military priest Vasile Bocșa, participant in the great Italian-Austrian military battle of Custoza, alongside the Romanian infantry regiment. Through their presence and activity within the Austrian infantry regiments, the military priests of Gherla Diocese have significantly contributed to the preservation of the Romanian identity and religion among the Romanian soldiers serving within the imperial army.

Keywords: *Greek-Catholic Diocese of Gherla, military priests, Vasile Bocșa, Battle of Custoza, Austrian Empire, Romanian soldiers*

I. Apariția unei noi Episcopii greco-catolice

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Biserica românească, atât cea greco-catolică, cât și cea ortodoxă, reprezenta cel mai puternic element identitar al românilor din Transilvania. Dincolo de rolul său strict religios, Biserica a reprezentat o instituție care a coagulat în jurul său sentimentul național și a contribuit la păstrarea ființei naționale prin intermediul școlii românești, aflată sub directul său patronaj. Vizibile au fost îndeosebi structurile superioare ale Bisericii, mitropolia,

* Ciprian Rigman este profesor de istorie la Liceul Teoretic „Liviu Rebreanu” Turda, județul Cluj. Absolvent al Facultății de Istorie din cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, instituție în cadrul căreia a urmat și studiile masterale, Ciprian Rigman a primit, în 2012, titlul de Doctor în Istorie din partea Institutului de Istorie „George Barițˮ al Academiei Române, filiala Cluj.

episcopiile și capitlurile, dar la nivelul imediat perceptibil au fost deosebit de active structurile locale ale forurilor ecleziastice sub forma vicariatelor, protopopiatelor și parohiilor.

Mijlocul secolului al XIX-lea aduce importante schimbări în cadrul societății românești din Transilvania sub aspect economic, social, confesional, dar și la nivelul mentalităților colective. Schimbările în plan confesional privesc ambele Biserici românești din Transilvania: ortodoxă și greco-catolică. Revoluția de la 1848-1849 a deschis calea emancipării politice naționale și drumul către libertatea și autonomia religioasă a bisericilor românești. Primii care au obținut un statut autonom au fost românii greco-catolici, favorizați fiind de politica autorităților habsburgice ce viza consolidarea poziției catolicismului, puternic afectată de convulsiile revoluționare din 1848-1849. Conjunctura post-pașoptistă a favorizat împlinirea dorințelor românilor uniți în direcția reînființării vechii Mitropolii de Alba-Iulia, desființată la finalul păstoririi primului mitropolit greco-catolic, Atanasie Anghel. Prin decretul emis de împăratul Franz-Josef, în 12 decembrie 1850, și prin bula de canonizare a papei Pius al IX-lea „Ecclesiam Christi, ex omni lingua et populo et natione congregatam", din 6 noiembrie 1853, vechea Episcopie unită a Făgărașului era ridicată la rang mitropolitan și se constituiau două noi Episcopii greco-catolice, cea de Gherla, cu 410000 suflete și 634 de parohii, și cea a Lugojului, cu 42977 suflete și 90 de parohii[1]. Cele două noi episcopii sufragane se alăturau celei mai vechi, înființată la Oradea în 1777. În 26 noiembrie 1853 se emite bula pontificală „Ad Apostolicam Sedem" ce consacra înființarea în Transilvania a Eparhiei greco-catolice cu sediul la Gherla, care urma să se constituie din parohii așezate atât în părțile transilvănene, cât și în cele ungurene, cu tradiții și realități ecleziastice diverse, uneori chiar antagonice[2]. În momentul constituirii sale, Episcopia Gherla a preluat protopopiate de la vechea Episcopie de Făgăraș și de la Episcopia ruteană de Munkacs, care, din punct de vedere administrativ, aparțineau unor provincii diferite: Transilvania și Ungaria. Apariția noii Episcopii de Gherla a fost o soluție de compromis, pe de o parte pentru că ea răspundea necesității unei administrații ecleziastice mai eficiente în nordul Transilvaniei și în regiunile din Crișana și pe de altă parte pentru că actul venea în întâmpinarea dorinței românilor din părțile nord-vestice care urmăreau de mult timp ieșirea lor de sub jurisdicția Episcopiei rutene de Munkacs prin înființarea unei Episcopii proprii.

În 17 martie 1854 este emis decretul imperial care îl desemnează în funcția de episcop al nou înființatei dieceze de Gherla pe fostul canonic de Oradea Mare și protopop al Barcăului, Ioan Alexi, hotărâre confirmată de către papalitate prin bula din 16 noiembrie 1854, care validează, de asemenea, numirea lui Alexandru Șterca Șuluțiu ca mitropolit de Făgăraș și Alba-Iulia și a lui Alexandru Dobra ca episcop de Lugoj[3]. Ceremonia sfințirii noilor episcopi de Gherla și Lugoj și a instalării mitropolitului s-a desfășurat la Blaj, în data de 28 octombrie 1855. La 7 septembrie 1856 are loc instalarea episcopului Ioan Alexi la Gherla în prezența mitropolitului Alexandru Șterca Șuluțiu, a vicarilor, protopopilor și delegaților preoțimii districtuale, a oficialităților și notabilităților politice locale și a reprezentanților diverselor ținuturi pe care le încorpora noua dieceză de Gherla. După constituirea diecezei și instalarea primului ei episcop, marele efort se va concentra în direcția organizării administrative a acesteia.

II. Preoții militari ai Episcopiei Gherla la mijlocul secolului al XIX-lea

În cadrul structurii instituționale a nou-înființatei Dieceze Gherla, pentru primele două decenii ale existenței sale, pot fi întâlnite patru categorii de preoți: preoți titulari, preoți administratori, preoți capelani sau cooperatori și preoți militari. Actualul studiu își propune, prin apelul la surse inedite, o analiză asupra preoților sau capelanilor militari de la mijlocul secolului al XIX-lea, subiect mai rar abordat în cadrul istoriografiei românești. Preoții militari erau numiți pe lângă regimente, corpuri de armată, garnizoane și spitale militare. Clericii militari, care puteau fi preoți de mir sau călugări, erau numiți, în urma unui concurs de dosare, de către Ordinariatul în a cărui dieceză se găsea regimentul sau corpul militar sau, dacă unitatea militară era răspândită în mai multe dieceze, de către Ordinariatul în a cărui diece-

ză se găsea cea mai mare parte a unității militare[4]. În sfera autorității lor, preoții militari erau însărcinați să îndeplinească o serie de atribuții, precum: celebrarea liturghiei pentru soldați, duminica și în sărbători, administrarea sacramentelor, supravegherea moralității soldaților și purtarea matricolelor militare[5]. Preoții militari se bucurau de o serie de drepturi legate nemijlocit de funcția pe care o exercitau: puteau interzice lectura cărților considerate nocive pentru integritatea spirituală și morală a soldaților păstoriți, puteau acorda indulgențe, celebra liturghia și în afara orelor oficiale (cu o oră înainte de răsăritul soarelui și cu o oră după-amiază), puteau servi sub cerul liber, în orice loc decent, pe un altar fără relicve, dar cu antimis, și chiar sub pământ, puteau binecuvânta vase sacre și veșminte bisericești, reconcilia biserici și altare, dar nu puteau căsători militari fără acordul parohului locului[6].

Capelanii militari trebuiau să fie sănătoși, să aibă vârsta de până la 35 de ani, calificarea necesară, să fie pioși, morali și modești. Atâta timp cât serveau în cadrul armatei imperiale austriece, clericii militari erau supuși jurisdicției militare în cauzele civile și testamentare, iar în cauzele religioase erau subordonați vicarului apostolic de castre și superiorilor campestri. Salariul îl primeau din casa militară (Kriegskasse), aveau rang militar, locuință în cadrul garnizoanei și se înmormântau cu onorurile cuvenite supra-locotenenților[7]. Cei care se distingeau în împlinirea serviciului divin în timp de conflict militar erau decorați cu cruci de aur sau argint, cu panglică roșie având inscripția *„Pro piis meritis”*[8]. Preoții militari care se evidențiau prin fapte de bravură militară primeau medalia de onoare, întocmai ca și ofițerii activi. După un serviciu de 15 ani în cadrul armatei sau mai repede, dacă deveneau neapți, preoții militari primeau din partea statului o remunerație anuală de 100-150 de florini, Episcopia având și ea obligația de a contribui la susținerea lor materială. Preoții militari apți, întorși în diecezele lor, se bucurau de întâietate în ocuparea parohiilor vacante.

Analiza documentelor de arhivă devoalează, cu precădere, activitatea preotului militar Vasile Bocșa, numit, în anul 1858, în această calitate, de către episcopul Ioan Alexi, pe lângă regimentul de infanterie numărul 62. În 2 ianuarie 1861, preotul militar Vasile Bocșa îi scrie episcopului Alexi, din orașul Triest, despre acuta lipsă de preoți greco-catolici români la regimentele compuse îndeosebi din soldați de naționalitate română și confesiune greco-catolică: *„Eu sunt român și așa cauza română trebue să-mi zacă la animă. Eu, cu înființarea celor 18 nouă regimente am scris Ilustrității voastre cum că câteva regimente vor fi curat românești și va fi de lipsă un preot rumânesc. Obiectu acesta e faptă: sunt regimente limpede românești, stau de un an, dar de preot nu e nici vorba”*. Vasile Bocșa afirmă, în scrisoarea sa, că fiecare regiment beneficia de serviciile spirituale ale unui preot militar romano-catolic, dar, în cazul celor recrutate din cuprinsul Transilvaniei, acesta avea doar 80-90 de credincioși în cadrul unui regiment, ceilalți soldați fiind români. Drept exemplu, Vasile Bocșa prezintă situația regimentului de infanterie numărul 63, numit și „al regelui Olandei”, din regiunea Bolzano, format aproape în totalitate din soldați români greco-catolici recrutați din Transilvania, din zonele Gherla, Mociu, Dej, Năsăud, Bistrița și Lăpuș, în cadrul căruia funcționa un preot maghiar romano-catolic, *„care nu știe niciun cuvânt românește, ba zice că limba română e urâtă și necultă”.* Necunoașterea limbii române de către preotul romano-catolic ducea la grave scăderi spirituale în rândul soldaților români: *„Acum de curând, fiind în Bozen,* (n.n. Bolzano) *unde e staționat sus atinsul regiment, văzându-mă feciorii* (n.n. soldații) *s-au plâns că ei toți sunt români și totuși le predică ungurește din care ei nu înțeleg nimica”*. Cuprins de un sincer fior național, preotul Vasile Bocșa se revoltă în fața unor asemenea mostre de nedreptate, care afectau pacea spirituală a soldaților români: *„Eu sum gata spre toate; sum gata a merge acasă, a mânca în parohia cea mai săracă a diecesei numai mălai, decât a mai vedea aici atâtea nedreptăți, a mai bea venin”.* Finalul scrisorii sale se transformă într-un apel fierbinte către episcopul Ioan Alexi, în speranța rezolvării acestei probleme cu conotații negative atât pentru națiunea română, cât și pentru confesiunea greco-catolică: *„Vă rog, dară, Illustrisime Doamne, lucrați părintește în obiectul acesta, căci de nu suntem perduți; dacă la miliție nu există națiunea română, atunci e perdută pentru totdeauna: toată bravura care*

o fac românii se ascrie ungurilor. Câte suflete nu au auzit cuvântul lui Dumnezeu de on an încoace în limba sa cea dulce română!"[9]. La aceeași dată, preotul Vasile Bocșa îl informa pe episcopul Ioan Alexi despre faptul că, pentru uzul soldaților români, a tradus din limba germană o rugăciune pentru victoria pe câmpul de luptă:

„Plini de speranță căutăm la sânta cruce și strigăm:

Doamne al ceriului și al pământului,

Doamne al oștilor și izvorul tuturor bunătăților,

varsă în animile nostre credință neclătită, fidelitate, și iubire către Împărat și patrie,

binecuvântă pe bunul nostru Împărat, pentru care noi a trăi și a muri voim,

binecuvântă stegurile nostre pe care noi credință eternă am jurat,

binecuvântă Conducătorii noștri și armele noastre,

dă mâinilor noastre putere ca învingând inamicul să fim

spre bucuria bunului nostru Împărat și onoarea dulcei noastre națiuni române,

întru toate amărăciunile, greutățile, și morburile nostre ne fii mângâitoriu,

stă-ne întru ajutoriu în momentul în care vom să învingem ori vom să murim.

Tu Doamne Isuse Christose, fii apărătorul și conducătorul oastei celei credincioase a Domnitoarei Case Austriece.

Amin"[10].

În 18 mai 1861, din orașul Mantova, preotul militar Vasile Bocșa scrie o nouă misivă către episcopul Ioan Alexi în care prezintă o serie de aspecte constatate ca urmare a celebrării liturghiei și administrării sacramentului penitenței soldaților români din regimentul numărul 63 infanterie. Principala problemă semnalată era cea referitoare la numărul românilor de confesiune greco-catolică din acest regiment, număr care se dovedea a fi în scriptele militare mult mai mic decât arăta realitatea de pe teren. Neconcordanța cifrelor provenea din faptul că tinerii români recrutați din zone precum Sângeorz, Maieru, Feldru, Bistrița sau Beclean, adică din regiuni omogene greco-catolice, nu aveau conștiința apartenenței la confesiunea greco-catolică, de unde și desele erori întâlnite în registrele de recrutare („Grundbuch") ale soldaților români. La întrebarea comisiei de înrolare privind apartenența la religia unită sau neunită (ortodoxă), tinerii recruți răspundeau doar că sunt români, lăsând astfel la latitudinea scriitorului registrului de recrutare completarea rubricii privind apartenența religioasă a noului soldat.

Considerând ignoranța tinerilor recruți în conștientizarea apartenenței lor religioase drept o culpă mai cu seamă preoțească ce afecta statutul religiei greco-catolice în cadrul armatei imperiale, preotul Vasile Bocșa solicită episcopului Ioan Alexi să dispună ca preoții uniți să-și învețe mai bine enoriașii ce confesiune împărtășesc și cărui scaun episcopal îi sunt subordonați: *„Illustrisime Domne, ca unele înscrieri false de acum înainte să se poată delătura, a mea umilită părere ar fi, după ce fundamentul acestei false înscrieri zace întraceia că feciorii nu știu deschilini că ce sunt uniți sau neuniți, să binevoiți Illustritatea Voastră a impune reverentei preoțimi diecezane ca aceia să-și învețe fiii săi cei sufletești de ce religie și de care episcopat se țin, ca așa când se vor întreba să știe să spuie, în toată armata e lățită faima cum că românii nu știu de ce religiune sunt, aceasta e o pată pre noi, trebuie să o spălăm și cine o poate spăla? Singură preoțimea, împlinindu-și chemarea sa cea înaltă, adică: vestirea Evangheliei lui Christos; pentru ce e preotul în sat dacă fiii săi cei sufletești nu știu ce religiune au?"*[11]. Din filele documentului se desprind simțul datoriei și puternicele sentimente naționale ale preotului Vasile Bocșa, neobosit în a acorda hrana spirituală soldaților români din nordul Italiei. După ce mărturisise 1300 de soldați din regimentul 63 infanterie, îl mai așteptau spre penitență alți 834 de soldați la Mantova și încă pe atâția la Vilafranca, în cadrul *„vestitului regiment rumânesc Kuloz"*, înainte de a se întoarce la sediul central al regimentului său de la Padova[12].

În 26 noiembrie 1861, baronul Hector Holzhausen, comandantul regimentului 62 de infanterie, încartiruit la Padova, trimite o scrisoare episcopului gherlean Ioan Alexi în care îi solicită ca Vasile Bocșa, preot al Diecezei Gherla și capelan castrens al acelui regiment, încă din anul 1858, *„pentru purtarea sa cea morală, dexteritatea și acomodațiunea sa plăcută înaintea tuturor, așișderea împlinirea dregători-*

ei sale nu numai la trupele regimentului, ci și la trupele din alte părți cu acuratețe și zel", să fie decorat cu brâul roșu protopopesc, *„ca să aibă vaza recerută înaintea trupelor"*[13]. Urmare a solicitării colonelului Holzhausen, episcopul Ioan Alexi îl va ridica pe Vasile Bocșa la rangul de vice-protopop surogat (suplinitor), acordându-i dreptul de a purta brâul roșu. În 9 ianuarie 1862, Vasile Bocșa trimite episcopului său o emoționantă scrisoare de mulțumire, din care se desprinde vibrantul sentiment național de care era cuprins: *„În ziua nașterii Mântuitorului nostru Isus Christos, mi s-a înmânat prin Illustrissimul Domn colonel și comandant al regimentului nostru, Hector baron de Holzhausen, un decret prin care Illustritatea Voastră pregrațioase Domne episcope și prea îndurate Părinte pre mine de surogat vice-arhidiacon a mă denumi v-ați îndurat; bucuria animei mele a fost mare, nu din cauză că pot purta o cingă de altă culoare, ci căci prin aceea mi s-au deschis un câmp mai mare de a pote lucra mai mult pentru binele fiilor națiunii mele celei dulci, mi s-a ridicat vaza față cu capelanii de altă confesiune, care toți portă cingă roșie și în a căror regiment eu în tot anul, cu ocaziunea confesiunii pascale, trebuie să funcționez"*[14].

Ultima știre despre preotul militar Vasile Bocșa și regimentul său românesc este cuprinsă într-o scrisoare a lui către episcopul Ioan Vancea, datată 10 noiembrie 1866. Grație acestei scrisori putem reconstitui întregul itinerar al regimentului 62 infanterie din frământatul an 1866, atât perioada anterioară bătăliei de la Custozza[15] cu trupele italiene, cât și etapele de marș de după această bătălie. Conform afirmațiilor preotului militar, în 12 mai, regimentul românesc pleacă din Mantova, la începutul lunii iunie se află la Orgiano și Colognia, pentru ca apoi să plece spre Verona. În 23 iunie, regimentul ajunge la Santa Lucia, pentru ca în noaptea de 23 spre 24 iunie se se cantoneze pe înălțimile din apropierea localității Custozza, în așteptarea ciocnirii armate cu trupele italiene. La ora 7:30 dimineața, regimentul de infanterie românesc intră în luptă, având pierderi de 300 de soldați.

După bătălie, regimentul va rămâne campat în jurul localității Custozza, până în data de 5 iulie, când va începe retragerea, ajungând în 14 iulie în zona localității Pardenone, iar de aici se va îndrepta pe calea ferată spre Viena, unde va sosi la 18 iulie. Regimentul va rămâne în împrejurimile capitalei imperiale până la 29 iulie, plecând apoi spre nordul Italiei, pe tronsonul de cale ferată Viena-Innsbruck-Trento. În 11 august, regimentul românesc ajunge în localitatea Borgo din regiunea Valsugana, unde va rămâne până în 28 octombrie, momentul ratificării păcii cu Italia.

La Borgo, în 25 octombrie, preotul militar Vasile Bocșa și un sobor de preoți romano-catolici vor celebra un recviem în onoarea soldaților imperiali căzuți în bătălia de la Custozza: *„în 25 octombrie am ținut în Borgo requiem pentru bravii căzuți la Custozza, liturghia la altarul cel mare am ținut-o io după ritul nostru, la șase altare laterale au ținut-o 6 preoți după ritul latin, ritul nostru pe tot locul e cu mult mai plăcut decât cel latin; despre funcțiunea aceasta a ieșit un articol în Gazeta de Trient".*

În 28 octombrie, regimentul va pleca din Borgo și călătorind, *„parte pedestru, parte cu strada ferată"*, va ajunge la Linz, unde își va stabili cartierul general pentru iernat[19]. Șematismul diecezan din anul 1867 ni-l prezintă pe Vasile Bocșa drept preotul militar al regimentului 63 de infanterie, ceea ce ne duce cu gândul la un transfer al său între cele două regimente imperiale de infanterie[20]. Același șematism îl numără pe capelanul militar și vice-protopopul onorar, Vasile Bocșa, în rândul asesorilor consistoriali ai Diecezei Gherla[21].

Plecând de la exemplul oferit de Vasile Bocșa, postul de preot militar va fi solicitat și de alți clerici ai Diecezei Gherla. În 7 septembrie 1867, arhivarul episcopal Nicolae Moldovan petiționează episcopului Ioan Vancea numirea sa în funcția vacantă de capelan militar al regimentului imperial numărul 5 de infanterie, numit și „al regelui Bavariei", în care erau înrolați tineri din comitatele Satu Mare, Maramureș și din Partium (comitatele Zarand, Crasna, Solnocul de Mijloc și orașul Zalău), anexat Ungariei în decembrie 1860: „Curentându-se stațiunea de capelan militar, prin circularul nr. 1988, în toată diecesa, încât umilit subscrisul se simte a avea o chemare distinsă spre oficiul acesta și totodată speră că cu ajutorul lui Dumnezeu

Franz Josef I de Habsburg (1848-1916), împărat al Austriei și apoi al Austro-Ungariei[16]

Wilhelm I de Hohenzollern (1861-1888), al XVII-lea rege al Prusiei și primul împărat al Germaniei[17]

Victor Emanuel al II-lea de Savoia (1849-1878), rege al Piemontului și întâiul rege al Italiei[18]

Bătălia de la Custozza (24 iunie 1866) reflectată în pictura secolului al XIX-lea

Juliusz Kossak, „Generalul Rodakowski în bătălia de la Custozza” (ulei pe pânză, an 1868)

Giovanni Fattori, „Bătălia de la Custozza” (ulei pe pânză, an 1880)

va putea face mai mult pentru binele și onoarea Diecesei, cu toată umilința și încrederea fiască, se roagă grațios a vă îndura și a-i conferi locul de capelan castrense la înaltul regiment cesaro-regesc al 5-lea de infanterie". În pofida insistențelor sale, Ordinariatul diecezan nu va aproba candidatura lui Nicolae Moldovan la vacantul post de capelan militar[22]. În 11 septembrie 1867, același post este vizat și de preotul Teodor Nichi din parohia Șerediu, aparținând districtului vicarial Crasna. Între argumentele expuse pentru obținerea acestui post, preotul enumeră faptul că a rămas văduv după șase luni de căsnicie, fără niciun moștenitor, ceea ce îngreuna purtarea economiei casnice: „...până cea de tote zilele abia sunt în stare a mi-o câștiga, neavând pe nimeni ajutoriu în ducerea economiei, fără de care un preot sătean nu se poate susține". Preotul solicita acest post de capelan militar și pentru a se afla în mijlocul soldaților din comitatul Crasna, în care era și el născut, pe unii dintre ei cunoscându-i încă din copilărie: „...după atâtea calamități, care în scurt timp trecură peste mine, voi afla repausul de mângâiere, aflându-mă între fiii aceluiași comitat, de unde și eu sunt născut și cu care și zilele prunciei mele am petrecut".

Pe baza acestui document decelăm faptul că preoții care solicitau un post de capelan militar aveau obligația de a întocmi un dosar din care nu puteau lipsi diploma de teolog absolut și atestatul de purtare morală eliberat de protopopul sau vicarul locului. Dosarele erau apoi verificate atent de către Ordinariatul diecezan, etapă esențială în numirea viitorului capelan militar. De asemenea, candidații trebuiau să vorbească fluent limbile română, maghiară și germană[23].

Concluzionăm, afirmând că prin prezența și activitatea lor în cadrul regimentelor de infanterie austriece, preoții militari ai Diecezei Gherla au contribuit, în mod efectiv, la conservarea identității naționale și a specificului confesional românesc în rândurile armatei imperiale. Totodată, preoții militari s-au dovedit a fi un mijloc eficace de diseminare, în rândul soldaților, a sentimentului de loialitate față de Casa de Habsburg, în vechea tradiție a „mitului bunului împărat" la românii ardeleni, ei fiind promotorii unui adevărat „esprit de corps" românesc în cadrul structurilor armate imperiale.

Bibliografie

Surse inedite și șematisme:

Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, Fond Episcopia Greco-Catolică de Gherla

Șematismul veneratului cler a nou înființatei dieceze greco-catolice a Gherlei, Tiparul diecezan, Gherla, 1867

Surse edite:

Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1918. Documente, vol. III (30 iulie 1859-26 februarie 1861), coordonator Simion Retegan, Editura Academiei Române, București, 2006

Lucrări generale și speciale:

Andrei, Mirela, *La Santa Sede e la nomina dei vescovi nella Chiesa Greco-Cattolica romena della Transilvania. Il caso del vescovo Ioan Vancea di Gherla*, în *I romeni e la Santa Sede. Miscellanea di studi di storia ecclesiastica*, a cura di Ion Cârja, introduzione Antonello Biagini, Casa Editrice Scriptorium, Bucarest-Roma, 2004

Bérenger, Jean, *Istoria Imperiului Habsburgilor 1273-1918*, Editura Teora, București, 2000

Biserica Română Unită-250 de ani de istorie, Madrid, 1952, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1998

Bourne, Henry E., *A History of Medieval and Modern Europe*, Longmans, Green and Co., New York, London and Bombay, 1905

Cunliffe Owen, Margaret, *A Keystone of Empire. Francis Joseph of Austria*, Harper & Brothers Publishers, New York and London, 1903

Fyffe, C. A., *A History of Modern Europe*, vol. III, Cassell & Company, London, Paris, New York & Melbourne, 1889

Holand, Arthur William, *The Making of the Nations: Germany*, Adam & Charles Black, London, 1914

Istoria Universală Larousse, vol. III, autori F.-G. Dreyfus, A. Jourcin, P. Thibault, P. Milza, traducere de Maria Cazanacli și George Anania, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006

Orsi, Pietro, *Histoire de l'Italie moderne (1750-1910)*, Librairie Armand Colin, Paris, 1911

Prunduș, Silvestru Augustin, Plăianu, Clemente, *Catolicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Casa de Editură Viața Creștină, 1994

Rațiu, Ion, *Instituțiunile dreptului besericescu (eclesiasticu)*, Blaj, 1877

Retegan, Simion, *Reconstrucția politică a Transilvaniei în anii 1861-1863*, Presa Universitară Clujeană 2004

Sima, Ana Victoria, *O episcopie și un ierarh,* Presa Universitară Clujeană, 2003

White Mario, Jessie, *The Birth of Modern Italy*, T. Fisher Unwin, London, 1909

Zöllner, Erich, *Istoria Austriei, de la începuturi până în prezent*, ediția a VIII-a, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1997

NOTE

[1] Simion Retegan, *Reconstrucția politică a Transilvaniei în anii 1861-1863*, Presa Universitară Clujeană 2004, p. 23; Silvestru Augustin Prunduș, Clemente Plăianu, *Catolicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Casa de Editură Viața Creștină, 1994, pp. 140-141; *Biserica Română Unită-250 de ani de istorie*, Madrid, 1952, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1998, p. 133.

[2] Mirela Andrei, *La Santa Sede e la nomina dei vescovi nella Chiesa Greco-Cattolica romena della Transilvania. Il caso del vescovo Ioan Vancea di Gherla*, în *I romeni e la Santa Sede. Miscellanea di studi di storia ecclesiastica*, a cura di Ion Cârja, introduzione Antonello Biagini, Casa Editrice Scriptorium, Bucarest-Roma, 2004, p. 134.

[3] Ana Victoria Sima *O episcopie și un ierarh,* Presa Universitară Clujeană, 2003, pp. 41-42.

[4] Ion Rațiu, *Instituțiunile dreptului besericescu (eclesiasticu)*, Blaj, 1877, p. 372.

[5] *Ibidem*, p. 373.

[6] *Ibidem.*

[7] *Ibidem.*

[8] *Ibidem.*

[9] Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, Fond Episcopia Greco-Catolică de Gherla (în continuare ANRCJ-FEG), Act 40/1861, f. 1 r.-v. Actul este publicat în *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1918. Documente*, vol. III (30 iulie 1859-26 februarie 1861), coordonator Simion Retegan, Editura Academiei Române, București, 2006, pp. 460-461.

[10] *Ibidem***,** f. 9.

[11] *Ibidem*, Act 1018/1861, ff. 1-2 r.

[12] *Ibidem*.

[13] *Ibidem*, Act 2220/1861, f. 2 v.

[14] *Ibidem*, Act 93/1862, f. 1 r.-v.

[15] În anul 1866 se declanșează războiul austro-pruso-italian, o nouă etapă în procesul unificării statale germane și italiene, în cadrul căruia Austria se va confrunta cu alianța dintre Prusia și Italia, sprijinită din umbră de Franța împăratului Napoleon al III-lea Bonaparte. Armata austriacă de pe frontul sudic, numărând 150 000 de oameni și având-u-l în frunte pe arhiducele Albert de Habsburg, va învinge trupele italiene superioare numeric (220 000 de soldați), coordonate de generalii Alphonse La Marmora și Enrico Cialdini, în sângeroasa bătălie de la Custozza, desfășurată în data de 24 iunie. Dacă pe frontul italian lucrurile mergeau bine pentru Austria, nu același lucru se poate afirma pe frontul nordic, acolo unde trupele generalului imperial Ludwig von Benedek vor fi învinse în marea bătălie de la Königgrätz sau Sadowa (azi Hradec Králové, în Cehia), în 3 iulie, de către unitățile militare prusace coordonate de generalul Helmuth von Moltke, șeful statului major prusac, și conduse efectiv pe teatrul de război de doi Hohenzollerni de sânge – prințul Frederic-Carol și prințul regal al Prusiei, viitorul Frederic al III-lea –, confruntare militară soldată cu piederi uriașe pentru austrieci, însumând 18 000 de morți și 24 000 de prizonieri. Înfrângerea de la Königgrätz a însemnat pierderea războiului de către Austria, în pofida faptului că, la 20 iulie, în fața insulei dalmate Lissa, flota austriacă, aflată sub comanda amiralului Tegenthoff, repurtează o importantă victorie navală împotriva flotilei italiene, condusă de amiralul Persano. În urma tratatului de pace preliminar, semnat la Nikolsburg, în 6 august 1866, și a tratatului de pace final de la Praga, din 23 august 1866, ambele mediate de Franța, Austria va fi exclusă definitiv din spațiul german și va fi obligată să cedeze regiunea venețiană către Regatul italian. De asemenea, prin prevederile tratatului de la Praga lua naștere Confederația Germană de Nord, care grupa, sub dominația directă a Prusiei, toate statele germane de la nord de râul Main, cu precizarea că Prusia anexa efectiv statele Schleswing-Holstein, Hanovra, Hessen-Kassel și Nassau, precum și orașul Frankfurt. (C. A. Fyffe, *A History of Modern Europe*, vol. III, Cassell & Company, London, Paris, New York & Melbourne, 1889, pp. 376-380; Henry E. Bourne, *A History of Medieval and Modern Europe*, Longmans, Green and Co., New York, London and Bombay, 1905, pp. 437-438; Pietro Orsi, *Histoire de l'Italie moderne (1750-1910)*, Librairie Armand Colin, Pa-

ris, 1911, pp. 291-294; Erich Zöllner, *Istoria Austriei, de la începuturi până în prezent*, ediția a VIII-a, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1997, pp. 506-508; Jean Bérenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor 1273-1918*, Editura Teora, București, 2000, pp. 443-450; *Istoria Universală Larousse*, vol. III, autori F.-G. Dreyfus, A. Jourcin, P. Thibault, P. Milza, traducere de Maria Cazanacli și George Anania, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006, p. 158).

[16] Imagine preluată din Margaret Cunliffe Owen, *A Keystone of Empire. Francis Joseph of Austria*, Harper & Brothers Publishers, New York and London, 1903.

[17] Imagine preluată din Arthur William Holand, *The Making of the Nations: Germany*, Adam & Charles Black, London, 1914.

[18] Imagine preluată din Jessie White Mario, *The Birth of Modern Italy*, T. Fisher Unwin, London, 1909.

[19] ANRCJ-FEG, Act 3772/1866, ff. 1-2 r.

[20] *Șematismul veneratului cler a nou înființatei dieceze greco-catolice a Gherlei*, Tiparul diecezan, Gherla, 1867, p. 15

[21] *Ibidem*, p. 8.

[22] ANRCJ-FEG , Act 2448/1867, ff. 1-3.

[23] *Ibidem*, Act 2529/1867, ff. 1-2 r.

REGIMENTUL 51 INFANTERIE CLUJ

RADU ANDREICA, CĂTĂLIN HOROTAN, HAJNAL PÁLLUKÁCS, ANAMARIA POP *

Abstract

Regarding the Romanian participation to World War I, the Romanian historiography focused mainly on the involvement of the Old Kingdom, paying somewhat less attention to the fate of the Romanians from Transylvania. At that time part of Austria-Hungary, Transylvania did take part in the conflict, but alongside the Central Powers. Therefore, it was natural for the Hungarian political and military authorities to be concerned on how the Romanians will respond to the „call of the homeland". Despite this, the Romanian reaction to the mobilization orders exceeded the government's expectations. After enlisting in the Austro-Hungarian army, the Romanians displayed loyalty, trust and respect for military regulations and oaths. Therefore, why did the Transylvanian Romanians participate in a war whose cause was alien to them? The present study attempts to answer this question by focusing on the 51st Infantry Regiment Cluj, which brought together many of the Romanians serving in the Austro-Hungarian Army.

Keywords: *51st Infantry Regiment Cluj, Austria-Hungary, World War I, Romania, Old Kingdom, Transylvania*

Contextul european

Politica europeană, după unificarea Imperiului German (1871), a fost marcată de marea personalitate a cancelarului Otto von Bismarck. Acesta a încercat cu orice preț să protejeze statul nou constituit, să prevină constituirea oricărei alianțe îndreptate împotriva Germaniei, să izoleze Franța, pentru ca aceasta să renunțe la planurile sale de revanșă pentru înfrângerea suferită în 1871.[1]

Prima asemenea alianță, care s-a dovedit un eșec o dată cu izbucnirea Războiului Ruso-Turc din 1877-1878, a fost Alianța celor Trei Împărați (1873) din care făcea parte Austro-Ungaria, Rusia și Germania. Pentru Bismark, contradicțiile ruso-austriece ridicau problema unei noi alianțe. El alege calea unei înțelegeri strânse cu Austro-Ungaria, semnând mai întâi Dubla Alianță în anul 1879. Ulterior, în 1882 se constituia Tripla Alianță care reunea Imperiul German, Austro-Ungaria și Italia. În anul 1883 acestei alianțe i se alătura și Regatul României, cu al său suveran filo-german, Carol I.[2]

Nu întâmplător am prezentat premisele constituirii primei alianțe europene, deoarece rădăcinile Marelui Război se extind până la ea. Intriga acestuia o reprezintă anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria în anul 1908, motiv pentru care Serbia își vede anihilată speranța unificării naționale.[3] Criza bosniacă, cum a fost denumită ulterior de is-

* Acest articol este rezultatul cercetării a patru studenți ai Facultății de Istorie și Filosofie de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, în contextul comemorării centenarului izbucnirii Primului Război Mondial.

torici, va întări resentimentele naționalismului sârb și va determina Rusia să strângă și mai puternic legăturile din cadrul Triplei Înțelegeri.[4]

Dezvoltarea statelor naționale și a patriotismului, ca sentiment de masă, făcea ca toate țările să fie mai hotărâte ca niciodată să apere ceea ce ele defineau ca interese naționale, fără să se gândească la costuri sau sacrificii. Așa se ajunge la atentatul de la Sarajevo (28 iunie 1914), în care Franz Ferdinand cade victimă gloanțelor unui student sârb, membru al unei societăți secrete, Gavrilo Pricip.[5]

Acesta a constituit pretextul pentru izbucnirea unui război la început continental, întrucât în mai puțin de o săptămână (28 iulie- 3 august) s-au angrenat toate puterile europene: Austro-Ungaria, Germania, Franța și Rusia,[6] dar care se va transforma într-unul mondial, la 1917, când Statele Unite ale Americii abandonează politica sa izolaționistă (doctrina Monroe) și se angajează în conflict de partea Antantei.[7] Când a început războiul, Italia și România și-au declarat neutralitatea, iar apoi, în 1915, repectiv în 1916, cele două state au intrat în război de partea Antantei.

Transilvania în Primul Război Mondial

În ceea ce privește participarea românilor la Primul Război Mondial, istoriografia românească a abordat doar implicarea vechiului Regat, românii din Transilvania nereprezentând un subiect destul de cercetat și valorificat. Însă Transilvania, aflându-se în acea perioadă în componența statului dualist austro-ungar, participă la conflict, alături de Puterile Centrale. Era firească îngrijorarea autorităților politice și militare maghiare în legătură cu modul cum vor răspunde românii la „apelul patriei". Cu toate acestea, reacția românilor la ordinele de mobilizare a fost peste așteptările guvernanților.[8] După înrolarea în armata austro-ungară, românii au dovedit loialitate, încredere și respect față de legile militare și jurământul depus.[9] Aici se ridică întrebarea de ce au participat românii transilvăneni la un război a cărui cauză le-a fost străină?

Cel mai important argument, mai ales în ceea ce privește atitudinea țărănimii, ar fi conștiința datoriei tradiționale față de „bunul împărat", care întruchipa în ochii omului simplu suprema autoritate, după Dumnezeu.[10] Alți istorici sunt de părere că loialismul dinastic s-a oprit în momentul formării regimului dualist, în 1867, întrucât elita românească a simțit că nu se mai putea adresa direct împăratului.[11] Acest lucru nu a schimbat însă mentalitatea tradițională unde „drăguțul de împărat" rămânea „tatăl bun și grijuliu" al acestora. Aici putem adăuga că armata era singura instituție din cadrul Imperiului Austro-Ungar care nu cataloga națiunea română ca fiind de „mâna a doua".[12] Tratamentul românilor în armată era egal cu al celorlalți: maghiari, austrieci, germani. Convingerea că dincolo de sentimentele lor reale românii trebuie să răspundă la chemare era împărtășită și de o parte a intelectualilor. Participând la război ca ofițer de rezervă, Sextil Pușcariu scria: „Între toate sentimentele ce mă stăpâneau, unul singur domina: sentimentul datoriei. Rațiunea nu avea voie să vorbească"[13]. Aceeași atitudine o întâlnim și la Petre Nemoianu: „între sentimentul național și iubirea față de înaltul tron am ales-o pe cea din urmă"[14].

Un impact deosebit asupra celor aproape o jumătate de milion de români chemați sub arme în 1914 l-a avut apelul Partidului Național Român și intervenția episcopatului ortodox și a celui greco-catolic. Cei doi mitropoliți, ca de altfel și episcopii, au lansat circulare prin care li se cerea să răspundă mobilizării și să dea dovadă de loialitate față de împărat.[15]

Pentru societatea ardeleană, loială Casei de Viena, asasinarea prințului moștenitor a reprezentat un bun prilej pentru servirea împăratului, iar ostașii români plecați pe front nu se vedeau luptând pentru o cauză care nu le aparținea. Entuziasmul primelor săptămâni de război a fost determinat de convingerea soldaților români că sunt chemați să răzbune asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand de la care așteptaseră „îmbunătățirea dreaptă a situației lor".[16]

După statistica întocmită de „Astra" în armata austro-ungară au fost încorporați un număr de 489.544 de români transilvăneni.[17] În intervalul 1 august 1914 – 1 noiembrie 1918 au fost chemați sub arme aproape 1 milion de transilvăneni (români – 52,27%, maghiari – 27,75%, germani – 9,44%, alții – 10,52%), număr care raportat la populația Transilvaniei de 5.598.996 (conform recensământului din 1910) formează procentul celor ce au participat di-

rect la operațiunile militare: 16, 5%.[18] Aceştia au fost repartizați în douăsprezece regimente de linie: 2 Braşov, 31 Sibiu, 33 Arad, 37 Oradea, 5 Satu-Mare, 43 Caransebeş, 50 Alba Iulia, 51 Cluj, 61 Timişoara, 62 Târgu Mureş, 63 Bistrița şi 64 Orăştie, şi în şase regimente de honvezi: 21 Cluj, 22 Târgu Mureş, 23 Sibiu, 32 Dej, 4 Oradea şi 12 Satu Mare.[19]

Înainte de a participa efectiv la război, celor ce s-au înrolat voluntar în armată se pregătea un program de instruire, în cadrul căruia accentul cădea pe învățarea mânuirii armelor. De asemenea, aceştia trebuiau să se obişnuiască cu terenul de război, cum să se ascundă în păduri, cum să se apere şi cum avea să se desfăşoare o bătălie. [20]

Regimentul 51 Cluj

Regimentul de infanterie 51 este cel mai vechi şi cel dintâi înființat regiment din Transilvania. Bazele lui s-au pus de către Leopold I la data de 31 octombrie 1702, când a semnat actul de înființare a regimentului „Hajdú" (haiduc) şi l-a plasat sub conducerea colonelului Bagossy Pál. Începând din anul 1714, pentru lărgirea acestui regiment, se vor face recrutări din întreaga Transilvanie.[21]

Înainte de a participa la bătăliile Primului Război Mondial, acesta s-a remarcat în războaiele din timpul Mariei Tereza, în războaiele împotriva turcilor, împotriva Prusiei şi în cele împotriva lui Napoleon I.

Regimentul 51 a fost botezat cu numele „von Boroevic" după feldmareşalul armatei austro-ungare Svetozar Boroevic von Bojna care s-a remarcat îndeosebi în timpul Primului Război Mondial, atât pe frontul rusesc, coordonând ofensivele din orașul Przemysl (astăzi Polonia), cât şi pe frontul italian unde pregătește faimoasa bătălie de la Piave.[22]

La comanda Regimentului 51 s-a aflat de la debutul războiului colonelul Ludwig von Langendorf. Această unitate este recunoscută, din punct de vedere etnic, drept un regiment româno-maghiar deoarece, în anul 1914, 62% dintre soldații aflați în componența sa erau români, 34% erau maghiari, iar restul de 4% reprezentau celelalte națiuni ale imperiului.[23]

În perioada dinaintea declanşării Primului Război Mondial membrii Regimentului au fost recrutați îndeosebi din județele Cluj şi Sălaj, cartierul general al regimentului s-a stabilit chiar în orașul Cluj unde se făceau şi recrutările. După izbucnirea războiului, sediul central al Regimentului, împreună cu batalioanele II şi III, se află în Târgu Mureş; batalionul IV şi batalionul suplimentar staționau în Cluj, iar batalionul I staționa în Domanovic, Bosnia.

În 1 august 1914, echipajul suplimentar al Batalionului I a depus jurământul în Cluj, iar a doua zi a pornit spre Bosnia. Restul batalioanelor au plecat spre nord şi în 12 august, în preajma orașului Jezupol din Galiția, s-a regrupat Divizia 35 a Corpului XII, din care făcea parte şi Regimentul 51, care, împreună cu Regimentul 50, forma Brigada 69.[24]

Regimentul 51 al Armatei Austro-Ungare în Praga

Datoria Corpului XII al armatei austro-ungare era una de apărare şi de interceptare a inamicului, de aceea Regimentul 51 a fost activ pe mai multe fronturi, în funcţie de necesitate: întâi pe frontul rusesc, ulterior pe cel italian şi, spre finalul războiului, pe câmpul de luptă francez. În funcţie de datele de care dispunem până în prezent, în cele ce urmează vom prezenta evoluţia Regimentului 51 pe toate cele trei fronturi: direcţiile urmate de trupele regimentului, principalele bătălii şi consecinţele lor.

Frontul rusesc

Botezul de foc al Regimentului 51 l-a reprezentat prima bătălie de la Liov (Zolociv, în Ucraina de azi) de lângă Złota-Lipa, din data de 26 august. Divizia 35 a pornit în jurul orei prânzului din poziţia de pregătire de lângă Nowosiolka, direcţia aripii de nord fiind Dunajów, coloana sudică a diviziei avea direcţia Potoczna (la 5 km în direcţia sud-est de Dunajów), Regimentul 51 este prezent pe aripa sudică a acestei coloane. Aceştia s-au întâlnit cu trupele ruseşti pe linia Złota-Lipa, obiectivul de atac al Regimentului 51 era Nestiuki, pe care au reuşit să-l ocupe, dar au fost încercuiţi şi nevoiţi să se retragă. În 3 septembrie, Regimentul se afla la nord de Liov, pe linia râului Wereszyca, de unde a trebuit să pornească din nou la atac – era necesară reconstruirea podurilor distruse în urma retragerii. În 8 septembrie a început atacul general din linia Wereszyca. În ziua următoare au reuşit să avanseze 6 km (două batalioane din Regimentul 51, aflate sub comanda maiorului Coscaria, au ajuns la marginea estică a pădurii Las Czulowski, aflată la Est de Piaski), iar în următoarele două zile au înaintat circa 10 km, în 10 septembrie ajungând la Serdyca, unde a şi avut loc o bătălie, în urma căreia, învingător fiind, regimentul a mai avansat 8 km, dar cu preţul unor pierderi masive. O parte a regimentului aflată în Lesniowicze a fost atacată puternic de ruşi, provocând retragerea trupelor austro-ungare la Mostki până la orele prânzului. Situaţia generală nu s-a îmbunătăţit până la sfârşitul lunii septembrie, astfel că s-a ordonat retragerea pe linia Carpaţilor, după râul San. După efectuarea unor redistribuiri şi transferuri, a reînceput înaintarea cu obiectivul de a-i angaja în Galiţia pe ruşi la începutul lunii octombrie.[25]

În cadrul acestor atacuri, Regimentul 51 a obţinut victorii în bătălia Sambor-Chyrów - Przemyśl, însă operaţiunile au durat până la sfârşitul lunii şi şi-au spus cuvântul asupra Regimentului. A fost nevoie de întăriri, iar în acest sens pe frontul din Galiţia a fost trimis batalionul IV având în componenţă 774 persoane.[26]

La începutul lunii noiembrie 1914, Regimentul 51, împreună cu întreaga armată, a părăsit Galiţia. Întâi s-a oprit în Medzilaborce (în Slovacia de azi), iar de aici au fost transportaţi feroviar în Polonia rusească ajungând într-un final în Lassowitz. Deplasarea armatei a devenit necesară datorită trecerii în forţă a Vistulei de către ruşi din Varşovia în Iwangorod, unde se părea că doreau lansarea unei bătălii decisive – acest atac se dorea a fi contracarat cu un contraatac.[27]

Regimentul 51 s-a impus pe acest câmp de bătălie în 20 noiembrie, sub comandament german, cu un atac reuşit, ocupând Wiklowul şi capturând 700 prizonieri. După acest succes, trei trupe ale Regimentului 51 au asigurat punctele de trecere peste Warta în timp ce restul regimentului a pornit urmărirea în direcţie estică. Aici se va înregistra şi o înfrângere, deoarece au ajuns mai repede decât restul trupelor, a rămas fără acoperire pe lateral şi în spate, iar ruşii profitând de această slăbiciune l-au atacat cu trei batalioane din spate. Bătălia s-a soldat cu pierderi mari, rămânând active doar şapte trupe, astfel că s-a ordonat retragerea artileriei. În data de 25 noiembrie şi-au sporit personalul cu 439 militari, fiind trimişi aici batalioanele de rezervă 6 şi 7.[28]

Până în a două parte a lunii decembrie 1914 au avut loc doar acţiuni defensive, dar începând cu a doua jumătate a lunii trupele austro-ungare împreună cu cele germane au reuşit să traverseze linia râului Pilica, iar pe 30 decembrie au atacat împreună înălţimea Madziera şi cu preţul unor mari pierderi a reuşit să avanseze linia de atac cu cca 600 paşi. După Anul Nou 1915, frontul a încremenit din cauza bătăliilor grele de iarnă. Începând cu februarie 1915 armata a trebuit readusă în Carpaţi.[29]

În cadrul bătăliilor de uzură nu s-a produs nimic spectaculos până în 2 mai, odată cu ofensiva care a urmat penetrării în Gorlice.[30]

În 17 iulie 1915, ruşii au ordonat brusc retragerea, astfel că s-a decis urmărirea lor. Ur-

mărirea s-a oprit în apropierea Vistulei, unde corpului XII al armatei i-a stat în cale Iwangorod-ul. Pentru atacarea acestuia s-a dezvoltat un plan amănunțit, în care Regimentului 51 i s-a oferit un rol important: atacul, plănuit în trei faze:[31]

a) prima fază avea să se desfășoare în data de 1 august și trebuia să pătrundă linia mai largă a capului de pod de către trupele aflate la nord de Slowiki Nowe;[32]

b) în 3 august trebuiau ocupate acele părți ale liniei de fort care erau încă ale rușilor;[33]

c) a treia fază implica atacul asupra celor două fortificații din beton care aveau scop antibombardament care încercuiau Iwangorodul.[34]

Grupul de înaintare, respectiv Regimentele 50 și 51 trebuia însă, într-o primă fază, să ocupe Slowiki Nowe și punctul de altitudine 122, aflat la est de acesta, după care trebuia să disloce pozițiile inamice în direcție sudică.[35]

În dimineața zilei de 1 august 1915 a început pregătirea artileriei. La ora 9:00 a pornit atacul infanteriei – primul atac asupra punctului 122 a avut succes – la ora 15:00, împreună cu ajutorul regimentului de infanterie al diviziei de cavalerie 9, Regimentele 51 și 31 au ocupat punctele din pădurea dintre Bakowiec și Słowiki Nowe – spre seară se părea deja că Divizia 35 și-a îndeplinit misiunea. A capturat 2000 prizonieri, 8 arme, 10 mitraliere și a ajuns în posesia multor provizii, din care Regimentul 51 a capturat mai multe sute de prizonieri, 7 arme și 4 mitraliere.[36]

Batalionul IV al Regimentului 51, în data de 4 august, îndeplinind funcția de detașament de urmărire și recunoaștere, a ajuns până la Vistula. Întreaga Divizie 35 a traversat în data de 8 august podul construit în grabă și a continuat urmărirea, în ziua de 10 august însă a întâmpinat rezistență puternică în stațiile dintre Jedlanka-Gozd. Pe tot parcursul zilei s-au purtat bătălii cu rușii, în după-masa aceleiași zile inițiativa de înaintare a batalionului V s-a dovedit a fi un succes, aceștia reușind să atace și să ocupe Jedlanka. Succesul regimentului a adus cu sine o turnură favorabilă pentru trupele germane care luptau în apropiere. În după-masa zilei de 12 august au pornit din nou un atac, care a ținut până în zorii celei de-a doua zi, regimentul reușind să se apropie la 800 de pași de stațiile rusești din Poplawy. În următoarea zi, Regimentul a reușit să ocupe dealul 168, aflat la nord-est de Krzewice, captura înregistrată a fost de 500 prizonieri, 3 mitraliere și multe articole militare.[37]

În zorii zilei de 15 august, rușii s-au retras din nou și de data asta au traversat Bugul –batalioanele austro-ungare au reușit să se apropie de Klepawecz, aflat pe malul Bugului, dar nu au reușit să continue înaintarea. Traversarea Bugului cu ajutorul bărcilor a avut loc în 19 august, sub protecția focului de artilerie – bătălia s-a încheiat prin retragerea rușilor în Gola în zorii zilei de 21 august, dar aici au opus rezistență atacurilor. În noaptea spre 22 august regimentul 51 a inițiat avansarea către sat, la ora 4 dimineața au reușit să intre în sat, de unde au pornit atacul împotriva unei stații rusești aflat la est, pe care au reușit să o ocupe până în după-masa zilei respective, capturând, împreună cu cei din Regimentul 64, în total 800 prizonieri.[38]

În 7 septembrie 1915, trei batalioane din Regimentul 51 au fost nevoite să execute un atac prin învăluire într-o pădure mlăștinoasă (de menționat că până în acea seară au avansat doar 6 km), după care a trebuit să aștepte până s-a improvizat un drum cu ajutorul buștenilor prin intermediul căruia caii puteau să urmeze detașamentul. În 21 septembrie, Regimentul 51 a capturat 100 prizonieri, reușindu-le atacul efectuat printr-o pădure la nord-est de Derenaja, iar armatele rusești au început retragerea din 23 septembrie, ajungând până în dreptul râului Sczara, înainte de a intra în Baranowicze, iar aici s-au oprit.[39]

În această perioadă, frontul care se întindea de la Marea Nordică până în România s-a rupt în două din cauza terenului mlăștinos, unde era imposibil ca vreo armată să treacă – la sud de mlaștină, în Wolhynia și Galiția, se aflau trupele austro-ungare, iar la nord cele germane (inlcusiv Corpul XII – un an jumătate sub comanda germanilor). În data de 20 octombrie a început bătălia de la Baranowicze: rușii au atacat divizia 35 cu mare putere și au reușit penetrarea liniei ținute de Regimentul 50, situație primejdioasă pentru restul regimentelor; a doua zi, divizia 35 după o jumătate de oră de foc de artilerie pregătitor, a pornit la atac și a reușit să reocupe întreaga linie de front până la 2:30 după-amiază.[40]

Referitor la atmosfera de pe frontul galițian, unul dintre soldații transilvăneni, Ștefănuț Todor, scrie celor de acasă la data de 3 noiembrie 1915 că: „ducem o viață tare grea și ți-aș fi trimis cărți mai des dar nu apuc că atâta slujbă avem de nu avem odihnă nici zi nici noapte, și nici mâncare nu căpătăm numai o dată în 24 de ore."[41]

Aproximativ simultan cu această dată au început pregătirile pentru iarnă. Divizia 35 a fost înlocuită cu trupe germane și plasată pe o altă secțiune a frontului: 25 octombrie la Minitschi, iar din 5 noiembrie la est de Worontscha, pe linia Serwec-ului – datorită înaintării victorioase din vara anului trecut cei din Regimentul 51 au rămas în fruntea liniei până în iulie 1916.[42]

În vara anului 1916 la Luck, a pornit ofensiva Brussilow – atunci și pe frontul Corpului XII au fost atacuri puternice, în 25 iunie, Regimentul 51 a avut misiunea de a distruge drumurile prin care inamicii se puteau apropia – care s-a soldat cu distrugerea a trei poduri.[43]

La începutul lunii iulie în 1916 au fost inițiate atacuri rusești și pe linia de front atribuită corpului XII, care se afla în tranșeele de pe lângă râul Servecz, de la Koldyczewa până la Servecz, dar în seara zilei de 8 iulie, bătălia de la Baranowicze s-a sfârșit. Regimentul 51 a avut un mare aport la victoria obținută, Corpul XII reușind să mențină linia frontului pe tot parcursul lunii iulie.

Acest itinerariu este confirmat de corespondența unui soldat transilvănean încadrat în Regimentul 51. Sfară Augustin scrie frecvent scrisori familiei sale, fapt care ne permite reconstituirea drumului parcurs de regiment. În septembrie 1914, regimentul staționa la Cluj. În luna ianuarie 1915, acesta scria părinților săi că „am mers până la locul unde am fost repartizat 4 zile și 4 nopți cu trenul și pe jos încă 350 km", ajungând „undeva în apropierea capitalei Poloniei".

„Pe câmpul de luptă așa mi-e de bine, nici nu știu dară că sunt în bătălie. Mie mai bine ca și când am fost în Cluj" , scrie celor de acasă despre starea lui în Polonia rusească în luna mai 1915. Dar, tot din cele scrise de el, se observă că în luna august lucrurile se agravează, nemaiavând timp nici a scrie vești celor de acasă. Regimentul staționa acum lângă Vistula, în Iwangorod: „sunt în Ivangol, în țara rusului și sunt lovit la piciorul stâng în șold de două gloanțe." O lună mai târziu, scrisorile sale sunt datate la Paradubitr, Barraaken, „în țara cehului" , explicând celor de acasă că se fac deja 8 luni de când a fost „între gloanțe...ca și cum aruncă omul grăunțe când le seamănă". Sfârșitul anului 1915 și prima lună a anului 1916 o va petrece la Praga. Pentru anii 1916-1918, arhivele nu conțin prea multe detalii, aceasta pentru că situația de pe frontul rusesc se va complica odată cu intrarea României în război.

Frontul italian

La sfârșitul lunii mai 1917, Divizia 35 a ajuns să fie trimisă în a X-a bătălie de la Isonzo, care a început în data de 23 mai și s-a terminat la sfârșitul lunii, în data de 28. Aceasta a surclasat cele 9 bătălii care au avut loc acolo înainte, italienii nu au reușit să avanseze mai mult de 1-2 km, până la Medeazza. S-a luat totuși decizia de a riposta cu un contraatac pentru a-i împinge înapoi. Această misiune le-a fost încredințată trupelor din Corpul XII, din care făcea parte Divizia 35 și, implicit, Regimentul 51. În 4 iunie o trupă de asalt din care făcea parte și Batalionul III al Regimentului 51 a reușit să recâștige vechile poziții, respectiv linia Jamiano-S. Giovanni-Flondar. Corpul XXII și-a îndeplinit misiunea cu succes, reușind să recâștige poziția de pe linia de front Hermada și să captureze 10 mii de prizonieri din armata italiană.

Capacitatea de rezistență a italienilor a fost descrisă de un soldat român astfel: „Trupele (noastre) au înaintat până la râul Isonzo, distanță de 3-4 km. Pierderile suferite de italieni erau de 20-25 000 de oameni, dar au întâmpinat o rezistență extraordinar de dârză,[...]păsind chiar la o contraofensivă. Zile întregi au fost cadavre în Val Valone, pentru a fi înmormântate, iar austriecii au pierdut și ei mulți oameni."

În cea de-a XI-a bătălie de la Isonzo (17-19 august 1917), Regimentului 51 i-a fost încredințată o secțiune de 1 km de front în valea de la Brestovica, dar din cauza poziționării nefericite, italienii au reușit să împingă linia la sud de Kostanjevica, prin Selon, până la înălțimea Stara Lokwa, la sud de această poziție, în valea Brestovica de o adâncime de 150 m, italienii au

reuşit să penetreze linia asigurată de Regimentul 51, ajungând aproape de cartierul general al regimentului. Armata italiană a atacat continuu timp de o săptămână, totuşi, cu atacurile care au durat până în 25 august, italienii nu au reuşit decât o devansare de circa 800 paşi a primei linii a inamicului lor. Contraatacul efectuat în data de 4-5 septembrie în direcţia Flondar le-a asigurat o victorie trupelor din care făcea parte şi Batalionul VI al Regimentului 51. Un ultim aport important al Regimentului 51 se remarcă în cazul ofensivei de pătrundere în Tolmein (24 octombrie 1917), după această bătălie, Regimentul a fost trecut în rezervă.

Pe frontul de vest

Divizia 35 a înlocuit pe frontul de vest divizia germană de pe înălţimea Combres, la vest de Dompierre. În această perioadă de sfârşit a războiului a avut loc o bătălie importantă pe câmpul de luptă german-francez: bătălia de la St. Mihiel. Misiunea diviziei 35 era de a-şi proteja şi menţine poziţia– în pădurea dintre Vaux les Palameix şi Seuzey, la circa 18 km de Verdun. Atât francezii cât şi americanii au înaintat cu prudenţă. După această bătălie, regimentul a ajuns să intre din nou în rezervă – în data de 1 noiembrie poziţia regimentului 51 a fost preluată de trupe germane, şi după numai o zi au pornit spre casă. Au ajuns în Cluj în data de 6 decembrie 1917, primind ordin de demobilizare.

Batalionul I al Regimentului 51, staţionat în Bosnia

La data mobilizării parţiale (26 iulie 1914), batalionul era în Domanovica, de aici, în 31 iulie, s-a deplasat în Mostar, unde a fost legat de brigada de munte 1. În data de 5 august a ajuns şi batalionul suplimentar trimis din Cluj, în Ilidze.

Batalionul Regimentului 51 a trecut botezul de foc încă din data de 15 august 1914, când trebuia să atace muntele Crni Vrh, misiune care a fost îndeplinită cu succes. După aceea au urmat multe bătălii sângeroase, din care sunt menţionate următoarele:

- cea din data de 20 august de pe înălţimile din estul râului Lim, între Priboj şi Visegrad;
- atacul din data de 8 septembrie împotriva Kosutnja stopara;
- atacul din data de 14 septembrie împotriva Rozanj;
- atacul din 20-21 septembrie împotriva Jagodnja.

După campania eşuată din Serbia, batalionul a ajuns pe câmpul de luptă italian unde au luptat în toate bătăliile Regimentului 51. În primăvara anului 1916 îi găsim luând parte la ofensiva din Tirolul de S, luptând la nord de Brenta. În data de 10 noiembrie 1917 batalionul se afla pe poziţie între Monte Dorole şi Astico iar în 22 decembrie ia parte în încercarea de recucerire a Mt. di Val Bella.

Odată cu reorganizarea din martie 1918, au fost desfiinţate batalioanele independente şi, începând din acea dată, Batalionul I al Regimentului 51 a format, împreună cu Batalioanele IV şi V ai Regimentului de infanterie 62, Regimentul de infanterie 128.

Viaţa socială

„Astra" a realizat în urma războiului o statistică a principalelor „pagube" produse populaţiei româneşti în urma Marelui Război. Dintre acestea notăm că numărul victimelor pe câmpul de luptă a fost de 41 739, iar cei morţi în temniţe, spitale, în pribegie a fost de 11 275, însă remarcăm şi un număr de 29 839 de dispăruţi.

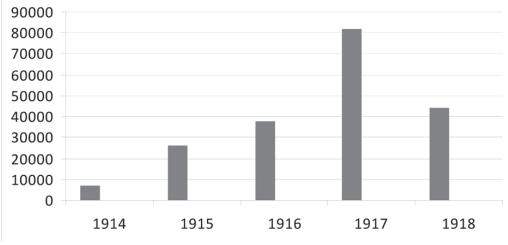

Fig. 1. Evoluţia dezertărilor românilor transilvăneni din rândul armatei austro-ungare

Starea generală a armatei din punct de vedere al bugetului era precară, lipsurile erau resimţite la toate nivelurile, dar mai ales în ce priveşte înzestrarea cu arme.

Austro-Ungaria a cheltuit pentru armată cel mai puţin comparativ cu celelalte puteri, având un buget militar chiar mai mic decât al Italiei.

Anul	Numărul dezertărilor
1914	6,700
1915	26,200
1916	38,000
1917	81,800
1918	44,000

De aceea înzestrarea era insuficientă iar serviciile de intendență, cele sanitare sub orice critică.

Realitățile frontului au fost surprinse și de către scriitorul ardelean Liviu Rebreanu în al său roman, „Pădurea Spânzuraților". Dincolo de aspectele de stil literar, perspectiva autorului nu este întru-totul lipsită de adevăr istoric. Problema naționalistă, care se amplifică după intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale, a reprezentat una din principalele îngrijorări ale autorităților. De acum problema dezertărilor se va acutiza. Un rol aparte în această problemă îl va constitui moartea împăratului Franz Iosif în noiembrie 1916, care va amplifica numărul dezertărilor. Mulți dintre cei care au ales această cale se considerau eliberați de jurământul pe care-l depuseseră față de împărat, alții din dorința de a-și salva viața.

Se apreciază că, numai în 1915, numărul tinerilor români apți pentru serviciul militar care au trecut Carpații în Regatul României a fost de peste 26 000, adăugându-se alte zeci de mii care au însoțit armata română în 1916, în timpul retragerii din Transilvania. Fenomenul voluntariatului s-a amplificat în săptămânile următoare intrării României în război, din cei aproximativ 120.000 de prizonieri, conform datelor rusești, aproape 40.000 au cerut înrolarea în armata română. Numai în intervalul august-septembrie 1916 autoritățile rusești au primit 3.500 de cereri de încadrare în unitățile speciale care să lupte alături de trupele române. Astfel, cifra totală a ardelenilor care vor sluji în armata română în anii 1916-1918 se ridică la cifra de 100.000.

Alarmate de aceste acțiuni, autoritățile au recurs la măsuri de o extremă duritate. Regimentele cu o componență majoritar românească au fost redistribuite în scopul îndepărtării lor de zonele etnice din care proveneau soldații, majoritatea au ajuns pe frontul italian. Curțile marțiale au pronunțat numeroase condamnări nu numai împotriva celor care se împotriveau încorporării în armată sau a dezertorilor , ci și împotriva românilor acuzați că îndeamnă la nesupunere. Un exemplu concret din cea de-a doua categorie, de victime civile, îl identificăm în cazul lui Andrei Alexandru, un învățător din comuna Ilenbac, care este acuzat de următoarea crimă: „călcarea îndatoririlor sale de serviciu" întrucât acesta ar fi îndemnat, după intrarea României în război, „ca sătenii să nu lupte contra fraților lor de sânge ci să dezerteze în armata românească, iar dacă nici asta nu reușesc să se împuște ei înșiși în mâna stângă ori în piciorul stâng ca să devină neapți de luptă". De asemenea, au fost ridicate silnic de la domiciliu și trimise dincolo de Syolnok 8 500- 10 000 de persoane, majoritatea la muncă în mine și fabrici.

Pe fondul acestor probleme și atitudini sentimentul datoriei față de tron și patrie s-a erodat continuu. La acesta mai adăugăm și demoralizarea trupelor cauzate de înfrângerile și pierderile umane de pe fronturi, următoarele exemple vor fi grăitoare în acest sens:

– Regimentului 51, din efectivul de 4 000 de oameni după primele două luni de război pierde circa 3 400 de oameni).

– regimentul 23 honvezi (unde se afla și gl. Tăzlăuanu) din cei 3 500 soldați se mai aflau pe câmpul de luptă 170 până la sfârșitul lunii noiembrie.

Pe lângă ororile războiului, soldații români aflați pe front s-au confruntat permanent cu tratamentul umilitor la care îi supuneau ofițerii. Spune Nemoianu că din pricina acestora, „între ofițerime și soldați era o adevărată prăpastie și o ură de moarte. Legatul de stâlp, foamea, serviciul permanent de santinelă erau pedepsele cele mai ușoare".

Ce se poate observa în atitudinea românilor după intrarea Statelor Unite în Război?

Majoritatea celor înrolați porniseră de la premisă că va fi un război scurt purtat doar împotriva Serbiei, principalul inamic al monarhiei austro-ungare. Devotamentul românilor în aceste lupte a fost remarcat de la bun început, dacă la acestea adăugăm și loialismul dinastic putem explica entuziasmul soldaților români în primele bătălii. Dar, odată ce acest conflict a luat proporții, a devenit tot mai clar că Imperiul austro-ungar nu putea ieși neștirbit din război. Două evenimente vor întări această credință: intrarea României în război în anul 1916 și implicarea Statelor Unite ale Americii în anul 1917. „Cu intrarea S.U.A. în război, soarele nostru strălucește din nou pe cer. Soarta războiului este pecetluită. Chestiune de timp. Eu pot judeca mai bine lucrurile. Hrana este pe sfârșite iar cu muniția stăm prost, ca și cu echipamentul." Acestea sunt cuvintele de încurajare ale unui colonel al armatei austro-ungare față de un soldat român.

Soldatul transilvănean Cristian Găvrilă scrie acasă o scrisoare în care printre salutări și urări de bine inserează următoare idee: „tare-mi pare urât aici că nimeni nu vorbește limba română ci numai pe cea nemțească". Acest pasaj este sugestiv și ne confirmă ceea ce știm deja, că limba de comandă în Armata comună (k.u.k. Armee, Armata imperială și regală) era limba germană. Dar s-a acordat și dreptul de a folosi limba pe care o vorbeau majoritatea soldaților din regiment. Astfel s-a ajuns ca pentru o scurtă perioadă de timp regimentele din Transilvania și Banat să folosească și limba română. Însă comunicarea nu a fost nici în aceste condiții eficientă deoarece ordinele se transmiteau de la om la om prin viu grai, de regulă ordinul dat mergea până la primul soldat care nu-l înțelegea și nu îl putea transmite mai departe.

Atmosfera de pe frontul italian, unde au fost mobilizate principalele regimente cu componență românească a fost sugestiv descrisă de Coriolan Bălan, soldat bănățean în Primul Război Mondial: „Soldații trebuiau să petreacă zece-douăsprezece zile într-un șănțuleț cu doi bolovani în față. Mâncarea nu mai sosea regulat. Toate drumurile erau bătute de artilerie în momentul când se înnopta. Am recurs la conservele de rezervă pe care le avea fiecare soldat. Cel mai mare necaz era că nu aveam apă deloc. Când primeam noaptea câte o sacă de apă o drămuiam cu multă chibzuință. Spalatul strict interzis. Apa nu era suficientă nici pentru băut."

Meniul de pe front la începutul războiului era de „½ litru de vin și 1 kg de pâine" iar în ultimul an al războiului criza alimentară a luat proporții. Această stare a lucrurilor o regăsim deseori menționată în corespondența soldaților, mai jos sunt redate cuvintele soldatului Nicolae Anca, care întărește ideea de mai sus: „pe noi ne ține tare rău, de m-ai vedea nu m-ai cunoaște cât sunt de slab".

Epilog

Monarhia dualistă austro-ungară a fost, la începutul războiului, una dintre protagonistele conflictului; un actor complex, datorită amalgamului de popoare pe care le unea, a cărui existență a luat sfârșit odată cu încetarea războiului.

Transilvania, ca parte integrală a acesteia, nu putea decât să aibă decât un traseu particular în timpul Primului Război Mondial. Populația românească, majoritară în această provincie, s-a implicat activ pentru apărarea tronului monarhiei. Loialismul dinastic a determinat înrolarea românilor transilvăneni în armatele Puterilor Centrale. Dar dacă acesta la început fusese un izvor de putere pentru monarhia austro-ungară, după înfrângerile suferite pe front și intrarea României în război, a suferit modificări, iar soldații ardeleni au devenit o forță sesizabilă a Antantei împotriva inamicilor ei. După 1916, fenomenul voluntariatului a devenit unul extrem de popular în rândul prizonierilor ardeleni.

Regimentul 51 face parte dintre cele zece regimente cu o componentă românească mai mare de 50%. La acestea se adaugă trei regimente exclusiv românești: Regimentul 30, 63 și 64, un regiment româno-german: Regimentul 21 (majoritari români), unul sloveno-român (R 17), și unul sârbo-româno-german (R 301, unde românii reprezentau peste 50%). Am amintit aici doar regimente constituite majoritar din români, însă nu trebuie pierduți din vedere nici ardelenii încadrați în restul unită-

ților armate. Aceștia merită atenția istoricilor preocupați de spațiul transilvănean în timpul Primului Război Mondial. Studiul de față nu face decât să amintească succint o parte din particularitățile specifice spațiului transilvănean în anii războiului și să deschidă calea spre cercetări aprofundate în acest sens.

Bibliografie

1. Deseő, Lajos; Ardói, Gyula, Erdélyi ezredek a Világháborúban, Budapesta, ed. Ardói irodalmi és könyvkiadó vállalat, 1940

2. Dreyfus, François G., Istoria Universală, volumul III, București, Univers Enciclopedic Gold, 2009

3. Leu, Valeriu; Bocșan, Nicolae, Marele Război în memorialistica bănățeană, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujană, 2012

4. Maior, Liviu, Românii în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați, București, Editura Enciclopedică, 2004

5. Mitu, Sorin, Introducere în Istoria Europei Moderne (de la Războiul de Treizeci de Ani la prima conflagrație mondială), Cluj, Editura Accent, 2002

6. Neiberg, Michael S., Warfare & society in Europe: 1898 to the present, Routledge, 2004

7. Nicoară, Toader, Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1600-1800). Societate rurală și mentalități colective, Cluj-Napoca, 1997

8. Păcățeanu, Vasile T., Jerfele românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș aduse în răsboiul modial din anii 1914-1918, în „Transilvania", LIV, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1923

9. Radosav, Doru, Arătarea împăratului, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002

10. Rebreanu, Liviu, „Pădurea Spânzuraților", București, editura Jurnalul Național, 2010

11. Revista „Românul"- anul 1914

12. Șerban, Ioan I., Românii în armata austro-ungară în anii primului război mondial, în „Annales Universitatis Apulensis", Series Historica, 2-3 (1998-1999)

Sitografie:

1. *** Österreich-Ungarns bewaffnete Macht 1900 – 1914. Austro-Hungarian Armed Forces 1900-1914 http://www.mlorenz.at/index.htm data accesării: 4 decembrie 2013

2. Verlag Militaria http://www.militaria.at/Default.aspx data accesării: 4 decembrie 2013

3. Militarie repliky http://www.militarie-repliky.cz/en data accesării: 4 decembrie 2013

4. Austro-Hungarian Land Forces 1848-1918 http://www.austro-hungarian-army.co.uk/ data accesării: 4 decembrie 2013

NOTE

[1] Sorin Mitu, *Introducere în Istoria Europei Moderne (de la Războiul de Treizeci de Ani la prima conflagrație mondială*), Cluj, Editura Accent, 2002, p. 141.

[2] *Ibidem.*

[3] *Ibidem.*

[4] Tripla Înțelegere, sau Antanta, a fost cea dea doua alianță care marchează Europa la începutul secolului al XX-lea. În 1893 Franța semnează o alianță defensivă cu Rusia, iar în 1904 acestora i se va alătura și Anglia. Primul pas al aderării acesteia este tratatul semnat cu Franța, și abia în 1907 cu Rusia.

[5] Albert Jorcin, *Prolog la secolul nostru(1871-1918)* în François G. Dreyfus, *Istoria Universală*, volumul III, București, Univers Enciclopedic Gold, 2009, pp. 286-288.

[6] *Ibidem,* p.291.

[7] *Ibidem,* pp.333-334.

[8] Ioan I. Șerban, *Românii în armata austro-ungară în anii primului război mondial*, în „Annales Universitatis Apulensis", Series Historica, 2-3 (1998-1999), pag. 203.

[9] Liviu Maior, *Românii în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați,* București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 13.

[10] Doru Radosav, *Arătarea împăratului,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002, passim.

[11] Toader Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1600-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Cluj-Napoca, 1997, p. 341.

[12] Liviu Maior, *op.cit.,* p.7

[13] Sextil Pușcariu *apud.* Ioan I. Șerban, *op.cit.*, p. 204.

[14] Petre Nemoianu *apud.* Ioan I. Șerban, *op.cit.*, p. 204.

[15] Liviu Maior, *op.cit.,* p.172.

[16] *Ibidem*, p. 175.

[17] Ioan I. Șerban, *op.cit.,* p. 206.

[18] Liviu Maior, *op.cit.,* p. 178.

[19] Ioan I. Șerban, *op.cit.,* p.206.

[20] Arhivele Naționale Cluj-Napoca, Fond VII *Scrisori din Primul Război Mondial,* numărul 531, fila 3.

[21] Lajos Deseő și Gyula Ardói (coord.), *Erdélyi ezredek a Világháborúban,* Budapesta, ed. Ardói irodalmi és könyvkiadó vállalat, 1940, p. 179.

[22] Michael S. Neiberg, *Warfare & society in Europe: 1898 to the present*, Routledge, 2004, p. 47.

[23] *** „k.u.k. Infanterie / Infantry", in *Österreich-Ungarns bewaffnete Macht 1900 – 1914. Austro-Hungarian Armed Forces 1900-1914*

http://www.mlorenz.at/Bewaffnete_Macht/01_Infanterie/01_Infanterie_01.htm, data accesării: 4 decembrie 2013.

[24] *Ibidem*, p. 182.
[25] *Ibidem,* pp. 183-184.
[26] *Ibidem,* p. 184.
[27] *Ibidem,* p. 184.
[28] *Ibidem,* p. 184-185.
[29] *Ibidem,* p. 185.
[30] *Ibidem.*
[31] *Ibidem,* p. 186.
[32] *Ibidem.*
[33] *Ibidem.*
[34] *Ibidem.*
[35] *Ibidem.*
[36] *Ibidem,* pp. 186-187.
[37] *Ibidem*, p. 187.
[38] *Ibidem*, p. 188.
[39] *Ibidem*, pp. 188-189.
[40] *Ibidem*, p. 189.
[41] Arhivele Naţionale Cluj-Napoca, Fond *VII Scrisori din Primul Război Mondial,* numărul 533, fila 8.
[42] Lajos Deseő şi Gyula Ardói (coord.), *op.cit.*, p. 189.
[43] *Ibidem*, p. 190.
[44] *Ibidem.*
[45] Arhivele Naţionale Cluj-Napoca, Fond VII *Scrisori ale soldaţilor din Primul Război Mondial,* Numărul 531, fila 1.
[46] *Ibidem,* fila 35.
[47] *Ibidem,* fila 54.
[48] *Ibidem,* fila 64.
[49] *Ibidem,* fila 77.
[50] *Ibidem,* fila 99.
[51] *Ibidem,* fila 102.
[52] *Ibidem,* fila 134.
[53] *Ibidem,* fila 149.
[54] Lajos Deseő şi Gyula Ardói (coord.), *op.cit*, p. 191.
[55] Coriolan Bălan, *Amintiri în Marele Război în memoria bănăţeană 1914-1919,* Valeriu Leu şi Nicolae Bocşan, *Marele Război în memorialistica bănăţeană*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujană, 2012, p. 205.
[56] Lajos Deseő şi Gyula Ardói (coord.), *op.cit.*, pp. 191-193.
[57] *Ibidem*, pp. 194-195.
[58] *Ibidem*, pp. 195-196.
[59] *Ibidem.*
[61] *Ibidem.*
[61] T.V. Păcăţeanu, *Jerfele românilor din Ardeal, Banat, Crişana, Sătmar şi Maramureş aduse în războiul modial din anii 1914-1918*, în „Transilvania", LIV, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1923, p.32.
[62] *Ibidem,* p. 51.
[63] Liviu Maior, *op.cit.,* p. 181.
[64] *Ibidem.*
[65] Liviu Rebreanu, *Pădurea Spânzuraţilor,* Bucureşti, editura Jurnalul Naţional, 2010, *passim*.
[66] Liviu Maior, *op.cit.,* p.10.
[67] *Ibidem,* p. 183.
[68] Ioan I. Şerban, *op.cit.,* p. 209.
[69] Liviu Maior, *op.cit.,* p. 184.
[70] Ioan I. Şerban, *op.cit.,* p. 209.
[71] *Ibidem,* p. 203.
[72] Liviu Maior, *op.cit.,* p. 187.
[73] Ioan. I. Şerban, *op.cit.,* p. 209.
[74] *Informaţiuni, Pentru trădare de neam* în „Românul", anul IV, nr.220, 14/17 octombrie 1914, p. 4.
[75] Ioan I. Şerban, *op.cit.,* p. 211.
[76] *Ibidem,* p.210 .
[77] Liviu Maior, *op.cit.,* p.182.
[78] Petre Nemoianu *apud* Ioan I. Şerban, *op.cit.,* p. 211.
[79] *Răsboiu. Bilanţul săptămânii* în „Românul", anul IV, numărul 242, 2/5 noiembrie 1914, p. 4.
[80] Valeriu Leu şi Nicolae Bocşan, *op. cit.,* p. 234.
[81] Arhivele Naţionale Cluj-Napoca, Fond VII *Scrisori din Primul Război Mondial,* numărul 527, fila 1.
[82] Valeriu Leu şi Nicolae Bocşan, *op. cit.,* p. 37.
[84] *Ibidem,* p.46.
[84] Coriolan Bălan *apud.* Valeriu Leu şi Nicolae Bocşan, *op.cit.,* p. 46.
[85] Valeriu Leu, Nicolae Bocşan, *op.cit.* p. 42.
[86] *Ibidem,* p. 246.
[87] Arhivele Naţionale Cluj-Napoca, Fond VII *Scrisori din Primul Război Mondial,* numărul 522, fila 9.
[88] Liviu Maior, *op.cit,* p. 179.
[89] *Ibidem.*

ARMATA ROMÂNĂ LA DECLANŞAREA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

PETRE OTU *

Abstract

On July 15/28, 1914, Austria-Hungary declared war on Serbia following the assassination of the heir presumptive to the Austro-Hungarian throne, Archduke Franz Ferdinand, by a young Serb, Gavrilo Princip. The avalanche of declarations of war forced the Romanian state to review its position in the new historical circumstances. On July 21/August 3, 1914, the Crown Council decided that „Romania should take all the measures to protect its borders". This ambiguous statement was given different interpretation, some considering it to signify „armed expectative", others neutrality. What is certain, however, is that, for the first two years, Romania stayed out of the conflict. The study below makes a brief analysis of the military demarches undertaken by the Romanian authorities in the period spanning from the Peace of Bucharest (July 28/August 10, 1913) to the outbreak of the „Great War", including a number of considerations regarding the state of the Romanian army in order to recreate the picture of Romania's military potential at the beginning of hostilities.

Keywords: *Romania, World War I, Romanian Army, Ion I.C. Brătianu*

La 15/28 iulie 1914 Austro-Ungaria a declarat război Serbiei, ca răspuns la asasinarea prințului moștenitor Franz-Ferdinand de către un tânăr sârb, Gavrilo Princip. Conflictul sârbo-austriac nu a putut fi localizat, marile puteri europene, grupate în două coaliții – Tripla Alianță (Puterile Centrale) și Tripla Înțelegere (Antanta), declarându-și unei alteia război[1]. S-a pus capăt, astfel, unei perioade faste din istoria europeană, cunoscută sub numele de „la belle epoque" și s-a inaugurat o alta întinsă pe parcursul întregului veac XX, plină de orori, de confruntări ce au întrecut în violență tot ce cunoscuse istoria omenirii până atunci.

Criza din iulie 1914 și apoi cascada declarațiilor de război au ridicat problema conduitei statului român în noile circumstanțe istorice. Decizia Consiliului de Coroană de la Sinaia (21 iulie/3 august 1914) a fost aceea ca „România să ia toate măsurile spre a păzi fruntariile țării". Această formulă ambiguă a fost interpretată diferit, unii au considerat că ea semnifică „espectativa armată", iar alții neutralitatea. Cert este că că România s-a situat în afara conflictului[2].

Hotărârea Consiliului de Coroană avea la bază multiple considerente de natură internă și externă, intens dezbătute de altfel în istoriografia română și străină. După opinia noastră,

* Director adjunct, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

printre cauzele care au determinat rămânerea țării în afara conflictului european s-a aflat și starea armatei române. Ea se afla la un an de la războiul româno-bulgar, care a reliefat, în pofida faptului că au lipsit confruntările, o serie de neajunsuri majore în ceea ce privește structura organizatorică, pregătirea cadrelor și instruirea trupelor, dotarea cu armament modern, asigurarea materială etc.

În cele ce urmează, vom analiza succint măsurile pe linie militară întreprinse de autorități după pacea de la București (28 iulie/10 august 1913) și până la declanșarea „marelui război" și vom face unele considerații asupra stării armatei române pentru a avea tabloul posibilităților militare ale României la începutul ostilităților.

Măsuri pentru întărirea forței combative

După încheierea păcii de la București, concomitent cu măsurile de aducere în țară a trupelor și de stingere a focarelor epidemiei de holeră, autoritățile au început să analizeze atent învățămintele războiului și să schițeze și măsurile pentru îndreptarea stărilor de lucruri negative din organizarea militară a statului român. Acest lucru a fost înțeles de tot spectrul politic românesc, de factorii militari. I.G. Duca, proeminent lider liberal și participant la campania din sudul Dunării, nota că partidul din care făcea parte era convins că „armata trebuia neapărat întărită și înzestrată cu tot ce s-a dovedit a-i lipsi – fiindcă aici e locul să spunem că lipsurile se dovediseră a fi fost atât de serioase încât dacă am fi fost siliți să dăm în Bulgaria adevărate lupte, și dacă acest „război" nu s-ar fi redus numai la o plimbare triumfală, am fi avut surprize serioase"[3].

General Constantin Hârjeu

Cât privește tabăra guvermanentală ce gestionase această criză, ea cunoștea din interior toate problemele din organizarea militară a țării. De aceea, în pofida disputelor din tabăra conservatoare, ce afectau activitatea executivului, s-au elaborat programe de redresare. La 11 septembrie 1913, generalul Constantin Hârjeu, ministrul de război nota: „Studiez măsurile privitoare la completarea organizării armatei, servindu-mă de învățămintele prețioase ce am cules până acum"[4].

La 25 septembrie același an, guvernul, în ședința desfășurată la Peleș, a luat în discuție, între altele, măsurile de apărare a noului teritoriu încorporat de România, hotărând prelungirea căii ferate Medgidia-Cobadin până la Dobrici, repararea drumurilor și completarea rețelei rutiere potrivit necesităților militare[5].

Perspectiva unui plan coerent de reformare a armatei a căpătat contur și datorită împrumutului de 250 milioane acordat de un consorțiu de bancheri germani, grație eforturilor depuse de guvernul conservator, în primul rând de Alexandru Marghiloman, ministru de finanțe[6]. Din această sumă ministerul de Război a primit 60.000 lei.

La 15 noiembrie 1913 s-au deschis lucrările corpurilor legiuitoare, iar regele Carol I, în Mesajul tradițional, a adus cuvinte de mulțumire armatei pentru comportarea ei în lunile iunie-august. „Pentru a doua oară astăzi, spunea suveranul, după 36 de ani, am adânca mulțumire sufletească de a deschide noua sesiunea a Corpurilor legiutoare cu aceleași cuvinte de laudă și de recunoștință pentru armată:/.../ Mulțumită prevederii guvernului meu și luminatului domniilor voastre concurs, continua regele, armata, pregătită și înzestrată cu cele trebuincioase, a fost pusă în mișcare la momentul nimerit și a trecut iarăși Dunărea, dându-ne puterea de a

impune în Balcani pacea mult dorită de Europa întreagă și asigurând, totodată, limitele Dobrogei prin întinderea lor până la apus de Turtucaia și la miazăzi de Ecrene. Putem privi acum viitorul cu multă încredere, conchidea Carol, și vom concentra toată munca noastră spre a păstra și întemeia ceea ce am dobândit”[7].

După ce a luat aprobarea suveranului, în ședința guvernului din 26 noiembrie 1913, ministrul de resort, generalul Constantin Hârjeu, a prezentat programul de întărire a forțelor armate (Anexa nr.1), totalul fondurilor prevăzute pentru materializarea lui ridicându-se la 506.000.000 lei[8]. Din păcate, acest proiect ambițios nu s-a materializat într-un proiect de lege, întrucât opoziția liberală din Parlament nu a fost de acord să se deschidă guvernului conservator condus de Titu Maiorescu, în ajunul plecării lui de la putere, alte credite decât cele anunțate prin Mesajul tronului pentru extinderea rețelei de căi ferate[9].

La 31 decembrie 1913, guvernul conservator și-a prezentat demisia, acceptată de rege la 3 ianuarie. La 4 ianuarie 1914, Partidul Național Liberal a preluat puterea, primul ministru fiind Ion I.C. Brătianu, el cumulând și portofoliul războiului. O săptămână mai târziu, la 11 februarie 1914, Parlamentul a fost dizolvat, iar guvernul, conform prevederilor din epocă, a organizat alegeri. Ele s-au desfășurat în perioada 2-12 februarie, iar la 21 februarie noile corpuri legiutoare și-au deschis lucrările. Problema principală care stătea pe agenda noului Parlament era cea a reformelor (agrară și electorală) care a acaparat în totalitate preocupările opiniei publice, generând ample și aprinse dezbateri. Cu toate acestea, Mesajul tronului cerea celor două camere să dea armatei toate cele necesare, „deoarece oastea țării este strâns legată de puterea ei militară”[10], iar primul ministru afirma în Senat că armata are nevoie, mai presus de orice, de dragostea noastră sinceră și dezinteresată”[11]. Desigur, aceste declarații venite de la cel mai înalte sfere ale autorităților publice erau binevenite, dar, în practică, prea multe măsuri nu s-au întreprins. Întrucât adoptarea reformelor nu se putea realiza fără modificarea Constituției, Parlamentul a fost dizolvat și s-au organizat noi alegeri în perioada 18-26 mai. La 5 iunie 1914, s-a deschis sesiunea

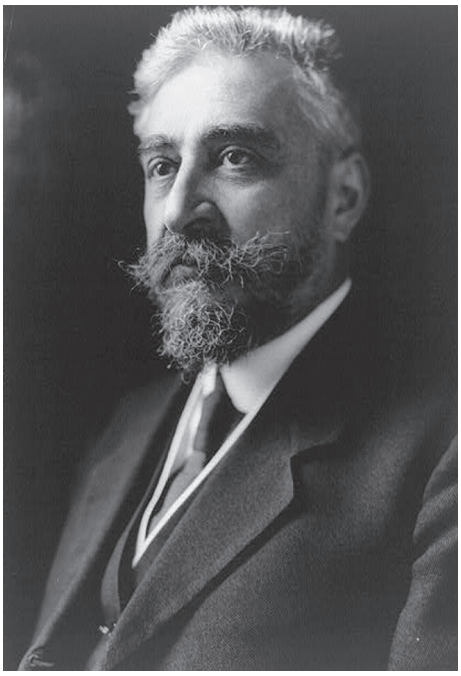

Ion I.C. Brătianu

noilor camere, ce reprezentau, practic, Constituanta. Între alegerile generale s-au suprapus cele locale, astfel că, în decurs de patru luni de zile, electoratul a fost chemat de trei ori la urne. La această situație politică s-a adăugat și modul cum a fost organizată structura superioară de conducere militară. Primul ministru Ion I.C. Brătianu și-a asumat portofoliul ministerului de resort, ceea ce a împietat asupra activității acestuia, întrucât timpul destinat problemelor administrației armatei era evident limitat.

Nici la nivelul Marelui Stat Major starea de lucruri nu era complet corespunzătoare. Generalul Alexandru Averescu și-a dat demisia, în noiembrie 1913, pentru a evita ca noul prim ministru al țării, Ion I.C. Brătianu, să îl mute din funcție în interes de serviciu, relațiile tensionate dintre cei doi fiind cunoscute de toată lumea[12]. Ca șef al Marelui Stat Major a fost investit generalul Vasile Zottu, adus din rezervă, contribuția sa în fruntea acestei structuri fiind modestă.

În aceste condiții, rolul principal în administrarea afacerilor militare a revenit lui Dumitru Iliescu, numit, la 10 ianuarie 1914, în funcția de secretar general al Ministerului Apărării Naționale, pe care a exercitat-o până

la intrarea României în Primul Război Mondial[13]. Dumitru Iliescu este o personalitate militară controversată, el fiind considerat în epocă „omul de casă al lui Brătianu". După mărturiile sale, prietenia cu membrii familiei Brătianu, cu Ionel Brătianu, în special, durează din anii studenției de la Paris. Șef de promoție la școala militară (promoția 1886), Iliescu a dorit să continue studiile militare în Franța la Școala Polititehncă și la Școala de artilerie de la Metz. Pentru aceasta a fost obligat să se prezinte în audiență de plecare ministrului de război care era în acel moment Ion C. Brătianu pe post de interimar. Bătrânul Brătianu, printre alte recomandări, l-a sfătuit să lege prietenie cu Ionel, fiul său, care era înmatriculat ca student tot la Școala politehnică. Prietenia cu frații Brătianu, aprecia Iliescu, „a fost o camaraderie de școală, iar nu afinitate politică"[14].

În pofida acestor asigurări, realitatea a fost că în perioada ianuarie 1914 – decembrie 1916, generalul Iliescu a avut cele mai mari responsabilități în pregătirea armatei pentru război și în conducerea campaniei din anul 1916, soldată cu o gravă înfrângere militară.

Noua echipă guvernamentală, într-o bună tradiție autohtonă, a renunțat la planul întocmit de general Hârjeu, aceptat de rege și aprobat de guvernul conservator, deși acesta fusese convenit și cu Vintilă Brătianu, lider de frunte al liberalilor. În schimb, guvernul liberal a elaborat, în perioada ianuarie-martie 1914, un nou plan de completare, transformare și reparare a materialului de război (Anexa nr. 2)

Pentru materializarea acestui plan, s-a acordat, în mai 1914, un credit de 107 milioane lei, sumă care a fost împărțită la direcțiile ministerului de resort. Această sumă se adăuga bugetului pentru anul bugetar în curs, care se ridica la 81.600.000 de lei. Guvernul a mai studiat acordarea unui credit de 196 milioane lei mai ales pentru achiționarea armamentului și munițiilor necesare, pe o perioadă de cinci ani. Aceste sume, pe lângă că au fost disponibilizate foarte târziu, nici nu au putut fi cheltuite până la declanșarea războiului, furnizorii tradiționali ai României dând prioritate propriilor necesități în condițiile creșterii tensiunilor din viața internațională și ale crizei finale.

Un mare neajuns al războiului din vara anului 1913 a fost calitatea unităților de rezervă, valoarea acestora fiind incomparabil mai scăzută față de cele active. Prin urmare s-au căutat soluții pentru remedierea acestui acestei situații. Astfel, prin Decretul nr. 1444, semnat de regele Carol I, la 1 aprilie 1914, s-au înființat câte un comandament teritorial al unităților de rezervă, acestea intrând în compunerea corpurilor 1-5. Sediile acestora se aflau la Craiova (1), București (2), Ploiești (3), Iași (4), Constanța (5). Prin același decret s-au creat două comandamente de divizie de cavalerie, cu reședința la Iași (Divizia 19) și București (Divizia 2), și cinci regimente de artilerie de câmp care depindeau de comandamentele teritoriale 1-5 ale unităților de rezervă[15].

Totodată, unitățile de infanterie, de rezervă, în număr de 40, au fost transformate în regimente a trei batalioane, cu o companie cadre și o secție de mitraliere, aceste două structuri constituind nucleul de mobilizare. Regimentele au fost repartizate comandamentelor de armată și comandamentelor teritoriale de rezervă.

S-au înființat și cinci regimente de obuziere ușoare, câte unul de fiecare corp de armată, prin transformarea divizioanelor existente în regimentele de artilerie[16]. Termenul pentru ca ele să devină operaționale era stabilit la 1 noiembrie 1914.

Concomitent, printr-un alt decret, nr.1445, tot din 1 aprilie, s-a făcut o nouă repartiție a unităților de artilerie[17]. Astfel, brigăzile 1 (Târgoviște), 2 (București), 3 (Bazargic), fiecare cu două regimente, intrau în compunerea Diviziei 1 cavalerie, care avea comandamentul în Capitală. Brigăzile 4 roșiori (Tecuci), 5 roșiori (Bârlad) și 6 roșiori (Iași), tot cu două regimente fiecare, erau subordonate Diviziei 2 cavalerie cu sediul în Iași. Cele cinci corpuri de armată active aveau în subordine câte o brigadă de călărași, organizate pe două regimente. Patru dintre ele luau ființă la 1 aprilie 1914, iar Brigada 4, subordonată Corpului 4, urma să se creeze la 1 noiembrie 1914.

Această măsură a fost prezentată de inițiatori ca un mare pas înainte în lichidarea discrepanței care exista între unitățile permanente și cele de rezervă, create la mobilizare, dar, în practică, lipsa materialului de război a împiedicat creșterea valorii lor combative.

Între măsurile decise până la izbucnirea războiului mondial mai reținem demararea

studiilor asupra fortificării teritoriului intrat în componența statului român prin pacea de la București, prin care s-a hotărât construirea a două capete de pod la Turtucaia și Silistra.

Tot la 1 aprilie 1914 s-au făcut masive înaintări în rândul corpului ofițeresc, dar această măsură a creat mari nemulțumiri, deoarece, potrivit fostului ministru de război Constantin Hârjeu, s-au încălcat prevederile mai multor legi: legea poziției ofițerilor, prin lăsarea în diponibilitate a doi generali (el și generalul Văleanu, fostul secretar general al Ministerului de Război); legea de înaintare; legea soldelor (se dădea soldă unor generali, care treceau peste efectivul bugetar)[18]. Critica pornea de la situația sa personală, dar nu este mai puțin adevărat că aproape fiecare guvern nou instalat la putere căuta să atragă sprijinul corpului ofițeresc, una din modalitățile cele mai la îndemână fiind avansările, știut fiind importanța gradului pentru fiecare ofițer sau general. Noua echipă guvernamentală, venită la conducere la începutul lunii ianuarie 1914, nu a făcut decât să respecte o cutumă a vieții publice românești.

Continuitate și schimbare în planificarea strategică

Campania din anul 1913 a modificat cadrul și dimensiunile planificării strategice românești. Până la criza balcanică din anii 1912-1913, planurile operative ale armatei române luau în calcul perspectiva unui război împotriva Rusiei și Bulgariei[19]. Răceala intervenită în relațiile dintre România și dubla monarhie a determinat ca Marele Stat Major să ia studiu, de la începutul anului 1914, și ipoteza unui conflict cu Austro-Ungaria. În acest scop s-a recurs la următoarea formulă. S-a format un triunghi, în mijlocul căruia s-a plasat România, laturile sale fiind denumite cu primele litere ale alfabetului „A", „B", „C". Litera „A" viza ipotezele de război cu Bulgaria, litera „B" avea în vedere monarhia austro-ungară, iar litera „C", eventualitatea unui război cu Rusia.

După încheierea păcii de la București până la declanșarea războiului european, Marele Stat Major a elaborat cinci planuri operative (două spre direcția sud, două spre nord și nord-vest și una spre est).

Ipoteza „A" prevedea un război exclusiv între România și vecinul de la sud, determinat de percepția autorităților de la Sofia și a opiniei publice bulgare potrivit căreia înfrângerea în război, dezastrul Bulgariei ar fi fost provocat de intervenția armatei române. În acest caz se prefigura un război agresiv, cu toate forțele de care dispunea statul bulgar. În acest caz, Marele Stat Major român preconiza tot un război ofensiv, care urma să aibă un scop limitat, acela de a nimici, prin una sau mai multe bătălii, forțele unite ale adversarului și de a ocupa teritoriul limitat la vest de valea mijlocie și inferioară a râului Iantra, între Dunăre, Biela și Târnovo, iar la sud de valea superioară a Iantrei și valea Kamcicului. După ocuparea acestui teritoriu, trupele române urmau să treacă la apărare. O eventuală ofensivă spre sud ar fi depășit, după opinia planificatorilor militari români, posibilitățile statului român. Importantă era și precizarea că nu se putea întrevedea, din cauza raportului de forțe nu foarte favorabil României, „un război de cucerire întreprins numai de noi contra Bulgariei și care să tindă la distrugerea acestui stat și la ocuparea întregului său teritoriu"[20].

Ipoteza prevedea că gruparea ce opera în Bulgaria era compusă din trei armate. Armata 1 (corpurile 1, 2) urma să fie dispusă călăre pe cursul inferior al râului Argeș, Armata 2 (corpurile 3, 4, Divizia 11 infanterie) se concentra în jurul Silistrei, iar Armata 3 avea zona de dizlocare în Cadrilater și în sudul Dobrogei. În sfârșit, Divizia 12 reprezenta rezerva Marelui Cartier General și se afla la nord de Giurgiu.

Forma de război preconizată era angajarea unei bătălii decisive de-a lungul comunicației Rusciuk-Razgrad-Șumla de către Armata 2, acțiunea acesteia fiind sprijinită pe flancuri de celelalte două grupări operative[21].

Ipoteza „A1" era, în bună măsură, asemănătoare cu planul de operații din vara anului 1913, luându-se în considerare războiul între Serbia și Grecia, pe de o parte, și Bulgaria, pe de altă parte. În acest caz, România era obligată să intervină. Totuși, era luată în calcul o situație mai favorabilă pentru vecinul de la sud, în sensul în care acesta putea să lase o grupare de forțe (trei divizii) împotriva marilor unități române. Ideea strategică era aceeași. O armată se concentra în regiunea Zimnicea-Corabia cu

misiunea de a acțiunea direct spre Sofia, iar o alta din Cadrilater urma să treacă la o ofensivă puternică pentru a atrage trupele bulgare, dispuse pe aliniamentul Dunării. A treia armată era concentrată în jurul Bucureștiului, cu sarcina de a sprijini una dintre cele două armate care acționa pe teritoriul bulgar. De asemenea, ea putea acționa și spre nord, în cazul în care ar fi apărut o amenințare din această direcție[22].

Ipoteza „B" preconiza un război pe două fronturi – cel din nord și nord-vest împotriva Austro-Ungariei și cel de sud contra Bulgariei. Premisa pe care s-a întemeiat acest proiect operativ era aceea potrivit căreia Austro-Ungaria era angajată în război cu Rusia și Serbia, iar Bulgaria ne era ostilă, aceasta fiind în conflict cu Serbia și Grecia. Potrivit acestui scenariu, pe frontul din Carpați urmau să opereze două armate, iar pe frontul din Cadrilater una. O divizie urma să fie concentrată în jurul Bucureștiului, cu misiunea de a interveni împotriva încercărilor de trecere (forțare) a Dunării de către trupele bulgare[23].

Varianta B1 lua în calcul neostilitatea Bulgariei, astfel că pe frontul de nord, nord-vest opera și a treia armată, ce fusese destinată împotriva vecinului de la sud. Cele trei armate urmau să traverseze în același timp Carpații. Pentru asigurarea securității Cadrilaterului era destinată Divizia 9 infanterie. Ea putea să ia ia parte la operații, dacă prezența ei în regiunea recent intrată în componența României nu ar fi fost necesară[24].

Perspectiva unui război cu Austro-Ungaria ridica o problemă foarte dificilă – trecerea trupelor la vest și nord de Carpați și aceasta deoarece adversarul putea să ocupe trecătorile, blocând cu ușurință accesul trupelor române pe propriul teritoriu. Soluția propusă de Secția a III-a operații, la 3 iunie 1914, însușită și materializată, ulterior, de Marele Stat Major, a fost constituirea unor puternice detașamente de acoperire, care să treacă imediat pe teritoriul advers și să ocupe ieșirile munților[25]. În acest fel, se facilita mobilizarea și acțiunile forțelor principale. Din studiile și informațiile Marelui Stat Major rezulta că marile unități austro-ungare aveau instrucțiuni ca, în 12 ore de la declanșarea mobilizării, unitățile militare din garnizoanele apropiate să se deplaseze la frontieră și să ocupe trecătorile. Cele mai apropiate și importante garnizoane erau Sibiu și Brașov, situate la distanțe mici, respectiv 32 și 20 km de lanțul carpatic. În schimb, garnizoanele românești cu efective numeroase, Râmnicu-Vâlcea și Ploiești, se aflau la o distanță mult mult mai mare – 62 și 88 km. Această situație impunea cu necesitate crearea detașamentelor de acoperire și plasarea lor cât mai apropiată de frontieră.

Ipoteza „C" lua în calcul scenariul unei confruntări militare cu Rusia și Bulgaria. Împotriva primei urmau să acționeze două armate, iar contra Bulgariei una[26]. De precizat că ipoteza „C" nu era finalizată la declanșarea conflagrației mondiale, în iulie 1914. Documentul stipula cazul clasic, când cei doi viitori beligeranți, românii și rușii, treceau, relativ concomitent prin faza mobilizării și apoi a concentrării strategice. Cum rușii se mobilizau într-un timp îndelungat, România avea din start un avantaj, marile noastre unități putând fi concentrate mai rapid.

La începutul lunii august 1914, situația era schimbată. România, prin decizia Consiliului de Coroană din 21 iulie/3 august, a rămas în afara conflictului, iar Rusia mobilizase numeroasa sa armată. În aceast context, ipoteza „C" a trebuit amendată, elaborându-se, în răstimp de trei săptămâni, trei varinate: C.1; C.2; C.3. Ele plecau de la situația din acel moment, respectiv prezența trupelor ruse la granița României. Dacă în ipoteza „C", de bază, concentrarea trupelor române era stabilită mai la nord, în regiunea Roman-Iași, în varianta „C.1" concentrarea trupelor a fost retrasă mai la vest, în interiorul Modovei, pe valea Siretului. O atare măsură a fost motivată de faptul că trupele ruse, aflându-se pe malul Prutului, ar fi putut stânjeni mobilizarea și concentrarea armatei române. Varianta „C.2" pleca de la premisa că Bulgaria era ostilă Rusiei, ea gravitând în orbita Puterilor Centrale. Prin urmare, trupele destinate a opera pe Frontul de sud erau transferate pe Frontul de est, constituind o a treia armată dispusă pe două linii în spatele celor două armate.

În sfârșit, varianta nr. 3, „C.3", prevedea acțiunea conjugată a celor trei armate împotriva Rusiei, ea fiind conformă cu situația din luna august 1914, când armata rusă era deja mobilizată[27].

Se observă că în primele săptămâni de conflict, Marele Stat Major a rămas, din punct de vedere al proiecțiilor strategice, pe coordonatele anterioare, războiul cu Rusia fiind apreciat ca având un mare grad de probabilitate. La rândul ei, Rusia, cunoscând angajamentele României, a luat în calcul perspectiva intrării acesteia în război de partea Puterilor Centrale, concentrând trupe pe Prut.

Conduita Marelui Stat Major avea la bază directivele politice. Deși Consiliul de Coroană a plasat România în afara conflictului, primul ministru Ion I.C. Brătianu a luat în calcul, în primele săptămâni, posibilitatea ca România să se alăture alianței din care a făcut parte, ceea ce atrăgea după sine starea de război cu Imperiul Rus. În consecință, el a cerut organului de planificare strategică să studieze ipotezele de război împotriva marelui vecin de la est, care fusese considerat, pe bună dreptate, cel mai mare pericol pentru existența României[28].

Îmbunătățirea relațiilor cu Rusia, concretizată în semnarea acordului Sazonov-Diamandy (18 septembrie / 1 octombrie 1914) și moartea regelui Carol I (27 septembrie / 10 octombrie 1914) au schimbat situația geopolitică a României[29]. În consecință, Marele Stat Major s-a concentrat în următorii doi ani pe studiul ipotezelor de război împotriva dublei monarhii.

Planificarea strategică românească în perioada august 1913 - august 1914 a comportat atât elemente de continuitate (cazul rivalității cu Bulgaria, vecinul de la sud), cât și unele schimbări, dintre care cea mai importantă a fost elaborarea unor proiecte operative împotriva Austro-Ungariei, formal aliată în tot acest răstimp. Izbucnirea războiului european a schimbat atât poziția geopolitică a Regatului român, cât și coordonatele planificării strategice. România se afla între cele două tabere beligerante, care își doreau, utilizând argumente dintre cele mai credibile, să o atragă de partea lor. Situația era foarte delicată, iar decizia greu de luat, întrucât ea urma să aibă consecințe extrem de importante pentru viitorul națiunii române.

Capacitatea combativă a armatei române la declanșarea conflictului

Izbucnirea conflictului european a găsit armata română în plin proces de reorganizare, planurile, programele și inițiativele fiind materializate în mică măsură. Prin urmare, organizarea și starea ei combativă nu difereau prea mult de vara anului 1913, când trupele române au fost mobilizate și au trecut Dunărea, deși efectivele au crescut.

Planul pentru 1914/1915 fixa cifra de mobilizare la peste 630 000 de oameni (ofițeri și trupă), din care 488 000 reprezentau armata de operații, cea ce reprezenta o creștere de 30% față de 1913. Din cifra de 630 000 de oameni, 13 230 erau ofițeri, iar 617 285 trupă. Dacă, în ceea ce privește soldații și gradele inferioare, nu erau probleme, în ceea ce privește ofițerii, numărul lor era de numai 11 102 (Anexa nr.3), deficitul fiind de 2128, mai ales la subalterni, cei care se găseau în fruntea plutoanelor și a companiilor.

Aceștia încadrau cinci corpuri de armată, cu 15 divizii, din care 10 active și 5 de rezerve, două divizii de cavalerie și 5 brigăzi de călărași. Forța combativă la mobilizare se cifra la 301 batalioane (cu 260 de mitraliere), 99 de escadroane cu 22 de mitraliere și 227 de baterii dintre care 2 de obuziere grele și 9 de asediu.

Asigurarea materială nu era mult diferită față de situația din timpul celui de-al Doilea Război Balcanic, până în lunile mai - august 1914, sosind în țară din Germania și Austria doar 24 mitraliere „Maxim", 102 806 arme „Manlicher", model 1893, calibrul 6,5 mm, și 29 535 de carabine „Manlicher", model 1893, calibrul 6mm. Situația armamentului și munițiilor pentru armamentul portativ, la declanșarea războiului, este prezentată în Anexa nr. 3.

Materialul de artilerie se găsea în aceeași situație ca în timpul celui de-al Doilea Război Balcanic (Anexa nr.4). Nu s-a adus în țară nici un tun sau obuzier, singura îmbunătățire fiind dotarea capului de pod Turtucaia, aflat în construcție, cu 12 tunuri de 75 mm, scoase din poziția fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați, dezafectarea acesteia continuând și în anii neutralității. La izbucnirea conflagrației mondiale, armata română era lipsită total de artilerie anteriană, deși războiul aerian devenise o realitate.

România era, practic, lipsită și de o industrie de apărare, arsenalul, pirotehnia sau pulberăria având o capacitate de producție scăzută. Astfel, arsenalul putea repara, într-o zi,

circa 200 de arme și carabine, 25 de chesoane și avea capacitate de a fabrica, tot în același interval de timp, 1000 de focoase de artilerie. Pirotehnia, la rândul ei, putea fabrica, în 24 de ore, 200 000 de gloanțe de infanterie, 60 000 de încărcătoare și 30 000 de cartușe de revolver. Această capacitate de producție era, însă, dependentă de aducerea unor materiale din import, ceea ce devenise foarte dificil după izbucnirea ostilităților. Practic, așa cum se aprecia în epocă, industria de război a României antebelice se găsea în Germania, Austria și Franța. Cum aceste țări erau deja în conflict, onorarea comenzilor lansate de statul român a fost sistată de furnizorii tradiționali, ei fiind interesați, în primul rând, de asigurea necesităților proprii. De exemplu, autoritățile franceze au oprit transportul către România a bateriilor de artilerie grea de 150 mm, produse de uzinele Schneider-Creusot, ele fiind direcționate către armata belgiană[30]. Au intrat în discuție și considerentele politice, fiecare tabără beligerantă solicitând aderarea României. Situația echipamentului era ceva mai bună, dar existau pe lângă unele excedente, și deficite la unele categorii (Anexa nr. 5)

Concluzii

Așa cum am precizat, starea combativă a armatei nu diferea foarte mult de situația existentă în vara anului 1913. După încheierea celui de-al Doilea Război Balcanic s-au întreprins puține măsuri pe linie militară, acest lucru având mai multe explicații. În primul rând este vorba de timpul scurt aflat la dispoziție, de numai un an, care nu a îngăduit analiza atentă a experienței campaniei din sudul Dunării și mai ales luarea acelor măsuri care să determine eliminarea neajunsurilor. În al doilea rînd, imediat după încheierea păcii, problemele aferente crizei balcanice din anii 1912-1913, cu deosebire cele militare, au trecut pe un plan secund. Partidul Național Liberal a publicat la 8 septembrie 1913 programul său de reforme în care preconiza renunțarea la sistemul votului censitar și crearea unui colegiu unic, lărgind considerabil dreptul de vot și mai ales realizarea unei largi reforme agrare[31].

Necesitatea celor două reforme fusese discutată înainte de izbucnirea crizei balcanice, dar războiul româno-bulgar a amânat declanșarea dezbaterii. După încheierea lui reformele nu mai puteau fi amânate, iar dezbaterea lor a acaparat toată atenția lumii politice și opiniei publice. Pe acest fond, programul de întărire a armatei elaborat de generalul Constantin Hârjeu a rămas literă moartă, deși guvernul își dăduse acordul.

A urmat schimbarea de guvern de la începutul lunii ianuarie 1914, iar între priorități nu figurau problemele armatei. O recunoaște deschis același I.G. Duca. „Cele dintâi șase luni, scria memorialistul, au fost consacrate toate pregătirilor Constituantei menite să dea ființă Reformelor pentru realizarea cărora venisem la putere”[32]. S-a mai adăugat și organizarea defectuoasă a administrației militare centrale, fapt care a întârziat elaborarea planurilor și a proiectelor de modernizare a armatei. Când părea ca situația se stabilizează și existau premise pentru a se trece, în fine, la materializarea inițiativelor pe linie militară, s-a declanșat criza dintre Austro-Ungaria și a izbucnit conflagrația europeană.

Consiliul de Coroană din 21 iulie / 3 august 1914 a decis ca România să fie în afara conflictului și să ia măsuri pentru pentru apărarea granițelor țării. Însă, evaluând realist situația, organismul militar românesc răspundea doar în parte acestui deziderat, ceea ce impunea o activitate foarte intensă pentru a-i ridica starea combativă.

Anexa nr. 1

Nr. Crt.	Direcții de acțiune	Suma preconizată
1	Material sanitar: construcțiuni pentru mobilizarea serviciului sanitar (depozite regionale); spitale și infirmerii de garnizoană; sanatorii	18.900.000 lei
2	Echipamentul armatei; serviciul subzistențelor și hrana de război pentru patru zile	83.800.000 lei
3	Armament și muniții pentru infanterie, cavalerie, artilerie de câmp și munte, artilerie de poziție și asediu	187.800.000 lei
4	Reorganizarea cetății București și a regiunii F.N.G, fortificațiunile în teritoriul anexat	77.000.000 lei
5	Completarea și mărirea stabilimentelor de fabricațiune ale artileriei: arsenalele; fabricile de pulbere; pirotehnia; depozitele de muniții și pulberi	22.500.000 lei
6	Construcții: completarea cazărmilor existente; cazărmi noi pentru trupe; cazărmi pentru 40 de regimentele de infanterie rezervă; cazărmi pentru trupele de artilerie ce se vor înființa; completarea localurilor școlilor militare.	39.000.000 lei
7	Material tehnic al armatei: parcul armatei; telegrafia fără fir, biciclete; motociclete; camioane, automobile; aeroplane; linii de garaj în garnizoane; material pentru al doilea pod peste Dunăre	10.000.000 lei
8.	Marina militară: material pentru trecerea Dunării; vase pentru apărarea Dunării; vase de război pe mare și submarine; telegrafie fără fir; muniții de război; porturi și arsenale pe Dunăre și la mare	67.000.000 lei
9	Total	506.000.000 lei

Anexa nr. 2
Planul de completare a materialului de război (1914)

Nr Crt.	Direcții de acțiune	
1	Completarea materialului sanitar, îmbrăcămintei, marelui echipament, harnașamentului, hranei de rezervă (pe trei zile), materialului de geniu, de transmisiuni, binoclurilor, telemetrelor, hărților etc.	
2	Completarea armamentului portativ, prin comanda a: – 200.000 de arme; – 134 de mitraliere; – 582 puști mitraliere; – 22.000 carabine; – 85.000 pumnale; – 45.000 pistoale.	
3	Completarea materialului de artilerie prin comanda a: – 60 de baterii de câmp, calibru 75 mm; – 26 baterii de munte; – 10 baterii obuziere grele, calibru 150mm; – 15 baterii tunuri grele, calibru 105 mm.	
4	Completarea munițiilor prin comanda a: – 100 milioane cartușe pentru armamentul de infanterie; – 124.000 proiectile de artilerie, calibru 75 mm; – 4 000 proiectile artilerie obuzier, calibru 150 mm.	
5	Completarea samarelor artileriei de munte, chesoanelor de infanterie și coloanelor de muniție pentru artileria de 75 mm, 105 mm și 150 mmm.	
6	Dublarea producției pirotehniei și pulberăriei și sporirea producției arsenalului..	

Anexa nr. 3

Categorii	Activi	Rezervă	Total
Generali	42	74	116
Ofițeri superiori	869	509	1378
Căpitani	1543	780	2323
Ofițeri subalterni	2436	4.848	7285
Total	4 890	6212	11 102

Anexa nr. 4
Situația materialului portativ

	Arme			Carabine		Mitraliere	Pistoale și revolvere
Armamente	Manlicher, Md 1893, cal. 6,5mm	Md., 89, 95, cal. 8 mm	Md 79, cal.11mm	Manlicher Md.1893 cal.6,5 mm	Manlicher Md.1870 cal. 11 mm	Maxim 425	Diferite modele și calibre
Cantitate	373 936	60 000	142 00	30 507	8724	425	61180
Cartușe de fiecare armă	718	470	125	275	100	48 750	110

Anexa nr. 5
Situația armamentului și munițiilor de artilerie

	Tun 75 mm Md. 1904	Tun 75 mm Md. 1908	Tun 87 mm Md. 80	Obuzier 105 mm	Tun 63 mm	Tun 75 mm Md.1891	Ob. 150 mm Model 1912	Tun 150 mm Pe șasiu	Tun 152 mm Md. 1897	Tun 210, md. 188	Mortier 210 mm
Cantitatea	600	24	24	120	36	36	8	2	4	2	4
Lovituri pentru una piesă	1000	1000	2860	410	630	1100	300	1200	125	110	375

Anexa nr. 6
Situația echipamentu

Categorii	Mic echipament		Îmbrăcăminte				Mare echipament	
	Cămăși	Ismene	Mantale	Vestoane	Pantaloni	Cisme, bocanci	Ranițe	Corturi
Necesar	1.234.000	1.234.000	617.000	617.000	617.000	617.000	485.000	575.000
Existent	1.000.000	1.000.000	650.000	650.000	650.000	650.000	600.000	400.000
Excedent	-	-	33.000	33.000	33.000	33.000	115.000	-
Deficit	234.000	234.000	-	-	-	-	-	175.000

NOTE

[1] Din numeroasele lucrări consacrate acestei problematici reținem: Hew Strachan, *The First World War, volume I, To Arms*, University Press, Oxford, 2001, p. 1-102; Philipp Blom, *The Vertigo Years. Europe 1900-1914*, Basic Books, New York, 2008.

[2] Detalii Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 27-52.

[3] I.G.Duca, *Memorii, volumul I. Neutralitatea. Partea I (1914-1915*), ediție și schiță biografică de Stelian Neagoe, Editura Expres, București, 1992, p. 2.

[4] Constantin Hârjeu, *Studii și critice militare. Din învățămintele războaielor din 1913 și 1916-1918*, Editura Librăriei „Stănciulescu", București, 1921, p. 51.

[5] *Ibidem*, p. 52.

[6] Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897-1924, vol. I, 1897-1915,* Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu", București, 1927, p. 200-201.

[7] *Cuvântările Regelui Carol I*, ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, vol. II (1887-1914), Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", București, 1939, p. 413.

[8] Constantin Hârjeu, *op. cit.*, p. 53-54.

[9] *Ibidem*, p. 59.

[10] Dezbaterile Senatului, nr. 1 din 25 februarie 1914.

[11] Dezbaterile Adunării Deputaților, nr. 36 din 7 aprilie 1914, p. 687-692.

[12] Pentru relația Averescu – Ion I.C. Brătianu a se vedea Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005.

[13] La numirea în această funcție, Dumitru Iliescu era colonel, gradul de general primindu-l la 14 martie 1914.

[14] General D. Iliescu, *Documente privitoare la războiul pentru întregirea României*, Imprimeria Statului, București, 1924, p. 4.

[15] „Monitorul Oficial", nr. 5, 5 aprilie 1914, p. 297.

[16] *Ibidem*.

[17] *Ibidem*, p. 290.

[18] Constantin Hârjeu, *op. cit.*, p. 68.

[19] General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri* (1914-1919), ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, Editura Modelism, București, 1997, p. 50-51.

[20] Comisia Română de Istorie Militară, *Proiecte și planuri de operații ale Marelui Stat Major Român (până în anul 1916)*, București, 1992, p. 73.

[21] *Ibidem*, p. 73-81.

[22] Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond Marele Cartier General, dosar nr. 51, f. 73-77.

[23] *Ibidem*, f. 79-83.

[24] *Ibidem*, f.

[25] A.M.R., fond M.St.M. Secția a III-a operații, dosar nr. 3244/1914, f. 17-19. Documentul era semnat de colonelul Nicolae Petala, șeful secției, și locotenent-colonel Ion Rășcanu, șef de birou, și a fost însușit de generalul Vasile Zottu, șeful Marelui Stat Major. Colonelul Petala va fi avansat la gradul de general și va prelua comanda unei mari unități, șefia secției fiind asigurată de colonelul Rășcanu care, după război, va fi ministrul de resort.

[26] Comisia Română de Istorie Militară, *Proiecte și planuri de operații ale Marelui Stat Major Român....*, p. 82-83.

[27] A.M.R., fond Marele Cartier General, dosar nr. 51, f. 84-85.

[28] General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri* (1914-1919),... p. 82. La 16/29 iulie 1914, maiorul Radu R. Rosetti, cumnatul lui Ion I.C. Brătianu și șef la Biroului operații din Marele Stat Major, i-a transmis o scrisoare primului ministru, prin care îl anunța că i-a transmis generalului Dumitru Iliescu, secretarul general al Ministerului de Război, directivele sale. În același timp, l-a asigurat pe Brătianu că se lucrează la ipoteza războiului cu Rusia, iar cea privind Austro-Ungaria este gata.

[29] Pentru acordul secret Sazonov-Diamandy, document semnat apoi la București de Poklevski-Koziel și Ion I.C. Brătianu, a se vedea, între altele: Prof. univ dr. Petre Otu, Marian Ștefan, *Din culisele relațiilor româno-ruse (1914-1916),* în „Banca Națională a României în timpul Primului Război Mondial", București, 2011, p. 61-70.

[30] General D. Iliescu, *op. cit.* p. 12.

[31] „Viitorul", 8 septembrie 1913. Este vorba de scrisoarea deschisă a lui Ion I.C. Brătianu, care a bulversat clasa politică și opinia publică din Vechiul Regat.

[32] I.G.Duca, *op. cit.*, p. 15.

ROMÂNIA ÎN NATO, DUPĂ 10 ANI: EVOLUȚII, SEMNIFICAȚIE, PERSPECTIVE

ȘERBAN FILIP CIOCULESCU *

Abstract

Romania is a NATO member since 2004, thus one can say that in ten years, the Romanian diplomacy and the armed forces contributed to enhancing the national, regional and global security under the umbrella of the North-Atlantic Alliance. After getting the membership, Romania continued the military reform, it tried to increase the defense expenditures and be involved in the military activities of the organization such as the missions in Kosovo and Afghanistan. The organization of the North-Atlantic Summit in Bucharest (April 2008) was the highest moment of visibility for Romania and the best moment to prove that we are able to contribute to the success of NATO as a global player.

Keywords: *Romania, NATO, reform, cooperation, missions, security, defense*

În luna mai a anului 2013, mass media internațională dezvăluia știrea că ambasadorul României la NATO, dl. Sorin Ducaru, a câștigat concursul organizat spre a ocupa funcția de asistent al secretarului general al NATO, având un mandat de trei ani. Ducaru era în acel moment cel mai vechi ambasador la NATO al unui stat membru, fiind considerat „decanul" de vârstă în Consiliul Nord-Atlantic. Începând din luna octombrie 2013, acesta coordonează un departament care se ocupă de securitatea energetică, apărarea cibernetică, lupta impotriva terorismului, politica nucleară a NATO, combaterea proliferării armelor de distrugere în masă, analiza strategică și programul știință pentru pace. Tot în cursul anului 2013 se vehiculase și zvonul că ar fi posibil ca un român să ocupe postul de secretar general al NATO, ceea ce ar presupune un sprijin diplomatic consistent din partea majorității statelor aliate. Actualmente, acest scenariu a devenit imposibil, după ce s-a anunțat că Jens Stoltenberg din Norvegia va îndeplini această funcție din toamna anului în curs.

În acest context, diplomatul român a afirmat că: „De altfel, candidatura mea vine după un șir de candidaturi de succes reprezentate prin români calificați care deja fac parte din Secretariatul internațional, practic în fiecare din cele șapte divizii ale NATO. În ultimii doi-trei ani chiar am avut poziții de conducere, cum ar fi directorul adjunct al cabinetului secretarului general, colega mea Mirela Maghiar, sau directorul compartimentului pentru afa-

* Dr. Șerban F. Cioculescu este cercetător științific gradul II în cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din București și lector invitat la Facultatea de Științe Politice a Universității București. Este specializat în studii de securitate și teorii ale relațiilor internaționale.

ceri multilaterale din NATO, Călin Stoica, fost director general în MAE."[1]

Se pune întrebarea ce merite are România ca stat membru astfel încât să fie „recompensată" de NATO cu poziții atât de înalte. Referitor la valoarea adăugată pe care contribuția României a adus-o la activitățile NATO putem menționa, pe scurt:

1. participarea la misiuni militare de tip *out of area*[2], clasându-ne între primii nouă contributori dintre statele membre;

2. gestionarea noilor riscuri și amenințări: atacurile cibernetice, instalarea scutului antirachetă, preocuparea pentru securitatea energetică;

3. relațiile cu vecinii din Est și Sud.

În 29 martie 2004, România devenea oficial membră a Alianței Nord-Atlantice, după ce fusese invitată să adere cu ocazia Summit-ului Consiliului Nord-Atlantic de la Praga, din noiembrie 2002. Invitația, urmată de doi ani în care tratatul de aderare a fost semnat și ratificat de ceilalți membri, semnifica recunoașterea eforturilor depuse de decidenții politico-militari și de populație în vederea realizării unui grad suficient de compatibilitate în domeniile politic, militar și de securitate .

Ca să devină membru al NATO, România a avut de îndeplinit cinci cicluri MAP, demarând acest process în toamna anului 1999, conform direcțiilor trasate de Summit-ul Consiliului Nord-Atlantic (NAC) de la Washington, din aprilie 1999, care afirmase principiul „porților deschise" pentru candidatele la aderare. Ca să adere cu succes, statul român a îndeplinit criteriile deja bine-cunoscute din anul 1995, când se publicase Studiul privind extinderea NATO: democratizare, cooperare reală între candidate, relații de bună-vecinătate, reforma sectorului de securitate și a apărării etc.[3]

Ceremonia arborării oficiale a drapelului României la sediul NATO, 2 aprilie 2004

România se integra într-o Alianță ce exista de 55 de ani și la care aspira încă de la mijlocul anilor '90. Ratarea aderării, la Summitul de la Madrid din vara anului 1997, nu generase o tendință de retragere și pesimism, ci, din contră, accelerase eforturile depuse în vederea remedierii deficiențelor în domeniile-cheie solicitate de aliați. Ulterior, începând cu finele anului 2001, participarea la marea coaliție antiteroristă constituită la solicitarea SUA, la campaniile din Afganistan și Irak, a sporit semnificativ oportunitățile României de a dovedi că este un contributor net la securitatea spațiului euroatlantic și nu doar un consumator de securitate, așa cum fusese considerată în 1997.

Actualmente, NATO consideră România ca fiind un membru valoros, previzibil, apt să contribuie la eforturile comune de gestionare a noilor riscuri asociate globalizării și proliferării amenințărilor asimetrice. Menționăm, de pildă, faptul că, la Oradea, MApN a inaugurat în 2010 Centrul de Excelență NATO-HUMINT, spre a contribui la perfecționarea și educarea la standarde aliate a ofițerilor de informații și contra-informații din țările membre ale Alianței. Centrul a fost testat cu succes de Comitetul Militar al NATO și se află sub coordonarea Comandamentului Strategic Aliat pentru Transformare (SACT).[4] Anterior, singura unitate HUMINT din România fusese UM 2000 Buzău. Culegerea de informații din resursă umană este o activitate esențială pentru succesul unor operații precum cele din Kosovo și Afganistan iar pentru România primirea acestei responsabilități din partea conducerii Alianței a avut și rolul de a ajuta la dezvoltarea unei capabilități de nișă.[5] Recent, directorul SRI, George Cristian Maior, afirma că România este a doua țară contributoare cu informații la unitatea civilă de informații a NATO.

Participarea la misiuni „out of area"

La momentul aderării României, în primăvara anului 2004, NATO se afla deja de circa opt luni la comanda operației ISAF din Afganistan (după ce inițial s-a aplicat metoda rotației la șase luni a comandei între diversele state participante), continua operația KFOR din Kosovo, SFOR din Bosnia Herțegovina se apropia de final (decembrie 2004), Active Endeavor, operația din Marea Mediterană, continua, iar mai multe state membre participau la efortul de reconstrucție a Irakului, după eliminarea dictatorului Saddam Hussein și a regimului politic baathist în 2003.

România a trimis prin rotație mii de militari în Kosovo, de pildă în 2012 avea 145 de militari, ofițeri de stat major, ofițeri de legătură și elemente de intelligence.

Începând cu 6 octombrie 2001, România a fost un contributor activ la misiunea *Active Endeavor*, de patrulare în Marea Neagră, sub egida NATO. Fregata Regele Ferdinand a participat în octombrie-noiembrie 2005 la misiuni în Estul Mediteranei, la fel ca și fregata Regina Maria în septembrie-noiembrie 2006. Pe 30 aprilie, „Regele Ferdinand" a început misiunea de patrulare în apele Libiei, în cadrul operației NATO de impunere a unui embargo maritim, aerian și terestru asupra armelor destinate Libiei.[6] Operația, denumită „Unified Protector", data din 23 martie 2011 și s-a bazat pe Rezoluția 1973 a Consiliului de Securitate al ONU. Autoritățile din România au ținut cont de necesitatea solidarității euroatlantice și de imperativul legalității internaționale, astfel încât o decizie a CSAT a stabilit participarea la embargoul impus Libiei, fiind vorba de disponibilizarea fregatei „Regele Ferdinand" și de adoptarea de către Guvern a Hotărârii nr. 270 din 23 martie 2011, de suplimentare a bugetului M.Ap.N. pentru anul respectiv cu suma de 19.164.000 lei din fondul de rezervă bugetară. Fregata a patrulat în cadrul acestei misiuni între aprilie și iulie 2011. De asemenea, peste 200 de refugiați libieni au fost primiți și găzduiți temporar în Timișoara. România și Slovacia erau singurele state central-est europene care găzduiau centre de urgență ale UNHCR.

România a fost un contributor important la ISAF, chiar de la început, trimițând un contingent în februarie 2002. Acțiunea s-a bazat în plan legal pe decizia Parlamentului nr. 38 din 21 decembrie 2001, după care, în ianuarie 2002, România a semnat Memorandumul de înțelegere pentru formarea ISAF. S-a început cu un pluton de poliție militară (25 militari) și un avion militar de transport Hercules C 130 (cu echipaj de 14 militari). Din ianuarie 2004, statul român a participat activ la etapele Elementului de Sprijin Național. Între iulie-de-

Militari români în timpul ceremoniei de încheiere a misiunii din Afganistan, 30 iunie 2014

cembrie 2004, Batalionul 281 Infanterie „Vulturii Îndrăzneți" a păzit baza aeriană Kandahar. Începând din luna octombrie 2006, ISAF a preluat comanda forțelor militare internaționale din Estul Afganistanului, iar România a trimis aproape 2000 de militari spre a contribui la stabilizarea statului afgan. Referitor la misiunea ANA (Afghan National Army Training Mission), România a fost implicată în Operational Mentoring and Liaison Team (OMLT) apoi în OMLT în anii 2009-2010. Deteşamentul ANA Training a pornit de la un contingent de 25 militari începând cu iunie 2003, iar în 2008-2009 avea 49 de militari. Între aprilie şi august 2006, militari din Forțele aeriene române au preluat conducerea aeroportului internațional Kabul, România fiind națiune conducătoare în operația KAIA, cu un efectiv de 39 de militari. Ulterior, în 2011, România a preluat din nou comanda aeroportului Kabul. Forțe românești, mai bine spus două batalioane de manevră românești, au păzit circa 150 km din autostrada inelară Highway 1, în perimetrul provinciei Zabul. Se poate estima că România a contribuit la efortul de combatere şi eliminare a talibanilor, de asemenea la îndepărtarea cu success a elementelor Al Qaeda din Afganistan, dar şi la reconstrucția infrastructurilor critice şi la formarea de legături *people to people* cu localnicii, de asemenea la activitatea de HUMINT.

Creşterea efortului militar național în cadrul ISAF este vizibilă mai ales din statisticile oferite chiar de NATO: în ianuarie 2007 erau 750 militari, în decembrie 2007 537, în decembrie 2009 se aflau 900 militari iar în martie 2010 deja 970, aşadar procentajul din totalul ISAF a fost de 1,084% in 2010.[7] De asemenea, România a acceptat solicitarea unor state aliate şi a participat şi la Echipe de Reconstrucție Provincială, de pildă PRT Konduz.[8]

Armata României a pierdut în misiunile din Afganistan 24 de militari, de asemenea au existat circa o sută de răniți până la finalul anului 2013.[9]

Menționăm şi contribuția la efortul de stabilizare şi reconstrucție a Irakului, după războiul din 2003 şi schimbarea regimului politic. Dacă în timpul campaniei militare propriu-zise, România permisese forțelor americane să folosească aeroportul M. Kogălniceanu iar în iunie 2003 Parlamentul României acceptase participarea la Iraqi Stabilization and Reconstruction Force cu circa 675 militari, ulterior s-a decis de către CSAT în octombrie 2004 să fie trimisă o subunitate de 100 de militari în cadrul forțelor care apărau UN Mission în Iraq (UNAMI), ca urmare a unor atacuri comise de insurgenți asupra sediilor şi angajaților ONU. La finele anului 2008, contingentul românesc a participat la operația „Iraqi Sunset" de antrenare şi acțiuni umanitare. La începutul anului

2009, MApN a redus contingentul militar național la 350 militari și s-a angajat să părăsească Irakul, ca și ceilalți aliați ce participau la Iraqi Training, până în iunie 2009[10]. Începând cu 23 iulie 2009, doar trei militari români mai participau la unele activități aferente NATO Training Mission în Iraq. Estimările arată că, per total, statul român a desfășurat în cadrul operației Iraqi Freedom peste 5200 de militari.[11]

Estimările oferite de MApN arată că România a desfășurat în misiunile din Balcanii de Vest, Afganistan, Irak și Nordul Africii peste 40.000 de militari. De asemenea, peste 120 de militari au comandat structuri în teatre de operații și peste 800 au făcut parte din structurile de comandă ale comandamentelor UE și NATO.[12] Cei 40.000 militari experimentați, rodați pe câmpul de luptă, constituie „vârful de lance" al forțelor armate naționale inclusiv în caz de război. De aceea, cred că e vital ca România să continue să contribuie cu forțe la misiuni internaționale chiar și după ce va avea loc retragerea din Afganistan (inclusiv după eventuala misiune ce va continua o vreme și după 2014 în acest stat).

Apărarea colectivă

Pentru România, stat „de flanc" al NATO, situat așadar aproape de o zonă cu potențial de risc sporit – Rusia și vecinătățile sale (statele membre ale CSI) – aderarea la Alianță a însemnat întâi de toate obținerea garanției aplicării clauzelor articolului V din Tratatul de la Washington (1949), în cazul producerii unei agresiuni. De aceea, apărarea colectivă este elementul cel mai important al prezenței în NATO, iar Bucureștiul caută în permanență asigurări privind menținerea apărării colective ca aspectul central al existenței Alianței.

În condițiile în care și Uniunea Europeană dispune, odată cu Tratatul de la Lisabona, de o clauză de solidaritate iar UE și NATO au dezvoltat o cooperare aprofundată la nivel politic, militar și de securitate a informațiilor, România este beneficiara acestui dublu sistem de protecție, cu precizarea că NATO rămâne în mod cert sistemul esențial de descurajare și respingere a agresiunilor militare clasice, deoarece dispune de mai multe capabilități și de un sistem eficient de interoperabilitate a trupelor.

Totuși, pe fondul crizei economice globale demarate în 2008, marea majoritate a țărilor membre ale NATO și-au redus drastic bugetele apărării, ajungând la o medie de 1,6% din PIB pentru statele europene membre NATO (față de 4,1% din PIB media pentru SUA și Canada luate împreună), mult sub necesitățile reale.[13] Ministrul Apărării din România, Mircea Dușa, a discutat în noiembrie 2013 cu vicepremierul, cu ministrul Finanțelor și ministrul delegat al Bugetului, în scopul de a mări procentul din PIB alocat apărării de la 1,26% în 2013 la 1,5% în 2014 și 2% (ținta de alocare) în 2016. S-a aprobat un buget de 1,42% din PIB, evident sub necesități, dar cu angajamentul ca în fiecare an să sporească cu 0,3%, astfel încât peste câțiva ani, odată cu finalul așteptat al crizei economice, să se ajungă din nou la cel puțin 2% din PIB, la fel ca până în 2004. Tot în vara-toamna anului 2013, Guvernul a aprobat cumpărarea unei prime tranșe de douăsprezece avioane F 16 (MLU Block 15) second hand, din Portugalia, la prețul de 628 milioane de euro[14]. Ministrul Apărării a justificat investiția afirmând, în iunie 2013, că zilnic spațiul aerian național este forțat de aeronave străine, „care nu sunt identificate sau care nu au aprobare de survol". Aceste avioane de vânătoare, odată achiziționate, vor contribui la efortul colectiv al României de a garanta securitatea pe flancul estic al Alianței. Va spori nivelul de interoperabilitate cu forțele NATO. Nouă piloți și 75 de tehnicieni români vor fi instruiți în Portugalia și în SUA. Până în anul 2015 trebuie modernizată infrastructura spre a fi compatibilă cu noile avioane, ce vor sosi la finele anului 2016 iar în cursul anului 2017 se va realiza capacitatea operațională necesară.[15] Anterior, în 2012, CSAT aprobase proiectul „realizarea graduală a capabilității de apărare aeriană", subsumat programului „Avion multirol al Forțelor Aeriene".

Reforma Armatei: continuitate și perseverență

Perioada 2004-2013 a reprezentat continuarea eforturilor de reformă a organismului militar național, existând o continuitate funcțională cu reformele întreprinse până în 2002.[16]

Anul 2002 a fost anul invitării României, cu ocazia Summit-ului NATO de la Praga, să adere la Alianța Nord-Atlantică, iar 29 martie 2004 este data când a devenit membru efectiv al Alianței, fapt ce a arătat clar că obiectivele procesului de modernizare și transformare a Armatei României avuseseră succes, pe lângă îndeplinirea criteriilor politice, juridice și strategice cuprinse în Planul de Acțiune pentru Aderare (MAP).

Mai ales după anii 2000 și 2001, reforma armatei s-a accelerat deoarece episodul Kosovo și atitudinea pro-atlantistă a României cu ocazia declanșării campaniei antiteroriste globale sporiseră șansele de integrare în NATO, scop în care formarea unor forțe armate eficiente, profesioniste, flexibile și armonizată cu standardele NATO devenise o cerință inconturnabilă.

În plan militar, țara noastră în 2002 se afla deja în curs de implementare a celui de al treilea ciclu MAP, primul fiind elaborat în septembrie 1999.[17] În anul 2001 se trecuse de la Forța Program 2003 (Programme Force 2003) la Forța Obiectiv 2007 (Goal Force 2007). În aprilie 2002, a fost aprobat în CSAT cadrul pentru demararea Forței Obiectiv 2007. După 2004 au fost asumate așa-numitele *force goals*.

Forța proiect 2003 prevedea un plafon maximal de 112.000 militari și 28.000 civili până în anul 2003 (în caz de război se adăugau cei cca. 90.000 rezerviști) iar ***Forța obiectiv 2007*** un plafon de 75.000 militari și 15.000 civili în perspectiva anului 2007, cu un nivel de profesionalizare de 90% în ceea ce privește personalul. Forța Program se referea la crearea de forțe echilibrate, bazat pe mobilizare rapidă, grupuri operative întrunite, pe structuri de comandă eficiente. Forța obiectiv avea în vedere mai ales reducerea drastică a numărului de militari și civili, restructurarea comandamentelor și profesionalizarea totală a efectivelor.

Pe 19 septembrie 2002, *Comisia Națională pentru integrarea României în NATO*, organism abilitat prin lege pentru elaborarea și implementarea obiectivelor din PNA a anunțat elaborarea PNA IV. PNA V a însemnat finalul participării cu succes a țării noastre la procesul „Membership Action Plan" (MAP). Procesul elaborării PNA V a fost lansat în cadrul Comisiei Naționale pentru integrarea României în NATO, din 22 iulie 2003, document înaintat Alianței în luna septembrie 2003. Până la aderarea efectivă din aprilie 2004, România a implementat și ciclurile patru și cinci ale MAP. Tot în 2002 a fost adoptat de către conducerea Armatei *Sistemul de Planificare, Programare, Bugetare și Evaluare* (PPBES) după modelul NATO. În 2003 s-au adoptat acte legislative esențiale precum „Legea statutului cadrelor militare" și „Ghidul carierei militare".[18]

În anul 2005 a fost adoptată „Strategia de transformare a Armatei României" ce prevedea modernizarea și realizarea interoperabilității forțelor armate în urma parcurgerii a trei etape distincte, axate pe reorganizarea structurii de forțe, pe termenele angajate față de Alianța Nord-Atlantică pentru îndeplinirea cerințelor Obiectivelor Forței și pe necesitățile procesului de dublă integrare în NATO și UE.

„Concepția de restructurare și modernizare a Forțelor Armate ale României" (FARO 2005/2010) a servit procesului de transformare a forțelor armate naționale, mergând de la o etapă inițială de asigurare a capacității defensive credibile și de inițiere a interoperabilității cu standardele NATO până la etapa a doua de finalizare a unor programe majore de înzestrare.

Cele 75 de „obiective ale forței" (force goals) au fost implementate în perioada 2005-2010, conform planificării (Defense Planning Guidance), dintre acestea 39 fiind în stadiul de „implementare deplină".

Dacă în anul 2003 doar 47% din personalul militar era compus din profesioniști, în 2004, peste 60% din forțele armate erau deja formate din profesioniști și se desființaseră 161 structuri, din care 25 comandamente, 12 mari unități și 52 unități militare. Peste 10.600 militari disponibilizați au trecut prin reconversia profesională asistată până în 2003.

În același timp, opinia publică a început să accepte riscurile și costurile asociate prezenței trupelor române și a elementelor civile în zonele de conflict și cele post-conflictuale, în misiuni de rconstrucție.

Tot în anul 2005 semnalăm desființarea, transformarea sau reorganizarea a 145 structuri iar pînă în 2007 a încă 92 de structuri militare.

Menționăm câteva realizări majore ale reformei precum desfășurarea cu succes a marilor programe de înzestrare a armatei, un

sistem eficient de comunicații digitale pentru conducerea operațiilor, dotarea cu sistemul de comunicații al Armatei STAR 2000, creșterea puterii de foc, continuarea programelor de modernizare și un sistem logistic ameliorat.

În ceea ce privește procentul din PIB alocat apărării, după 2001 s-a căutat constant ca acesta să fie de cca. 2,2% chiar dacă în ultimii ani cifra a coborât spre 1,2-1,5 %, pe fondul dificultăților create de criza economică internațională ce a lovit grav și România.

Evident, după aderarea la NATO și ulterior integrarea în UE (2007), politica de apărare a țării noastre a evoluat pe aceleași coordonate, așadar în plan extern s-a ameliorat participarea la misiunile NATO și respectiv la Politica Europeană de Securitate și Apărare, lansată de UE încă din 1999-2000. Ulterior, România și-a definit contribuția la NATO Response Force și la Grupurile tactice de luptă ale UE, de asemenea implementând obiectivele din Headline Goal 2010.

În anul 2005 a fost adoptată „Strategia de transformare a Armatei României" ce prevede modernizarea și realizarea interoperabilității forțelor armate în urma parcurgerii a trei etape distincte, axate pe reorganizarea structurii de forțe, pe termenele angajate față de Alianța Nord-Atlantică pentru îndeplinirea cerințelor Obiectivelor Forței, și pe necesitățile procesului de dublă integrare în NATO și UE. Vorbim de etapa finalizării restructurărilor de bază, etapa integrării operaționale depline în NATO și Uniunea Europeană și etapa integrării tehnice depline în NATO și Uniunea Europeană.

Structurile de comandă vor reprezenta până la 4,5%, iar forțele combatante până la 95,5% din totalul trupelor. Actualmente se aplică obiectivele prevăzute în „Structura de forță a Armatei României 2015", în fapt o revizuire consistentă a Forței Obiectiv 2007. Armata României trebuie să poată participa la întreaga gamă de misiuni ale NATO, la activitățile militare ale UE, la apărarea teritorială și la sprijinirea autorităților locale și guvernului în caz de necesitate. În anul 2015, se urmărește să existe o armată perfect compatibilă cu standardele NATO, cu grad sporit de plusvaloare pentru operațiile aliate, o forță modulară, flexibilă, mobilă, sustenabilă, rapid dislocabilă în teatre de luptă și foarte capabilă să asigure apărarea teritoriului și să ofere „sprijinul țării gazdă" (*Host Nation Support*). Este foarte importantă și capacitatea de operare întrunită. Aceste cerințe se regăsesc și în „Strategia de Apărare Națională" din 2010.

Odată cu aderarea la UE din 1 ianuarie 2007, România contribuie la obiectivele Agenției Europene de Apărare, după ce anterior existase o participare informală la activitățile EDA. De asemenea, cum s-a arătat la Summitul NATO de la Chicago, din mai 2012, țara noastră este participant activ la implementarea conceptului *Smart Defense*, fiind gata să cumpere și să opereze în comun cu alte state aliate avioane, elicoptere, blindate și alte echipamente și sisteme militare.

Începând cu 1 ianuarie 2007 s-a renunțat la serviciul militar obligatoriu, iar Forțele Armate Române (FAR) conțin doar profesioniști (așadar pe bază de voluntariat). Spre a se putea continua cu succes reforma Armatei și a se edifica o politică de apărare eficientă, este însă nevoie să se aloce sectorului apărării un procent de cel puțin 2 % din PIB, așadar să se găsească resurse bugetare chiar în condiții de criză economică precum cea din 2008-2012, să se aloce mai mulți bani pe cap de locuitor pentru apărare, iar utilizarea *Smart Defense* și a programelor Agenției Europene a Apărării poate fi soluția. Armata României trebuie să fie în egală măsură una de protecție teritorială și de proiectare a securității în alte spații. Participarea României la proiectul scutului antirachetă al SUA, și a celui complementar al NATO, trebuie să se reflecte mai clar în strategia militară a țării. Din 2007 datează și adoptarea Strategiei de Transformare a Armatei României, document cu rol de doctrină dar și de ghidare a procesului de reformă.

În concluzie, reforma și modernizarea armatei române au fost procese fundamentale, cu dimensiune socio-economică și strategic-operațională, permițând formarea unor corpuri militare profesionale, apte să participe la misiuni internaționale în sprijinul păcii și securității.[19]

Războiul ruso-georgian, invazia rusă în Crimeea și „lecțiile" desprinse la București

Caucazul de Sud reprezintă continuarea geopolitică logică a zonei Mării Negre, ambele

fiind descrise de diplomația de la București ca formând Regiunea extinsă a Mării Negre. Între statele din Caucazul de Sud, România are cele mai bune relații cu Georgia și Azerbaidjan, existând o cooperare politică dublată de una economică. Dar Georgia are în plus avantajul de a fi un stat democratic și pro-occidental, care se străduia, în epoca președintelui Miheil Saakașvili, să iasă de sub sfera de influență a Rusiei și a se integra în Vest. Așadar, România este unul dintre statele membre NATO care și-au afirmat adesea sprijinul pentru integrarea euro-atlantică a Georgiei, considerând că ancorarea Caucazului de Sud la spațiul occidental de securitate este o garanție a păcii pe termen lung. Se știe că în vara anului 2008, după toate probabilitățile, președintele Georgiei, Miheil Saakașvili, s-a lăsat atras într-un război contra Rusiei, generat de dorința de a obliga teritoriile secesioniste Osetia de Sud și Abhazia să reintre în componența statului georgian. Intervenția forțelor militare ruseşti adânc în teritoriul georgian s-a soldat destul de rapid cu recunoașterea de către Moscova a celor două republici fantomatice ca state independente. Acest lucru a constituit o încălcare gravă a ordinii teritoriale de la Helsinki, garantată de OSCE în anii '70 ai secolului trecut. Deși NATO nu a intervenit în acest conflict, Georgia nefiind stat membru, invadarea unui stat suveran de către puternica și asertiva Federație Rusă a generat o preocupare acută a decidenților politico-militari din cadrul NATO pentru asigurarea securității pe flancul estic al Alianței. Cu atât mai mult cu cât Georgia era considerată un viitor stat candidat la aderarea la NATO, după Summitul NAC de la București din luna aprilie a anului 2008, iar analiștii arătau că Moscova va încerca diverse metode de a devia statul georgian de la traiectoria euroatlantică, folosindu-se de existența conflictelor înghețate și de prezența unor trupe ruse în zonele separatiste. Mai multe voci autorizate din România au sugerat chiar o *contingency planning* în Regiunea Extinsă a Mării Negre, în condițiile în care trei state NATO sunt riverane (Bulgaria, România și Turcia).

Referitor la războiul ruso-georgian și consecințele sale, președintele României afirma pe 22 august 2008:

„În ceea ce privește evaluarea evenimentelor din Georgia apreciem că acțiunea armatei georgiene a fost pe teritoriul național, chiar dacă s-a bazat pe o evaluare eronată a situației din Osetia și din regiune. De asemenea, apreciem că reacția părții ruse a depășit simpla nevoie de securizare a prezenței trupelor de menținere a păcii în Osetia de Sud. O concluzie a deplasării, care a fost enunțată și în câteva conferințe de presă, este că, în momentul de față, prioritatea este stabilizarea regiunii, stabilizarea conflictului din Georgia și punerea în aplicare, în litera și spiritul său, a acordului de încetare a focului între Federația Rusă și Georgia."[20]

Recenta invazie rusă în Crimeea (mascată sub forma așa-ziselor forțe de autoapărare, în fapt soldați ruși fără însemne la vedere și foste forțe Berkut desființate de guvernul de la Kiev) a demonstrat agresivitatea acestui stat, contestarea ordinii internaționale de la Helsinki, violarea dreptului internațional, dar și decizia unor state aliate precum Polonia, țările baltice și România de a solicita o planificare mai exactă a apărării teritoriale colective pe flanc, dislocarea de către structurile de comandă ale NATO a unor forțe și echipamente militare semnificative în zona estică de responsabilitate, spre a împiedica eventuala atacare a unui stat aliat de către Rusia.

Așadar, România, ca stat NATO doritor de o continuare a extinderii către Est a Alianței, a criticat deschis acțiunile militare ruseşti, considerate contrare Cartei ONU, și de asemenea contrare ordinii de la Helsinki, prin aceea că Moscova a recunoscut două entități separatiste ca state apoi și-a extins ilegal teritoriul național. Dacă în 2008, statul român a evitat să aplice diverse tipuri posibile de sancțiuni-represalii la adresa Rusiei, spre a nu își deteriora și mai mult relațiile cu puterea eurasiatică de la Est, în martie 2013, Bucureștiul a fost solidar cu statele din UE și NATO, fiind impuse sancțiuni economice Moscovei. Trebuie reamintit că după episodul războiului din 2008, timp de câteva luni, NATO a întrerupt majoritatea contactelor diplomatice cu Rusia, continuând doar cooperarea pentru stabilizarea Afganistanului, prin accesul oferit de Rusia trupelor aliate pe teritoriul său pentru tranzit. De asemenea, în aprilie 2014, NATO a întrerupt cooperarea militară cu Rusia, pe termen nelimitat.

Summitul Consiliului Nord-Atlantic de la Bucureşti (2008) şi Conceptul Strategic (2010)

Între 2 şi 4 aprilie 2008, România a găzduit cel mai însemnat şi amplu eveniment de politică externă şi totodată cel mai grandios summit al NATO. Au participat reprezentanţii a 26 de state membre, 23 de ţări partenere, fiind de menţionat prezenţa a 23 de şefi de stat şi a 22 de şefi de guverne. Peste 6500 de participanţi, civili şi militari, reprezentanţi ai statelor dar şi ai unor organizaţii internaţionale: Secretarul General al ONU, Secretarul General al Consilului UE, Preşedintele Comisiei Europene, directorul Băncii Mondiale, precum preşedintele Rusiei Vladimir Putin, cel afgan Hamid Karzai şi înalţi oficiali din „statele de contact", parteneri strategici ai NATO (Australia, Japonia, Noua Zeelandă, Iordania).[21] Menţionăm că Vladimir Putin a participat la Summitul Consiliului NATO-Rusia, prima dată după ce onorase cu prezenţa inaugurarea Consiliului în 2002. Cu ocazia Summit-ului, Malta a anunţat revenirea în PfP. Trebuie spus că România şi-a atins majoritatea obiectivelor asumate anterior. Astfel în ceea ce priveşte extinderea, Croaţia şi Albania au fost invitate să adere la NATO iar Republicii Mecedonia i s-a promis o aderare rapidă din momentul în care îşi va normaliza relaţiile cu Grecia. S-a demarat dialogul intensificat cu Bosnia Herţegovina şi Muntenegru iar în ceea ce priveşte Serbia, s-a oferit un Plan de acţiune Individual pentru Parteneriat. A fost recunoscută importanţa excepţională a Regiunii Extinse a Mării Negre pentru securitatea euroatlantică.

„Reafirmăm importanţa continuă a regiunii Mării Negre pentru securitatea euro-atlantică. În această privinţă, salutăm progresul în consolidarea responsabilităţii regionale, prin utilizarea eficientă a iniţiativelor şi mecanismelor existente. Alianţa va continua să sprijine aceste eforturi în mod adecvat, ghidată de priorităţile regionale şi pe baza transparenţei, complementarităţii şi inclusivităţii, în scopul dezvoltării dialogului şi cooperării între statele Mării Negre şi dintre acestea şi Alianţă."[22]

Aliaţii au declarat că recunosc integritatea teritorială a Moldovei, Georgiei, Azerbaidjanului şi Armeniei. De asemenea, s-a luat angajamentul de a dezvolta apărarea antirachetă, cu promisiunea unui scut al NATO complementar cu cel al SUA, şi de a crea mecanismele pentru a asigura securitatea energetică.[23]

Totuşi, dorinţa României şi a altor state aliate (Polonia, ţările baltice) de a se oferi MAP-ul (Membership Action Plan – Planul de Acţiune pentru Aderare) Ucrainei şi Georgiei nu s-a concretizat, dar în declaraţia finală se spune că ambele state vor adera cândva la Alianţă.

„Salutăm aspiraţiile euro-atlantice ale Ucrainei şi Georgiei de apartenenţă la NATO. Am hotărât astăzi că aceste state vor deveni membre ale NATO."[24]

Deşi România ca stat membru a încurajat în general deschiderea către Rusia şi cooptarea ei ca partener de securitate major în zona euro-atlantică, ţara noastră a sprijinit în declaraţia finală constatarea că pentru NATO prezintă o mare importanţă Tratatul Forţelor Convenţionale din Europa (CFE), inclusiv a regimului său de flanc. De aceea, Rusia a fost criticată în mod diplomatic, cu formula clasică „suntem profund îngrijoraţi", pentru suspendarea unilaterală a obligaţiilor juridice aferente CFE. Se arăta că nu e normal ca ţările NATO să aplice prevederile CFE iar Rusia nu. În cele din urmă se ştie că şi SUA şi alte state NATO au suspendat participarea la tratat, din cauza retragerii Rusiei. Statele NATO suspendaseră ratificarea versiunii noi a CFE după ce Moscova nu îşi ţinuse promisiunea luată la Summit-ul OSCE de la Istanbul (1999) de a îşi retrage forţele militare din Moldova şi Georgia. De asemenea, România a pus un accent deosebit pe determinarea Rusiei de a coopera în rezolvarea conflictelor îngheţate din Zona extinsă a Mării Negre şi mai ales în a o face să accepte integritatea teritorială a statelor afectate de aceste conflicte separatiste. Din păcate, nu s-a obţinut un rezultat în acest sens.

Participanţii la summit au avut cuvinte de laudă şi la adresa României, ca stat organizator:

„Ne exprimăm aprecierea sinceră pentru ospitalitatea călduroasă cu care ne-a primit Guvernul României. Oraşul Bucureşti a fost locaţia celui mai mare summit NATO desfăşurat vreodată, punând în valoare hotărârea Alianţei de a coopera îndeaproape cu membrii comunităţii internaţionale, precum şi contribuţia

sa unică la promovarea securității și stabilității într-un context strategic aflat în schimbare rapidă."[25]

Pe 23 mai 2013, secretarul general al NATO, Anders Fogh Rasmussen, a vizitat România, declarând că țara noastră „is a committed ally and a strong contributor to our operation". Acesta a avut întâlniri cu șeful statului, premierul, ministrul Apărării și cel al Afacerilor Externe. Rasmussen a insistat asupra noțiunii de Smart Defense, solicitând statelor membre să investească mai mult pentru a compensa deficiențele în domeniul avioanelor mari de transport și a dronelor care colectează „intelligence". De asemenea, vorbind în aula Universității București, a arătat că România a contribuit masiv la stabilizarea și apropierea de NATO a statelor din Balcanii de Vest și regiunea extinsă a Mării Negre.[26]

Și cu ocazia Summitului de la Chicago al Consiliului Nord-Atlantic, din anul 2012, România a avut ca scop major continuarea extinderii spre Est[27], apropierea Balcanilor de Vest și a statelor pont-caspice de lumea euroatlantică și relații pozitive cu Rusia și Ucraina. De asemenea, România este un mare sprijinitor al scutului antirachetă de care NATO va dispune în câțiva ani, considerând că atât securitatea națională cât și cea a statelor membre din Europa de Est ar fi semnificativ ameliorată. Evident, țara noastră a făcut parte dintre statele membre care nu au acceptat ideea ca Rusia să aibă un anumit drept de veto asupra deciziilor legate de amplasarea și funcționarea scutului antibalistic al NATO, deoarece Rusia nu face parte din Alianță. De asemenea, s-a respins la București ideea unui scut comun NATO-Rusia și a „delegării" către Rusia a misiunii de a proteja statele est-europene de un eventual atac balistic iranian sau provenind din Orientul Mijlociu.

Anexarea Crimeei de către Rusia a dus la blocarea de către NATO a cooperării civile și militare cu Rusia, pe 1 aprilie 2014[28], deși rămân deschise canale de dialog la nivel de ambasadori. România s-a solidarizat cu celelalte state membre ale Alianței și a cerut Rusiei să respecte integritatea teritorială a Ucrainei. De asemenea, la fel ca Polonia și statele baltice, ar trebui să susținem aducerea de forțe suplimentare ale NATO din Vestul Europei către zona de graniță cu Rusia. Deși există un acord NATO-Rusia din 1998, în care NATO se angaja să nu aducă în zona de graniță capabilități militare semnificative, agresiunea comisă de Rusia și nerespectarea acordului de garantare teritorială a Ucrainei din 1994, ar permite de fapt amplasarea de forțe militare ale NATO la granița Poloniei, a statelor baltice și în spațiul maritim al Mării Negre. Evident, trebuie oferite totuși unele garanții de non-agresiune Rusiei, dar de pe alte poziții, mai ferme, și cu o capacitate de descurajare mult mai mare.

Contribuția României la redactarea Conceptului strategic al NATO din 2010 a constat în sprijinirea cu fermitate a centralității apărării colective în ansamblul dispozitivului aliat, reafirmarea principiului „porților deschise", sprijinul pentru intensificarea Parteneriatului UE-NATO și NATO-ONU, dar și dezvoltarea de relații pozitive cu Rusia.[29] Bucureștiul a mai susținut activ cooperarea în domeniul securității energetice și a securității cibernetice, domenii non-tradiționale dar foarte importante în ultimii ani pentru NATO.

Un alt eveniment care a adus in prim plan România a fost găzduirea celei de-a 57-a sesiuni anuale a Adunării Parlamentare a NATO la București.

Deși AP-NATO nu este propriu-zis o structura oficială a Alianței, ea joacă rolul unui forum în care parlamentarii naționali ai statelor membre discută pe teme de securitate și apărare și informează ulterior opinia publică din fiecare stat. Au participat circa 350 de parlamentari din 28 state membre și din statele asociate și observatoare. România dispune de zece locuri, împărțite egal între Senat si Cameră, precum și de zece supleanți. Discuțiile de la București au fost dominate de dosarele Libia, Afganistan, efectele Primăverii arabe, scutul antirachetă și implementarea programului *Smart Defense*, prin care aliații să cheltuie banii mai „inteligent", cumpărând împreună echipamente militare și folosindu-le chiar în comun. AP-NATO a adoptat rezoluția „Confruntarea cu un climat fiscal dificil: Criza economică, consolidarea fiscală și riscul irelevanței strategice a Europei", prin care cerea statelor membre să nu reducă si mai mult cheltuielile pentru apărare. Secretarul general Rasmussen a făcut atunci următoarea afirmație: „Mă bucură foarte mult anunțurile făcute de România, Turcia,

Polonia și Spania referitoare la găzduirea unor elemente din cadrul apărării antirachetă și sper să auzim și alte astfel de anunțuri în lunile ce urmează, pînă la Summitul de la Chicago".[30]

Un NATO global sau regional? De la Kosovo la Libia, de la Primăvara Arabă la insurecția ucraineană

Mulți decidenți și analiști strategici din România oscilează între preferința pentru un NATO dedicat strict apărării teritoriale colective, și o alianța care să își proiecteze securitatea în alte spații învecinate, spre a elimina sau măcar diminua sursele de risc și amenințare. Din moment ce pentru decidenții de la București, Parteneriatul Strategic cu SUA și apartenența la UE sunt pilonii esențiali ce dau robustețe inclusiv asocierii în NATO, devine clar că România s-a implicat în operațiile asumate de NATO atât pentru a apăra valori comune cât și pentru credibilitate și imagine. Astfel, după participarea la KFOR și ISAF, România a luat parte și la operațiunea de impunere a embargoului maritim contra Libiei, find gata să gestioneze împreună cu ceilalți aliați efectele fenomenului geopolitic și politic numit „Primăvara arabă". Revolta unei părți a populațiilor arabo-islamice contra conducătorilor politici corupți a condus adesea la preluarea puterii de către islamiști sau la război civil precum în Libia și Siria. De aceea, NATO trebuie să permită statelor membre să gestioneze fluxurile de refugiați și să combată amenințările asimetrice de tip terorism-crimă organizată. De asemenea, insurecția ucraineană din 2013-2014, efect întârziat al revoluției „portocalii" din 2004 și al eșecului regimului Ianucovici de a se apropia instituțional și economic de UE, se poate solda cu ruperea statului, refugiați, criză umanitară și chiar o intervenție militară a Rusiei. De aceea, România, ca stat vecin al Ucrainei, trebuie să solicite instanțelor de decizie politico-militară din cadrul NATO să realizeze o planificare pe termen scurt și mediu a unei posibile situații conflictuale escaladate la frontiera estică a Alianței. Un interes similar are și Polonia, astfel că cele două state pot coopera eficient în acest dosar sensibil.

Decidenții politici din România sunt interesați de conturarea unui profil strategic al țării, ca membră a Alianței. Astfel, ex-ministrul Afacerilor Externe, Teodor Baconschi, a prezentat pe data de 8 octombrie 2011 alocuțiunea „Viziunea României asupra viitorului NATO", în cadrul celei de-a 57-a sesiuni anuale a Adunării Parlamentare a NATO, organizată la Palatul Parlamentului din București. România a anunțat că sprijină conceptul „smart defense", implicarea Alianței în stabilizarea Balcanilor de Vest, în cooperarea pentru securitate în zona Mării Negre, regiune considerată o punte de legatură către Asia Centrală și Afganistan, precum și la consolidarea parteneriatului cu țările din Caucaz și Asia Centrala, politica porților deschise și stabilirea de relații pozitive cu Rusia.[31] Referitor la relația cu Rusia, ministrul de Externe făcea următoarele afirmații:

„În același timp, sperăm ca Parteneriatul NATO-Rusia să devină un parteneriat strategic. Considerăm că acest obiectiv poate fi îndeplinit atunci când principiile care constituie baza relației NATO – Rusia vor fi respectate fără echivoc. România sprijină o abordare realistă, cu pași concreți, adaptați cerințelor cooperării. Considerăm proiectul apărării antirachetă nu o provocare ci mai curând o oportunitate pentru cooperarea NATO – Rusia, o oportunitate care, utilizată adecvat, ar spori nivelul încrederii între parteneri și ar aduce beneficii securității europene în general."[32]

Mai trebuie spus și că România participă la Sistemul de supraveghere terestră al NATO, alături de alte 12 state membre, având o contribuție de 2% din costul total, reprezentând suma de 25,28 milioane de euro. Sistemul de supraveghere terestră al NATO (*Allied Ground Surveillance/AGS*) monitorizează suprafața terestră folosind sisteme radar, ce sunt sau vor fi instalate pe platforme aeriene. La proiect participă cel puțin 13 state NATO: Bulgaria, Cehia, Estonia, Germania, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Norvegia, România, Slovacia, Slovenia și SUA. Acestea contribuie cu peste 1,2 miliarde Euro la achiziționarea sistemului menționat.

În ceea ce privește România, aderarea ei la acest la program a fost aprobată prin H.G. nr. 1498 din 2 decembrie 2009, fiind decisă o contribuție a țării noaste de circa 2% din costul global, adica 25.28 milioane Euro, dar suma poate fi plătită eșalonat până în anul 2016.

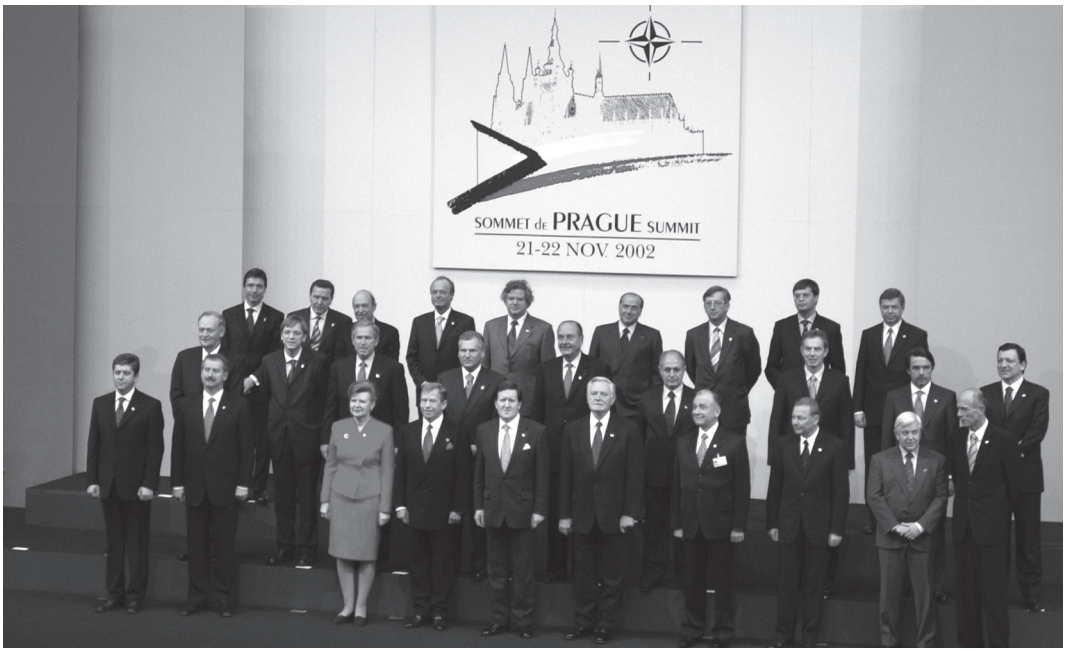

Șefii statelor și de guvern prezenți la summit-ul NATO de la Praga, noiembrie 2002

Anticipăm că la summitul din Țara Galilor al NATO, din luna septembrie a acestui an, vor exista controverse acerbe între statele care susțin întărirea capacității de apărare colectivă și desemnarea Rusiei ca potențial adversar (Polonia, statele baltice) și cele care vor să menajeze Rusia și să evite riscurile de escaladare (Germania, Olanda, Franța, Grecia etc.). De aceea, România trebuie să fie pregătită și să își susțină activ poziția, fiind direct interesată în stăvilirea tendințelor expansioniste ale Rusiei. O apropiere de Polonia devine astfel tot mai indicată.

Perspective

În martie-aprilie 2004, împreună cu România și celelalte șase state care au aderat în același val – cel mai mare număr de țări ce s-au alăturat în același timp Alianței, după momentul fondării din 1949 – NATO ajunsese deja la 26 de membri. Acum, după primirea Albaniei și Croației, sunt deja 28 de state membre.

Dintr-un stat care în 1997 fusese refuzat, România a ajuns ca după 16 ani să aibă un asistent de secretar general în cadrul NATO și să fie un membru respectat al familiei euroatlantice. Care au fost scopurile majore ale României in 2004? Mai ales stabilitate internă, relevanța acțiunii de securitate în colaborare cu aliații, ținerea la respect a Rusiei, prevenirea unor riscuri transnaționale dar și apartenența la familia occidentală a statelor cu valori comune.

Analizând intervalul celor zece ani, constatăm că România și-a îndeplinit obiectivele de securitate, fiind parte a unui sistem de apărare colectiv care a descurajat un eventual agresor extern.

NATO trebuie să rămână o alianță puternică, solidara, iar relația transatlantică la fel de coerentă. România nu trebuie sa ezite să participe la acele misiuni și operații ale NATO care sporesc plus-valoarea securității euroatlantice și îi aduc o apropiere de polii de putere din cadrul NATO și un plus de credibilitate. În plus, acest lucru aduce un valoros antrenament trupelor românești specializate în activități expediționare, mai ales după terminarea ISAF în Afganistan.

România are interesul ca frontiera estică a NATO să nu fie exact la granița sa estică, ci și mai la Est.

Integrarea Balcanilor de Vest în structurile europene și euro-atlantice reprezintă, de asemenea, un interes major pentru țara noastra. Se urmărește stingerea vechilor conflicte etnoreligioase și geopolitice din zonă, prin dubla integrare.

La estul Alianței, România are interesul ca și Republica Moldova, prin evoluție democratică și acceptarea valorilor europene, să se integreze în UE și posibil și în NATO, dacă va decide cândva să renunțe la neutralitate.

Regiunea Extinsă a Marii Negre rămâne unul dintre pilonii politicii externe a României, care o susține în relația cu NATO și UE. De asemenea, cooperarea și dialogul NATO-UE sunt considerate aspecte extrem de importante pentru o securitate euroatlantică indivizibilă. Ambele structuri trebuie să se raporteze constant la sistemul global de securitate structurat în jurul ONU, cu precizarea că ONU va trebui să treacă printr-o reformă profundă, mai ales la nivelul Consiliului de Securitate.

România va susține pe mai departe și procesul de transformare a NATO, spre a genera capacități flexibile, apte să fie desfășurate rapid și să răspundă amenințărilor asimetrice (terorism, proliferarea armelor de distrugere în masă etc.).

NATO de azi suferă de un anumit dezechilibru: în timp ce Vestul Europei este bine dotat cu forțe militare și echipamente, inclusiv cu rachete tactive nucleare, Estul suferă de un deficit de securitate. *Military Balance 2012* arată că în Europa Central-Estică sunt doar 300.000 de trupe aliate, față de 1.500.000 în America de Nord și tot 1.500.000 in Europa de Vest. Din 28 de instalații NATO, inclusiv baze militare, doar cinci sunt situate in Est. Din cele 66.217 trupe americane aflate în Europa, doar 136 se află în Europa Central-Estică.[33] Lucrurile trebuie să se schimbe, NATO trebuie să facă față Rusiei pe zona de graniță, cu fermitate, dar pe cât posibil fără a o provoca. Cu toate că miniștrii de externe ai Olandei și Germaniei au declarat pe 2 aprilie că nu ar fi bine să fie aduse noi forțe armate și capabilități în Est[34], România și Polonia probabil își vor căuta aliați spre a pune presiune asupra acestor state și a le face să accepte că o asemenea dislocare de forțe spre Est a devenit inevitabilă. Argumentul Rusiei că o asemenea relocare de forțe aliate ar incălca acordul din anii '90 prin care aliații promiteau că nu vor face acest lucru, nu mai trebuie interpretat în mod rigid, deoarece Rusia a dovedit că este o putere revizionistă și o sursă de amenințare pentru statele membre NATO din zona estică.

Mai trebuie spus că intrarea în NATO a favorizat apoi aderarea României la Uniunea Europeană în anul 2007. O dezvoltare economică relativă se poate observa în țară o dată cu alăturarea la NATO. Călătoriile libere, fără teamă, pe teritoriul Europei, drepturile egale cu ale cetățenilor din alte state aliate, sunt tot consecințe ale integrării în Alianța Nord-Atlantică.

Prin integrarea în Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, România nu a avut decât de câștigat la capitolul securitate pe teritoriul continentului european, a obținut prestigiu, faimă și respect din partea țărilor vecine, dar și din partea membrilor Alianței. În același timp, România a dat dovadă de capacități de apărare colectivă și a reușit să îndeplinească sarcinile care i-au fost încredințate de către NATO, cel mai important pas fiind respectarea obiectivului principal al Alianței, și anume apărarea libertății, democrației și menținerea securității colective. Prin acestea, România a obținut și avantajul de a fi protejată de amenințările venite din exterior.

„Obiectivul esențial al NATO, așa cum este el enunțat în Tratatul de la Washington și reafirmat în Declarația de la Londra, este de a apăra libertatea și securitatea tuturor membrilor săi prin mijloace politice și militare, conform principiilor Cartei Organizației Națiunilor Unite. Bazându-se pe valorile comune ale democrației, respectul drepturilor omului și statului de drept, Alianța, de la crearea sa, luptă pentru instaurarea în Europa a unei ordini pașnice, juste și durabile. Acest obiectiv al Alianței va rămâne neschimbat."[35]

Apărarea „în grup" este mult mai eficientă și în plan economic decât asigurarea apărării individuale, de aceea aderarea la NATO s-a dovedit un element extrem de util în obținerea unor economii semnificative la bugetul țării.

Fiind de zece ani un membru al NATO, România a devenit un stat mai stabil, predictibil, democratic, s-a integrat in „familia" statelor ce respectă valorile euroatlantice, de asemenea a căpătat drept de decizie în Consiliul Nord-

Atlantic[36], și implicit și de veto, deoarece deciziile se iau cu unanimitate în NAC. De asemenea, a obținut garanții extinse de securitate și și-a „netezit" drumul pentru integrarea în UE. Tot calitatea de membru NATO a permis și atragerea mai multor investiții străine iar industria națională de armament, deși aflată în relativ declin, beneficiază de pe urma cooperării cu partenerii din NATO și UE. Reforma militară supervizată de forurile NATO a sporit semnificativ capacitatea de descurajare la adresa unor agresiuni potențiale, arătând că România e un membru credibil al Alianței.

BIBLIOGRAFIE

Dungaciu, Dan; Cincă, Sanda, *NATO post-Lisabona si provocările regionale*, Editura Institutul de Ştiinte Politice și Relații Internaționale, București, 2011

Fodler, Jiří, Mareš, Petr, *Istoria NATO*, traducere de Lidia Našincová, Editura Institutul European, Iași, 2005, p. 13, 246

Manualul NATO, Cristian Unteanu (traducător), Editura Nemira, București, 1997, p. 21, 23, 237

NATO: Ce este. Ce va fi. Noua Europă și Securitatea Statelor Mici, Institutul Român de Studii Internaționale, Monitorul Oficial, București, 1996, pp. 45-46

NATO Handbook, NATO Office of Information and Press, Brussels, 2001, p.102

Sur, Daniel, *Sinuoasa relație a României cu NATO până la Summit-ul de la Praga*, în Studii de securitate, nr. 1/2004, vol. 2, p. 17-18

Ionescu, Mihail, (coord.), *România-NATO Chronology 2004-2007*, Ed. Militară, Bucharest, 2008.

Vătăman, Dan, *Organizații europene și euroatlantice*, Editura Lumina Lex, București, 2008

ROMÂNIA-NATO 1990-2002, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2002

site-ul oficial al NATO: http://www.nato.int\

– Tratatul de la Washington, aprilie 1949, www.nato.int

– The NATO Strategic Concept, Lisbon, 2010, http://www.nato.int/cps/en/natolive/to-pics_82705.htm

– Statement of the chiefs of states and governments at the NATO Bucharest Summit, April 2008, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm?mode=pressrelease

– Manualul NATO, Biroul de informații și presă, Bruxelles, 2001

NOTE

[1] C. Pantazi, *Sorin Ducaru, românul cu cea mai înaltă poziție în NATO*, 27 mai 2013, http://www.hotnews.ro/stiri-esential-14880287-interviu-sorin-ducaru-romanul-cea-mai-inalta-pozitie-nato.htm.

[2] Numite și „non-article 5 operations" deoarece nu presupun apărare colectivă pe teritoriul unui stat aliat ci intervenție umanitară sau de reconstrucție, ori antiteroristă, în zone aflate în afara responsabilității defensive a NATO, conform Tratatului de la Washington din 1949.

[3] *Study on NATO Enlargement*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24733.htm, 3 September 1995.

[4] Centrul de aplicații HUMINT Oradea, http://garnizoanasibiu.org/centrul-de-aplicatii-c-i-humint-oradea/, R. Belciugeanu, accesat pe 14 februarie 2014.

[5] Ii mulțumesc dlui colonel Gabriel Toma care mi-a semnalat că inclusiv patru funcții de comandă din structurile NATO au fost ocupate de generali sau colonei români. De pildă coloneul Mircea Mândrescu a fost numit comandant al Centrului Intrunit de Analiză și Lecții Invățate (JALLC) de la Monsanto, Portugalia.

[6] http://karadeniz-press.ro/kara/70-de-misiuni-executate-de-fregata-regele-ferdinand-in-cadrul-unified-protector/

[7] Visarion Neagoe, *Afganistan. Zece ani de război contra terorii*, Ed. Militară, București, 2011, p. 153.

[8] Visarion Neagoe, *Armata României în misiuni internaționale 1991-2009*, Bucuresti: Centrul Tehnic Editorial al Armatei, 2010.

[9] http://www.mapn.ro/eroi/, accesat pe 14 februarie, 2014.

[10] „Coalition Bulletin", Issue 61/June 2009, The Magazine of USCENTCOM's Coalition Partner Nations, p. 9, http://www.centcom.mil/images multi media/090824cb61.pdf.

[11] Carmen Rîjnoveanu, *Romanian participation in post conflict/reconstruction missions/operations after the end of the Cold War*, in „Changing Security Paradigms in Romania and South Africa after the Cold War, "Occasional Paper", No. 16, IPSDMH, Military P.H., Bucharest, 2011, pp. 94-132.

[12] Mircea Dușa, ministrul Apărării Naționale – interviu cu Valentina Postelnicu, http://www.mediafax.ro/social/dusa-in-2013-a-inceput-alocarea-intr-un-mod-mai-sustinut-a-fondurilor-spre-bugetul-mapn-12342224, accesat pe 2 aprilie 2014.

[13] Pentru o statistică precisă a cheltuielilor de apărare în cadrul NATO vezi http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_topics/20140224_140224-

PR2014-028-Defence-exp.pdf, accesat pe 20 februarie 2014.

[14] Pe site-ul Defense Security Cooperation Agency din SUA se vorbește de o sumă de 457 milioane USD pe care România o va plăti pentru avioane și pentru dotarea lor cu echipamente upgradate. Astfel e vorba de: 13 Embedded Global Positioning Systems/Inertial Navigation Systems (EGPS/INS) with GPS Security Devices, Airborne, 3 AN/ALQ-131 Electronic Countermeasure Pods, 30 AIM-120C Advanced Medium Range Air-to-Air Missiles (AMRAAM), 5 AIM-120C Captive Air Training Missiles (CATMs), 60 AIM-9M Sidewinder Missiles, 4 AIM-9M CATMs, 48 LAU-129 Launchers, 10 GBU-12 Enhanced Guided Bomb Units, 18 AGM-65H/KB Maverick Missiles, 4 AGM-65 CATMs etc. Vezi http://www.dsca.mil/major-arms-sales/romania-%E2%80%93-weapons-equipment-and-support-f-16-block-15-mlu-aircraft, accesat pe 22 februarie 2014.

[15] http: //www.romanialibera.ro/actualitat eveniment/video-romania-cumpara-12-avioane-f-16-second-hand-de-la-portugalia-314971.html, accesat pe 20 februarie 2014.

[16] George Cristian Maior, *Transformarea politicii de apărare a României. Trei teme de reflecție strategică*, în „Occasional Papers", IPSDMH, 3 (5), 2004.

[17] Marian Zulean, *Professionalization of Romanian Armed Forces*, in „The Challenge of Military Reform in Post-Communist Europe", New York: Palgrave, 2002, p. 123-126.

[18] Claudiu Degeratu, *Security Sector in Romania*, în „Security Sector Reform. Does it Work? – Problems of Civil-Military and Inter-Agency Cooperation in the Security Sector", Sofia: Geneva Center for the Democratic Control of Armed Forces, 2003.

[19] Ioan Mircea Paşcu, *Bătălia pentru NATO. Raport personal* (The battle for NATO. Personal report), București: Casa Editorială Proiect, 2007, p. 22-83.

[20] Comunicat de presă, 22 august 2008, http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=9603&_PRID=

[21] Summit-ul NATO de la București, http://www.mae.ro/node/1574?page=2, accesat pe 10 februarie 2014.

[22] Declarația Summit-ului de la București, 4 aprilie 2008, http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html

[23] http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_ 201.html, accesat pe 10 februarie 2014.

[24] Idem.

[25] Idem.

[26] Secretary General pays visit to Bucharest for talks with Romanian officials, 24 mai 2013, www.nato.int.

[27] http://www.presidency.ro/static/Declaratie%20 Chicago%20RO%20final.pdf

[28] Statement by NATO Foreign Ministers, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108501.htm, 1 April 2014.

[29] Active Engagement Modern Defense, 19 November 2010, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm?.

[30] http://www.ziarulfaclia.ro/lucrarile-ap-a-nato-de-la-bucuresti-dominate-de-libia-afganistan-primavara-araba-scutul-antiracheta-si-criza-financiara/, 10 octombrie 2011.

[31] NATO la Bucuresti: *T. Baconschi, despre viitorul NATO și smart defense*, http://www.ziare.com/teodor-baconschi/ministru-de-externe/nato-la-bucuresti-baconschi-despre-viitorul-nato-si-smart-defense-1125770.

[32] *Viziunea României asupra viitorului NATO*, http://www.mae.ro/node/10581, 8 octombrie 2011.

[33] Edward Lucas, Wess Mitchell (coord.), *Central European Security After Crimea: The Case for Strengthening NATO's Eastern Defens**es**,* „Center for European Policy Analysis", Report 35, March 25, 2014, pp. 3-5.

[34] *Russia wants answers to NATO*, http://www.thenews.pl/1/10/Artykul/167227,Russia-wants-answers-to-NATO-plans-in-eastern-Europe, accesat pe 2 aprilie 2014.

[35] *Manualul NATO,* Biroul de informații și presă, Bruxelles, 2001, www.nato.int, p. 237.

[36] Dan Vătăman, *Organizații europene și euro-atlantice*, Editura Lumina Lex, București, 2008, pp. 144-146.

NATO, PARTENERIATUL PENTRU PACE ŞI ROMÂNIA. UN BILANȚ A DOUĂ DECENII DE ACTIVITATE

ŞERBAN LIVIU PAVELESCU *

Abstract

Two decades ago, the summit of the North Atlantic Alliance of 10-11 January 1994 in Brussels established the Partnership for Peace programme, in which the participants were enabled to develop an individual relationship with NATO, thus choosing their own priorities for cooperation and the level and pace of progress. The paper below recreates the history of these two decades, during which huge changes took place in what used to be the former Soviet periphery.

Keywords: *NATO, Partnership for Peace, Romania, USSR, Membership Action Plan*

Acum două decenii, cu ocazia summitului Alianței Nord-Atlantice din 10-11 ianuarie 1994, se lansa și era semnat Parteneriatul pentru Pace.[1] Programul a fost, de la bun început, declarat și conceput a fi, în primul rând, cadrul de edificare și structurare a relațiilor dintre state ce se situaseră în anii Războiului Rece în tabere politico-militare și ideologice opuse, pe de o parte statele Alianței Nord-Atlantice, pe de altă parte, statele fostului bloc comunist și al Tratatului de la Varșovia, dar nu numai atât. În formă și structuri, Parteneriatul pentru Pace se dorea a reprezenta răspunsul aliaților la provocările noului mediu de securitate internațional post Război Rece și, în această calitate, era adresat tuturor statelor ce împărtășeau preocupările și valorile acestora în domeniul apărării naționale, mediului de securitate și sistemului relațiilor internaționale. Primul stat care a aderat, prin semnarea de către delegații săi a cartei parteneriatului, la noua structură de colaborare în domeniul spinos al securității internaționale a fost România.[2] Cei douăzeci de ani scurși de la această dată aniversară impun un bilanț și o evaluare generală vizând funcționarea și devenirea programului în discuție precum și a experienței particulare românești în cadrul acestui program de colaborare.

1. Un mediu de securitate în plină redefinire

Sfârșitul Războiului Rece, destructurarea Pactului de la Varșovia, disoluția Uniunii Sovietice și a statului federal iugoslav au condus la o situație de incertitudine majoră în mediul de securitate și în sistemul relațiilor internaționale și la un vacuum de putere în zona central-est europeană, unde evoluțiile mediului de securitate nu mai faceau obiectul controlului exercitat de nici una dintre superputeri.[3] Valori sigure și structuri de răspuns la criză rutiniere și de succes au fost puse sub semnul întrebării.

* Cercetător științific dr., Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Riscuri de securitate convenționale[4] considerate sub control ori extincte s-au afirmat cu putere în regiuni care trăiseră până atunci un număr bun de decenii într-o atmosferă de pace și cooperare. Altele, noi, neconvenționale, au început a-și afirma potențialitatea și a exercita un impact semnificativ în asigurarea securității naționale a statelor și asupra funcționării mediului de securitate regional și internațional. În această situație de fluiditate și impredictibilitate a ecuației de securitate internațională, confruntate cu amenințări și riscuri de securitate mai vechi ori mai noi, covenționale și nonconvenționale, statele europene s-au îndreptat către singura structură de securitate capabilă să le ofere răspunsuri sigure la nevoile de securitate născute din restructurarea de proporții a sistemului relațiilor internaționale ce era în curs.[5] Opțiunea pentru NATO și presiunile pe care unele dintre statele central-est europene (avem aici în vedere îndeosebi statele Grupului de la Vișegrad) le-au exercitat asupra Alianței Nord-Atlantice pentru a obține integrarea s-au născut nu numai din nevoia satisfacerii unor interese de securitate punctuale, conjuncturale. Opțiunea pentru NATO a însemnat, în acele condiții, mai mult decât atât, a însemnat aderarea la și asumarea unui set de valori și condiționalități, a avut semnificația, într-un fel simbolic, reintegrării acestora în familia statelor democratice din care fuseseră îndepărtate cu aproape o jumătate de secol în urmă în contextul delimitărilor de sfere de influență și control ce au dominat sistemul tratelor de pace ce au încheiat a doua conflagrație mondială și au pus bazele configurației de putere ce a dominat ordinea mondială a Războiului Rece.[6] Opțiunea pentru NATO însemna, în această din urmă situație evocată, și o garanție solidă că oricare ar fi fost devenirea în continuare a evoluțiilor mediului de securitate și sistemului relațiilor internaționale, legăturile de dependență față de fosta supraputere dominantă a estului continentului european, Rusia, nu se mai puteau reface.

O astfel de ecuație complexă de securitate, dublată de evoluțiile mai mult decât îngrijorătoare ale mediului de securitate internațional și regional european, a impus Alianței Nord Atlantice, alături de toate celelalte instituții de securitate ale scenei internaționale, asemeni UE, ONU ori OSCE, o reconsiderare rapidă a rolului și structurii, a locului său pe scena internațională, a componenței și misiunilor ce îi reveneau. Pașii parcurși au fost unii rapizi, iar intervalul temporal de aproape un deceniu, ce separă primele două concepte strategice post Război Rece ale Alianței Nord-Atlantice, respectiv conceptul strategic din 1991 adoptat cu ocazia summit-ului de la Roma și cel din 1999, adoptat cu ocazia summit-ului aniversar de la Washington, consemnează o transformare de proporții a Alianței Nord-Atlantice. Acest interval reprezintă perioada în care Alianța Nord-Atlantică evoluează de la cadrele preponderent militare și extrem de direcționate în desfășurarea forțelor și asigurarea acestora către un statut care face din ea o instituție preponderent de securitate cu o componentă politică cu mult mai dezvoltată și cu o disponibilitate pentru intervenție și susținerea de operații militare în afara teritoriului statelor membre. Misiunile și rolul Alianței evoluează în consecință, de la apărarea comună către menținerea păcii, dezvoltarea cooperării și colaborării, gestiunea mediului de securitate internațional și asigurarea stabilității acestuia, Parteneriatul pentru Pace se inserează în acest peisaj ca un instrument de primă mână în efortul de reformă și restructurare a statelor partenere NATO și ca o măsură de răspuns coerentă la o situație fluidă și extrem de dinamică a mediului de securitate și sistemului relațiilor internaționale.

2. Între lărgirea imediată și perspectiva retrasării unor noi linii de diviziune a continentului european, Parteneriatul pentru Pace ca soluție de structurare și dirijare a efortului de reformă și restructurare a statelor post-comuniste

Confruntate cu o ecuație de europeană incertă și preocupate de însăși rațiunea de a exista pe viitor a Alianței Nord-Atlantice, statele membre adoptau cu ocazia summit-ului alianței de la Roma din 1991 un nou concept strategic al Alianței. Încă tributar anilor Războiului Rece din punctul de vedere al retoricii și viziunilor asupra securității internaționale, noul concept strategic al NATO, laolaltă cu deciziile summitului de la Roma, marca însă și o primă deschidere către restructurarea din te-

melii a Alianței Nord-Atlantice, proces necesar pentru adaptarea acesteia la noile realități ale mediului de securitate și sistemului relațiilor internaționale post Război Rece. În acest context era edificată prima structură de cooperare și dialog cu statele externe Alianței, îndeosebi cu statele fostului Pact de la Varșovia, Consiliul de Cooperare Nord Atlantic.[7] Dinamica evenimentelor de pe scena internațională și, în particular, de pe continentul european, a fost însă una care a depășit cu mult capacitatea de reacție și viteza pe care o programaseră pentru procesul evolutiv declanșat în interiorul Alianței de către statele membre. Disoluția violentă a statului iugoslav laolaltă cu evenimentele nu mai puțin violente asociate disoluției statutului sovietic au creat un climat de incertitudine și de insecuritate în care statele foste membre ale structurilor Pactului de la Varșovia, dar nu numai, s-au regăsit într-un glacis geopolitic conturnat de focare de conflict cu potențial destabilizator și de extindere și între două spații cu concepții și nivele de securitate variabile. Pe de o parte, spre Est, alături de conflictualitatea asimetrică asociată evoluțiilor din spațiul ex-sovietic continua să persiste o rezervă a statelor est europene și ex-sovietice față de o posibilă revenire și revendicare de sferă de influență a succesoarei URSS, Federația Rusă. Pe de altă parte, spre Vest, spațiul euroatlantic beneficia de garanții de securitate și o evidentă stabilitate, dar acestea au fost asociate, cel puțin în primii ani ai perioadei, cu o postură mai degrabă reactivă decât proactivă în materie de securitate și stabilitate europeană. Rezultanta acestei situații a fost o presiune imediată pentru obținerea accederii în Alianța Nord-Atlantică, opțiune aproape obligatorie pentru statele central-est europene, date fiind evoluțiile contemporane ale mediului de securitate european și prognosticul pe termen scurt și mediu în acest sens. Prima dintre solicitările de admitere în Alianța Nord-Atlantică aparține Cehoslovaciei, care solicita un aranjament de securitate implicând garanții de securitate și o eventuală aderare în februarie 1991.[8] O solicitare asemănătoare survenea din partea Poloniei aproape un an mai târziu, în ianuarie 1992.[9] Câteva luni mai târziu, statele grupului de la Vișegrad formulau, la 16 mai 1992, o solicitare oficială comună de admitere în NATO.[10] Divizată între opinii și demersuri acționale divergente, ce acopereau o largă bandă de opțiuni, de la soluția politică a admiterii a statelor grupului de la Vișegrad la respingerea considerării oricărei extinderi pentru moment ori crearea unor dinamici de accedere funcție de evoluția mediului de securitate și a balanței riscurilor de securitate pe continentul european, acțiunea politică externă a statelor NATO se va coagula în jurul unui grup de influență condus de Statele Unite ce vor face din extinderea NATO un proces de adaptare a Alianței la noile coordonate ale mediului de securitate european, dar și unul de influențare și direcționare a proceselor de reconstrucție societală și economică în curs în spațiul ex-comunist.[11] Cele două vehicole ale acestui demers sunt constituite de Parteneriatul pentru Pace și Studiul asupra extinderii NATO. Lansat în ianuarie 1994, Parteneriatul pentru Pace reprezenta, în acest context, un răspuns multimodal la problemele ce se ridicau în fața statelor Alianței. În primul rând conferea o cale coerentă și un instrument de control a procesului de integrare a statelor ex-comuniste în cadrele NATO. Se adaugă acestei prime funcțiuni o a doua ce viza încurajarea și direcționarea în sensul compatibilității cu standardele NATO a proceselor de reformă a organismului militar și de reconsiderare a rolului și locului componentei militare în organismul societal. Chiar dacă, de la bun început, a fost subliniat faptul că Parteneriatul pentru Pace nu reprezintă în sine o garanție de securitate de valoarea și importanța celei conferite de calitatea de membru cu drepturi și obligații depline a Alianței, cadrele cooperative ale Parteneriatului ofereau totuși statelor membre accesul la facilitățile articolului 4 al Tratatului, cele de consultare. Totodată, prin încurajarea și sprijinul cunoașterii și cooperării între state aparținând unor tabere adverse pe parcursul Războiului Rece, prin susținerea proceselor de învățare și pregătire a cadrelor, prin oferirea unui cadrul instituțional pentru structurarea și dezvoltarea acestor relații, Parteneriatul pentru Pace se dorea și reprezenta un instrument de proiectare de stabilitate și securitate. Cadrele instituționale ale Parteneriatului pentru Pace au fost completate cu cele teoretice ale studiului asupra extinderii NATO dat publicității în septembrie 1995.[12]

Soldați români în timpul exercițiului Cooperative Osprey, iunie 1998

3. Două decenii de evoluție. Parteneriatul de Pace ca instituție a Alianței Nord-Atlantice

Lansarea în ianuarie 1994 a Parteneriatului pentru Pace cu ocazia summit-ului NATO de la Bruxelles constituia o uriașă răsturnare de situație față de ceea ce părea a întruni consensul în cercurile de decizie ale statelor Alianței atlantice și anume o extindere cu o puternică componentă politică care să includă statele grupului de la Vișegrad.[13] Motivațiile unei astfel de decizii erau multiple, de la dimensiunile forțelor armate până la considerente de management ori istorice. Lobby-ul agresiv și extrem de eficace ale acestor state și al țărilor NATO susținătoare era un factor suplimentar care conducea la această concluzie. Pentru România, ca și pentru celelalte state ale Europei centrale și de est, Parteneriatul pentru Pace reprezenta o soluție de compromis ce dădea întregului proces de viitoare aderare cadre credibile, concrete, precizând condiționalități și termeni clari pentru procesul în discuție. Decizia în discuție reprezenta, totodată, o ruptură de proporții în politica Alianței Nord Atlantice prin raport cu real-politik-ul ce dominase anii anteriori ai Războiului Rece. Concepte și principii, conduite acționale și valori morale se conjugau într-o decizie ce se dorea a crea unul din instrumentele majore de influențare a proceselor de reformă din statele ex-comuniste. Parteneriatul pentru Pace va reprezenta, totodată, unul din cadrele prin care a fost stimulată și condusă, care au contribuit la reconsiderarea de proporții a rolului și locului NATO în lumea post Război rece, a structurilor, categoriilor de forțe și misiunilor Alianței.

Documentele asociate deciziei creării Parteneriatului pentru Pace, invitația precum și documentul cadru aduceau o nouă inovație prin raport cu practicile anterioare. Cu excepția unui set de principii generale ce includeau transparența în planificarea și bugetarea apărării, asigurarea controlului democratic asupra forțelor armate, menținerea capacității de a contribui la operațiuni militare ale ONU și CSCE, dezvoltarea de relații militare de cooperare cu statele Alianței și accederea, pe termen lung, la condiții de interoperabilitate cu aceste state, condițiile funcționării și aderării nu erau impuse dintru început statelor doritoare să acceadă, ci erau lăsate la latitudinea lor. Documentul cadrul care preciza termenii și cadrele colaborării, amploarea acesteia, domeniile și forțele implicate în proces erau prezentate de către statele ce depuneau aplicația pentru integrarea în cadrele noii structuri de cooperare.

Evoluția Parteneriatului pentru Pace pe parcursul celor două decenii ce ne despart de summit-ul inaugural de la Bruxelles din ianuarie 1994 a urmărit îndeaproape procesul de transformare structurală și reformă parcurs de Alianța Nord-Atlantică în eforturile sale din anii post Război Rece de adaptare și adresare a mutațiilor suferite de mediul de securitate și sistemul relațiilor internaționale. În analiza acestor evoluții putem afirma că ne regăsim în fața unui proces evolutiv profund conectat ideii de lecții învățate și în continuă adaptare la condițiile specifice repezentate de statele partenere, atât din punctul de vedere al configurației geopolitice și geostrategice a spațiului de securitate în care se situează acestea cât și din acela al proceselor de reformă societală în curs în țările partenere. Asumându-și și rolul de veritabilă anticameră pentru accederea la integrarea deplină în Alianța Nord-Atlantică, Parteneriatul pentru Pace s-a constituit, de asemenea, cel puțin în primele faze ale existenței sale, într-un instrument de direcționare și coordonare ale eforturilor statelor partenere în vederea reformei forțelor armate ale acestora, a regîndirii și așezării pe baze fundamentale noi a rolului, locului și misiunilor ce reveneau forțelor armate în economia asigurării securității naționale și în societate, ea însăși aflată în plin proces de restructurare și reformă[14].

Prima dintre etapele evolutive ale Parteneriatului pentru Pace se întinde între summit-urile NATO de la Bruxelles (1994), data lansării programului, și cel de la Madrid (1997), data anunțării primului val de aderare la NATO dintre statele ex-comuniste. Începuturile anului 1994 sunt timide și includ în general programe și misiuni exploratorii destinate a facilita stabilirea de contacte și mai buna cunoaștere între state și forțe armate, așa numitele „Mil-to-Mil" missions. La sfârșitul anului 1994 are loc o primă dezvoltare a programului odată cu inițierea, în decembrie 1994, a programelor PARP (Procesul de Planificare și Analiză a Parteneriatului pentru Pace), programe individuale ale statelor partenere negociate cu NATO și adoptate în cadrul Parteneriatului pentru Pace.[15] PARP se impunea în economia funcțională a Parteneriatului pentru Pace drept una dintre componentele sale majore prin raport cu una dintre funcțiunile sale fundamentale inițiale, aceea de pregătire pentru aderare a statelor membre. Pe baza sa erau identificate, pregătite și evaluate forțele, mijloacele și celelalte facilități puse la dispoziție de statele partenere pentru participare la pregătire și misiuni comune cu forțele statelor NATO. Vizând atingerea unor grade interoperabilitate și cooperare între statele partenere, PARP reprezentau, totodată, principalul cadru al consultanței oferite de specialiștii NATO statelor partenere.

Anii 1994-1995 reprezintă și perioada în care se configurează, în mare, cadrele funcționale, din punctul de vedere al membrilor, ale inițiativei. Începând cu aplicația României, primul stat care semnează documentele Parteneriatului pentru Pace la 26 ianuarie 1994, nu mai puțin de 28 de state aderă la program în acest interval. Lista țărilor membre include alături de România, Cehia, Slovacia, Ungaria, Polonia, Bulgaria, Albania, dintre statele est-europene foste comuniste, Macedonia și Slovenia dintre statele spațiului ex-iugoslav, Estonia, Lituania, Letonia, Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Kazahstan, Kîrgîzstan, Moldova, Turkmenistan, Ucraina, Uzbekistan, Rusia, dintre statele spațiului ex-sovietic, Austria, Finlanda, Irlanda, Malta, Suedia, dintre statele UE, și Elveția.[16]

Ulterior adoptării în cadrul adunării ambasadorilor statelor NATO de la Bruxelles din 21 septembrie 1995 a Studiului asupra extinderii NATO,[17] Parteneriatul pentru Pace și instrumentele sale acționale, între care se distinge PARP, capătă o nouă consistență constituind cadrul de acțiune de preferință în dezvoltarea activității statelor candidate în vederea satisfacerii criteriilor de eligibilitate pentru obținerea invitației de integrare în Alianța Nord Atlantică. Un prim ciclu PARP se desfășoară pe perioada anilor 1995-1997. El avea în cuprinderea sa 20 de obiective de interoperabilitate propuse statelor partenere spre asumare.

Evoluția situației din spațiul ex-iugoslav, îndeosebi aceleia din Bosnia-Herțegovina, precum reconsiderarea treptată a rolului și locului NATO în arhitectura de securitate post Război Rece europeană și nu numai, conduc la întărirea și extinderea cuprinderii acordurilor de parteneriat de sub egida Parteneriatului pentru Pace și se vor materializa în participarea unora dintre statele partenere la misiunile de menținere a păcii derulate de NATO sub mandat

ONU în Bosnia Herțegovina începând cu anii 1995-1996 (misiunile IFOR, ulterior SFOR).[18]

Deciziile adoptate cu ocazia summit-ului Alianței Nord-Atlantice din 1997 de la Madrid[19] au condus la restructurarea componenței Parteneriatului pentru Pace, trei dintre statele partenere, respectiv Cehia, Ungaria și Polonia, fiind invitate să integreze structurile NATO. În paralel cu aceasta, experiența acumulată în derularea PARP precum și pe parcursul misiunilor comune au condus la o revizuire a structurilor acționale ale Parteneriatului în sensul întăririi componentei operaționale a programelor derulate sub egida Parteneriatului pentru Pace.[20] Odată cu aceasta, regândirea rolului Parteneriatului pentru Pace a fost reflectată și în crearea ca structură de coordonare în cadrul acestui program a Consiliului Parteneriatului Nord-Atlantic. Un al doilea ciclu PARP este lansat pentru perioada 1997-1999 și cu extindere spre anul 2000.

A doua perioadă de evoluție a Parteneriatului pentru Pace este delimitată de summiturile Alianței Atlantice de la Madrid (1997) și cel de la Praga (2002). Principalele modificări în structura, rolul și funcțiunile Parteneriatului pentru Pace includ crearea sub egida sa a Centrului și Unității de răspuns și coordonare în cazul dezastrelor naturale și, odată cu summitul aniversar de la Washington (1999), summit cu ocazia căruia trei dintre statele ex-comuniste membre ale Parteneriatului sunt acceptate ca membri cu drepturi depline ai Alianței Atlantice, includerea dialogului și cooperării ca obiective fundamentale de securitate în cadrul noului concept strategic al NATO.[21] În acest context este restructurat cadrul funcțional al Parteneriatului pentru Pace în sensul dezvoltării accentuate a componentei sale operaționale. Pentru atingerea acestui deziderat s-a procedat la introducerea Conceptului Capabilităților Operative, destinat îmbunătățirii abilității statelor Alianței și a celor partenere de a colabora în cadrul unor operațiuni de menținerea păcii și de altă natură sub egida NATO, a unui cadru politico-militar de cooperare, comunicare și coordonare destinat implicării statelor partenere în consultările politice și în procesul decizional referitoare la acțiunile comune și la structurarea, coordonarea și planificarea operațiilor comune și, în cele din urmă, a unui program întărit de educare și instruire destinat sporirii capabilităților operaționale ale statelor partenere. În acest context, o parte dintre statele partenere participă alături de forțele NATO la misiunea ONU/NATO (UNMIK/KFOR) din Kosovo, desfășurată în baza rezoluției 1244 din 10 iunie 1999 a ONU.[22]

Punctul de inflexiune următor în istoria Parteneriatului pentru Pace îl constituie anul 2001 și atacurile teroriste din 11 septembrie același an împotriva Statelor Unite. În acest context, statele partenriatului prin deciziile Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic se solidarizează cu statele NATO ce invocă articolul 5 al Tratatului Nord-Atlantic și integrează coaliția internațională antiteroristă. O parte a acestora vor participa, de altfel, la operațiunile acestei coaliții în Afganistan și Irak, atât ca asociate ale acțiunilor NATO în Afghanistan (ISAF - 2003) ori ca membri ai coaliției formate de Statele Unite în Irak.[23]

Prin deciziile summit-ului Alianței de la Praga (noiembrie 2002) sunt lansate mai multe noi componente ale Parteneriatului pentru Pace[24]. Unul dintre acestea este proiectul vizând finanațarea operațiunilor de identificare și distrugere a minelor antipersonal și altor categorii de muniții și armamente în cadrul eforturilor de recuperare și refacere post conflict desfășurate în terțe state. Se adaugă acestuia un plan de acțiune antiteroristă urmând a fi derulat în cadrele programelor de pregătire/instrucție/planificare ale Parteneriatului pentru Pace și o întărire a cadrelor dialogului politic dintre statele Alianței și cele partenere precum și o mai importantă implicare a ultimelor în procesul de planificare, conducere și evaluare a activităților comune. Încheiem lista deciziilor summit-ului cu probabil cea mai importantă dintre acestea și anume aceea a lansării programelor de parteneriat individuale destinate a răspunde nevoilor specifice ale statelor partenere în derularea proceselor lor interne de reformă a statului și societății cu deosebire în domeniilor apărării și securității naționale.

Ulterior admiterii, într-un al doilea val de aderare, a încă șapte state partenere în cadrul Alianței Nord-Atlantice (invitația a fost lansată în 2002 cu ocazia summit-ului Alianței Nord Atlantice de a Praga iar integrarea deplină era operată la nivelul anului 2004), reuniunea la ni-

vel înalt a șefilor de stat și de guvern a statelor NATO de la Istanbul (iunie 2004)[25] consemna o nouă reconsiderare a structurilor funcționale ale Parteneriatului pentru Pace. Cu ocazia acestui summit au fost adoptate documente referitoare la crearea unui Plan de Acțiune (PAP) destinat susținerii edificării instituțiilor de apărare și securitate în statele partenere și la adoptarea unui nou concept al capabilităților operaționale destinat întăririi interoperabilității dintre aliați și statele partenere.

Deschiderea structurilor Alianței și transformările suportate de către mediul de securitate internațional sunt reflectate și în acceptarea ca membri ai Programului Parteneriatului pentru Pace a statelor Balcanilor de Vest, Bosnia Herțegovina, Muntenegru și Serbia (2006), dar și integrarea ca membri cu drepturi depline ai Alianței a două alte state din regiune, Albania și Croația (2009).

Ultimul dintre reperele semnificative ale acestui excurs istoric asupra evoluției Parteneriatului pentru Pace este constituit de către summit Alianței Nord-Atlantice de la Lisabona (noiembrie 2010). Cu această ocazie, odată cu adoptarea unui concept strategic al Alianței, statele NATO au reiterat susținerea Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic și a programului însăși descrise în cadrul Conceptului Strategic ca fiind centrale în atingerea obiectivului Alianței de construcție a unui mediu de securitate stabil pe continentul european în totalitatea sa geografică și geopolitică. Totodată, a fost convenită eficientizarea instrumentelor de lucru ale Parteneriatului pentru Pace în scopul întăririi legăturii dintre statele membre ale Alianței și cele partenere și al cooptării acestora mai strânse în procesul decizional asupra misiunilor comune și al implicării în toate exercițiile și misiunile Alianței precum și restructurarea procesului decizional politico-militar în sensul regândirii procesului de colaborare dintre statele și comandamentele Alianței și statele partenere.

4. Două decenii de istorie. România și Parteneriatul pentru Pace de la candidatură la integrarea în cadrele Alianței și după

Sfârșitul Războiului Rece a modificat de o manieră radicală contextul strategic și mediul de securitate regional din punctul de vedere al României.[26] Prăbușirea violentă a regimului comunist precum și tulburările politice ce au marcat ieșirea din comunism a României pe parcursul anilor 1989-1990 au contribuit la o înrăutățire și mai mare a unei ecuații stategice și geopolitice îngrijorătoare.[27] Confruntat cu un deficit de securitate flagrant și cu vecinătatea a două focare de conflict deschise (Transnistria și spațiul ex-iugoslav), statul român a fost nevoit să procedeze la o analiză și restructurare în consecință a capabilităților de apărare și a strategiei de securitate națională.[28] Date fiind aceste date și dat fiind cursul reformei societale pentru România, singura opțiune viabilă de asigurare a unei stări de securitate și stabilitate precum și a unei soluții pentru obținerea de rezultate viabile în ceea ce privește tranziția postcomunistă s-a impus a fi integrarea europeană și euroatlantică. Departe de a fi o decizie conjuncturală motivată de configurația mediului de securitate și a sistemului relațiilor internaționale în contextul post Război Rece, decizia de integrare europeană și euroatlantică, înscrisă ca atare ca obiectiv fundamental în Strategia de Securitate Națională, era expresia unei reveniri, a unei împliniri de destin istoric, de apartenență la un context politic și istoric, la o comunitate de valori și norme de conduită considerate a fi parte din însuși procesul de evoluție istorică a statului român. Că această viziune era una dominantă în opinia publică și clasa politică românească o arată și faptul că obiectivele integrării europene și euroatlantice au făcut obiectul unor acorduri de coordonare de acțiune politică internă și externă incluzând toate forțele politice ale momentului (Snagov, 1993),[29] precum și datele covârșitor pozitive ale tuturor sondajelor de opinie efectuate în România vizând susținerea populației pentru obiectivele integrării europene și euroatlantice.[30]

Membră a Consiliului de Cooperare Nord-Atlantic încă de la crearea acestuia (1991), România a militat continuu pentru un proces de extindere a Alianței și de restructurare a acesteia în directă conexiune cu noile misiuni și caracter asumate de aceasta – de furnizor de securitate și stabilitate pe continentul european și nu numai. În acest context, dezbaterile asupra unei extinderi rapide a Alianței, pe considerente politice și cu includerea a doar câtorva state în această procesualitate, au fost conside-

rate de către factorii de decizie politico-militară români a fi contrarii noilor roluri şi misiuni asumate de Alianţă şi, în plus, generatoare de diviziuni şi tensiuni într-un context politic şi de securitate extrem de tensionat ce domina ecuaţia de securitate şi apărare central-est europeană.[31] Aceasta este, de altfel, una dintre explicaţiile majore pentru entuziasmul cu care România a salutat iniţiativa Parteneriatului pentru Pace lansată cu ocazia summit-ului de la Bruxelles din ianuarie 1994 şi faptul că a fost primul stat care a depus, la 26 ianuarie 1994, instrumentele de ratificare pentru accederea la structurile Parteneriatului. Din punctul de vedere românesc, Parteneriatul pentru Pace precum şi studiul asupra extinderii NATO dat publicităţii şi adoptat ca document oficial NATO în 1995 au reprezentat răspunsul adecvat la o situaţie ce tindea să creeze noi diviziuni şi tensiuni în spaţiul central-est european. Crearea unui cadrul coerent şi cuantificabil pentru derularea eforturilor de reformă şi restructurare, pentru atingerea obiectivelor de interoperabilitate cu NATO, precum oferirea unor obiective precise de atins în promovarea demersurilor statelor candidate de accedere la NATO reprezentau răspunsul corect capabil să ofere şanse egale şi să creeaze premisele transformării întregului proces într-un instrument de promovare a cooperării şi stabilităţii pe continentul european.

În relaţia sa cu structurile NATO în cadrele Parteneriatului pentru Pace, statul român a fost un actor dinamic, interesat în îndeplinirea cerinţelor şi obiectivelor de interoperabilitate susţinute de Alianţă. La nivelul anului 1996, atunci când se încheia primul ciclul PARP, România era aproape singurul stat partener care îndeplinise toate categoriile de misiuni Mil-to-Mil şi statul care asumase şi atinsese cel mai mare număr de obiective de interoperabilitate.[32] Summit-ul de la Madrid consemna ceea ce putea fi considerat, la acea dată, un eşec pentru acţiunea politică şi militară românească în domeniul integrării euroatlantice. Admiterea doar a statelor grupului de la Vişegrad în primul val de admitere a fost, în pofida tuturor asigurărilor cu privire la continuarea extinderii Alianţei, a menţinerii politicii „uşilor deschise" şi a încheierii, la iniţiativa americană, a unui parteneriat strategic între cele două state, parafat cu ocazia vizitei preşedintelui Bill Clinton la Bucureşti, percepută şi analizată a fi cel puţin un eşec pentru administraţia de la Bucureşti.[33] În pofida tuturor acestor circumstanţe, pentru România, atât pentru clasa politică cât şi pentru opinia publică nu exista alternativă la NATO în domeniul asigurării securităţii naţionale şi acţiunea politică şi militară a statului român a fost una în consecinţă, câmpul principal de acţiune constituindu-l ciclurile MAP pe care România le-a îndeplinit pe parcursul anilor 1997-2002. În paralel cu aceste demersuri precum şi cu reforma structurilor de securitate şi apărare naţională pentru atingerea obiectivelor de compatibilitate şi interoperabilitate, statul român a adoptat o linie de conduită menită a reliefa faptul că decizia de integrare euroatlantică nu este una de completare, dictată de interese conjuncturale. Dorind a demonstra că nu este şi nu intenţionează să fie niciodată un simplu „consumator de securitate", ci că vede în integrarea euroatlantică cât şi în participarea la Parteneriatul pentru Pace posibilitatea de a furniza securitate, de a contribui la stabilizarea şi coerentizarea mediului de securitate regional european şi internaţional, statul român s-a angajat în susţinerea unor misiuni şi acţiuni ale Alianţei Nord Atlantice.[34] Astfel, România a participat în această perioadă, în calitate de stat partener, la misiunile Alianţei Nord Atlantice din Bosnia şi Kosovo pentru ca, odată cu septembrie 2001, să devină un participant activ la acţiunile coaliţiei internaţionale antiteoriste dar şi la acţiunile NATO vizând combaterea terorismului, în Afghanistan (ISAF) şi Irak. Rezultatele acestor misiuni, dimensiunile efortului uman şi material făcut de statul român, laolaltă cu rezultatele procesului de restructurare şi reformă a sectoarelor de apărare şi securitate ale societăţii româneşti, toate acestea fiind unanim apreciate şi elogiate de statele partenere din cadrul Alianţei Nord-Atlantice, au fundamentat decizia politică de la summit-ul de la Praga când România, laolată cu alte şase state partenere, au fost invitate să înceapă negocierile pentru aderare. Finalizarea acestor negocieri şi depunerea instrumentelor de ratificare de către oficialii români la Washington în martie 2004 încheiau un ciclu acţional de mai bine de un deceniu dedicat satisfacerii unuia dintre interesele fundamentale

ale statului român cuantificat ca atare în toate documentele referitoare la strategia de securitate națională – integrarea euroatlantică. Departe de a dezarma, România a rămas, deși a schimbat statutul, unul dintre statele preocupate și implicate în dezvoltarea și întărirea Parteneriatului pentru Pace atât prin menținerea politicii „ușilor deschise" cât și prin sporirea ca importanță și semnificații a acțiunilor din cadrul acestui program și a relației Alianței Nord-Atlantice cu statele partenere. Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie summit-ul Alianței Nord Atlantice de la București (2008), dar și susținerea pe care România a avut-o în anii următori pentru programele de parteneriat și posibila integrare în structurile euroatlantice a unor state precum Georgia și a celor din spațiul Balcanilor de Vest.

5. Concluzii la un final deschis

Parteneriatul pentru Pace aniversează douăzeci de ani de existență. Născut din ceea ce părea a fi o situație instabilă, insolubilă și potențial periculoasă ca o soluție hibridă, de compromis, destinată a mulțumi și nemulțumi în măsură egală pe toți, Parteneriatul pentru Pace, prin forma sa, prin deschiderea și inclusivitatea sa, s-a dovedit a fi una dintre cele mai de succes inițiative ale Alianței Nord-Atlantice din anii post Război Rece. Faptul că până și state precum Ucraina ori Federația Rusă au acceptat și s-au alăturat acestei inițiative sub forma unor parteneriate specifice, ce-i drept, spune multe despre succesul acestei inițiative de securitate.

Prima și cea mai importantă realizare a sa o considerăm a fi aceea a edificării unui cadru credibil și durabil pentru dialog și cooperare, nu numai la nivelul politico-diplomatic, al înalților funcționari publici, ai factorilor de decizie și comandă a statelor participante, dar mai ales la nivelele mediu și inferior al armatelor și forțelor de securitate din țările participante la program. Cunoașterea, dialogul, schimbul de experiență, lucrul în comun, toate acestea au avut un succes și impact imediat. O statistică pentru primii doi ani de activitate în cadrul Parteneriatului pentru Pace arată derularea a aproape 2.000 de exerciții și schimburi diverse sub egida primului program derulat sub egida programului – "Mil–to–Mil".[35]

O altă remarcabilă trăsătură a Parteneriatului pentru Pace este aceea a capacității sale de transformare și răspuns atât la provocările mediului de securitate și mutațiile graduale produse în structurile, forțele și misiunile Alianței Nord-Atlantice dar mai ales la nevoile statelor partenere de expertiză, de sprijin și instruire, de susținere logistică a propriilor eforturi de reformă și restructurare a forțelor lor armate, dar și a însăși bazei societăților lor. De la un summit la altul, Parteneriatul pentru Pace s-a adaptat și structurat față de aceste coordonate, PARP a devenit MAP, structurile de coordonare au căpătat consistență iar procesul decizional s-a adaptat și transformat pentru a face din program un veritabil program de cooperare și nu unul de subordonare ori control.

Privit din perspectiva istorică a evoluției proceselor de tranziție din statele ex-comuniste participante la program, Parteneriatul pentru Pace s-a dovedit a fi și un important instrument la îndemâna Alianței Nord-Atlantice în sensul influențării, direcționării și modelării proceselor de reformă societală în curs în statele în discuție. Promovând principii simple precum transparența cheltuielilor pentru apărare, controlul civil asupra armatei, stabilirea pe baze democratice a raporturilor dintre civili și militari, etc., evoluând spre obiective complexe legate de modul de structurare și funcționare a forțelor armate, managementul resurselor umane și materiale ale apărării, planificarea acesteia, edificarea și dezvoltarea exercițiului analizei strategiei de securitate națională, Parteneriatul pentru Pace a oferit expertiză și resurse pentru conceperea, planificarea și derularea procesului de reformă militară și a influențat în mod direct procesualitățile evocate. Alături de rezultanta dorită – interoperabilitatea cu forțele NATO, Parteneriatul pentru Pace a dobândit, astfel, și o calitate suplimentară de instrument de sprijin al reformei societale din statele ex-comuniste.

Totodată, Parteneriatul pentru Pace consemnează printre realizările majore ce îi revin și implicarea mai adâncă, antrenarea și cooperarea în marile decizii politice la nivel internațional a statelor membre care devin din subiecți actori și jucători cu drepturi depline în contextul evoluților și transformărilor sistemului relațiilor internaționale. Prin asocierea și prin ca-

drul de cooperare pe care-l oferă, Parteneriatul pentru Pace a contribuit la accederea la un nou statut, de furnizori de securitate al unor state care de multe ori fuseseră prin raport cu mediul de securitate internațional și evoluțiile acestuia consumatori. Participarea unora dintre statele Parteneriatului pentru Pace la misiunile NATO din Bosnia, Kosovo ori Afghanistan, atât în calitatea lor de state partenere cât și în aceea de membri ai unor coaliții de voință, este ilustrarea perfectă a acestei aserțiuni. Avem în vedere aici nu numai participarea directă la operațiuni militare, dar mai ales contribuția la stabilizarea și refacerea statal-instituțională, economică și societală post conflict.

În fine, pentru România, Parteneriatul pentru Pace reprezintă, din perspectiva celor două decenii scurse de la aderare, istoria unui succes. Instrument de afirmare și susținere a voinței naționale pentru integrarea euroatlantică, parteneriatul pentru Pace a reprezentat, totodată, instrumentul prin care România a reușit să învingă rezerva și izolarea relative pe care evoluțiile politice interne și contextul geopolitic și geostrategic externe i-o impuseseră la începutul perioadei post Război Rece. Asumarea conștientă și împlinirea obiectivelor PARP și MAP, conducerea cu determinare a reformei militare și succesul acesteia, participarea la misiuni internaționale sub egida NATO, ONU, OSCE, UE și a unor coaliții internaționale, rezultatele obținute, toate acestea la un loc au condus la afirmarea României ca un producător de securitate, ca un stat și o societate pe deplin ancorate în câmpul valorilor europene, democratice. Toate acestea s-au materializat, în cele din urmă în atingerea obiectivului fundamental al integrării euroatlantice în 2008. De aceea, la 20 de ani după data aniversară de 26 ianuarie 1994, aprecierile Ministerului Afacerilor Externe român asupra Parteneriatului pentru Pace sunt mai mult decât îndreptățite, reprezentând pe bună dreptate concluzia finală a excursului nostru: *„20 de ani după lansarea sa, Parteneriatul pentru Pace continuă a fi expresia credinței comune că stabilitatea și securitatea spațiului euroatlantic nu pot fi obținute decât prin cooperare și acțiune comună. Parteneriatul pentru Pace reprezintă și astăzi un instrument esențial al Alianței în promovarea păcii și securității în spațiul euroatlantic”*.[36]

NOTE

[1] Declarația șefilor de stat și de guvern referitoare la Parteneriatul pentru Pace, adoptată cu ocazia summit-ului de la Bruxelles din 10-11 ianuarie 1994, poate fi găsită la http://www.nato.int/cps/en/ natolive/official_texts_24468.htm?mode=pressrelease;.

[2] Știrea semnării de către România a documentelor aderării la programul Parteneriatului pentru Pace a beneficiat de o largă publicitate în media internațională. Vezi asupra acestui subiect, Sally Jacobsen, *Romania Signs On as NATO Partner*, în „The Washington Post”, 27 ianuarie 1994; „The New York Times”, 27 ianuarie 1994; *Romania and Lithuania sign „Partnership for Peace” Agreement with NATO*, Agence Europe, 28 January 1994; *NATO Official hails signing of Parnership for Peace Documents*, BBC Monitoring Service: Central Europe & Balkans, 29 January 1994; etc.

[3] Evaluarea modului de structurare și evoluție a mediului de securitate și sistemului relațiilor internaționale în anii imediat ulteriori sfârșitului Războiului Rece reprezintă o problemă ce a cunoscut numeroase analize. Pentru nevoile documentare ale prezentului studiu și în susținerea aserțiunilor noastre facem apel la lucrarea lui Barry Buzan, *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională după războiul rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000; la aceea a lui Barry Buzan și Ole Waever, *Regions and Powers. The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003; Pentru o privire asupra modului în care a evaluat în acea perioadă mediul de securitate european vezi Martin A. Smith, Graham Timmins, eds., *Uncertain Europe. Building a new European security order ?*, Routledge, London, 2001.

[4] Pentru o evaluare a amenințărilor de securitate izvorând din mutațiile induse mediului de securitate și sistemului relațiilor internaționale în anii Post Război Rece precum și a acelora izvorând din înseși procesele de restructurare societală și reformă suportate de statele post comuniste, vezi Mario Blejer, Marko Skreb, eds., *Trasition: the first decade*, The MIT Press, Cambridge Massachusetts, London, 2001, p. 3-45; Vezi și Padraic Kenney, *The Burdens of Freedom: Eastern Europe since 1989*, Fernwood Publishing, Black Point, Nova Scotia, 2006, *passim*; Vezi și analiza comparativă a riscurilor de securitate în evoluția lor din anii post Război Rece propusă de Francois Heisbourg, *A New Security Landscape: the End of the Post-Cold War Era*, în „Asia-Pacific Review”, vol. 10, nr. 1, 2003, p. 52-63.

[5] Opțiunea în discuție este clar definită în analiza pe care o propune Ioan Mircea Pașcu în demersul său asupra eforturilor României de accedere la calitatea de membru al Alianței Nord Atlantice. Vezi Ioan Mircea Pașcu, *Bătălia pentru NATO. Raport*

personal, Editura Proiect, București, 2007, p. 17-45 și *passim*; Vezi și Teodor Meleșcanu, *NATO Enlargement and the Security of Central Europe. Alternatives to a single scenario*, în „Romanian Journal of International Affairs", vol. III, nr. 2/1997, p. 17-28.

[6] Cel puțin în cazul României, această semnificație era declarată ca atare în primul exercițiu de transparență a funcționării organismului militar și structurării politicii de securitate și apărare naționale pe care-l constituie *Livre Blanc sur la Roumanie et l'OTAN*, Ministère des Affaires Etrangères, Bucarest, 1997, p. 11.

[7] *NATO Handbook*, NATO Office for Information and Press, Bruxelles, 2001, p. 40-41;

[8] Ronald D. Asmus, *Opening NATO's Door. The Alliance Remade Itself for a New Era*, Columbia University Press, New York, 2002, p. 4.

[9] *Ibidem*.

[10] Ivo Samson, *Assessment of Visegrad cooperation from a security perspective: Is the Visegrad Group Still Vital in the „Zeros" of the 21st century?*, în Csaba Törõ, eds., *Visegrad cooperation within NATO and CSDP*, V4 Papers, nr. 2, Warsaw, 2011, p. 9-41.

[11] Inna Melnykovska, Rainer Schweickert, *NATO as an external Driver of Institutional Change in Post-Communist Countries*, în „Defence and Peace Economics", vol. 22, nr. 3/2011, p. 279-297.

[12] *NATO Handbook ... Op.cit.*, p. 63.

[13] Ronald Asmus, *Op.cit.*, p. 49; Ioan Mircea Paşcu, *Op.cit.*, p. 47-48.

[14] General George A. Joulwan, *NATO's military contribution to Partnership for Peace. The progress and the challenge*, în „NATO Review", nr. March 1995, p. 3.

[15] *România-NATO. Cronologie. 1989-2004*, Editura Militară București, 2004, p. 105.

[16] *NATO Partners 2014*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/51288.htm, consultat la 20 februarie 2014.

[17] „Studiul reprezintă un document important al Alianței, stabilind o înțelegere comună a aliaților asupra măsurilor care trebuie luate și care stau la baza procesului decizional de primire a noilor membri. Sunt abordate mai multe aspecte ale extinderii: construirea unei Europe comune și nedivizate; contribuția Alianței extinse și a altor organizații internaționale (OSCE, UEO, UE) la arhitectura de securitate a noii Europe. Se subliniază necesitatea ca acest proces să fie realizat cu prudență, pentru ca Alianța și securitatea europeană să nu aibă de suferit și sunt specificate criteriile de eligibilitate". *România-NATO ... Op.cit.*, p. 117-118.

[18] Larry Wentz, *Lessons from Bosnia. The IFOR Experience*, National Defense University, Institute for National Strategic Studies, Washington, 1998.

[19] Ana Serafim, Adina Tăgârță, *Importanța Parteneriatului pentru Pace în întărirea stabilității și securității europene*, în *România-NATO. Parteneriat și cooperare*, Editura Militară, București, 1999, p. 104-115.

[20] David S. Yost, *The New NATO and Collective Security*, în „Survival", vol. 40, nr. 2, Summer, 1998, p. 135-160.

[21] Sir John Goulden, *From Partnership for Peace to Full Enlargement*, în „RUSI Journal", February/March, 1999, p. 25-28.

[22] James W. Peterson, *An Expanded NATO Confronts Terrorism and Instability*, în „Journal of Slavic Military Studies", vol. 20, nr. 4, 2007, p. 475-497.

[23] *Ibidem*.

[24] *NATO after the Prague Summit*, în „Strategic Comments", vol. 8, nr. 10, December 2002, p. 1-2.

[25] *NATO's Istanbul Summit*, în „Strategic Comments", An 10, vol. 5, June, 2004, p. 1-2.

[26] *Livre Blanc sur la Roumanie et l'OTAN... Op.cit.*, p. 11. Vezi și Ioan Mircea Paşcu, *Op.cit.*, p. 14-16.

[27] Tom Gallagher, *Balkan But Different: Romania and Bulgaria's Constranting Paths to NATO Membership. 1994-2002*, în „Journal of Communist Studies and Transition Politics", vol. 20, nr. 4, December 2004, p. 1-19.

[28] Mihail E. Ionescu, *Etapele reformei armatei în perioada post-Război Rece (1990-2008)*, în Petre Otu, coord., *Reforma militară și societatea în România (1878-2008)*, Editura Militară, București, 2009, p. 307-337.

[29] Pentru textele înțelegerilor semnate atunci între forțele politice românești vezi Idem, *Romania's Westernization and NATO Membership. A Historical Approach*, Institute for Political Studies of Defense and Military History, Occasional Papers, no. 3 (1), București, 2002.

[30] Florian Popa Micșan, *Semnificația sondajelor de opinie publică privind integrarea României în NATO*, în, *România-NATO*, vol. I, *Preaderarea*, Societatea Scriitorilor Militari, București, 2003, p. 351-359.

[31] Ioan Mircea Paşcu, *Op.cit.*, p. 34-46.

[32] *Ibidem*.

[33] Tom Gallagher, *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace*, Humanitas, București, 2004, p. 182-186.

[34] Laurențiu-Cristian Dumitru, *Misiunile militare externe și impactul acestora asupra procesului de transformare al armatei*, în Petre Otu, *Op.cit.*, p. 337-361.

[35] Istvan Szonyi, *The Partnership for Peace as a Process of Adaptation*, în „The Journal of Slavic Military Studies", vol. 11, nr. 1, March, 1998, p. 18-39.

[36] *The 20th anniversary of the Partnership for Peace; hailed by the Ministry of Foreign Affairs,* 308 words, 11 January 2014, 17:41, AGERPRES, consultată pe site-ul https://global-factiva.com la data de 12.02.2014.

INTERVENȚIA UMANITARĂ, SIMBOL AL ORDINII INTERNAȚIONALE POSTMODERNE. NOUA FAȚĂ A RĂZBOIULUI ŞI RELIGIA CA VECTOR GEOPOLITIC

Lt. Col. Dr. IULIANIA-SIMONA ȚUȚUIANU *

Abstract

The process of post-Westphalian modernity or the post-Cold War post-modernism are not genuine notions, at least on the conceptual level. The reliability of the international states system required from its very beginning the creation of systemic management organizations designed to correct the Westphalian constraints. Given the complexity of the topic – including the current controversies surrounding contemporary wars and invasions, the creation of special institutions and organizations, or the theoretical debates on codifying „droit d'ingérence" *in public international law – a thorough reflection on a new action philosophy which structures the international relations system after the Cold War is very valuable.*

Keywords: *post Cold War era, international relations, religion*

Preliminarii. Încadrare cronologică şi conceptuală a problematicii

Anii ce ne despart de sfârşitul Războiului Rece consemnează apariția unor modificări de substanță la nivelul sistemului relațiilor internaționale și mediului internațional de securitate. Dincolo de aspectul spectacular pe care îl introduc în ecuație sfârşitul Războiului Rece şi dispariția ordinii mondiale bipolare asociate acestuia, ce marchează trecerea dintr-o perioadă în alta în evoluția sistemului relațiilor internaționale și a mediului internațional de securitate, modificările în discuție nu sunt rodul unei rupturi, nu sunt fructul unor transformări de natură revoluționară. Dimpotrivă, la o analiză atentă a faptelor, putem afirma cu tărie că ne aflăm în fața unei modificări evolutive amorsate încă de la jumătatea secolului trecut.

Carta constitutivă a Societății interbelice a Națiunilor și cea a Națiunilor Unite postbelice pot fi considerate ca prime acte juridice internaționale ce statuează nevoia de reformă și de regândire a sistemului relațiilor internaționale, a relațiilor interstatale și a statutului statelor membre ale acestui sistem, așa cum erau ele

* Simona Țuțuianu Ph.D. is a Senior Researcher with the Romanian Institute for Political Studies of Defense and Military History. She served as diplomat with the Permanent Mission of Romania to the UN in New York and covered the activity of the First Committee to the General Assembly and the two Security Council's subsidiary bodies that Romania chaired during its non-permanent membership (2004-2005), namely the 1540 Committee on non-proliferation of WMD and the 1518 Committee on Iraq.

definite în paradigma realistă cu trimitere la tradiția westphalică. Acest prim pas în direcția revizuirii paradigmei guvernând sistemul relațiilor internaționale are drept componente principale introducerea unor organisme internaționale destinate să gestioneze relațiile interstatale și definirea unor limite clare ale suveranității și independenței statelor membre ale comunității internaționale în relațiile lor cu alte state și cu organismele internaționale existente.

Următoarea treaptă evolutivă ce poate fi evidențiată o constituie impunerea în sfera relațiilor internaționale a conceptelor de drepturi ale omului și de securitate umană. Cuantificate în texte de drept internațional prin actul final de la Helsinki și prin crearea CSCE, aceste concepte vor cunoaște o creștere treptată în importanță în economia mediului internațional de securitate și în funcționarea sistemului relațiilor internaționale în ultima parte a epocii postbelice.

În acest context, anul 1989 și evenimentele asociate acestuia ce marchează finele epocii Războiului Rece reprezintă punctul de referință pentru joncțiunea ce se petrece în modul de structurare și în funcționarea sistemului relațiilor internaționale între trei grupări de principii până atunci disjunse: 1. atributele statelor membre ale comunității internaționale (independență, suveranitate, integritate); 2. ideea gestionării mediului internațional de securitate și a relațiilor internaționale de către și prin organisme internaționale având cuprindere universală și atribuții suprastatale; 3. drepturile omului și securitatea umană. Rezultă din această joncțiune un mediu internațional de securitate și un sistem al relațiilor internaționale care nu se mai structurează funcție de paradigma westphalică și în care principiile sacrosancte ce o definesc se relativizează. Cheia de boltă a sistemului conceptual westphalic, suveranitatea națională, se relativizează transformându-se într-o funcție variabilă cu determinanți multipli, unul dintre factorii fundamentali fiind cel al respectării drepturilor omului. Ceea ce se pierde la nivelul actorilor statali în autoritate și vizibilitate pe scena internațională se transferă către celelalte componente ale sistemului relațiilor internaționale – organismele internaționale și ONG-urile.

Privită din această perspectivă, modernitatea în sensul său clasic suferă permutări ce ne permit să vorbim despre cel puțin două perioade de dezvoltare a sa. Cronologic, aceste etape acoperă perioada secolelor XVIII-XXI, cu o ierarhizare ce poate varia în funcție de situația geopolitică și geostrategică locală precum și de gradul de dezvoltare economică, socială și politică a popoarelor, statelor și națiunilor în discuție. Diferențele și inegalitățile în dezvoltare pe care le acuză actorii statali membri ai sistemului relațiilor internaționale, precum și inadecvarea pe care o dezvoltă aceştia față de nivelul general de evoluție al societății umane în ansamblul său, reprezintă factori explicativi și structuratori în discuția noastră față de diferitele vârste ale modernității deja enunțate. În aceste condiții, distincția pe care o operăm între modernitate și modernitate recentă or reflexivă, or între modernitate și postmodernitate sunt valabile în plan teoretic și la nivelul unei analize generale a evoluției istorice a societății umane. Dincolo de aceste limite, formele enunțate de manifestare ale modernității coexistă și interacționează cu o rezultantă modulatoare asupra evoluției și stadiului actual de dezvoltare a mediului internațional de securitate și a sistemului relațiilor internaționale.

Viziunea ce guvernează prezentul demers asupra distincției existente între modernitate și postmodernitate este aceea oferită de Robert Cooper, cunoscutul analist și consilier de relații internaționale al lui Javier Solana. Acesta argumenta în lucrarea intitulată „Destrămarea națiunilor – Haos și ordine în secolul XXI" faptul că Europa a trecut din lumea modernă în cea postmodernă, în care amoralitatea teoriilor machiavellice privind guvernarea statelor a fost înlocuită de conștiința morală aplicată relațiilor internaționale. Pentru Europa postwestphalică din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cerințele de stabilitate erau esențiale, statul reușind să gestioneze conflictele prin ideologii impuse sau structuri democratice adecvate. După sfârșitul secolului XX, ariile constitutive ale conflictelor nu mai țin cont de granițele statelor naționale, iar soluțiile consacrate de modernitate nu mai sunt relevante. Noua față a războiului este dificil de înțeles, fiind brăzdată de elementele premoderne amintite, dintre care, deosebit de sugestiv, mercenarii atât de contestați de Nicollo Machiavelli în faimoasa sa lucrare „Principele". Bazele instituționalizării conflictelor rămân încă șubrede, iar operațiunile postmoderne umanitare și de re-

construcție postconflict contestabile în lumina unor norme de drept internațional depășite.

Apusul suveranității westphalice și apariția sentimentului solidarității internaționale, simbol al postmodernismului

Sintagma „securitate umană" se regăsește astăzi în majoritatea strategiilor politice, economice și militare naționale or internaționale. Arhitectura de securitate post-Război Rece, caracterizată de riscuri asimetrice non-clasice, impune teoretizarea și elaborarea de documente care depășesc rigida securitate a statelor suverane, axându-se asupra unei intervenții directe și eficiente, la nivelul indivizilor, în forma securității umane[1].

Conform paradigmei realiste din relațiile internaționale, acțiunea statelor nu poate fi evaluată în termeni morali, suveranitatea westphalică neputând fi pusă în niciun fel la îndoială. Ca o contrapondere la această viziune, a apărut doctrina „dreptului de a interveni", conform căreia suveranitatea statului trebuie subordonată unui principiu de extremă urgență – nevoia unei minime protecții a drepturilor omului. Intervențiile umanitare se desfășoară fără a ține cont de frontierele naționale sau dacă o țară a consimțit să respecte o regulă de drept (de exemplu, Declarația Universală a Drepturilor Omului).

Dezbaterea asupra doctrinei intervenției umanitare a atins momentul său de apogeu odată cu acțiunile NATO din Kosovo, însă implicațiile sale normative sunt mult amplificate în contextul evenimentelor din 11 septembrie 2001. Noile reguli de gestiune a sistemului internațional sunt reductibile pe fond la contestarea principiului constitutiv al acestuia – suveranitatea statului pe coordonatele sale westphalice. Dreptul internațional protejează suveranitatea statului, interzicând intervenția în afacerile interne ale altor state, prin forță militară sau alte mijloace, însă, în lumina catastrofelor umanitare ale anilor '90, de la foamete până la politici sistematice de genocid și epurare etnică, doctrina statului suveran tinde să se erodeze. Drepturile fundamentale ale omului au inițiat acest proces de erodare, creând premisele imputabilității sale. În noua sa conceptualizare, suveranitatea implică o dublă responsabilitate: responsabilitatea externă de a respecta suveranitatea celorlate state și responsabilitatea internă de a respecta drepturile fundamentale ale propriilor cetățeni. Pe scurt, suveranitatea implică drepturi, dar și obligații. Richard Haass, fost director al Departamentului Policy Planning (responsabil cu proiectarea strategiilor politice în cadrul Departamentului de Stat american) afirma că „suveranitatea ca statut nu acordă guvernelor un cec în alb de a face tot ceea ce doresc în interiorul propriilor granițe", întrucât suveranitatea implică și responsabilități[2]. Statutul suveranității implică a-ți asuma și un set fundamental de obligații atât față de proprii cetățeni, cât și față de comunitatea internațională. *Această evoluție din domeniul securității și manifestarea sentimentului solidarității internaționale, ca simbol al postmodernismului, reprezintă practic pilonii intervențiilor umanitare și de reconstrucție postconfict.*

Filozofia „acțiunii preemptive", dezvoltată prin Doctrina Bush, și cea a „acțiunii preventive", formalizată în Stategia de Securitate a UE din decembrie 2003, încearcă să proiecteze o viziune strategică pliată pe constantele structurale ale noului mediu strategic (ADM, terorism internațional, state falimentare), reprezentând de asemenea o actualizare a conceptului clasic de „autoapărare". În noul context, a te apăra înseamnă a te implica activ în gestionarea crizelor internaționale „out-of-area" – un fel de strategie de *containment*, de izolare a consecințelor acestor crize ce amenință prin efectul „spill over" întreaga comunitate internațională.

Legat de disputele noționale preempție-prevenție, angajamentul preventiv militar constituie acel tip de acțiune militară descrisă în doctrina Bush și etichetată drept preempție din rațiuni de marketing diplomatic. Ceea ce contează major este uzul preempției și, respectiv, al prevenției pe scena internațională, adică practica legalității, legitimității și a eficienței intervenției. Globalizarea insecurității impune ca democrațiile să acționeze în termeni globali în procesul de articulare a politicii externe și a strategiei naționale de securitate.

Tranziția de la un regim al războiului la unul al violenței și uzitarea conceptului premodern de „mercenar" sau „soldat profesionist" în caracterizarea operațiunilor postmoderne de intervenție umanitară

Filozoful francez Frédéric Gros argumentează în lucrarea sa „Etats de violence" tranziția

de la un regim al războiului la unul al violenței. Strategic vorbind, dacă războiul se organiza în funcție de ierarhii și structuri de comenzi sub forma unor acțiuni publice, stările actuale de violență sunt mai curând anarhice și privatizate, răspunzând unui principiu de fragmentare strategică și spațială – conflictele nu mai sunt localizate geografic, iar teatrele de luptă nu sunt fixe și izolate de zonele de nonconflict. Actorii implicați și formele lor de implicare sunt inedite. Dacă razboiul se purta cu soldați urmând anumite coduri, violența contemporană angajează esențialmente civili, atât ca provocatori ai violenței, cât mai ales ca victime ale acesteia. Ierarhia militară, cu grade și funcții stricte în purtarea conflictului războinic, este umbrită de anonimul extrateritorial, nici civil, nici militar. Ieșirea din anonimat, alta decât cea a soldatului necunoscut, nu se petrece prin sacrificiul clasic cunoscut, implicat de război, ci de multe ori prin acte extreme de sinucidere.

Scurcircuitarea dimensiunii politice și a celei militare se traduce în ceea ce Gros numește „criminalizare", „barbarizare", „privatizare" și „deregularizare" a conflictelor. Fenomenele de violență împotriva civililor se produc sau sunt dirijate din regiuni scăpând suveranității tradiționale a statelor și normelor juridice naționale și internaționale. Absurdul morții sub forma accidentului, atentatului sau catastrofei ordonate este compensat de o extremă raționalizare tehnică, sub forma „riscului profesional", aluzie la armele de distrugere în masă teleghidate și la mercenarul sau soldatul profesionist angajat în conflicte al căror risc este calculat rațional și financiar.

Depolitizarea produsă prin noile stări de violență este efectul anulării progresive a distincției dintre război și pace. *Astăzi, teoreticienii sunt derutați de apariția unor practici în numele valorilor majore ale politicii moderne, dar cu mijloace și instrumente provenind din arsenalul puterilor postmoderne – puteri transnaționale, paranaționale sau extranaționale.* Funcțiile statului națiune, garant al drepturilor și libertăților cetățenilor, sunt diminuate în noile redimensionări ale puterii, statul servind tot mai adesea drept alibi unor intervenții preventive și reparatorii, și căutând să reducă din daunele produse de jocurile de interese la nivel internațional. Exportul de democrație prin trimiterea de soldați în teritorii ocupate este discutabil, iar abuzurile și violențele comise în numele statului obligă din ce în ce mai mult la o redefinire, cu alte instrumente decât cele ale unei tradiții politice tot mai neputincioase, a ceea ce însemnă democrație sau drepturile omului. Intervenția a devenit cuvânt de ordine al relațiilor internaționale, chair dacă de multe ori întâmpină rezistență juridică conform dreptului internațional. Spiritul militarist al hitlerismului este exploatat de postmodernism într-o variantă mai voalată. Încălcarea dreptului internațional este scuzată prin invocarea luptei în numele valorilor umane supreme – libertatea și democrația.

Progresul tehnologic extraordinar din domeniul militar a produs o mutație majoră în modul de abordare a războiului în perioada postmodernă. Renunțarea la obligativitatea serviciului militar este prezentată ca triumf al libertății, iar datorită faptului că pierderile umane sunt foarte mici, cultul eroilor nu trebuie acceptat de întreaga societate, ci doar de segmentul care susține activ războiul. Sunt folosite tot mai frecvent companii private pentru asigurarea securității zonelor de conflict. Se nasc astfel întrebări de genul: nu cumva firmele de securitate private s-au apropiat mult prea mult de caracteristicile mercenariatului? Folosirea companiilor private în asigurarea securității zonelor de conflict stârnește controverse multiple, din considerente legate de imunitatea acordată membrilor acestora, care nu pot fi urmăriți sau arestați fără aprobarea expresă a organului din care fac parte (chiar dacă ucid civili fără respectarea regulilor de avertizare) sau rentabilitate, salariile plătite de firmele de pază fiind cu mult mai mari decât cele primite de soldații de profesie.

Cu toate acestea, companiile de securitate privată au jucat și continuă să joace un rol important în operațiunile internaționale de gestionare a crizelor din Irak, Afghanistan și, mai recent, din Libia. În ianuarie 2013, numărul companiilor ce s-au angajat să respecte un cod internațional de conduită, care le obligă să respecte drepturile omului și legislația internațională în privința acțiunilor umanitare, a ajuns la 592, iar piața serviciilor militare private este evaluată la peste 100 de miliarde de dolari pe an[3]. În prezent, în Afganistan sunt înregistrate 52 de societăți private de securitate, afghane și

internaționale, acest sector furnizând zeci de mii de locuri de muncă. Mai mult, anul trecut, autoritățile americane au insistat pentru suplimentarea numărului de mercenari în această țară, invocând rolul decisiv al companiilor private de securitate în continuarea proiectelor de dezvoltare din Afganistan. În replică, președintele Hamid Karzai s-a opus vehement acestei poziții, pledând pentru desființarea acestor companii apreciate drept sistem de securitate paralel guvernului afgan, generator de corupție în contextual salariilor atractive acordate.

În Libia, majoritatea personalului care activează în acest gen de companii este formată din veterani ai războaielor din Irak și Afganistan. Totuși, în pofida instabilității și a existenței miliților rebele, comparația cu cele două țări amintite nu este potrivită, etică, având în vedere că Libia nu mai reprezintă o zonă de conflict, sarcina mercenarilor occidentali fiind aceea de a furniza protecție în medii ostile și violente.

Folosiți de greci și de romani încă din antichitate, de Alexandru cel Mare, de lorzi feudali și Papalitate, de Napoleon și George Washington, mercenarii se bucură de o istorie tumultuoasă. Ultimul deceniu va rămâne unul de referință pentru mercenari în istoria militară modernă. Au fost folosiți și în numeroase războaie civile, în țări precum Angola, Sierra Leone, Balcani, Papua Noua Guinee. Chiar dacă ideea de mercenar pare, la prima vedere, un pic învechită în secolului nostru, forțele de acest fel fac, cel mai adesea, diferența dintre eșec și victorie.

Concluzii cu privire la cauzele reale ale războaielor asimetrice contemporane și toleranța politică în postmodernism. Religia ca vector geopolitic

Ideologiile legitimatoare tradiționale – rasismul, naționalismul, marxismul și cultura religioasă – în realitate nu s-au epuizat, în postmodernism toleranța politică reprezentând masca unei ideologii totalitare care etichetează în numele așa-zisei libertăți individuale toate aceste ideologii laolaltă. Masca postmodern huntingtoniană a „războiului civilizațiilor" este inoculată întregii societăți printr-o forță mediatică care, uneori, nu are nimic comun cu morala. Viziunea lui Huntington este tot mai prezentă în comunitatea strategică, în pofida faptului că mulți decidenți politici încearcă să se distanțeze de ea, afirmând că nu asistăm la un război cu Islamul, ci cu *terorismul, apreciat tot mai adesea ca formă de anarhism postmodern sau nouă vulnerabilitate a statului postmodern.* Evoluția relațiilor internaționale conduce însă spre concluzia inconfortabilă că actualul conflict este unul al valorilor, culturii și religiilor.

Confruntarea ideologică Est-Vest, între comunism și capitalism, apare reformulată astăzi în termenii unui potențial conflict civilizațional, ce invocă și se structurează în jurul unei profunde componente religioase, între Occident și Islam, cu precizarea că atentatele din 11 septembrie 2001 din Statele Unite au radicalizat profund această percepție. Sursa fundamentalismului islamic nu este reprezentată doar de Coran, Sharia sau alte precepte religioase musulmane, ci mai degrabă de ritmul anacronic de dezvoltare a țărilor musulmane, în contextul afirmării economice și politice a Occidentului creștin, și de interpretările stării de inferioritate induse de acest fenomen. Conform opiniei majorității analiștilor politici, *modernitatea și progresul tehnologic contemporan reprezintă cauza frustrării civilizației islamice*, aflate în declin, din poziția de civilizație dominantă, timp de o mie de ani, într-o civilizație marginalizată de provocările expansioniste ale civilizației occidentale. Este cunoscut faptul că cea mai afectată populație a planetei de pe urma procesului de globalizare, îndeosebi din lupta pentru resurse, este cea din lumea islamică. Efectele acestui proces – creșterea sărăciei, a gradului de insecuritate, decalajele mari între bogați și săraci, explozia demografică, au determinat îndreptarea speranțelor populației spre religie. Din păcate însă, religia devine un instrument folosit cu abilitate și brutalitate pentru legitimarea unor acțiuni. Jocul de interese al organizațiilor și grupărilor fundamentaliste islamice a ajuns, treptat, mai presus decât Coranul care aprecia musulmanii drept „cea mai bună comunitate", al cărei rol era de a propovădui binele. Efortul colectiv pentru instaurarea unui stat drept, predestinat de divinitate, apare sintetizat în termenul co-

ranic „jihad", tradus în mod simplificat drept „război sfânt". Conotațiile sunt mult mai vaste, indicând lupta cu mijloace pașnice, precum predicarea sau educarea și, în plan personal, lupta pentru purificarea sinelui.

Politizarea jihadului, prin contopirea învățăturilor lui Mahomed cu o ideologie revoluționară de tip avangardist, are consecințe devastatoare la început de mileniu trei, asupra ecuației de securitate mondială. Corpusul doctrinar geopolitic, stabilind un drept de război ofensiv împotriva lumii nemusulmane, induce teamă și confuzie în delimitarea sintagmei „terorism islamic" de termenul de „jihad", cu repercusiuni în planurile ideologic și al relațiilor internaționale.

Asistăm așadar la afirmarea unei dimensiuni religioase în „Ciocnirea civilizațiilor" anticipată de Samuel Huntington, pe care, așa cum am mai afirmat, marile puteri par din ce în ce mai preocupate s-o anihileze, în speranța epuizării surselor de conflict. În această perspectivă, însă, acțiunea principalilor actori ai conflictului este cea care se adresează simptomelor și nu cauzelor stării conflictuale, cauze care rezidă în diferențele de dezvoltare și inadecvarea prezentă în societățile ce promovează religia ca factor legitimator al acțiunii lor politice și militare față de nivelul general de dezvoltare economică, socială sau politică a societății umane în ansamblul ei. Departe de a genera o nevoie de adecvare cu restul societății umane, în acest context, decalajul devine un factor justificativ și legitimator în sine care, cu adăugarea unei dimensiuni religioase, devine un fundament pentru refuzul modernității și pentru legitimarea în trecut. Factor de coeziune socială important, religia devine, în acest context, și o importantă frână în dezvoltarea organică a societății.

Toate aceste evoluții au drept consecință o reamalgamare a componentelor religioasă și politică ale societății ce păreau a fi definitiv delimitate în siajul revoluției franceze, în ultimul sfert de secol distincția dintre religie și politică fiind tot mai greu de realizat, pe fondul apariției amenințărilor asimetrice non-clasice la adresa securității internaționale care reclamă un efort susținut de abordare și contracarare din partea întregii comunități internaționale.

Bibliografie

Barnett, Victoria J., *The Dilemmas of Humanitarian Intervention*. http://www.religion-online.org/ showarticle.asp?title=2903;

Cooper, Robert, *Destrămarea națiunilor – Haos și ordine în secolul XXI*, Univers Enciclopedic, 2007;

Gros, Frederic, *Etats de violence*, Paris, Gallimard, 2006;

Huntington, Samuel P., *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Antet, 1997;

Manea, Octavian, *Spre o constituționalizare a sistemului politic internațional*, Sfera Politicii nr. 116-117; http://www.sferapoliticii.ro/sfera/116-117/art12-manea.html;

Mihali, Ciprian, *Vivre dangereusement. Violențe și victime în regimurile securitare*, Revista Idea, artă și societate, nr. 25/2006;

Nardin, Terry, *The Moral Basis of Humanitarian Intervention.* http://www.socsci.uci.edu/gpacs/ research/working_papers/terry_nardin_humanitarian_intervention.pdf;

Vlăsceanu, Lazăr, *Modernități multiple. Premise pentru o nouă abordare*, Documentar, Școala doctorală de științe politice SNSPA, București.

NOTE

[1] Se consideră că problematica securității umane a fost lansată în 1994, prin Raportul asupra Dezvoltării Umane elaborat de către Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), care lansa 7 domenii ale securității umane: politic, economic, alimentar, sănătate, mediu, securitate personală și securitate comunitară. Raportul lansa două sensuri ale securității umane, unul îngust (*freedom from fear*), care se referă la protecția persoanei umane împotriva violenței și la evitarea ori rezolvarea pașnică a conflictelor, și unul larg (*freedom from want*), care are în vedere dezvoltarea umană, prin evitarea sărăciei, a bolilor, a inegalității și a degradării mediului.

[2] Speech by Richard Haass, Director, *Defining US Foreign Policy in a Post-Post-Cold War World,* US Department of State, 22 April 2002, http://www.state.gov/s/p/rem/09632.htm.

[3] Potrivit portalului SwissInfo. Vezi Sonia Fenazzi, *Private armies enter judicial cross hairs.* http://www.swissinfo.ch/eng/swiss_news/Private_armies_enter_judicial_cross_hairs.html?cid=35057486 (accesat la 20 ianuarie 2014).

SCHIMBAREA LIDERULUI DE LA MOSCOVA (1964) – PERCEPȚII ROMÂNEȘTI

CERASELA MOLDOVEANU *

Abstract

On October 15, 1964, Nikita Khruschev was dismissed from all the political and state positions he held. The motivation was that he was old and sick and unable to continue working.

Romanian authorities did not believe such reasons so they tried to find out the real motivations behind his removal. The soviet officials admitted that it was a high-level plot to eliminate him.

The main complaints brought against Khruschev were: personality cult, insulting and humiliating his collaborators, unsuccessful economic and administrative experiments, the failures in foreign policy, etc.

Even under these circumstances, he has the merit of beginning the destalinization and reformation process of the Soviet state.

Keywords: *Nikita Khruschev, removal, personality cult, de-Stalinization, Soviet authorities, Political Bureau*

La Plenara CC al PCUS din data de 12 octombrie 1964, Nikita Hrusciov, liderul de la Moscova, era eliberat din funcțiile de prim-secretar al CC al PCUS, membru al Prezidiului CC (Biroul Politic) și președinte al Consiliului de Miniștri, la „cererea" acestuia. Motivul oficial al retragerii sale, răspândit de toate agențiilor de presă, de mass media, era „vârsta înaintată și înrăutățirea stării sănătății" sale. A fost singurul președinte sovietic, în afară de Mihail Gorbaciov, care a fost înlăturat de la putere rapid, printr-o mișcare politică ingenioasă, nonviolentă, fără ca URSS să sufere o schimbare drastică de imagine, atât în interiorul blocului comunist cât și în străinătate.

Realitatea debarcării lui Hrusciov se află pe alte coordonate, personalitatea sa atipică, de un primitivism nativ, manifestată cu ostentație chiar și la cele mai înalte foruri mondiale, cât și ingerința sa, de cele mai multe ori nefastă, în economie și politica internă au condus la crearea unui curent anti hrusciovist care a fost îmbrățișat în unanimitate de mare parte din membrii CC al PCUS. Conducătorul acestei „mișcări de frondă" a fost chiar cel pe care Hrusciov îl susținuse în mod constant de când ajunsese în fruntea PCUS, Leonid Brejnev, al doilea om în stat.

Dar cine a fost Nikita Hrusciov, prin ce anume s-a distins acesta, rolul său în promovarea politicii sovietice atât în interiorul țării sale cât și în exterior, multe dintre aceste aspecte la care încercăm să răspundem, motivează în final înlăturarea sa rapidă.

Hrusciov s-a născut în Ucraina la 17 aprilie 1894 în satul Kalinovka, dintr-o familie de țărani ruși foarte săraci, fără instrucție școlară, dar extrem de religioși. Deși adeseori s-a speculat că era analfabet, acesta a absolvit patru clase primare, la 14 ani fiind trimis de tatăl său să muncească ca instalator într-o mină din localitatea Donbas.

După evenimentele din Rusia din 1917, acesta intră în mișcarea revoluționară bolșevică ca

* Cercetător, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

activist sindical (1918), devenind apoi comisar politic în Războiul civil dintre bolşevici şi „armata albilor". Începând din 1926 Hrusciov ocupă diverse funcţii de partid la Stalino, Harkov si Kiev, ajungând în câţiva ani în vârful piramidei politice din Ucraina. In 1935 deţine funcţia de şef de partid al regiunii Moscova, după ce în 1934 susţinuse epurările sângeroase declanşate de Stalin, semnând personal aprobările pentru arestarea multor persoane nevinovate, contribuind la ceea ce William Taubman[1] numeşte în cartea sa dedicată biografiei lui Hrusciov, „holocaustul stalinist". Amploarea şi cruzimea fenomenului l-au făcut într-un târziu pe Hrusciov să reacţioneze. „Suflet deschis" – cum îl caracterizează istoricul american –, Hrusciov s-a speriat de asemenea masacre, mai ales că el însuşi se făcea vinovat de acele „sacrilegii"[2].

La izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, pentru a-i controla îndeaproape pe generalii Armatei Roşii, Hruşciov a fost numit de Stalin comisar politic la Kiev, el reuşind să supravieţuiască fizic şi politic pierderii Harkov-ului în faţa Wehrmacht-ului[3]. Ulterior, Hruşciov a participat la bătălia de la Stalingrad, principala sa misiune fiind interogarea prizonierilor nazişti şi ridicarea moralului trupelor sovietice.

După război, se întoarce în Ucraina unde rămâne până în 1949, dată la care este chemat la Kremlin ca unul din cei patru secretari ai CC ai PCUS. Moartea subită a lui Stalin, în 1953, care nu şi-a desemnat succesorul, a dus la o luptă acerbă pentru putere, la capătul căreia Hrusciov îşi elimină, pe rând, adversarii politici: pe Lavrenti Beria[4], şeful serviciilor secrete, prim vicepremier al URSS şi ministru de Interne, care este acuzat de spionaj în favoarea serviciilor secrete britanice în urma unui proces de tip stalinist şi executat. La şase luni de la moartea lui Stalin, Hrusciov devine prim secretar al partidului, iar în februarie 1955 îl înlocuieşte pe alt rival al său, pe inginerul Gheorghi Malenkov din funcţia de premier cu Nikolai Bulganin, pentru ca în 1958 să cumuleze şi această funcţie.

De numele său se leagă multe dintre evenimentele istorice care au marcat negativ sau pozitiv atât evoluţia istorică a statelor comuniste cât şi cea mondială. Cel care a sintetizat cel mai bine caracteristicile psiho-comportamentale şi natura acţiunilor sale a fost tot William Taubmann, care îl caracteriza astfel: „un om în a cărui caracter atât de multe contraste erau puternic încrustate: atât autentic credincios şi realist rece, oportunist şi totuşi principial în felul său, temător de război şi în acelaşi timp prea dispus să îl rişte, cel mai nepretenţios om chiar şi atunci când deţinea putere şi glorie dincolo de capacităţile sale, complice la rău profund dar şi făcător de mult bine"[5]. La rândul său, un diplomat aristocrat britanic îl considera pe Hruşciov „necioplit, impetuos, vorbăreţ şi cam irresponsabil", descriindu-l drept „o combinaţie de ţăran dintr-un roman rusesc din secolul al XIX-lea – viclean şi bănuitor la adresa stăpânului – şi un lider de sindicat britanic de modă veche"[6].

Nikita Hrusciov a fost, aşadar, o personalitate extrem de contradictorie: un aparatcik stalinist care a declanşat procesul ireversibil al destrămării sistemului stalinist, un amestec deconcertant de naivitate şi viclenie, de bun-simţ tradiţional şi aroganţă doctrinară, de omenie si rigiditate. A fost implicat in tragedia Marii Terori, dar nu în egală măsură cu potentaţii din anturajul imediat al lui Stalin (Molotov, Kaganovici, Malenkov, Vorosilov, Jdanov, Ejov, Beria)[7].

Toate aceste trăsături comportamentale contradictorii, dublate de lipsa educaţiei şi instrucţiei timpurii, de o lipsă a formării intelectuale pe lângă cea politică a condus la gafele sale monumentale pe tărâm diplomatic şi al politicii externe dar şi la eşecurile sale în plan intern (administrativ şi agricol).

Pe toată perioada exercitării puterii sale ca lider necontestat la Kremlin (1953-1964), sunt luate o serie de decizii şi de măsuri care potenţează pe termen lung evoluţia relaţiilor internaţionale şi care au pus, de câteva ori, la grea încercare însăşi stabilitatea securităţii regionale şi mondiale – o primă măsură este înfiinţarea în 1955 a Tratatului de la Varşovia, organizaţie politico-militară, ca o contrapondere la NATO, dar şi ca un mijloc de subordonare politico-militară a statelor aflate în sfera de influenţă sovietică; 1956 – raportul secret din cadrul celui de-al XX-lea Congres al PC al URSS, ce dezvăluie şi desfiinţează cultul lui Stalin, prin care se declanşează un amplu proces de destalinizare, şi lansează, pe plan extern, principiul doctrinar politic al „coexistenţei paşnice"; 1956 – reprimarea brutală a revoluţiei din Ungaria, condusă de Imre Nagy, consecinţă directă a procesului de destalinizare; 1956 – începutul deteriorării relaţiilor dintre URSS şi China, după dezvăluirea raportului

Nikita Hrusciov și John F. Kennedy, 1961

împotriva lui Stalin; 1958 – retragerea trupelor sovietice din România; 1961- criza Berlinului, înălțarea zidului Berlinului; 1962 - criza rachetelor din Cuba, în care omenirea a fost la un pas de un nou război nuclear; 1963-1964 – inițierea și susținerea cunoscutului „plan Valev", bazat pe „diviziunea internațională a muncii", prin care sovieticii urmăreau să impună țărilor din nordul sistemului socialist un profil axat pe producția industrială, iar țărilor din sud, printre care și România, le-au rezervat doar rolul de furnizor de materii prime și produse agricole, plan respins cu argumente de România.

Toate evenimentele politice menționate reprezintă un corolar al voinței și liberului arbitru pe care Hrusciov l-a folosit în permanență pentru a menține pe aceleași coordonate, în limitele destalinizării propuse de el, influența politică și ideologică asupra statelor satelit ale URSS, dar și renumele URSS ca putere mondială în concurență cu rivala sa, SUA.

Hruşciov este recunoscut și pentru atitudinea sa diplomatică insolită, pentru felul grosolan și lipsit de tact cu care își aborda deseori interlocutorii, mediatizat fiind celebrul episod petrecut la Adunarea Generală a ONU în 1960 când, înfuriat pe un reprezentat al unei țări care critica dominația Moscovei asupra spațiului est-european, Hruşciov a început să bată cu pumnii și apoi cu un pantof în masă. De notorietate este, de asemenea, afirmația sa publică, la fel de neprotocolară, „Vă vom îngropa!", rostită în fața ambasadorilor occidentali la Moscova, la o recepție a ambasadei Poloniei pe 18 noiembrie 1956[8], deși aceasta nu se referă la exterminarea fizică, provocată de un posibil atac militar, ci la supremația economică a URSS față de aceștia, pe care, în mod utopic, liderul de la Moscova o vedea cât se poate de realizabilă. Hruşciov s-a dovedit la fel de necioplit în atitudini și exprimare și față de liderii comuniști din sfera de influență sovietică, netolerând nici cel mai mic gest de emancipare politică sau economică de sub supremația Moscovei, așa cum a dovedit-o plin de aroganță față de Gheorghe Gheorghiu-Dej la vizitele sale în România sau față de liderii polonezi, pe care i-a amenințat cu pumnul pe aeroport în 1956[9].

De asemenea, în plan intern, insuccesele sale pe plan administrativ și din domeniul agriculturii, bazate pe planuri grandioase și nerealiste de revitalizare a acestor domenii se adaugă celor externe, conturând imaginea unui personaj ridicol, impulsiv, incoerent și tiranic, greu de înțeles, acumulând o antipatie unanimă în rândul membrilor CC-ului, ce a făcut și mai puternică determinarea acestora de a scăpa de „bufonul" de la Kremlin.

Pe fondul acestor nemulțumiri generale are loc ședința Plenarei CC al PCUS unde Hrusciov chemat intempestiv din concediu, este răsturnat de la cârma statului și partidului la 15 octombrie 1964. În ultima perioadă acesta era tot mai izolat, datorită stilului său de lucru arogant și impulsiv și al tratamentului intolerant la care îi supunea pe cei din jurul său, ast-

fel că toți au fost părtași la planul de destituire. Conform unor mărturii ulterioare ale lui Serghei Hrușciov, fiul lui Nikita Hrușciov, întărite de cele ale lui Piotr Șelest, liderul PC ucrainean, planurile complotului s-au țesut încă din primăvara anului 1964.[10] Capul conspirației fusese Brejnev, cel care-i datora lui Hrusciov promovarea, alături de Mihail Suslov, Alexandr Șelepin, Genadii Voronov, Nikolai Podgornîi, și Nikolai Ignatov, toți membri marcanți ai Biroului Politic al PC al URSS. Aceștia s-au asigurat și de neutralitatea serviciilor secrete și armatei, fără de care nu puteau desăvârși lovitura de stat plănuită. Hrusciov știa de conspirație, dar nu a făcut nici-un demers ca s-o împiedice.[11] În seara zilei respective, Hrușciov l-a sunat pe Mikoian, „Sunt bătrân și obosit", a spus. „Lasă-i să aranjeze lucrurile între ei. Eu am făcut lucrul principal. Ar fi putut cineva visa să-i spună lui Stalin că nu mai este potrivit și să-i sugereze să se retragă? Nici măcar un punct umed nu ar fi rămas în locul în care am fi stat. Acum totul este diferit. Frica a dispărut, și putem discuta ca egali. Asta este contribuția mea. Nu mă voi împotrivi (deciziei de a fi pensionat forțat, n.m.)"[12].

Adevăratele motive care au condus la înlăturarea lui Hrusciov, autoritățile de la Moscova au încercat să le escamoteze inclusiv față de liderii Partidelor din țările comuniste și de opinia publică internațională, în principal pentru a nu se expune criticilor și de a nu pune într-o lumină ridicolă întreaga conducere de partid și de stat sovietică, care a permis timp de 9 ani ca a doua mare putere a lumii să fie condusă cu mână forte de un personaj semianalfabet, iresponsabil și total nepregătit. Consecvenți acestei idei, aceștia au precizat încă de la început că deterioarea situației pe care i-o imputau lui Hrusciev nu era mai veche de 2-3 ani, situație complet falsă având în vedere parcursul inconsecvent și devierile sale de comportament și de limbaj manifestate de timpuriu și nu viza, în principal, decât activitatea sa pe plan intern și deteriorarea relațiilor cu ceilalți membri ai Biroului Politic.

Periodicul italian „Espresso", preluat de Agerpres, la 29 octombrie 1964, publică un „extras sumar" din raportul prezentat de M. Suslov[13] distribuit activiștilor de partid din organizațiile de bază ale PC sovietic, care constituie principalul document incriminator la adresa lui Hrusciov. Acesta le-a fost remis de către „cercuri bine informate din Berlinul răsăritean"[14]. În el se afirmă că: „De la un timp, tovarășul Hrusciov a încălcat și violat în repetate rânduri principiul conducerii colective și a avut, de asemenea, atitudini tipice ale cultului personalității, atitudini incompatibile cu directivele adoptate la congresele partidului"[15]. În continuarea documentului au fost aspru criticate inițiativele sale personale, fără a consulta forurile importante ale Partidului, deplasările frecvente în străinătate, practicând un adevărat turism de stat și acordarea de ajutoare militare sau economice, de distincții și medalii etc., fără acordul și consultarea guvernului sovietic și a Biroului Politic, afirmațiile deseori riscante și impulsive în cadrul unor întâlniri cu delegații străine de nivel înalt și nu în ultimul rând eșecurile în reforma organizării Partidului, în administrație, industrie și agricultură. Documentul care cuprindea patru capitole (politica internă, politica externă, raporturi cu celelate partide comuniste, poziții personale) și 29 de puncte acuzatoare la adresa lui Hrusciov este, în final, preluat de toată presa italiană, care a publicat și comentat fragmente din acesta. Problemele cuprinse în cele 29 puncte sunt rezumate în ediția de după amiază ale ziarului „Paese Sera"[16], unde, în mod surprinzător, punctele 17, 18 se referă la „înrăutățirea raporturilor cu România" datorată insistenței lui Hrusciov de a implementa elemente ale „Planului Valev", ca „România să se limiteze la rolul de „simplu grădinar al CAER-ului" și excluderii României din proiectul conductei de petrol „Drujba", „privând-o de o piață de desfacere pentru produsele sale petroliere"[17].

Supus în plină ședință atacurilor virulente, reproșându-i-se în plus abateri grave de la construcția comunismului, adică revizionism și reformism, cultivarea cultului personalității, decizii și acțiuni nerealiste, subiectivism, aroganță, disprețuirea științei și experienței etc.[18], potrivit însemnărilor lui Piotr Șelest, răspunsul lui Nikita Hrușciov ar fi fost: „Mă voi retrage și n-o să opun rezistență. Vă cer iertare încă o dată: dacă am jignit pe cineva, dacă am fost grosolan, se întâmplă fel de fel de lucruri". Când i s-a refuzat categoric să țină un discurs la „Plenara din octombrie", l-au podidit lacrimile. „Ei bine, sunt gata să fac ce-mi veți cere. Mi-am dat seama și singur că trebuie să mă retrag, pentru

că sunt multe probleme de rezolvat, iar la anii mei e greu să le duci pe toate la capăt”[19].

În aceeași zi, la 15 octombrie 1964, agenția TASS a difuzat știrea retragerii lui Hrusciov. Pentru autoritățile române vestea nu a fost surprinzătoare, deși a produs o oarecare emoție și deconcertare. Gheorghe Gheorghiu Dej poartă, vizibil emoționat, imediat după debarcarea lui Hrusciov, o convorbire telefonică cu Leonid Brejnev[20], care îl anunță personal despre eveniment și insistă că motivul retragerii este starea sănătății sale: „L-am întrebat de ce și mi-a spus că din motive de sănătate. Să-l creadă mutu’! Deși am insistat să-mi spună ce i-a determinat la o asemenea măsură, el a ținut-o pe a lui. Să-mi fi spus deschis și cinstit că l-au înlăturat pentru incapacitate, incompetență, că nu mai face față sarcinilor și funcțiilor cu care este învestit»[21].

A doua zi are loc convorbirea cu ambasadorul URSS la București, Ivan Kuzmici Jegalin, la care participă Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu, Gheorghe Apostol, Chivu Stoica, Leonte Răutu și Andrei Păcuraru[22]. Acesta, însărcinat de L. Brejnev povestește în detaliu cum a decurs înlăturarea lui Hrusciov și motivația reală a acestui demers colectiv. Indignat, Jegalin le-a explicat că lucrurile nu puteau să continue în aceeași manieră, că Hrusciov, **în ultimii doi-trei ani,** a început „să încalce normele leniniste ale vieții de partid”, avea numai inițiative personale, pe ale altora le critica și nu le lua în considerație, mai mult, el „jignea în mod brutal, taxa și eticheta pe membii Prezidiului și Secretariatului”[23]. Un critic aspru al cultului personalității lui Stalin, Hrusciov comite aceeași greșeală, astfel că, „în fiecare zi în «Isvestia» și «Pravda» erau portretele lui, cuvântările lui”, motiv de nemulțumire în rîndul membrilor CC al PCUS. Jegalin a amintit și de ajutorul oferit de ginerele său, Alexei Adjubei, redactor șef la „Isvestia”, în promovarea exagerată a personalității sale în presă, în exacerbarea cultului personalității. Mai mult, Adjubei era trimis cu familia în deplasări în străinătate, erijându-se în ministrul de externe al URSS, preluând indirect și prerogativele acestuia, fapte imputate de asemenea lui Hrusciov[24].

Un alt motiv de supărare a fost caracterul greoi, birocratic al reorganizărilor repetate ca și divizarea comitetelor regionale în industriale și agricole. În privința cadrelor acesta recurgea la reorganizări și numiri după bunul plac, motivând că astfel se asigura îmbunătățirea muncii de partid și de stat, le muta dintr-un loc în altul sau pur și simplu le destituia. Indignat, ambasadorul sovietic afirma: „…i s-a spus că el este mai deștept decât toți. El cunoaște și rachetele, cunoaște industria și energia atomică, și vacile, cât lapte are vaca și așa mai departe. Nu se poate așa ceva! Academia Timiriazev a fost lichidată, ce dracu ne mai trebuie nouă asta? Nu se poate așa ceva?!”[25]. Încurajat de relatările diplomatului sovietic, Gheorghiu Dej povestește, de asemenea, cum la o întâlnire avută cu acesta, Hrusciov se exprima într-un mod depreciativ la adresa partidelor comuniste și a mișcării muncitorești, modul cum acestea au câștigat puterea, falsificând alegerile, în țări precum Polonia, Ungaria, România etc. În ce privește divizarea Partidului Comunist pe „profesiuni”, în comitetul de partid din industrie și cel din agricultură, Dej își exprima uimirea și nemulțumirea: „De unde a luat asta? Ce este leninist în asta? Care e cel mai important: comitetul de partid din industrie sau cel din agricultură? Cine și ce să conducă? Cine și care este mai mare? Aceasta umflă aparatul. Un labirint foarte încurcat de organe și organizații. Cine de ce răspunde? E un haos, un haos. S-au creat condiții ca toată lumea să fugă de răspundere”[26].

Sunt criticate și ideile lui Hrușciov privind cultivarea porumbului „în pătrat” și transformarea Siberiei în „grânarul” URSS, care s-au soldat cu un răsunător eșec, ducând Uniunea Sovietică într-o gravă criză alimentară. Raftu-rile magazinelor s-au golit, iar pentru aprovizionarea populației au fost reintroduse, în 1962, cartele pentru principalele bunuri de consum. Evident, acest fapt a creat o puternică stare de nemulțumire în rândul populației[27].

Mai multe informații despre cauzele care au dus la eliminarea lui Hrusciov din fruntea statului și Partidului comunist și felul cum a decurs acțiunea au fost aduse la cunoștiință autorităților române cu prilejul vizitei delegației române guvernamentală și de partid, condusă de Ion Gheorghe Maurer la Moscova, în noiembrie 1964, la cea de-a 47-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie[28]. Din compoziția delegației făceau parte Emil Bodnăraș și Paul Niculescu-Mizil. Partea română are întâlniri și poartă discuții cu delegațiile din URSS, China, R.D. Coreană, Cuba despre

un subiect de maxim interes, proaspăt încă, al înlăturării de la conducerea statului a lui N. Hrusciov. În mare măsură, oficialii sovietici care au discutat cu membrii delegației române i-au adus aceleași acuze fostului lider sovietic.

În drumul de la Ungheni spre Moscova, oficialii moldoveni, Malnikov, secretar II al CC al PC din RSS Moldovenească, Dgheorghiță, președintele Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești și cel sovietic, E.D. Karpeșcenko, de la Secția Externă a CC al PCUS, au adăugat noi amănunte la episodul legat de Hrusciov. Malnikov a subliniat că schimbările au fost făcute respectându-se normele și principiile democratice de conducere, că această schimbare a fost receptată în țară, de populație, „fără nici un fel de complicații, liniștit, că peste tot oamenii au înțeles aceste schimbări”[29]. În fapt, eșecurile pe plan economic datorate inițiativelor utopice ale fostului lider sovietic au dus la o înrăutățire a nivelului de trai al populației, la o creștere a nemulțumirii generale. În acest context schimbarea lui Hrusciov nu putea produce decât cel mult speranța unei ameliorări pe plan economic, pe care populația o aștepta de ceva timp.

În continuare, Melnikov reiterează o parte din principalele cauze care au dus la destituirea acestuia. În opinia sa, greșelile lui Hrusciov erau cele din politica internă, nu cea externă: în special după 1961, desele abateri de la practica muncii colective, în care lua hotărâri de unul singur, doar cu o consultare formală a Prezidiului CC; jignirile pe care le profera la adresa membrilor Prezidiului și chiar a oamenilor de știință ruși, pe Kosâghin numindu-l „băiețaș” care „nu se pricepe la agricultură”; reducerea nivelului de trai, prin înghețarea salariilor și pensiilor timp de mai mulți ani, în paralel cu creșterea prețurilor, în special la produsele alimentare; practica de a se convoca plenare lărgite ale Comitetului Central, unde participau 2000-5000 de oameni, adevărate „adunări de paradă”, cu scopul nedeclarat de a împiedica discutarea și implicit rezolvarea unor probleme de fond, divergente, apărute adeseori între membrii Prezidiului și Hrusciov. În final, Melnikov recunoaște că înlăturarea din activitate a lui Hrusciov în timpul vieții demonstrează că „anii de luptă împotriva cultului personalității lui Stalin nu sunt zadarnici”, „cultul personalității lui Stalin a fost criticat după moartea acestuia, dar cultul personalității lui Hrusciov a fost criticat din timpul vieții sale”[30], și, ca un paradox al istoriei, această situație reprezintă un merit indubital al lui Hrusciov, care, cu efectul unui bumerang, se întoarce de această dată împotriva sa.

Din relatările lui Karpeșcenko, delegația română află amănunte referitoare la preliminariile debarcării liderului de la Kremlin: „Hrusciov a fost chemat în ziua de 12 octombrie 1964 de la Pițunda (din concediu-n.a.). A sosit la Moscova în jurul orei 13.00. De obicei, când sosea de undeva era întâmpinat de membrii Prezidiului Comitetului Central. De data aceasta, a fost întâmpinat de către Semiciastnâi, șeful Securității. În afara mașinii „Ceaika” cu care a mers Hrusciov, erau două Volgi. În prima Volgă era o echipă de pază alta decît cea a lui Hrusciov și abia în cea de-a doua Volgă era paza lui Hrusciov. Hrusciov era supărat că nu a văzut pe cei din Prezidiul Comitetului Central și a spus că vrea să meargă acasă. Semiciastnâi i-a spus că este așteptat la Prezidiu și l-a dus la Prezidiul Comitetului Central care era deja adunat în ședință și discutase despre problema Hrusciov. Acolo paza personală a lui Hrusciov a fost dezarmată”[31].

Acesta recunoaște că problema schimbării în conducerea de Partid și a țării era „mai de mult coaptă” și că „în Prezidiul Comitetului Central au fost discuții, ciocniri.” În legătură cu poziția unora dintre membrii din Prezidiu afirmă că A. Mikoian și R. Malinovski erau la curent cu acțiunea de schimbare a lui Hrusciov și au susținut-o, în timp ce V. Mjavanadze a avut o atitudine rezervată. În ce-l privește pe Kiricenko, acesta a fost scos cu puțin timp înainte din Prezidiu din cauza unor afirmații critice referitoare la activitatea lui Hrusciov[32]. Instituția armatei, de asemenea, a fost favorabilă schimbării, nemulțumită în principal, susține Karpeșcenko, de acordarea titlului de „Erou al URSS” unor străini, precum liderilor egipteni G.A. Nasser și A.H. Amer. Această situație a fost discutată intens, exprimându-se deschis păreri negative în organizațiile de partid din cadrul academiilor militare[33].

În privința colaboratorilor apropiați lui Hrusciov, s-a luat măsura îndepărtării acestora în mod pașnic, unii dintre ei chiar preventiv, înainte de excluderea din viața politică a lui Hrusciov, fără a fi supuși unui regim de teroare sau să li se însceneze procese politice de tip

stalinist, așa cum s-ar fi întâmplat doar cu câțiva ani în urmă. Astfel, A. Adjubei, ginerele lui Hrusciov, a fost exclus din Comitetul Central și de la conducerea ziarului „Izvestia", ajungând director de muzeu la Kaluga; Harlamov, eliminat de la radio și înlocuit cu Mesiațev, adjunct secție la Comitetul Central, cu câteva zile înainte de schimbarea lui Hrusciov, pentru a avea radioul în „mâini bune"; Satiukov a fost scos de la „Pravda" și înlocuit cu Egorov, adjunct la Secția Externă a PCUS; Sevcenko a fost pensionat, alături de ceilalți consilieri personali ai lui Hrusciov, cu excepția lui Troianovski, mutat la Ministerul de Externe"[34].

Întrebat despre direcția pe care intenționează să meargă URSS în relațiile cu China, Karpeșcenko mărturisește că PCUS dorește să „scrie o pagină nouă, cu adevărat nouă în relațiile cu chinezii", considerând că amestecul PCUS în treburile interne ale PC Chinez „nu a fost just"[35], că trebuia ținut seama de specificul din fiecare țară, mai ales de cel din China care reprezintă o altă cultură, o altă civilizație, indiferent de ideologia politică care îi unește. Mai mult, situația era motiv de îngrijorare și pentru populația țării, fiind deosebit de tensionată între cele două țări, afirmând că în acest conflict „au fost folosite toate armele, inclusiv înjurăturile, au mai rămas doar tunurile"[36].

Sosiți la Moscova, membrii delegației române sunt vizitați și de A.I. Mikoian, în dimineața zilei de 7 noiembrie 1964.[37] Acesta prezintă o versiune puțin diferită a motivelor eliminării lui Hrusciov, foarte probabil dintr- solidaritate tovărășească față de acesta, prin care pune accent pe bătrânețea și boala care îi afectaseră profund creierul în **ultimii doi-trei ani,** având „scleroză la cap". Aceasta era, în opinia sa, cauza principală a greșelilor sale: „El era un om energic, trupește sănătos însă începuse să dea semne de sclerozare a creierului: idei îi veneau multe, însă nu le putea duce până la capăt. Datorită acestei sclerozări, semne de îmbătrânire, el monopoliza priceperea în toate domeniile. Se credea competent în toate și nu se mai sfătuia cu nimeni"[38]. El subliniază, în continuare, că Hrusciov are merite incontestabile și a adus o contribuție importantă în activitatea PCUS, dar recunoaște, în același timp, că acesta avea prostul obicei de a-și jigni colegii și colaboratorii, și că cei mai în vârstă din Prezidiu, cum era el împreună cu Hrusciov din 1935, puteau manifesta înțelegere – „…mai ne certam, îl mai criticam, îi spuneam când nu eram de accord cu el". Pe cei tineri însă, jignirile îi nemulțumeau, producând o stare de tensiune și încordare în Biroul Politic. În același timp, Hrusciov „primea uneori critica dar de cele mai multe ori îl irita"[39].

O altă greșeală făcută de Hrusciov, pe care Mikoian o divulgă oaspeților români, a fost insistența, din ultimii trei ani, a lui Hrusciov de a desființa Academia de Științe, pentru a da întâietate numai institutelor legate de cercetarea în agricultură, limitând astfel procesul de cercetare în alte domenii. Irită, de asemenea, atașamentul singular al lui Hrusciov față de Trofim Lîsenko, cercetător, specialist în biologie și agronomie, pe care Mikoian îl consideră „un om de știință limitat".[40] El le mărturisește în final că, înainte de întrunirea Plenarei din octombrie, a fost alături de Hrusciov la Pițunda, o stațiune de odihnă din Georgia, iar acesta a afirmat că își dă seama că devenise indezirabil celor din Biroul Politic și se gândea se demisioneze.

Toate aceste mărturii conduc la concluzia că înlăturarea lui N. Hrusciov din fruntea Partidului și statului sovietic nu a fost un act deliberat și conștient al acestuia, așa cum a fost difuzat în mass-media internațională, ci s-a bazat pe un plan bine pus la punct, atent construit de majoritatea membrilor Biroului Politic al CC al PCUS, cu sprijinul nemijlocit al armatei și serviciilor de securitate sovietice și care, spre deosebire de cel din 1957[41], a reușit în totalitate, ușurat chiar de situația intolerabilă creată în ultimii ani de liderul sovietic. Consecință a destalinizării țării și a eliminării politicii de teroare și frică instaurate cândva de Stalin, debarcarea lui Hrusciov s-a produs în parametrii normalității la care chiar el contribuise odată cu desființarea cultului personalității fostului său mentor. Paradoxal este faptul că, în pofida criticării lui Stalin pe această temă, el însuși ajunge să fie înlăturat din același motiv, chiar dacă metodele sale diferă radical de cele ale fostului dictator. De vină au fost atât caracterul și temperamentul său impulsiv, lipsa de educație și formare profesională, cât și amprenta lăsată în subconștientul său de Stalin, pe care l-a admirat și l-a renegat în același timp, chiar dacă, după moartea acestuia, îl detronează și-l înlocuiește cu personalitatea lui Lenin, pe care o revitalizează și o expune ca model ideologic.

În pofida greșelilor sale evidente și a măsurilor nepotrivite luate în diverse domenii, am-

prenta lăsată de Hrusciov asupra URSS, dar și a lumii secolului XX, se poate afirma că a fost incontestabilă și profundă, considerat a fi un reformator autentic al statului sovietic. Meritul său esențial, susține politologul Vladimir Tismăneanu, a fost acela „de a fi provocat acel dezgheț, grație căruia s-a destrămat un întreg univers construit pe bază de frică universalizată, morbidă duplicitate și patologică suspiciune”[42]. Este cel care, „prin acțiunile sale în direcția destalinizării, a deschis drumul spre reformele gorbacioviste și decesul final al URSS și al Partidului bolșevic, creat de Lenin în 1903”[43].

Îndepărtat de la conducere, eliminat din viața politică și publică, se retrage împreună cu familia în locuința pe care statul sovietic i-o pune la dispoziție, sub pază, în satul Petrovo-Dalneie din Ucraina, o zonă împădurită, cu vile din lemn, construite pentru nomenclatura din Kiev, pe care o va părăsi doar la moartea sa în 1971, survenită în urma unui atac de cord. La insistențele fiului său, Serghei, își scrie memoriile, rezultând un text de peste 3500 de pagini pe care le expediază în tranșe, pe ascuns, printr-un ziarist colaborator al revistei „Time”, în străinătate. Acestea vor fi publicate după moartea lui, de ziariștii de la „Time”, devenind un izvor de cunoaștere și inspirație pentru alți lideri politici din Occident, Bill Clinton fiind unul dintre aceștia.

NOTE:

[1] Taubman William, *Khrushchev. The man, his era*, Free Press, London, 2005, pg. 135.

[2] *Ibidem,* pg. 247.

[3] Dumitrescu Doru, Manea Mihai, *Personaje și personalități ale istoriei. Dicționar Enciclopedic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2009, pg. 401.

[4] În pofida cruzimii sale binecunoscute, el fiind și inițiatorul construcției gulagurilor și susținător direct al terorii instaurate de Stalin, după moartea dictatorului, Beria, care din martie 1953 era ministru de interne, își schimbă radical poziția, propunând amnistia generală a tuturor prizonierilor politici și nepolitici, condamnă procesul de rusificare promovat și susținut de mentorul său, blamează politica sovietică de dominație asupra estului Europei. Tot el propune reabilitarea lui Tito și îndepărtarea comuniștilor est-europeni care se comportau ca niște tirani, renunțarea la RDG și unificarea Germaniei etc. Prin enunțarea acestor măsuri radicale, el devine pionierul destalinizării blocului comunist, fiind considerat primul reformator anti-stalinist. Deși nu a reușit să-i urmeze la putere lui Stalin, el fiind executat în decembrie 1953, în urma unui proces de sorginte stalinistă, unele dintre ideile sale reformatoare vor fi preluate și puse în practică de Hrusciov.

[5] Taubmann William, *op.cit*., pg. 647.

[6] Priestland David, *Steagul roșu. O istorie a comunismului*, Editura Litera, București, , 2012, pg. 407.

[7] Vezi Vladimir Tismăneanu, *Imprevizibilul Nikita Hrusciov*, în „Revista 22”, Anul XIV (693), 17-23 iunie 2003.

[8] Priestland David*, op.cit*., pg. 415.

[9] *Ibidem*, pg. 416.

[10] Mihai Florin, *Vești de la Kremlin: pleacă Hrușciov, vine Brejnev*, în Historia.ro, nedatată.

[11] Gaddis John Lewis, *Nikita Hrusciov – de la adulație la lepădarea de Stalin*, în „Romania Liberă. ro”, 8 iulie 2006.

[12] Taubman William, *op.cit.,* pg. 13.

[13] Arhivele Naționale ale României (ANR), Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 74/1964, f. 1-4.

[14] *Ibidem*.

[15] *Idem*.

[16] ANR,... dosar 74/1964, f. 5-7.

[17] *Ibidem*.

[18] Gaddis John Lewis, *op.cit.*

[19] Ivanova,G.V.,*Pensionarii puterii*, Editura Polirom, Iași, 1998, pg. 83-84.

[20] Mihai Florin, apud Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Editura Fundației Culturale Române, 2000.

[21] Mihai Florin, *op.cit.*

[22] ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 64/1964, f. 1-25.

[23] *Ibidem*, f. 2.

[24] *Ibidem*, f. 9.

[25] *Ibidem*, f. 10.

[26] *Ibidem*, f. 11.

[27] Veliche, Roxana, *Nichita Hrusciov, un lider comunist temperamental*, în Historia.ro, nedatată.

[28] ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 69/1964, f. 1-146.

[29] *Ibidem*, f. 3.

[30] *Ibidem*, f. 4-6.

[31] *Ibidem*, f. 7.

[32] *Ibidem*, f. 9-10.

[33] *Ibidem*, f. 9.

[34] *Idem*.

[35] ANR,... dosar 69/1964, f. 10.

[36] *Ibidem*.

[37] *Ibidem*, f. 14-17.

[38] *Ibidem*, f. 15.

[39] *Ibidem*, f. 16.

[40] *Idem*.

[41] La 18 iunie 1957 a avut loc o încercare de îndepărtare a lui Hrusciov, tot în cadrul unei ședințe, dejucată de acesta, la acea vreme beneficiind de sprijinul majorității comandanților militari din armată.

[42] Tismăneanu Vladimir, *op.cit.*

[43] *Ibidem*.

MANDATUL FRANCEZ ÎN SIRIA: ÎNTRE REVOLTĂ ŞI EMANCIPARE (1920-1946)

DRAGOŞ ILINCA *

Abstract

At the end of World War I, the spoils of the Middle East went to the victorious Allies, England and France. Through the so-called "Mandate System", the Allied powers took the responsibility for governing the former Ottoman possessions in the Middle East. The resolute objective was to help the respective nations in creating the conditions for independence. Under these auspices, France ruled Syria and Lebanon between July 1920 and April 1946. From the very beginning, the French administration in Syria was faced with serious challenges of local population's resistance in accepting the mandatory policy. In addition to the policy of permanent containing of local opposition, the French rule devoted a particular attention to the administrative reorganisation of Syria. This became the main feature of French Mandate in Syria, contributing, in an essential way, to the birth of Modern Middle East.

Keywords: *World War I, Middle East, France, Syria, Lebanon, King Faisal of Syria*

În dimineaţa zilei de 19 aprilie 1920, primminiştrii Belgiei, Greciei, Franţei, Italiei şi Marii Britanii se reuneau la Castelul Devachan din mica localitate italiană, San Remo. Scopul reuniunii, care avea să intre în istorie sub numele de Conferinţa de la San Remo, îl viza stabilirea viitorului sistem de administrare a „moştenirii otomane", rezultată în urma înfrângerii Imperiului Otoman în timpul Primului Război Mondial (1914-1918). După aproape o săptămână de negocieri, puterile învingătoare agreau împărţirea teritoriilor fostului Imperiu Otoman prin intermediul unui mecanism de tip tutelă, cunoscut sub numele de sistemul mandatelor[1]. Deşi tributare modului de guvernare de tip colonial, mandatele se doreau a fi instrumente menite să contribuie la autodeterminarea popoarelor din Orientul Mijlociu. Din această perspectivă, Marea Britanie îşi asuma responsabilitatea pentru exercitarea mandatului pentru Palestina şi Irak în timp ce Franţa prelua atribuţiile similare în ceea ce priveşte Siria. Conform cadrului juridic aferent mandatelor, asumat[2] ulterior de Liga Naţiunilor, rolul puterilor mandatare era acela de a pregăti condiţiile pentru obţinerea independenţei de către aceste state într-un orizont de timp rezonabil.

Promisiuni vs. Interese

Deşi generoase în intenţii, mandatele reprezentau, însă, o adaptare la realităţile postbelice a clasicei competiţii pentru extinderea

* Dr. în istorie, Misiunea permanentă a României la NATO.

sferelor de influență ai cărei protagoniști erau, în cazul Orientului Mijlociu, Franța și Marea Britanie. În mod evident, apariția acestei inovații instituționale venea în susținerea unor politici dictate de interesele celor două mari puteri europene în acest perimetru geografic. Traiectoria pe care gravitau opțiunile geopolitice ale Franței și Marii Britanii fusese stabilită în Acordul Sykes-Picot[3], încheiat la 6 mai 1916. Prin intermediul acestuia se realiza, practic, împărțirea zonelor de influență ale celor două mari puteri în fostele posesiuni ale Imperiului Otoman prin transformarea moștenirii otomane într-o confederație în cadrul căreia ambele state vest-europene își împărțeau zonele de interes. Structura noii configurații teritoriale viza crearea a două perimetre de control direct (Franța – sud-estul Anatoliei, litoralul mediteranean; Marea Britanie – sudul Irakului; malul vestic al Golfului Persic, porturile Haifa și Acra din Palestina). Alături de acestea se stabileau alte două zone aflate sub influența puterilor aliate (Franța – nordul Irakului, Siria și Libanul; Marea Britanie – teritoriile de la est de râul Iordan, Negev și perimetrul adiacent Kirkuk).

După cum se observă, interesul strategic pe care Marea Britanie îl urmărea în articularea configurației postbelice viza securizarea rutelor de comunicație cu India, prin intermediul Canalului de Suez. Din această perspectivă, se opta pentru extinderea influenței britanice asupra perimetrului învecinat Peninsulei Sinai asigurând, astfel, controlul extins al zonei adiacente „malului" drept al Canalului. În acest context se înscriu și angajamentele asumate prin Declarația Balfour (2 noiembrie 1917). Prin intermediul acesteia, diplomația britanică își manifesta sprijinul față de crearea în Palestina a unui *„Cămin Național pentru poporul evreu."*, în susținerea obiectivelor mișcării sioniste[4].

În mod similar, interesul strategic al Franței era reprezentat de Africa de Nord. Extinderea propriei influențe în Orientul Mijlociu, cu precădere în zona litoralului est-mediteraneean, corespunzând, în linii mari, actualelor state Liban și Siria, reprezenta o modalitate de a răspunde acestei nevoi de ordin strategic. Perspectiva istorică a relațiilor cu această zonă, incluzând aici fenomenul cruciat având ca epicentru Franța, a favorizat crearea posturii de „protector al catolicilor"[5] din Orientul Mijlociu, rol pe care Franța l-a exercitat cu persuasiune mai ales în secolul XIX-lea. Evoluții semnificative se înregistrează în cea de-a doua jumătate a acestui secol, când diplomația franceză își concentrează eforturile asupra consolidării relațiilor cu segmentul maronit din zona Muntelui Liban, perimetru care devine bastionul prezenței franceze din Orientul Mijlociu. Suplimentar acestui aspect, prezența Franței în economia Imperiului Otoman, în special pe palierul exporturilor, devine, în această perioadă, o realitate consistentă[6].

Suplimentar aspectelor derivând din manifestarea politicii sferelor de influență, care a marcat din plin perioada dintre cele două războaie mondiale, contextul negocierilor de la San Remo includea și o serie de angajamente asumate punctual de Marea Britanie în ceea ce privește viitorul Orientului Mijlociu. În prim-plan se plasează negocierile derulate între diplomația britanică, prin intermediul administrației din Egipt, și shariful Hussein bin Ali (1854-1931)[7] din Mecca, unul dintre principalii lideri arabi ai momentului. Concretizate în așa-numita „Corespondență Hussein-McMahon"[8], tratativele vizau lansarea sub conducerea liderului arab a unei Revolte îndreptate împotriva trupelor otomane din Orientul Mijlociu, în special Peninsula Arabia. Lansarea unei astfel de campanii, în sprijinul flancului drept al înaintării britanice dinspre Egipt, de-a lungul Peninsulei Sinai, ar fi beneficiat de susținerea Londrei, inclusiv în ceea ce privește crearea la sfârșitul războiului a unui stat arab în Orientul Mijlociu. Fidel angajamentului asumat, la 10 iunie 1916 shariful Hussein proclama începutul Revoltei Arabe (1916-1918), a cărei contribuție[9] în economia victoriei aliate pe frontul oriental s-a dovedit a fi semnificativă.

Suplimentar rolului de sprijin al acțiunilor forțelor britanice, Revolta Arabă a devenit principalul instrument de susținere a programului național arab, centrat pe ideea creării unui stat arab sub conducerea unuia dintre membrii familiei sharifiene. Precedentele acestei relații datează din perioada premergătoare izbucnirii conflagrației mondiale, când Faisal, unul dintre fii sharifului Hussein, intră în Parlamentul otoman ca reprezentant al orașului Jeddah (1913). Câțiva ani mai târziu, în plin război, Faisal devine un apropiat al cercurilor

naționaliste arabe de la Damasc și, implicit, unul dintre susținătorii[10] fervenți ai programului național arab. Lansarea Revoltei Arabe l-a propulsat în postura de lider *de facto* al acțiunilor militare arabe împotriva trupelor otomane. La comanda grupului nordic al contingentelor arabe, Faisal își consolidează legăturile cu reprezentanții administrației britanice din Orientul Mijlociu căpătând, totodată, profilul unui adevărat lider în cadrul lumii arabe. De numele său încep să se lege speranțele și programul politic al naționaliștilor arabi care-l identifică drept principalul candidat pentru postul de lider al unui potențial stat arab.

Regatul Arab al Siriei

Această opțiune se concretizează la începutul lunii octombrie 1918 când forțele arabe conduse de Faisal intră în Damasc. În vederea securizării implementării prevederilor Acordului Sykes-Picot, la 25 septembrie 1918 comandantul Forței Expediționare britanice, generalul Edmund Allenby (1861-1936), ordonă lansarea ofensivei asupra Damascului. Contingentele sale reușesc să intre în oraș aproape simultan[11] cu forțele arabe conduse de emirul Faisal. Pus în fața realității prezenței arabe, Allenby a optat pentru varianta coabitării, conștient fiind de faptul că acest interval va fi unul scurt.

Răspunzând așteptărilor naționaliștilor arabi din Damasc, forțele lui Faisal își extind controlul asupra principalelor orașe siriene (Homs, Hama, Alep). În paralel, fiul sharifului din Mecca își consolidează poziția prin proclamarea la Damasc, în 5 octombrie 1918, a primului guvern constituțional arab alcătuit în majoritate din apropiați ai lui Faisal proveniți din cercurile naționaliste arabe de la Damasc. Până la sfârșitul anului, prezența lui Faisal în Siria se consolidează beneficiind și de o relativă inactivitate a trupelor britanice staționate în același perimetru.

Începutul anului avea să aducă evoluții semnificative pe frontul diplomatic post-belic. Îndeplinirea obiectivului privind crearea unui stat arab independent devenea mult mai dificilă în condițiile prevederilor Acordului Sykes-Picot, care deveniseră publice ca urmare a publicării de către noile autorități de la Moscova rezultate în urma Revoluției din octombrie 1917. Noua realitate cu care Faisal se confrunta impunea reajustări ale propriilor demersuri. Faisal încearcă obținerea sprijinului britanic în vederea contrabalansării intereselor franceze. În acest cadru se înscrie și semnarea, la începutul lunii septembrie 1919, a unui Acord[12] cu liderul sionist, Chaim Weizmann (1874-1952) prin intermediul căruia Faisal accepta crearea unui „Cămin național pentru evrei" în Palestina în condițiile recunoașterii independenței unui stat arab. Pe aceleași coordonate s-au înscris și acțiunile liderului arab în cadrul lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris (18 ianuarie 1919), Faisal pledând pentru îndeplinirea obligațiilor asumate în timpul războiului pentru recunoașterea independenței arabe. În ciuda persuasiunii de care a dat dovadă, încercarea de a extrage Marea Britanie din angajamentele făcute față de de Franța au eșuat. Dimpotrivă, negocierile franco-britanice se derulează în această perioadă cu intensitate culminând cu întâlnirea din mai 1919 în urma căreia, pornind de la prevederile Acordului Sykes-Picot, se stabilesc limitele viitoarelor mandate: Marea Britanie – Palestina și Irak; Franța – Siria.

Cu toate acestea, impunerea acestei înțelegeri nu s-a putut realiza datorită, în principal, a doi factori. În primul rând se plasa insuficienta prezență militară franceză din Orientul Mijlociu, care nu permitea asumarea de către Franța a unui potențial conflict cu forțele arabe ale lui Faisal. În același timp, Franța se găsea angrenată în conflict, alături de Marea Britanie, cu mișcarea de revoltă izbucnită în mai 1919, în Anatolia, sub conducerea unui fost ofițer din armata otomană, Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938).

Conștient de incapacitatea temporară a Franței de a-și impune prezența în Siria, Faisal apelează la sprijinul SUA, abordare favorizată, în mare măsură, de opțiunile politice afirmate de președintele Woodrow Wilson (1856-1924) vizând dreptul la autodeterminare a popoarelor din cadrul fostelor imperii[13]. În paralel, Faisal și apropiații săi de la Damasc încearcă să accelereze procesul de creare a viitorului stat arab prin convocarea, la 3 iunie 1919, a primului for legislativ sirian, sub numele de Congresul Sirian. Aceste demersuri erau sincronizate cu dezbaterile din cadrul Ligii Națiunilor privind trimiterea unei misiuni de anchetă pentru identificarea opțiunilor populației locale față

de introducerea sistemului mandatelor. Deși gândit ca un angajament aliat, Franța și Marea Britanie au declinat participarea în cadrul unei astfel de misiuni, ceea ce a făcut ca aceasta să se deruleze prin intermediul „Comisiei de anchetă King-Crane", cu participare exclusiv americană. La sfârșitul lunii iunie reprezentanții comisiei ajung în Siria, unde sunt asaltați de un val de petiții din partea populației locale. Opiniile exprimate se plasau în susținerea independenței Siriei în timp ce variantele agreate pentru o potențială exercitare a mandatului erau: Statele Unite ale Americii; Marea Britanie; Franța[14]. Opțiunile favorabile față de un mandat al Statelor Unite în Siria au generat și abordări politice similare, exprimate prin adoptarea, la 2 iulie 1919, de către Congresul Sirian, a unei rezoluții prin care se reafirma dorința pentru independență, solicitându-se sprijinul și asistența Statelor Unite[15].

Persuasiunea naționaliștilor arabi de la Damasc și, implicit, a lui Faisal în a obține un angajament din partea Statelor Unite nu a fost încununată de succes în condițiile eșecului înregistrat de președintele Wilson prin neratificarea[16] Tratatului de la Versailles în Congresul SUA. Din această perspectivă, lui Faisal nu îi mai rămânea decât opțiunea negocierilor directe cu Franța care se derulează în intervalul octombrie-decembrie 1919, la Paris. La 6 ianuarie 1920 se ajunge la un acord prin care existența mandatului era acceptată de partea arabă dar într-o formă redusă la controlul francez în problemele economice, dublat de prezența consilierilor francezi în cadrul administrației. Din perspectiva lui Faisal, era prevăzută recunoașterea acestuia ca șef al statului, era menținut rolul Congresului Sirian ca for legislativ al noului stat. Prezența militară franceză în Siria era posibilă doar la solicitarea șefului statului. De asemenea, acordul dădea câștig de cauză opțiunii de separare a Libanului care devenea entitate distinctă sub mandat francez[17]. Prevederile Acordului erau, fără îndoială, destul de permisive pentru a se putea realiza o guvernare arabă *de facto* în Siria. Aceeași concluzie se desprinde și în urma unui studiu comparativ cu sistemul mandatului aplicat în Palestina, la nivelul căruia actul de guvernare era exercitat în exclusivitate de autoritățile britanice.

În ciuda perspectivelor favorabile pe care Acordul din ianuarie 1920 le deschidea, prevederile sale nu au putut fi aplicate. Cauza principală a fost reprezentată de schimbările politice de la Paris, în speță desemnarea lui Alexandre Millerand (1859-1943) în funcția de premier, politician mult mai înclinat spre susținerea unui profil robust al Franței în configurația geopolitică postbelică, inclusiv în ceea ce privește exercitarea mandatului în Siria și Liban. Prin urmare, opțiunea unei mandat în Siria, limitat doar la aspecte de monitorizare-coordonare în plan economic, nu se încadra în viziunea noului cabinet francez.

Pus în fața noilor realități, Faisal se vede nevoit să joace ultima carte de care mai dispunea, anume cea a declarării independenței. Susținut de majoritatea membrilor din Congresul Sirian, la 27 februarie 1920 reiterează necesitatea dobândirii independenței de către Siria într-o formulă geografică extinsă care ar fi trebuit să includă Palestina și Irak[18]. În mod evident, prin această strategie Faisal încerca să coalizeze în jurul său forțele naționaliste arabe din Orientul Mijlociu asumându-și, în acest scop, obiectivele maximaliste ale pan-arabismului, anume unitatea politică a lumii arabe. Sub aceste auspicii, la 7 martie 1920, Congresul Sirian adoptă rezoluția prin care se proclamă independența Siriei iar Faisal este ales rege al Regatului Arab al Siriei care ar fi inclus Libanul și Palestina. Ceremonia de încoronare se derulează imediat după adoptarea proclamației ceea ce atrage protestele guvernului francez condus de Millerand ,care refuză să-l recunoască pe Faisal[19].

Într-o primă etapă reacția Franței a fost una de relativă inerție, căutând să găsească o rezolvare diplomatică pentru blocaj care se instituise prin decizia Congresului Sirian. Paradoxal, Marea Britanie se pronunța în favoarea unui activism menit să contribuie la identificarea unei soluții definitive pentru Siria. Rațiunile atitudinii britanice erau dictate de evoluțiile înregistrate în Irak. Sub impulsul celor petrecute în Siria, un grup de notabilități irakiene încearcă proclamarea independenței Irakului sub conducerea lui Abdullah bin Hussein, unul dintre frații[20] proaspătului rege al Siriei.

Toate aceste aspecte au contribuit la accelerarea procesului de negociere între puterile europene, culminând cu decizia Conferinței de la San Remo privind împărțirea mandatelor între Franța și Marea Britanie. Impunerea *de*

facto a deciziei în cazul Siriei avea să întârzie, Franța confruntându-se cu un deficit major de forțe în Orientul Mijlociu, cu atât mai mult cu cât trupele britanice fuseseră retrase din Siria încă din noiembrie 1919. În același timp, atenția Franței continua să fie reținută în zona de sud a Anatoliei unde trupele sale sunt înfrânte de forțele kemaliste în Bătălia de la Marash (21 ianuarie – 13 februarie 1920).

Conștient de faptul că reacția franceză nu va întârzia să se producă, Faisal a trecut încă din primele momente ale prezenței sale în Damasc la organizarea propriei capacități de apărare, un prim demers în acest sens fiind decretarea mobilizării generale. În același timp, se produc numeroase incidente atrenând contingente arabe (în special luptători proveniți din triburile alawi) împotriva forțelor franceze din Cilicia și Liban, unde acestea se aflau încă din perioada războiului mondial. Din iulie 1920, pe fondul acalmiei de pe frontul conflictului franco-turc din Cilicia, Franța preia inițiativa prin intermediul forțelor staționate în Liban (Armata Levantului) care primește întăriri semnificative dislocate de pe frontul din Cilicia. Astfel, la 14 iulie 1920, generalul Henry Gourard (1867-1946), comandantul Armatei Levantului, dă un ultimatum prin care îi solicita lui Faisal acceptarea existenței mandatului francez în Siria, întărită prin introducerea francului în economia siriană, controlul direct al trupelor franceze asupra infrastructurii feroviare și pedepsirea luptătorilor arabi participanți la raidurile împotriva forțelor franceze[21].

În fața ultimatumului, Faisal propune Congresului acceptarea condițiilor franceze, demers respins, însă, de legislativul sirian, ceea ce-l determină să procedeze la dizolvarea acestuia. În paralel, solicită prelungirea ultimatumului, ceea ce generalul Gouraud acceptă, în ciuda presiunilor de la Paris de a accelera înaintarea trupelor franceze spre Damasc. Din motive tehnice, legate de indisponibilitatea mijloacelor de comunicație, acceptul lui Faisal față de ultimatumul francez nu reușește să ajungă la timp, ceea ce îl determină pe Gouraud să pună în mișcare trupele. În ultimul moment, un emisar al regelui Faisal ajunge la comandamentul francez reușind să comunice răspunsul favorabil al suveranului sirian. Noul ultimatum formulat de Gouraud s-a dovedit, însă, mult mai tranșant, acesta solicitând ocuparea totală a teritoriului sirian, lucru neacceptat de Faisal. În aceste condiții, confruntarea dintre cele două tabere devenea inevitabilă, fiind consemnată în trecătoarea Maysalun (23 iulie 1920). După aproape 8 ore de luptă forțele arabe se retrag în dezordine, trupele franceze continuând înaintarea spre Damasc, pe care-l ocupă după un scurt asediu în după-amiaza zilei următoare. Faisal se retrage în apropierea capitalei siriene unde formează un nou guvern alcătuit din elemente naționaliste moderate care este acceptat ca interlocutor de generalul Gouraud. Nu același lucru se întâmplă și cu Faisal, căruia comandantul francez îi solicită să părăsească Siria în regim de urgență. Lipsit de orice sprijin, fostul rege se refugiază în Palestina, unde beneficiază de protecția autorităților britanice. De aici va pleca la Londra, unde va rămâne până în august 1921, când, cu sprijinul diplomației britanice, este instalat rege în Irak.

Faisal – regele Siriei (1920)

Mandatul

În mod evident, premisele de la care pornea mandatul francez în Siria erau acelea ale nece-

Trupele Armatei de Levant
în ajunul Bătăliei de la Maysalun (iulie 1920)

sității de a gestiona implicațiile unui climat de instabilitate. Realitatea reacției de ostilitate față de prezența franceză era accentuată de evoluțiile înregistrate în prima jumătate a anului 1920, pornind de la numeroasele incidente din nordul Siriei și până la înlăturarea regelui Faisal. Din această perspectivă, elementul central al politicii franceze l-a reprezentat preocuparea expresă pentru eliminarea focarelor de opoziție. Prima măsura adoptată de administrația franceză a vizat divizarea teritoriului aflat sub administrarea mandatului într-o serie de mini-state și unități admnistrative cu grade diferite de relaționare față de puterea mandatară. În realitate, reorganizarea teritorial-administrativă a Siriei a reprezentat principalul program pe care administrația franceză a căutat să-l implementeze. Principiul de la care s-a pornit în stabilirea liniilor de demarcație a noilor entități a vizat respectarea distribuției etnice, în sensul creării unor entități omogene din acest punct de vedere. Ca modalitate de funcționare, filozofia aplicată în timpul mandatului francez viza acordarea unui grad ridicat de autonomie pentru diferitele entități, dar menținerea unui sistem de control-dependență față de autoritatea mandatară.

Prima etapă a procesului s-a derulat aproape imediat după detronarea lui Faisal prin crearea, în august 1920, a „Marelui Liban", entitate având capitala la Beirut[22]. Teritoriul alocat acesteia includea, pe lângă regiunile muntoase locuite în majoritate de creștinii maroniți, și litoralul mediteranean încadrat de orașele Sydon, Tyr, Tripoli. Decizia reprezenta o continuare „naturală" a politicii promovată de Franța în relație cu acest perimetru geografic și, mai ales, în ceea ce privește populația creștină din zonă. Separarea teritorială răspundea acestor realități fiind împărtășită de întreaga comunitate creștină. În contrast, comunitatea musulmană se plasa în favoarea menținerii unei conexiuni teritoriale cu Siria, decizia Franței fiind percepută ca o amenințare la adresa rolului și importanței pe care comunitatea musulmană avea să-l joace în cadrul noii entități politico-administrative. Într-o notă particulară se plasa atitudinea comunității druze, care se declara împotriva plasării noului stat sub mandat francez, principala preocupare fiind reprezentată de potențiale măsuri vizând limitarea prerogativelor de autonomie ale comunităților minoritare.

Pentru perimetrul interior al Siriei, opțiunea aleasă de Paris a fost aceea a creării unor noi state – Alep, Damasc și Latakia (Jabal al-Druze – corespunzând teritoriului locuit de druzi), plasate sub autoritatea unui guvernator local, asistat de consilieri franceză. De asemenea, pentru a răspunde atât realităților demografice din zonă, cât și înțelegerilor[23] ce au marcat sfârșitul conflictului din Anatolia, Franța a decis menținerea unei entități distincte în cadrul Alepului, corespunzând vechiului sanjak al Alexandrettei, locuit în majoritate de populație turcă. Suplimentar acestor decizii, în septembrie 1920 este creat un nou stat, alawi, corespunzând geografic perimetrului costalier muntos, locuit în majoritate de populație alawită. Acest sistem s-a menținut până în 1922, când Franța decide să aplice un nou sistem prin crearea unei federații (Federația

Revolta Arabă (1925-1926)

Siriană) care includea Damasc, Alep și statul alawit. Teritoriul locuit de minoritatea turcă (Alexandretta) continua să beneficieze de autonomie administrativă. De asemenea, Federația nu includea statul druz.

Cea de-a treia etapă a procesului de reorganizare teritorială se derulează între 1924-1939. În 1924 Federația Siriană se desființează pentru a face loc statului Siria incluzând: Alep, Damasc, Alexandretta, statul alawit și druz. Noi modificări apar în 1939, când teritoriile locuite de alawiți și druzi sunt separate din nou iar cel corespunzător sanjakului Alexandrettei este cedat Turciei[24]. Noua configurație politico-administrativă se va menține până la înfrângerea Franței în timpul celui de-al II-lea Război Mondial (iunie 1940).

Din punct de vedere administrativ, arhitectura instituțională necesară pentru exercitarea mandatului în Siria s-a constituit ca o copie a sistemului utilizat de Franța în Africa de Nord (ex. Algeria). Înaltul Comisar francez reprezenta autoritatea supremă, fiind reprezentantul legitim al puterii mandatare. Pentru exercitarea actului de guvernare, Înaltul Comisar avea la dispoziție o rețea de delegați în toate localitățile importante, inclusiv în capitalele statelor create în teritoriul alocat mandatului (pentru perioada existenței acestora). În același timp, au fost introduse o serie de elemente menite să ateste caracterul francez al mandatului. Astfel, francul a devenit monedă oficială în Siria și, implicit, baza economiei siriene. De asemenea, limba franceză a devenit obligatorie în sistemul de învățământ, utilizarea acesteia și în cadrul administrației fiind extinsă prin intermediul diferiților consilieri francezi.

Cu toate acestea, nu s-a realizat uniformizarea sistemului de guvernanță la nivel local, situație datorată, în mare măsură, deselor schimbări ale configurației politico-administrative a teritoriului. Pentru exercitarea actului de guvernare, primul Înalt Comisar, generalul Gouraud, aduce în Siria un numeros aparat birocratic provenit în majoritate din rândurile administrației franceze din Africa de Nord[25]. Acesta a fost organizat în cadrul *Service de Renseignements* și a *Côntrole Bédouin*, ambele structuri având drept responsabilitate principală consilierea aparatului birocratic sirian și monitorizarea acțiunilor triburilor de beduini.

Trupele britanice în timpul Campaniei siriano-libaneze (iunie 1941)

În susținerea mandatului francez se plasau și trupele dislocate de Franța ale căror efective se plasau în jurul a 70.000 de militari, prag menținut până în 1924. Începând din 1925 și până la sfârșitul mandatului, numărul forțelor franceze plasate în Siria nu a mai depășit 15.000, situație generată de constrângerile financiare cărora Franța trebuia să le facă față. În ciuda unui nivel relativ robust al prezenței militare, Franța nu a reușit să mențină liniștea în granițele mandatului, între 1919-1949 fiind înregistrate nu mai puțin de 13 revolte. Nu se poate vorbi de acțiuni coordonate la nivelul întregului teritoriu ci mai degrabă de acțiuni locale de revoltă izbucnite la nivelul diferitelor comunități ca forme de nesupunere în fața tendințelor de centralizare ale autorităților franceze. Se distinge revolta druzilor, izbucnită în iulie 1925 sub conducerea unui lider local, Sultan al-Atrash. Până la sfârșitul lunii august întreaga zonă locuită de populația druză este cuprinsă de tulburări care se extind la nivelul întregii Federații Siriene, acțiunile lui al-Atrash fiind susținute de naționaliștii arabi din Damasc și Alep, ceea ce schimbă radical caracterul revoltei, transformând-o într-o reală mișcare orientată spre dobândirea independenței. În octombrie 1925, rebelii ocupă regiunea Damascului. În fața acestor evoluții, autoritățile franceze trec la măsuri radicale prin bombardarea masivă a orașului, acțiune soldată cu numeroase victime în rândurile populației civile. Prin măsuri drastice francezii reușesc ca până la sfârșitul anului să restabilească situația în cea mai mare parte a teritoriului afectat de revoltă.

După încetarea luptelor, atenția franceză s-a deplasat în direcția componentei instituțional-politice a autoguvernării siriene, în spiritul angajamentelor asumate prin intermediul mandatului. În 1928 se înregistrează o serie de mutații politice semnificative prin crearea, cu aprobarea Franței, a Blocului Național, alianță care va juca un rol esențial pe scena politică siriană. Ca orientare, Blocul se plasa în cadrul curentului naționalist reunind majoritatea segmentelor politice siriene care susțineau independența Siriei, ceea ce îi permite să ocupe majoritatea locurilor în Congresul Sirian alcătuit în urma alegerilor din toamna anului 1928. Deschiderea manifestată de autoritățile franceze față de emanciparea vieții politice siriene a continuat prin acceptul acestora față de elaborarea de către Congres a viitoarei Constituții siriene. În scurt timp de la instalarea noului legislativ, proiectul de Constituție a fost elaborat de o comisie dominată de reprezentanții Blocului Național, ceea ce avea să se reflecte în caracterul și prevederile documentului. Utilizând această oportunitate, liderii naționaliști sirieni au introdus prevederi clare privind statutul de independență al Siriei într-o formulă reunificată, incluzând Libanul, ceea ce a fost de natură să genereze reacția imediată a Franței, concretizată în dizolvarea noului legislativ. Blocajul politic s-a menținut până în mai 1930, când Franța promulgă Constituția din 1928 într-o formă modificată prin eliminarea prevederilor referitoare la reunificarea Siriei și includerea unor referiri clare la rolul puterii mandatare. De asemenea, prin intermediul noului act, Siria devine republică.

Generalul de Gaulle și lideri ai comunității druze la sfârșitul celui de-al II-lea Război Mondial.

Noul legislativ sirian constituit în urma alegerilor din 1931-1932 era dominat din nou de reprezentanții alianței naționaliste a Blocului Național. Pentru a evita noi disensiuni cu puterea mandatară, accentul acțiunilor politice siriene s-a plasat asupra încheierii unui Tratat franco-sirian care să ofere perspectivele concrete privind independența Siriei. Acest obiectiv se realizează abia în 1936, după trei ani de negocieri și tulburări interne, culminând cu o grevă generală (ianuarie-martie 1936). Prevederile Tratatului, ratificat în septembrie 1936, vizau obținerea de către Siria a independenței depline într-un orizont de timp de trei ani. Sub aceste auspicii este ales primul președinte al statului sirian în persoana lui Hashim al-Atassi (1875-1960).

Cu toate acestea, izbucnirea celui de-al doilea Război Mondial avea să schimbe radical cursul evenimentelor. În condițiile conflictului mondial, Franța a optat pentru întărirea controlului asupra teritoriilor aflate în administrarea sa. Din această perspectivă, Înaltul Comisar francez, Henri Dentz (1940-1941), suspendă Constituția și dizolvă Congresul. Cascada evenimentelor defavorabile pentru Franța de pe teatrul de operații european a influențat decisiv situația din Siria. Astfel, capitularea Franței în iunie 1940 a condus la înlocuirea sistemului mandatului. Siria trece în subordinea Regimului de la Vichy[26], care își exercită autoritatea prin intermediul unor delegați. În același timp, comanda trupelor franceze din Siria este preluată de Germania și Italia. Situația se menține până la mijlocul anului următor, perioadă în care teritoriul sirian este folosit de trupele germane și italiene pentru diverse acțiuni antibritanice în Orientul Mijlociu. Se detașează operațiile de sprijin al regimului irakian condus de Rashid Ali al-Gaylani (1892-1965), simpatizant al Germaniei celui de-al III-lea Reich. Acest tip de acțiuni au atras reacția aliată, trupele britanice la care s-au adăugat și efective ale Forțelor Franceze Libere (FFL)[27] reușesc să ocupe întregul teritoriu sirian (iunie-iulie 1941). După înfrângerea forțelor fidele Regimului de la Vichy din Siria, administrarea teritoriului este preluată de FFL. Generalul de Gaulle[28] își asumă ca obiectiv politic obținerea independenței de către Siria și sfârșitul mandatului. Optând pentru continuarea politicii de centralizare, noua

administrație franceză decide în 1943 încetarea sistemului autonom de guvernare a statului druz care este integrat în Siria. Alegerile derulate în același an dau câștig de cauză forțelor naționaliste reprezentate de Partidul Național, sub conducerea lui Shukri al-Quwwatli (1891-1967), care este ales președinte al Siriei .

La 1 ianuarie 1944, Siria este recunoscută de marile puteri aliate ca republică, urmând ca în perioada imediat următoare să se deruleze retragerea prezenței franceze și, implicit, obținerea independenței. Cu toate acestea, procesul de retragere nu s-a derulat în ritmul sperat, fiind însoțit de presiuni franceze privind menținerea prezenței în Siria. În cursul lunii mai 1945 se produc o serie de incidente între forțele siriene și cele franceze care degenerează curând într-un adevărat conflict. Luptele intense atrag atenția statelor aliate învingătoare în urma celui de-al II-lea Război Mondial, preocupate de securizarea liniilor de aprovizionare pentru trupele care încă mai luptau în Pacific, împotriva Japoniei. Pentru a se evita extinderea conflictului, Marea Britanie, SUA și URSS decid să intervină. În acest sens, Bernard Paget, comandantul forțelor britanice din Orientul Mijlociu, solicită trupelor franceze încetarea focului, solicitare la care acestea se conformează imediat[29].

Problema Siriei a făcut obiectul discuțiilor aliate derulate pe timpul Conferinței de la Potsdam (17 iulie – 2 august 1945), prilej cu care s-a agreat ca prezența trupelor britanice în acest perimetru să se mențină până la terminarea luptelor din Pacific. De asemenea, a fost reafirmată necesitatea obținerii independenței de către Siria. Conferința de la Potsdam a reprezentat ultimul moment diplomatic menit să accelereze procesul de retragere a prezenței franceze. La 17 aprilie 1946, procesul de retragere a trupelor franceze se finalizează, punându-se, astfel, capăt, mandatului francez în Siria.

***

După o existență tumultoasă, a cărei principală constantă a fost reprezentată de permanenta stare conflictuală între autoritățile franceze și diferitele comunități din teritoriul sirian, mandatul se finaliza prin apariția a două noi state pe harta Orientului Mijlociu. Conform principiilor formulate de Liga Națiunilor vizând autodeterminarea popoarelor ca orientare strategică în exercitarea mandatelor în fostele posesiuni otomane, se poate opina favorabil asupra unui bilanț pozitiv. Este dificil de cuantificat, însă, contribuția factorilor externi la acest deznodământ, în condițiile unor evenimente derulate în afara Orientului Mijlociu, dar a căror influență a fost resimțită din plin în această zonă. Pentru mandatul francez, ca și pentru cel britanic din Palestina și Irak, cel de-al II-lea Război Mondial a reprezentat etapa finală dincolo de care deznodământul final s-a succedat în afara controlului puterilor mandatare.

În mod evident, mandatul francez s-a înscris în logica de tip colonial ce a continuat să guverneze primele decenii ale secolului XX și ale cărei manifestări s-au regăsit din plin în cadrul sistemului mandatului. Cu toate acestea, premisele cu care guvernarea franceză a debutat au fost total diferite față de celelalte teritorii din Orientului Mijlociu aflate sub mandat britanic. În cazul Siriei au existat o serie de particularități generate, în primul rând, de atitudinea negativă la nivelul populației față de introducerea mandatului francez, asociat perceptiv cu sfârșitul primului stat arab modern. Această situație a devenit vizibilă mai ales în ceea ce privește relațiile dintre autoritatea franceză și celelalte comunități din teritoriul sirian. Pe acest palier evoluțiile consemnate atestă realitatea unei sincope la nivelul dialogului dintre cele două părți, soldată în primul rând cu numeroase victime. Cauzele vizează, în primul rând, lipsa de flexibilitate a autorităților franceze în a-și plia politica de inspirație centralistă pe realitățile unor grade diferite de autonomie existente la nivelul principalelor comunități. Opțiunea asumată de mandatul francez în a reconfigura politico-administrativ teritoriul mandatului nu a adus beneficiile scontate atât în ceea ce privește asigurarea unui control eficient al focarelor de instabilitate, cât și în cea privind dezvoltarea instituțională a statului în sine. În egală măsură, oscilațiile teritorialiste ale mandatului francez nu au ținut cont, neapărat, de atitudinea comunităților locale. Această abordare își va dovedi neajunsurile în perioada următoare încheierii mandatelor, contribuind

la menținerea unor focare de instabilitate și conflict care vor marca situația de securitate a Orientului Mijlociu contemporan.

NOTE

[1] Sistemul mandatelor reprezenta o formă de administrare de către unele dintre statele învingătoare a fostelor posesiuni ale Imperiului Otoman și Germaniei. Mandatele erau clasificate în funcție de dezvoltarea politică și economică a teritoriilor respective. Fostele posesiuni otomane in Orientul Mijlociu au intrat în cadrul Mandatelor de clasă A care cuprindea teritoriile considerate a avea un nivel de dezvoltare pentru a-și dobândi independența într-un orizont de timp scurt. Mandatele B includeau fostele colonii germane din Africa care au fost împărțite între Franța (Togo și Camerun), Marea Britanie (Tanganica) și Belgia (Rwanda-Urundi). În categoria mandatelor C se înscriau acele zone care urmau să fie guvernate de statele învingătoare ca parte integrantă a propriilor teritorii (Africa de Sud-Vest/Africa de Sud; Noua Guinee/Australia; Samoa/Noua Zeelandă; insulele din Pacificul de Sud/Japonia).

[2] Deciziile Conferinței de la San Remo au fost incluse în Tratatul de la Sevres (1922). În condițiile refuzului Turciei, prevederile referitoare la mandate vor fi confirmate de Consiliul Ligii Națiunilor (24 iulie 1922) și, ulterior, prin Tratatul de la Laussane (1923) care consfințea *de jure* disoluția Imperiului Otoman.

[3] Încheierea Acordului se datorează reprezentanților celor două puteri care au negociat textul acestuia, Mark Sykes (1879-1919) - Marea Britanie, Georges Picot (1870-1951) - Franța. Inițial, negocierile au inclus și Rusia țaristă. În formula inițială a Acordului, aceasta obținea controlul Constantinopolelui, Strâmtorile și așa-numitele vilayete armenești. În același timp, era prevăzută crearea unui condominium pentru administrarea Ierusalimului. Izbucnirea în Rusia țaristă a Revoluției din octombrie 1917, urmată de înlăturarea dinastiei Romanov și ieșirea Rusiei din război au anulat clauzele referitoare la participarea acesteia în cadrul sistemului de împărțire a moștenirii otomane. (Grosek, Edward. *Secret Treaties of History*, Xlibris Corp., 2004).

[4] Unul dintre cele mai importante documente pentru istoria Orientului Mijlociu și, mai ales, a conflictului arabo-israelian. Reprezenta prima declarație de sprijin a unei puteri europene față de obiectivul mișcării sioniste vizând identificarea unei soluții teritoriale. Aceasta s-a concretizat printr-o scrisoare semnată de lordul Arthur Balfour (1848-1930), șeful diplomației britanice din acea vreme, adresată baronului Walter de Rotschild (1868-1937), lider sionist marcant. *„... Guvernul Majestății Sale privește în mod favorabil crearea în Palestina a unui Cămin Național pentru poporul evreu și va utiliza toate mijloacele pentru a facilita îndeplinirea acestui obiectiv fiind de la sine înțeles faptul că acesta nu va prejudicia drepturile civile și religioase ale comunităților non-evreiești existente în Palestina sau drepturile și statutul politic de care se bucură evreii în alte state."* (Laquer, Walter; Rubin, Barry. *The Israel-Arab Reader: a documentary history of the Middle East conflict*, Penguin Books, New York, 2001; Schneer, Jonathan. *The Balfour Declaration. The Origins of the Arab-Israeli Conflict,* Bloomsbury, Londra, 2010).

[5] În 1535, Franța obține privilegii comerciale din partea Imperiului Otoman dublate de garanții în ceea ce privește libertatea religioasă. La mijlocul secolului al XVIII-lea, diplomația franceză repurtează un nou succes obținând acordul Înaltei Porți de a exercita protecția asupra tuturor creștinilor care vizitau Imperiul Otoman. (Philip K.Hiti. *History of Syria, Including Lebanon and Palestine*, Macmillan, New York, 1951, p. 672).

[6] Khoury, Philip S. *Syria and the French Mandate: The Politics of Arab Nationalism, 1920-1945*, Princeton University Press, 1989, p. 50-52.

[7] Hussein bin Ali (1852-1931), lider arab din dinastia Hashemită, asociată tradițional cu funcția de sharif al Mecca, preia această funcție în 1908. În iunie 1916, Hussein lansează Revolta Arabă, declarându-și, totodată, independența față de Imperiul Otoman. După terminarea Primului Război Mondial conduce emiratul Hedjaz, beneficiind de recunoașterea britanică. În 1924 abdică în favoarea fiului său, Ali, care este detronat de mai vechiul rival al casei Hashemite, Abdul Aziz al-Saud, întemeietorul Arabiei Saudite.

[8] Corespondența între shariful Hussein și Henry McMahon, Înaltul Comisar britanic din Egipt a inclus un număr de 10 scrisori redactate în perioada 1915-1916. Textul integral al acestora în Laquer, Walter; Rubin, Barry. *The Israel-Arab Reader: a documentary history of the Middle East conflict*, Penguin Books, New York, 2001.

[9] Dimensiunea contingentelor arabe angrenate în luptele cu trupele otomane s-a plasat, *de facto,* în jurul a 5 000 de oameni, alcătuite în marea lor majoritate din luptători provenind din triburile de beduini, structurați în cadrul a trei mari entități conduse de fiii sharifului Hussein: Armata de Nord, condusă de emirul Faisal; Armata de Sud, condusă de emirul Ali; Armata de Est, condusă de Abdullah. Sprijinul britanic s-a concretizat atât în plan logistic, cât și prin prezența consilierilor britanici, inclusiv a col. T.E. Lawrence (1888-1935) cunoscut sub numele de Lawrence al Arabiei. Suplimentar ocupării unor lo-

calități de pe malul Mării Roșii, inclusiv Aqaba, acțiunile arabe au vizat perturbarea sistemului logistic otoman, în special linia de cale ferată Hedjaz. Pentru detalii privind acțiunile forțelor arabe în Murphy, David. *The Arab Revolt 1916-1918: Lawrence sets Arabia Ablaze*, Osprey Publishing, 2008.

[10] Asupra acestui aspect s-au dezvoltat o serie de teorii potrivit cărora Faisal ar fi devenit membru al organizației naționaliste arabe Al-Fatat, activă mai cu seamă în perimetrul sirian, ceea ce se va dovedi extrem de util pentru consolidarea propriei prezențe în Damasc după sfârșitul războiului (Dawisha, Adeed. *Arab Nationalism in the Twentieth Century: From Triumph to Despair*, Princeton University Press, Princeton – Oxford, 2003, p. 29).

[11] Episodul privind competiția pentru controlul Damascului este unul extrem de controversat. Potrivit relatărilor lui TE Larence elemente avansate de recunoaștere ale forțelor arabe ar fi intrat în Damasc încă din 30 septembrie (T.E. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom*, Doubleday, Doran&Company, Inc., New York, 1935). Potrivit surselor britanice, în momentul apariției trupelor lui Allenby în Damasc, controlul principalelor clădiri din oraș fusese preluat de membrii societății naționaliste arabe Al-Fatat, apropiată emirului Faisal. (Fromkin, David. *A Peace to End All Peace: Creating the Modern Middle East, 1914-1922*, Henry Holt and Company, Inc., New York, 1989).

[12] Detalii privind negocierile Weizmann-Faisal în Weizmann, Chaim. *Trial and Error*, Harper and Brothers Publishers, New York, 1949, p. 232

[13] Ambrosius, Lloyd E. *The Struggle for Arab Independence: Western Diplomacy and the Rise and Fall of Faysal's Kingdom in Syria*, Beirut, 1960.

[14] Spre deosebire de opțiunile exprimate în Liban, unde majoritatea se plasa în susținerea Franței. *The American Section Inter-Allied Commission on Mandates in Turkey. The King-Crane Commission Report*, http://www.ipcri.org/files/kingcrane.html.

[15] Pipes, Daniel. *Greater Syria. The History of an Ambition*, Oxford University Press, Oxford-New York, 1990, p. 53-54.

[16] În noiembrie 1919 Congresul SUA a respins Tratatul de la Versailles, ceea ce a impus semnarea de către SUA a unor Tratate bilaterale cu foștii beligeranți (august 1921 – Germania, Austria, Ungaria). În mare măsură respingerea Tratatului a însemnat un eșec pentru politica de deschidere internațională promovată de Wilson în contrapondere la curentul izolaționist care a reușit să determine acest deznodământ.

[17] Tannebaum, Jan Karl. *France and the Arab Middle East, 1914-1920*, în *Transactions of the American Philosophical Society*, vol.68, no.7 (1978) – *The Provisional Agreement of January 6, 1920*, în Appendix 2, p. 45.

[18] Antonius, George. *The Arab Awakening: the Story of the Arab National Movement*, Philadelphia: J.B. Lippincott Co. 1939, p. 97

[19] Andrew, Christopher M.; Forstner, Kanya, A.S. *The Climax of French Imperial Expansion: 1914-1924*, Stanford University Press, 1981, p. 202-203

[20] Ibidem p. 304

[21] Zeine, Zeine N. *The Struggle for Arab Independence: Western Diplomacy and the Rise and Fall of Faysal's Kingdom in* Syria, Beirut, 1960, p. 171

[22] În 1926 Libanul devine republică.

[23] Războiul franco-turc (mai 1920-octombrie 1921), cunoscut și sub numele de Campania din Cilicia, a izbucnit pe fondul mișcării de revoltă turce din Anatolia, condusă de Kemal Atatürk. Pentru detalii Zeidner, Robert F. *The Tricolor Over the Taurus: The Franco-Turkish War for Cilicia, Crucible of the National Liberation Movement*, Peter Lang Publishing Inc., 1996.

[24] Ulterior, teritoriul devine Republica Hathay. Acordul a fost negociat timp de doi ani, rațiunile franceze au acut la bază inclusiv rațiuni de ordin strategic vizând menținerea neutralității Turciei în conflictul mondial ce amenința să înceapă. (Khoury, *Syria,* p. 58-59).

[25] Burke, Edmund. *A Comparative View of French Native Policy in Marroco and Syria, 1919-1925* în Middle Eastern Studies 9, 2 (1973), p. 175-187

[26] Regimul de la Vichy – denumire utilizată pentru a desemna teritoriul francez (sud-estul Franței) neocupat de trupele germane în timpul celui de-al II-lea Război Mondial după capitularea Franței (iunie 1940). Conducerea acestui teritoriu a fost încredințată unui regim condus de mareșalul Philippe Pétain. Această formulă administrativă s-a menținut până în septembrie 1944.

[27] Forțele Franceze Libere (FFL) – simbol al rezistenței franceze în timpul celui de-al II-lea Război Mondial. Alcătuite din voluntari, unitățile FFL au participat la luptele din teatrele de operații Africa de Nord, Europa, Orientul Mijlociu.

[28] Charles André Joseph Marie de Gaulle (1890-1970), personalitate de prim rang a Franței. După înfrângerea forțelor franceze în cel de-al doilea Război Mondial, de Gaulle se refugiază la Londra unde devine simbolul rezistenței franceze exercitând și comanda Forțelor Franceze Libere. Vârful carierei politice îl atinge între 1959-1969 când îndeplinește funcția de Președinte al Franței. Această perioadă este cunoscută ca cea de-a V-Republică franceză.

[29] Truman, Harry S. *Memoirs, Vol.I-Years of Decision*, Doubleday&Company, Inc, Garden City, New York, 1955, p. 242-243.

CONTRIBUȚIA EVREILOR ORIGINARI DIN ROMÂNIA LA NAȘTEREA ȘI CONSOLIDAREA NAȚIUNII ISRAELIENE

ELIEZER PALMOR *

Abstract

From a conceptual and historical perspective, the concept of Israeli nation displays a number of complex and unique traits, which also translated into an exceptional – or one of a kind – history. The paper below documents the significant contribution of Romanian-born Jews to the creation and consolidation of what is now the modern State of Israel.

Keywords: *Romania, Israel, Romanian-born Jews, Wallachia, Moldova, final solution, Ion Antonescu*

Analiza termenului de națiune israeliană, din punct de vedere conceptual și istoric, va pune în evidență, dincolo de complexitatea uneori controversială a elementelor care-l compun, caracteristică unui fenomen unic în genul lui, la fel precum, după aceleași criterii, analiza termenului de popor evreu va scoate la iveală aceeași caracteristică, ceea ce pare firesc, dacă se ține seama de interrelația universal admisă între popor și națiune.

Nu există un popor a cărui istorie se aseamănă cu istoria poporului evreu. Există popoare mai bătrâne – China și India, de exemplu – dar numai poporul evreu, care apare pe scena istoriei în urmă cu treizeci și opt de secole, când Patriarhul Abraham ascultând Promisiunea Divină a luat toiagul pribegiei și a părăsit țara lui de baștină, îndreptându-se spre regiunile, care șase secole mai târziu vor deveni patria urmașilor săi, Țara Promisă – Țara lui Israel, numai acest popor a trăit o epopee, sângeroasă și crâncenă, parcă fără sfârșit, care durează până astăzi. De fapt, primul capitol al peregrinărilor evreiești în sine, care se încheie cu întoarcerea urmașilor lui Abraham în Țara Promisă, corespunde cu o epocă fără precedent în ce privește bogăția și semnificația unor valori culturale și etice elaborate în acest răstimp. Ne gândim la cele Zece Porunci, de exemplu, și la contextul etic al Vechiului Testament care au lăsat un impact inestimabil în plăsmuirea moralității internaționale, însă, când ne referim la fenomenul de unicitate a destinului evreiesc, nu acesta este episodul care reflectă întreaga sa măsură. Este vorba de alte dimensiuni istorice, de traiectorii mai ample și mai profunde, de faptul că numai poporul evreu, după ce rezistența lui a fost strivită sub sandalele cotropitoare ale legiunilor romane (anul 70 al erei actuale), independența politica a Statului Evreiesc desființată și cei ce au supraviețuit masacrelor târâți în robie și dipersați în mod

* Ambasador al Statului Israel.

treptat în ținuturile vastului imperiu roman, numai acest popor, în pofida unor persecuții care l-a relegat în zonele marginale ale societății, apoi l-au ferecat în ghetouri, a fost decimat de expedițiile cruciate, prigonit de Inchiziție și, în plin secolul douăzeci, exterminat în masă de barbaria nazistă, acest popor nu numai a supraviețuit, deși martirizat, tuturor încercărilor, dar în același timp a reușit să-și mențină vitalitatea, să-și conserve profilul moral și să salveze tezaurul unei culturi a cărei contribuție la fecundarea culturii occidentale – nu din întâmplare se vorbește astăzi în Occident de moștenirea iudeo-creștină – rămâne dificil, dacă nu de-a dreptul imposibil de a fi evaluată.

Poporul evreu, care a trăit a doua jumătate din istoria lui de patru ori milenară în exil și în dispersiune – nu există țară în Occident sau în Orient unde nu s-au constituit comunități evreiești, a conservat în ciuda circumstanțelor neprielnice nu numai memoria unei istorii și temeliile credinței strămoșești, comune tuturor, ci și elemente de tradiție și cultură, transmise din generație în generație. Este de remarcat că, în ultimul timp, știința genetică a dat la iveală existența unui cromozom propriu numai evreilor, fără deosebire de țara lor de baștină actuală, ceea ce constituie fără doar și poate dovada originii lor comune, infirmând astfel pseudo teoriile după care evreii de astăzi nu ar fi descendenții evreilor din antichitate. În același timp însă, existența în dispersiune cum ar fi fost posibil să fie altfel? – a impregnat trăsături și tradiții particulare, inclusiv lingvistice, în profilul socio-cultural al grupelor de populații evreiești trăind izolate unele de altele.

Recompunerea poporului evreu sau procesul renașterii națiunii israeliene a pornit de la această situație întru totul fără precedent în istoria omenirii, și anume de la situația de fragmentare, dacă nu chiar de pulverizare a poporului care trăia dispersat în toate direcțiile Rozei Vânturilor. Celelalte națiuni au luat naștere din situații unde popoarele au avut, cel puțin, unitate de teritoriu și trecut istoric, dacă nu și unitate de religie, tradiții și de moravuri.

Pentru a ilustra complexitatea relației dintre unicitatea condiției de evreu și evreul ca individ, iată ce spunea Raymond Aron, coleg de facultate și apoi filozof de renume în întrecere nu întotdeauna colegială cu Jean Paul Sartre în

Constantin Daniel Rosenthal

studiul „Les Juifs": „Eu aparțin unei familii de evrei originară din Lorena, (însă) părinții mei nu erau nici credincioși și nici practicanți. Nu am primit deloc o educație religioasă și pot să număr pe degetele mâinii mele de câte ori am fost condus în anii copilăriei la sinagogă. În schimb, am primit o cultură franceză fără ca aceasta să fi fost impregnată în mod vizibil de tradiția evreiască. Ba chiar și mai mult decât atâta, pentru mine r e l i g i a a fost creștinismul, căci ea mi se releva în lecturile filosofilor pe care îi citeam cu pasiune și tot la ea mă refeream eu când căutăm să definesc drepturile și exigențele rațiunii. Deci, eu aparțin evreilor pe care Sartre, în eseul lui, îi considera tipici, (adică) evrei fiindcă lumea exterioară îi considera fiind evrei, și aceștia asumând iudaismul lor din motive de demnitate și nu fiindcă acesta îl percepeau în mod spontan". Apoi, în continuare, precizează: „În pofida celor spuse, se cuvine să facem reflecția următoare. În măsura în care am ieșit din rândurile comunității evreești și mă simt „francez la fel ca și ceilalți francezi",

fără legături care mă atașează de „coreligionarii" mei, eu aș putea recuza judecata prin care societatea m-a decretat că fiind evreu. Dacă aș proceda astfel, aș comite o greșeală, căci comunitatea la care aparțineau bunicii mei se află încă aproape de mine. Care este natura acestei comunități? Această întrebare, firește, poate fi discutată, dar (chiar și înainte de a o discuta) trebuie să recunosc că sunt de „origine evreiască", chiar dacă refuz să spun că sunt de „religie evreiască"[1].

Definirea identității de evreu este mai complexă și mai complicată decât elementele relevate în eseul marelui filozof evreu care a fost Raymond Aron. La urma urmei, dezbaterile în jurul temei continuă să se desfășoare până astăzi, în cercurile religioase dar și laice ale evreimii, în Israel și în Diaspora. Noi, însă, fără ca să amplificăm analiza, căci tema expunerii de față este diferită, ne limităm la cele reproduse, pe care le-am invocat drept mărturie a preocupărilor pentru a găsi o soluție problemei, la unul dintre cei mai mari gânditori ai secolului XX.

Evreii în România au format în trecut una dintre comunitățile Diasporei, importantă în număr și bogată în resurse intelectuale, o comunitate deși prigonită și adesea decimată, dovedind că posedă vitalitate, forță imaginativă și creativă, o comunitate surprinzătoare, unde s-a menținut arzând de-a lungul unei istorii dureroase făclia vie a continuității evreești. La lumina acestei făclii s-au înfiripat planuri și acțiuni în aparență himerice, imaginate aici și acum și nicăieri în altă parte și nici odată înainte în istorie, în vederea realizării visului din totdeauna de a redobândi demnitatea de om liber în țara ta proprie.

Primii evrei au apărut în Dacia, între secolele doi și patru ale erei actuale în capacitatea de legionari romani, dar și negustori. Texte redactate în latină și greacă mărturisesc despre această prezență, precum o face o monedă cu efigia lui Bar Kochba, ultimul răzvrătit iudeu împotriva ocupației romane în Țara Sfântă, descoperită în săpături arheologice efectuate în România. După ocupația romană și până spre sfârșitul Evului Mediu se notează prezențe evreiești sporadice și individuale.

Printre aceștia se află Apostolul Andrei, fratele Sfântului Petru care a propovăduit creștinismul la Tomis (Constanța).

Peregrinul bine cunoscut în literatura evreiască, Beniamin de la Tudela, care a lăsat posterității o descriere amănunțită a țărilor și ținuturilor cutreierate, se pare că a poposit și în Valachia (între 1159 și 1167). Cu o naivitate terminologică și lingvistică de rigoare, proprie acelei epoci îndepărtate, iată ce a consemnat, într-o ebraică arhaică, în carnetul peregrinărilor sale despre valahi: „Nația care se numește Valachi...trăiesc în munți, ei sunt ușori la mers ca căprioarele și coboară de acolo pentru a prăda și jefui Țara Grecilor. Și nu există nimeni cine este în stare să se urce la ei, ca să lupte împotriva lor și nu există rege care să-i poată ține în frâu și nu sunt țări în cunoașterea religiei creștine și se chiamă între ei cu nume precum numele evreești. Sunt cine cred că ei au fost evrei și privesc pe evrei drept frați, iar când îi întâlnesc îi jefuesc dar nu îi omoară precum omoară pe greci, care nu au nici o religie..."[2].

Fidelitatea față de adevăr a acestor observații naive nu constitue obiectul analizei noastre, interesul căreia se limitează la consemnarea prezenței evreiești, prin intermediul consemnărilor lui Beniamin, în Țara Românească (dacă nu cumva este vorba de aromânii, care s-au așezat în munții Greciei și care până astăzi se consideră valahi?).

Prezența evreiască în provinciile romane, mereu sporadică și individuală, se exprimă în secolele XIV-XV prin negustori care traversează aceste provincii - negustori evrei din Lemberg chiar primiseră o Scrisoare conferindu-le drepturi comerciale din partea lui Alexandru cel Bun – și, pe de altă parte, prin medici evrei care se îngrijesc de sănătatea lui Ștefan cel Mare; medicul evreu Isac Beg ajunsese la curtea Domnitorului Moldovei ca Ambasador din partea regelui persan Uzun-Khassan.

Primele comunități evreiești organizate apar: la București (în secolul XVI, formată de către evrei sefarzi expulzați de Regii Catolici din Spania), la Iași (1610), Dorohoi (1625) și Piatra Neamț (1677) întemeiate de către evrei care au venit din Galiția și Polonia[3]. Cei mai mulți, însă, s-au stabilit aici între 1830-1850 și în anii următori, un recensământ oficial din 1899 înregistrând existența a 269 015 evrei în Moldova și Muntenia față de o populație totală de 5 912 520 suflete.

Constantin Dobrogeanu Gherea

Evreii erau negustori, meşteşugari şi mici bancheri-cămătari, care împrumutau bani contra dobânzii (accesul la alte meserii productive, cum ar fi agricultura, fiindu-le interzis), dar, deja în secolul XIX, deşi privaţi de dreptul la cetăţenie, se impun primele nume mari de evrei în rândurile elitelor intelectuale băştinaşe, cum ar fi pictorii Barbu Iscovescu şi C.Daniel Rozentahl, fruntaşi în Revoluţia de la 1848, bancherii Jacob Leibl şi Davicion Bali, care au participat la finanţarea revoluţiei, criticul Constantin Dobrogeanu-Gherea, moralistul popular Cilibi Moise şi încă alţii.

Nu era uşor să fii evreu în Principatele Unite. Şi nu numai, fiindcă Conferinţa de Pace de la Berlin (1878) a trebuit să impună acceptarea dreptului la încetăţenire a evreilor în schimbul recunoaşterii independenţei României, condiţie care a fost formal acceptată, dar aplicarea ei a fost tărăgănată şi sabotată în aşa fel încât Conferinţa de Pace de la Paris, la sfârşitul Primului Război Mondial, va trebui să revină şi să insiste din nou asupra încetăţenirii în masă a evreilor, a tuturor evreilor, inclusiv a acelora din ţinuturile alipite Vechiului Regat, obţinând de astă dată câştig de cauză.

Repet, nu era uşor să fii evreu în România şi nu numai din cauza dificultăţilor de a dobândi cetăţenia. Această dificultate conştient întreţinută a fost reflexul unui antisemitism alimentat de prejudecăţi religioase seculare şi motivat de necesitatea unei diversiuni faţă de gravă situaţie economică, unde pături largi ale populaţiei trăiau obscurantizaţi în mizerie. Deja, reclamaţia amintită a Conferinţei de la Berlin a fost întâmpinată de o violentă campanie antisemită de împotrivire, la fel ca şi intervenţia Conferinţei de Pace de la Paris, căreia, la început, i s-a opus însuşi şeful Partidului Liberal, Ionel Brătianu.

Situaţia evreilor trăind în România Mare (după recensământul din 1930 numărul lor era de 750 930, reprezentând 4,2% din populaţia ţării) se va agrava simţitor în perioada dintre cele două războaie mondiale: în 1922 violentele manifestări studenţeşti seamănă teroarea nu numai în Universităţi, ci şi în rândurile populaţiei evreieşti în general; în 1927 s-a creat mişcarea legionară; în ianuarie 1938, guvernul Goga-Cuza, cu acordul Regelui Carol al II-lea, emite un decret-lege prin care toţi evreii trebuiau să facă dovadă, cu acte care se obţineau greu şi cu un termen legal scurt, că obţinerea cetăţeniei în 1918-1919 a fost corectă, o măsura având drept consecinţă, dincolo de transformarea antisemitismului în politică de stat, pierderea cetăţeniei de către 225 222 evrei, adică de către 36,3 % din populaţia evreiască totală; la 8 august 1940, sub guvernul Ion Gigurtu, s-a emis Decretul-lege privind statutul juridic al evreilor, având drept consecinţă practică discriminarea juridică între evrei şi românii de sânge.

Cu venirea la putere a Mareşalului Ion Antonescu, România devine părtaşă la executarea „soluţiei finale" naziste, adică a exterminării în masă a evreilor. Pogromurile de la Bucureşti şi Iaşi, deportarea în Transnistria a evreilor din sudul Bucovinei, din judeţele Suceava, Dorohoi şi Rădăuţi şi masacrarea directă a evreilor din Basarabia, toate aceste măsuri aplicate din ordinul direct al Mareşalului au provocat circa 200 000 de victime. La ele se adaugă cei 148 000 de evrei din Transilvania

Moshe Idel

de Nord deportați de către guvernul maghiar și exterminați în lagărele de la Auschwitz-Birkenau.

În treacăt fie spus, evreii români care s-au salvat de la exterminare își datorează viața unui complex de împrejurări prielnice și anume: dificultăți tehnice în organizarea transportului evreilor care se aflau deja concentrați în centrele județene; presiuni exersate de către unele puteri occidentale, cu reprezentanța la București, precum și Casa Regală și îndeosebi Regina Mamă Elena, dar și Președintele Comunităților Evreiești, dr. W. Filderman, fost coleg de liceu al lui Ion Antonescu; și nu în ultimă instanță, calculul Mareșalului, îndeosebi când în 1943 devenise evident că Germania este pe cale de a pierde războiul, după care evreii salvați urmau să servească drept „capital politic" în negocierea viitorului Tratat de pace [4].

Precum am spus, nu era ușor să trăiești ca evreu în România și nu numai să supraviețuiești în anii prigoanei antonesciene. De la începuturile stabilirii lor în provinciile romane, evreii au fost întâi tolerați, fiindcă aportul lor profesional și, în parte, financiar, a fost necesar și util dezvoltării economei locale, apoi discriminați și marginalizați, servind prin modul lor de viață diferit și prin slăbiciunea lor ca forță socială drept obiectiv comod al diversiunii politice pentru ca, pe parcurs și până la urmă, să fie persecutați și din când în când decimați. Amintim că primul pogrom împotriva evreilor a avut loc la Piatra Neamț, în 1710, al doilea la Roman, în 1714 și al treilea la Galați, în 1797 [5].

Și totuși, în ciuda condițiilor precare de existență a evreimii în Țara Moldovei – sau, probabil, în parte, cel puțin, și din pricina lor – primii pionieri ai reconstruirii bazelor renașterii naționale evreiești au ieșit din rândurile acestei comunități. În 1863 rabinul Yosef Hacohen din Moinești cu familia (în total 6 suflete), cărora li s-a alăturat rabinul Tzuders (5 suflete), s-au stabilit în Eretz, Israel. Scurt timp după aceea, rabinul Hacohen s-a întors la Moinești și a convins 30 de tineri să-l însoțească în vederea stabilirii unei așezări agricole în Galileea. În urma lor vor veni evrei din Dobrogea, din Bârlad și din Galați și această grupă va întemeia, în 1882 – cu un an înainte de congresul presionist al mișcării Khovevei Zion de la Katowice și 15 ani înainte de primul Congres Sionist de la Bazel –, două așezări agricole: Rosh Pina și Zikhron Yaakov [6].

Pe urmele primilor pionieri vor veni, în mod treptat, de-a lungul anilor, valuri de imigranți și, în mod deosebit în anii de după cel de-al Doilea Război Mondial, imensa majoritate a evreilor originari din România, ajungând numărul celor veniți din această țară – între 1919 și 1995 – la un total de 315 062 suflete[7]. Precizăm că numărul evreilor din România care au supraviețuit Holocaustului a fost de 428 312 suflete, fiind incluși în acest număr supraviețuitorii originari din Transilvania de Nord[8]. Însă, Comunitatea evreilor din România numără astăzi nu mai mult de aproximativ 20 000 suflete.

Procesul de renaștere națională evreiască a fost înainte de orice altceva fructul aspirației, conservată și cultivată cu sfințenie în tradiția religioasă și culturală a poporului, de a reveni, pentru a redeveni o națiune liberă în Patria străbună. La rândul lui, antisemitismul a contribuit și el, fără doar și poate, la alimentarea acestei aspirații, în timp ce mișcările de idei liberale care au prezidat la formarea statelor naționale în Europa au fecundat terenul pe care va apărea, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, mișcarea sionistă – mișcarea națională a poporului evreu.

Mișcarea sionistă a pornit acțiunea de mobilizare politică a maselor populare, aruncând punți de structurare organizatorică peste hotare între țări adesea în conflict între ele și peste diferențe, separând comunitățile trăind în dispersiune ale poporului evreu. Aceasta anomalie a condiției normale de evreu i-a inspirat scriitorului Jean d'Ormesson o caracterizare oarecum metaforică, precum urmează: „De-a lungul întregii lor istorii și în toate sensurile noțiunii, a fi evreu înseamnă o pasiune. O mândrie ce se plătește scump. O onoare și servitudine. O suferință. Un delir. Evreii continuă a fi crucificați și astăzi de către o lume pe care ei o înțeleg, domină și transformă mai bine decât oricine altcineva"[9].

Ținând seama de aceasta specificitate a condiției de evreu și îndeosebi de faptul că supraviețuirea în dispersiune a generat consecințe de diferențiere, în ce privește comunitatea lingvistică și culturală, ba chiar și unele particularități distinctive în istoria individuală a grupurilor dispersate, întrebarea care se pune este cum se va defini în mod apropiat termenul de națiune evreiască?

După Marea Enciclopedie "Larousse", națiunea este „un ansamblu de ființe umane trăind pe același teritoriu și având o comunitate de origine, de istorie, de moravuri și, adesea, de limbă"[10].

În percepția unor filosofi francezi, "se numește națiune ansamblul de indivizi constituit în entitate socială care răspunde la anumite condiții de ordin obiectiv (posedarea unui teritoriu, a unei unități lingvistice, a independenței economice etc.) și de ordin subiectiv sau spiritual (tradiții și istorie comună, conștiința și voința de avea același destin politic)"[11], în ceea ce privește esențialul nu se îndepărtează substanțial de termenii definiției anterior citată din „Larousse", unde, în partea sa explicativ-istorică se precizează că, începând cu secolul al XVIII-lea, „națiunea desemnează ansamblul de cetățeni care, din propriul lor consimțământ, doresc să trăiască în comun".

În schimb, „Enciclopedia Americană", care operează cu elemente similare acelora întâlnite în definițiile precedente, definește națiunea „drept un agregat de indivizi uniți de anumite legături de ordin politic, rasial, religios, cultural (incluzând limba) și istoric și anume (aceasta ultimă legătură însemnând) originea comună, ori cel puțin credința în existența ei." Apoi, subliniază în continuare, că factorul cel mai important în definirea națiunii este „existența unei voințe comune și anume o hotărâre suficient de puternică de a trăi și lucra împreună"[12].

Până spre mijlocul secolului al XX-lea, poporul evreu a fost privat de existența unui teritoriu comun, precum și de unitate economică ba chiar și de unitatea lingvistică, evreii vorbind toate limbile țărilor unde s-au încetățenit. În schimb, originea evreilor și religia lor este comună, iar istoria lor, în ce privește esențialul, este identică. Dar, ceea ce rămâne în această privință, cel mai important este faptul că, începând cu ultima decadă a secolului al XIX-lea, evreii au demonstrat, organizându-se politic, că „doresc din propriul lor consimțământ să trăiască împreună".

Cu alte cuvinte, națiunea evreiască în formare mobilizează începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea elementele sale dispersate în Diaspora, devenite conștiente de procesul de regenerare națională și doritoare să participe în el, nu cu scopul de a desăvârși edificarea sa proprie, ci cu acela, întâi de a pune bazele în perioada ce precede recucerirea independenței naționale apoi, în continuare, de a desăvârși opera fără precedent a stabilirii și consolidării națiunii israeliene. Spunem „fără precedent", fiindcă, așa cum s-a semnalat, națiunea israeliană nu este produsul unui proces de luare de conștiință promovat de populația unei țări determinate, ci ea s-a format, la origine, din asimilarea unor elemente umane care au venit din cele patru colțuri ale lumii, purtând puternice amprente socio-economice și culturale ale mediului de proveniență. Procesul de consoli-

dare a națiunii israeliene având drept caracteristică principală integrarea în continuare a sute de mii de imigranți și, desfășurându-se în condiții de ostilitate belică acută din partea țărilor vecine, a fost și rămâne și el un fenomen ieșit din comun.

Evreii originari din România au îndeplinit un rol de seamă în acest proces de făurire și de consolidare a națiunii israeliene.

Dar, înainte de a analiza rolul îndeplinit de evreii originari din România în acest proces, se cuvine să trecem întâi în revista unele date statistice.

Astfel, din 1919, primul an când începe înregistrarea datelor de statistică în țara recent încredințată Puterii mandatare britanice și până la 15 mai 1948, data proclamării independenței Statului Israel, au venit în țară 482 857 imigranți, dintre care 41 105, adică 9.6% erau veniți din România. În perioada cuprinsă între 15.5.1948 și anul 1995 au imigrat în Israel 2 519 686 evrei, dintre care 273 957, adică 11%, erau veniți din România. Populația evreiască totală a Statului Istael, în 1995, era de 4 549 500 și numărul total al evreilor veniți din România, de 315.062. Deci, în 1995, aproape 7% (6,92%) din populația totala evreiască a țării era originară din România.

Semnificația reală a contribuției cantitative a evreilor din România la construirea temeliilor fizice ale națiunii isrraeliene în devenire, dacă ținem seama de greutatea specifică a acestei contribuții, iese la lumină prin faptul că Statul Israel a integrat imigranți veniți din 87 de țări.

În ce privește profilul profesional al celor veniți din România, din păcate, nu dispunem de date consemnate decât cu privire la perioadele 1970-1973 și 1974-1983. Însă, deși parțiale, datele care urmează prezintă, totuși, mărturii convingătoare cu privire la calitatea emigranților sosiți din România.

În anii 1970-1983 au venit din România 28 897 imigranți. Datele statistice reproduse arată că, în medie, jumătate din acești imigranți aveau studii superioare, o medie aproape de două ori mai mare decât media de calificare superioară a populației generale a țării. Ceea ce nu înseamnă că toate valurile de imigranți au prezentat aceeași caracteristică a componenței profesionale sau măcar elemente asemănătoare. Astfel, este cunoscut faptul că valurile de imigranți care, în anii 1948-1952, au adus din România 127 358 evrei aveau un profil profesional mult inferior, procentajul acelora ce aveau studii superioare ori exersau profesiuni liberale fiind redus la extrem.

Statul Israel este o țară care are menirea de a reconstrui existența națională a poporului evreu. Aceasta înseamnă, între altele, că fiecare evreu, din orice parte a lumii, dacă o dorește, are dreptul natural de a veni pentru a se stabili în Israel, primind, afară de cazul dacă se opune, cetățenia statului chiar la sosirea în țară. Drept urmare, Statul Israel, așa cum am precizat deja, a integrat în primii cincizeci de ani de existență suverană peste două milioane și jumătate de imigranți veniți, cum s-ar spune, din cele patru colțuri ale lumii. Ceea ce înseamnă, de asemenea, că procesul de integrare al imigranților în structura economică și socială a țării s-a desfășurat urmând traiectorii diferite, acestea fiind determinate de diferențele de nivel în toate sensurile – existențial, cultural, profesional și economic – existente între noii veniți. Este evident că un emigrant venit din Europa Occidentală sau Statele Unite a parcurs, în mod obiectiv, procesul de integrare altfel decât unul venit din Etiopia sau din Maroc.

Ceea ce a caracterizat procesul de integrare al imigranților veniți din România și faptul acesta merită să fie subliniat cu tărie a fost înțelegerea, de la început, că în țara minunilor

	1970-1973	1974-1983
Total	100(97,5%)	199(98,8%)
Profesiuni științifice și academice	35,1%	38,4%
Alte profesiuni liberale	14,6%	16,3%
Funcționari și cadre de conducere	19,8%	18,6%
Muncitori în industrie, construcții și transporturi	19,7%	18,2%
Alte ocupații	8,3%	7,3%

minunile nu se repetă cu uşurinţă, sau deloc, şi de aceea secretul înfrângerii greutăţilor, care sunt inerente, importante şi numeroase în perioada de tranziţie, se găseşte în mobilizarea maximală a resurselor proprii, fizice şi intelectuale. Evreii originari din România, spre deosebire de alte grupări de imigranţi, având ca şi ei aproximativ aceeaşi importanţă numerică, cum ar fi „imigraţia marocană", nu au profitat de greutăţile de tranziţie pentru a le capitaliza în mod politic. Spre deosebire de aceştia, evreii „români" nu s'au revoltat şi nici măcar nu au protestat împotriva unei politici mai mult sau mai puţin imaginare de discriminare premeditată, practicată de către autorităţile însărcinate cu absorbţia noilor veniţi.

Este adevărat că, în orice societate constituită din valuri de imigranţi s-a constatat că există tendinţa de apariţie a unor situaţii de discriminare, sau anumite situaţii care sunt percepute ca atare numai în mod subiectiv. Însă, evreii originari din România au asimilat manifestările acestui fenomen în tăcere, consacrându-se mobilizării resurselor de energie de care dispuneau pentru a găsi soluţii pragmatice la problemele vitale care se iveau, în sfera carierelor lucrative, aparţinând evantaiului complet al activităţilor profesionale. Aşa se explică faptul că foştii imigranţi din România se găsesc astăzi pretutindeni, integraţi în toate ramurile de activitate economică, ştiinţifică, tehnică şi artistică a ţării, ca ingineri, medici, avocaţi, profesori de universitate, actori, muzicieni şi alte profesiuni practice. În schimb, pare bizar, dar a fost remarcat faptul că evreii originari din România s-au îndepărtat de domeniul politicii naţionale; prezenţa lor în conducerile partidelor politice, în Parlamentul şi Guvernele ţării a fost şi rămâne infimă, dacă nu de-a dreptul inexistentă. În anii de existenţă independentă a Statului Israel numai trei personalităţi politice născute în România au funcţionat ca miniştri – Itzkhak Ben-Aharon (ministrul Muncii şi secretar general al Sindicatelor), Zeev Sherf (ministru de Finanţe şi ministrul Industriei şi al Comerţului) şi Mikha Kharish (secretar general al Partidului Muncii şi ministrul Industriei şi al Comerţului) – şi numai două personalităţi politice au deţinut funcţia de miniştri-adjuncţi: Itzkhak Korn (finanţe) şi Yehouda Shaari (turism). Însă, dacă admitem că Basarabia rămâne un ţinut aparţinând, ca şi nordul Bucovinei, de teritoriul istoric al României, vom adăuga în rândul personalităţilor anterior enumerate pe Avigdor Libermann (fost ministru pentru probleme de strategie naţională şi actual ministru de Externe), născut la Chişinău.

În acest context, se cuvine, mi se pare, menţionat şi faptul că una dintre personalităţile politico-militare de prim rang, Ygal Alon, a avut ascendente „româneşti". General înainte de a fi împlinit 30 de ani, Comandantul-Şef al unităţilor de elită "Palmakh", care au îndeplinit misiuni de luptă hotărâtoare în războiul pentru independenţa statului, apoi, în viaţa civilă, ministrul Muncii înainte de a deveni ministru de Externe şi vice-Prim Ministru, Ygal Alon a fost nepotul, pe linie maternă, a lui Alter Schwartz din Botoşani, unul dintre membri grupei care a fundat aşezarea agricolă, astăzi oraşul Rosh Pina.

Analiza contribuţiei evreilor originari din România la constituirea naţiunii israeliene va remarca prezenţa lor impresionantă, atât cantitativ cât şi calitativ, în rândurile unităţilor armate de apărare a Statului Israel. Născut în împrejurări de ostilitate beligerantă – la 15 mai 1948, ziua proclamării independenţei, armatele statelor arabe înconjurătoare s-au pus în mişcare cu scopul de a anihila statul în născare şi de a refula spre Marea Mediterană populaţia evreiască stabilită pe teritoriul lui. Statul Israel s-a văzut în continuare obligat să-şi apere dreptul la viaţă în şase războaie consecutive (1956, 1967, 1969-1970, 1973, 1982, 2006).

Preţul de sânge plătit de originarii din România în războiul de independenţă a fost foarte înalt: 7% dintre cei căzuţi pe câmpurile de onoare au fost tineri şi tinere veniţi din România. (Numărul celor căzuţi, până în 1997, pe fronturile tuturor războaielor se ridică la cifra de 1120)[13].

Dar, se cuvine amintită, de asemenea, prezenţa „românească" în rândurile organizaţiilor clandestine, Hagana, Etzel şi Lekhi, a căror acţiune militară a pregătit fără îndoială terenul pe care s-a edificat independenţa cucerită ulterior – precum şi în Brigada Evreiască, unitatea care a luptat sub comanda britanică în rândurile aliaţilor împotriva Germaniei naziste, în cel de al Doilea Război Mondial.

În aceeaşi ordine de idei se cuvine menţionat faptul că fondatorul şi animatorul reţelei de spionaj militar NILI, a cărei acţiune între 1915-1917 fusese dirijată împotriva Puterii Otomane şi în favoarea Marei Britanii, a fost inginerul Aharon Aharonson, născut la Bacău şi fiul uneia dintre familiile care au întemeiat aşezarea agricolă, astăzi oraşul Zikhron Yaakov. Membrii reţelei erau animaţi de convingerea că Marea Britanie, după înfrângerea Puterii Otomane, va recompensa aportul acestora la victorie prin sprijinirea aspiraţiei lor la redobândirea suveranităţii naţionale evreieşti. Ceea ce, în treacăt fie spus, s-a dovedit a fi o speranţă iluzorie.

Perioadei premergătoare războiului de independenţă îi aparţine, de asemenea, capitolul unităţilor de paraşutişti care au fost antrenate în colaborare cu armata britanică în vederea efectuării unor acţiuni de diversiune adânc în interiorul teritoriilor ocupate de nazişti, precum şi în vederea organizării rezistenţei comunităţilor evreieşti în România şi Ungaria – de exemplu – ameninţate cu deportarea în lagărele de exterminare. În aceste unităţi au fost recrutaţi 14 tineri şi o tânără născuţi în România, dintre care doi, Aba Berditsev şi Peretz Goldstein, au fost ucişi în acţiune[14]. În anii care au urmat după cucerirea independenţei,Yona Rozen, Yoel Palgui şi Ytzchak Ben Efraim, foşti combatanţi în aceste unităţi vor îndeplini misiuni diplomatice, iar Shaike Dan, paraşutat în România, a fost timp de ani îndelungaţi persoana care a negociat, în numele Statului Israel, condiţiile în care autorităţile române au autorizat emigrarea evreilor şi stabilirea lor în Israel.

Odată cucerită independenţa politică, sarcina primordială a naţiunii în devenire, o naţiune care, aşa cum s-a arătat, se construia cu adaosuri de populaţii venite de pretutindeni şi încă în condiţiile de ostilitate permanentă din partea ţarilor arabe, era, în mod natural, aceea de a asigura securitatea fizică a ţării, încredinţată forţelor Armatei de Apărare a Statului Israel. Serviciul militar în rândurile Armatei de Apărare a Statului Israel a însemnat, mai mult decât în orice altă armată din lume, o contribuţie nemijlocită la protejarea şi consolidarea naţiunii. Ţinând seama de amplitudinea sarcinei de apărare, îndeplinită cu succes, şi de prestigiul astfel conferit meseriei armelor, se va înţelege motivul pentru care militarii de rezervă deţin, în sistemul democratic isrelian, poziţii importante în conducerea politică şi economică a ţării.

Evreii născuţi în România, în ce priveşte meseria armelor, nu constituie o excepţie la regula generală. Ba chiar dimpotrivă, ei au ajuns, în rândurile forţelor armate, de poliţie şi de securitate, la poziţii de comandă în număr mare.

Astfel, în unităţile terestre, maritime şi de aviaţie ale forţelor armate au servit 8 generali de divizie şi 23 generali de brigadă. Unul dintre comandanţii marinei militare, generalul de divizie Mikhael (Yumi) Barkai, a fost originar din România, la fel ca şi unul dintre foştii comandanţi ai Serviciului de Securitate Interioară (Shabak), generalul Amos Manor. În Statul Major al Armatei, în anii optzeci din secolul trecut, doi generali de divizie, Zeevi (Farkas) şi Segev sunt originari din România. De asemenea, un alt fost comandant al marinei militare şi, după trecerea în rezervă, fost comandant al Serviciului de Securitate Interioară şi în continuare deputat în Parlamentul ţării şi candidat la preşedinţia Partidului Muncii, generalul de divizie Ami Ayalon, este născut în Israel din părinţi, Varda Rozenfeld şi Itzkhak Ayalon, care au emigrat din Cluj în 1938. Generalul de divizie Beni Peled, fost comandant al aviaţiei militare este strănepotul lui Yosef Weidenfeld, care a emigrat din Moineşti în 1882 şi s-a stabilit la Rosh Pina, iar Ytzchak, tatăl generalului de divizie Herzl Bodinguer, alt comandant al aviaţiei militare, a emigrat în 1933 din Iţcani.

Această listă trebuie completată adăugând numărul ofiţerilor generali din forţele de poliţie: 10 ofiţeri cu grad corespunzător gradului de general de brigadă (“Tat Nitzav”) şi 7 corespunzători gradului de general de divizie (“Nitzav”). Generalul de divizie Sandu Mazor, născut la Bucureşti, a fost comandant-adjunct al Poliţiei Naţionale şi ambasador în România.

Firește, un număr cu mult mai mare de originari din România au ajuns ofiţeri cu grade inferioare gradului de general.

În încheiere la acest capitol, reproducem în continuare episodul relatat de generalul de brigadă Baruch (Pincu) Harel (născut la Târgu Neamţ), cu titlu de anecdotă, reflectând o situaţie sui generis, capabilă de a se produce numai pe aceste meleaguri: spre sfârşitul răz-

boiului de Yom Kippur (1973), aflându-se în zona kilometrului 101 în Egipt, cum nu avea timp disponibil să cifreze un ordin operațional, l-a redactat în limba română, presupunând că ofițerul căruia era destinat vorbește limba. Dar acest ofițer nu vorbea românește. Atunci, generalul Harel l-a întrebat dacă cineva în anturajul lui vorbește limba lui Coșbuc? După o tăcere de câteva secunde ofițerul a răspuns afirmativ și, în consecință, ordinul respectiv, redactat și transmis în limba română, a fost descifrat și devenit operațional[15].

Iată cum a „contribuit limba română" la victoria armatei israeliene, în 1973, după traversarea canalului de Suez.

La fel, în ajun de izbucnirea războiului de șase zile în iunie 1967, după ce serviciile de informații ale forțelor armate au interceptat un mesaj indicând data și ora zborului unui avion militar egiptean având la bord Statul Major al armatei egiptene, misiunea de a intercepta acest avion a fost încredințată colonelului pilot Yoash Tsidon, originar din România. Comunicarea cu pilotul care patrula în așteptarea interceptării avionului inamic s-a făcut tot în limba română. Până la urmă, însă, din considerații de ordin strategic, planul de interceptare a avionului egiptean a fost anulat.

Fără dar și poate, asigurarea existenței fizice a națiunii în primejdie a fost de o importanță primordială permanentă și contribuția evreilor de origine română, în această privință, covârșitoare. Însă, precum s-a semnalat deja, imigranții originari din România au ales calea integrării în toate sectoarele de activitate pragmatică, care formează structurile societății moderne.

Deoarece nu dispunem de date statistice verificabile cu privire la numărul de medici, avocați, ingineri, tehnicieni, profesori, actori, diplomați și alte profesiuni de înaltă calificare, în rândurile evreilor originari din România, care au edificat de-a lungul anilor economia, arta și cultura israeliană, nu suntem în măsură de a cuantifica fenomenul și a determina greutatea specifică a acestor contribuții particulare.

Din acest motiv, nu suntem în măsură decât să ilustrăm fenomenul și să amintim, astfel, de exemplu, că în industria aeronautică, înființată în 1953 – inginerul Melah Manor fiind printre ctitorii acesteia –, au lucrat la un moment dat mii de ingineri de origine română, reprezentând douăzeci la sută din forța de muncă totală a întreprinderii. În anii nouăzeci din secolul trecut, unul din vice-președinții industriei aeronautice, inginerul Ytskhak Ben-Zwi, născut în România, s-a format la Școala Politehnică din București. O situație asemănătoare, deși nu identică în ce privește importanta numerică, a prevalat în industria militară și în mod special în sectoarele de produse chimice și de explozive din această industrie, întemeiate și conduse de ingineri de origine romană. Inginerii Hugo Pri-On, părintele motoarelor de rachete, servind la transportul de sateliți, Uzia Galil, părintele armelor automate "Uzi" și "Galil", aflate astăzi în serviciul armatelor din numeroase țări, și Dov Raviv, inițiatorul proiectilelor de interceptie a rachetelor "Khetz", sunt toți de origine română.

În serviciul exterior al țării, douăzeci și cinci de diplomați au reprezentat statul în străinătate cu rang de ambasador. Între aceștia, dr. Meir Rozen și Moshe (Puiu) Arad au reprezentat țara în postul diplomatic considerat, zilele acestea, ca fiind cel mai important – la Washington. La un moment dat, în anii optzeci ai secolului trecut, colegiul de conducere al Ministerului de Externe era compus în mod majoritar de diplomați originari din România. La fel, directorul general al Ministerului de Externe, la sfârșitul anilor nouăzeci din secolul trecut, născut în țară, este fiul ambasadorului Shmuel Ben Tzur, născut la Târgu Mureș.

Cu privire la domeniul artelor, vom aminti în teatru actrițele, al căror talent excepțional se bucură de recunoaștere unanimă și anume: Miriam Zohar, Lya Koenig, fostă actriță la Teatrul Evreiesc de Stat din București și Geta Munte, fostă actriță la Teatrul Național din Cluj.

Compozitorii Sergiu Natră și Dov Zeltser precum și dirijorii Mendi Rodan, Gary Bertini și Sergiu Comissiona au fost animatori de seamă a vieții muzicale în Israel, care este intensă și variată, bucurându-se de un recunoscut nivel internațional. Mândru Katz, pianist de clasă mare, a decedat subit la o vârstă tânără.

În sfârșit, printre cărturarii de seamă ai țării se disting în mod deosebit profesorul Moshe Idel, specialist în teoria și istoria Kabbalei (mistica religioasă evreiască), profesorul Zwi Yawetz (specialist în istoria antică, Roma

și Grecia în special), profesorul Yoshua Blau (limba arabă), profesor inginer Ghideon Dagan (hidrologie) și alții.

Dintre scriitorii în limba ebraică amintim pe prozatorul Aharon Apelfeld (supraviețuitor, copil fiind, al lagărelor din Transnistria), poeții Dan Paghis, Shaul Carmel și K.A.Bertini.

Dar, precum am semnalat, această listă a personalităților de seamă în domeniul culturii și științei israeline nu este, nici pe departe, exhaustivă și ea a fost alcătuită doar cu titlu ilustrativ.

Israelul este ceea ce este, o țară dezvoltată, implantată în mod corespunzător în realitatea secolului XXI, datorită, într-o măsură apreciabilă, aportului adus de talentele, dedicația și efortul creator al celor peste trei sute cincizeci de mii de evrei originari din România, care, fără să cunoască chemarea președintelui Kennedy, i s-au conformat întocmai și anume: în loc să se întrebe mereu ce le datorează lor țara, ei au preferat să se întrebe – și să-și îndeplinească, în tăcere și cu dăruire – datoria lor față de țară. În aceasta constă secretul reușitei integrării imigrației „române" în realitatea israeliană și aceasta rămâne contribuția ei majoră la consolidarea existentei naționale a poporului evreu.

NOTE

[1]Aron, Raymond, *Les Juifs*, în: „De Gaulle, Israel et les Juifs", Plon, Paris, 1968, pp.136-137.

[2] Yoffe, A.B., *Mi-Moinesht Le-Eretz Israel* (*De la Moinești la Eretz Israel)*,în: „Sh.I.R.", I, Tel Aviv, 1992, p. 283.

3 „Sh.I.R.", I, Tel Aviv, 1992, pp. 27, 283.

[4] Ornea, Z[igu], *Problema evreiască*,în: „Realitatea Evreiască", no.104-105 (904-905), 1 oct.-1 noem. 1999.

[5] Yoffe, A.B., *Ibidem.*

[6] Yoffe, A.B., *Ibidem.*

[7] Bines, Carol, *Din istoria imigrărilor în Israel*, Editura Hasefer, București 1998, p. 90.

[8] Govrin,Yosef, *Moses Rosen, arhitectul propriei sale veșnicii*, „Caiet cultural(4)", editat de Realitatea Evreiască, București, p. 25.

[9] d'Ormesson, Jean, *Histoire du juif errant*, Gallimard, Paris, 1990, p. 88.

[10] Grand Larousse Encyclopedique,VII, Paris, 1963, p. 678.

[11] Durozoi, Gerard; Roussel, Andre, *Dictionnaire de Philosophie*, Nathan, Paris, 1990, p. 232.

[12] *The American Encyclopaedia*, International Edition, vol. 19, New York 1973, p. 749.

[13] „Sh.I.R", volumul Bitakhon (Securitate Națională), Tel Aviv, 1997, p. 17.

[14] *Ibidem*, p. 32-33.

[15] „Sh.I.R.", volumul Bitakhon (Securitatea Națională), Tel Aviv 1997, p. 95.

DESPRE UTILITATEA CERCETĂRII ISTORIEI ÎN ARMATĂ. NOTE ASUPRA UNUI STUDIU DE FLORIBERT BAUDET

General maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU *

Abstract

In 2013, the magazine published by the US Air Force, Air and Space Power Journal*, included an article signed by historian Floribert Baudet, professor of strategy and contemporary military history at the Dutch Military Academy, entitled* Some Thoughts on the Utilization of the Past in the Military. *Given that this topic is of great interest for all military historians, the piece below summarizes for the readers of the* Review of Military History *the content of the article signed by the Dutch historian.*

Keywords: *Floribert Baudet, military history*

În revista forțelor aeriene americane *Air and Space Power Journal* (vol. 4, 2013, 4) s-a publicat un articol al istoricului Floribert Baudet, profesor de strategie și de istorie militară contemporană la Academia Militară olandeză: *Some Thoughts on the Utilization of the Past in the Military*. Subiectul fiind de interes pentru istoricii militari din orice armată a lumii contemporane, o prezentare a sa pentru cititorii *Revistei de istorie militară* este binevenită.

Autorul și-a propus să cerceteze în ce măsură organismele militare profită de existența în cadrul lor a unor istorici pregătiți în universitățile civile, membri ai comunității academice, pentru a se raporta la problema trecutului istoric.

După cum atrage atenția autorul, există o contradicție între modul critic în care studiază faptele istorice istoricii profesioniști angajați în armată și așteptările acelor factori de decizie din organismele militare care văd în trecut o sursă de învățăminte lipsite de ambiguitate. El menționează cele două concepții asupra capacității studierii istoriei de a oferi lecții pentru conducerea operațiunilor militare. Una dintre ele, enunțată în principal de către teoreticianul militar britanic J. F. C. Fuller într-o lucrare publicată în 1926 (*The Foundations of the Science of War*), susține că raportarea obsesivă la tradiții îi privează pe comandanți de înțelegerea complexității războiului. Această idee a rămas însă minoritară în raport cu cea care consideră că studierea sistematică a campaniilor militare din trecut furnizează în mod sigur învățăminte care duc la obținerea victoriei. Primul teoretician al acestui punct de vedere este, potrivit autorului, generalul francez de origine elvețiană Antoine Henri de Jomini (1779-1869), a cărui operă a fost foarte influentă până la primul război mondial. Autorul observă că revigorarea interesului pentru dobândirea de lecții din

* Directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

trecut a intervenit mai ales după războiul din Vietnam și după războaiele israeliano-arabe.

O consecință a acestui mod de a aborda trecutul este utilizarea sa ca mijloc de coeziune în armată (de exemplu, tradițiile reflectate în denumirile onorifice ale unităților militare). Altă consecință, specifică ultimelor decenii, a fost încadrarea organismelor militare cu istorici profesioniști, cu misiunea de a cerceta și preda istoria militară. Baudet arată că astfel, istoricii militari formați în mediul academic au introdus altă abordare a trecutului. Prin natura profesiei lor, ei sunt pregătiți să evalueze critic faptele: „Tocmai pentru că sunt sensibili la problemele metodologice și pun la îndoială existența principiilor imuabile, acest tip de istorici produce (re)interpretări care țin cont de faptul că nu putea stabili mereu cu certitudine ceea ce s-a petrecut cu adevărat. Ei sunt astfel echipați pentru a ajuta forțele armate în a se pregăti pentru incertitudinile pe care le vor întâlni pe câmpul de luptă". Aceasta contravine însă ideii atât de răspândite printre teoreticienii militari, că în linii mari istoria se repetă, deoarece natura umană ar fi imuabilă. Pentru istoricii profesioniști însă, definitorie este tocmai ideea de schimbare continuă.

Spre deosebire de teoreticieni, istoricii profesioniști sunt conștienți că sursele disponibile oferă doar interpretări cu grade diferite de credibilitate. Tocmai prin evidențierea caracterului incert al reconstituirii trecutului, istoricii îi ajută pe militari să gândească în mod critic. Aceasta este adevărata valoare a studierii istoriei, și nu urmarea unor exemple pe baza cărora să se constituire modele aplicabile în prezent. Baudet atrage atenția și asupra faptului că istoria militară încă mai este domeniul de preocupare al unor autori care nu sunt istorici de formație și care au ca obiectiv glorificarea sau reabilitarea unor evenimente sau persoane, și nu înțelegerea faptelor în contextul lor istoric dat.

Una dintre condițiile eficacității cercetării întreprinse de istoricii militari este accesul la totalitatea surselor existente, pentru a reconstitui pe cât este posibil evenimentele. Doar astfel se pot învăța lecții despre cauzele înfrângerilor din trecut: „Dacă forțele armate trebuie să tragă învățăminte din eșecurile catastrofale, disimularea, denaturarea sau minimizarea importanței lor nu este cel mai bun mod de a proceda". Baudet aprofundează această idee, scriind că: „Nu este nimic de învățat din relatări denaturate în mod deliberat. Doar un acces pe deplin liber la izvoare (documentare sau vii) însoțit de libertatea de a le examina, de a trage concluzii și de a disemina aceste concluzii, va permite istoricilor militari să efectueze cercetări serioase și să deschidă perspective care să contribuie la performanța forțelor armate".

Istoricii din armată trebuie să aibă libertatea de a-și alege temele de cercetare și să le poată discuta în mod liber, inclusiv cu colegii lor din afara organismului militar. Există însă constrângerile impuse de păstrarea secretului militar, ori de contradicția dintre rezultatele cercetării și ceea ce se poate comunica public de către instituțiile militare. În primul rând, accesul la unele surse poate fi restricționat pentru orice fel de cercetare istorică. În al doilea rând, pot exista situații în care unele surse studiate de istoricii militari nu pot fi cercetate și de către alți istorici, ceea ce exclude posibilitatea dezbaterilor asupra lor în mediul academic. O limitare gravă a posibilităților de a efectua cercetări istorice este cea dată de securitatea operațiunilor militare aflate în desfășurare. Problema este că autoritățile pot invoca într-un mod discreționar acest motiv al păstrării secretului, iar istoricii nu au cum să conteste decizia respectivă. Autorul mai semnalează și pericolul ca factorii de decizie să considere irelevante anumite teme de cercetare propuse de istorici, deși, după cum arată el, „adesea rezultatele neașteptate s-au dovedit a fi cele mai utile".

Existența acestor limite ale cercetării istorice în armată impune nevoia de clarifica ceea ce istoricii militari pot oferi sau nu factorilor de decizie, adică de a demonstra în ce constă utilitatea activității lor. Pentru a face conștienți acești factori de decizie de utilitatea istoricilor militari, Baudet propune formularea unui cod deontologic care să reflecte acele norme profesionale care definesc în general libertatea academică: „Deoarece organismele militare se îngrijesc de imaginea lor, o situație în care

calitatea lucrărilor cercetătorilor din serviciul lor este sensibil inferioară exigențelor normelor academice poate fi un motiv de neliniște mai mult sau mai puțin profundă, și ar putea da astfel istoricilor un moment de respiro și un spațiu de negociere".

Aici intervine și problema poziției istoricilor militari, ofițeri sau civili, în ierarhia militară, deoarece ei ca istorici pot contesta opiniile angajatorului, dar dacă acesta nu ține seama de rezultatele cercetării, codul deontologic devine inutil. Pe de altă parte, codul deontologic ar oferi angajatorului criterii clare de apreciere a calității rezultatelor muncii de cercetare.

Autorul apreciază în final că istoricii militari trebuie să se bazeze pe acele coduri etice pe care le-au adoptat colegii lor din instituțiile civile, deoarece ele stabilesc standarde academice clare. Neatingerea acestor standarde poate compromite prestigiul armatei și poate contribui chiar la eșecul pe câmpul de luptă.

GHEORGHE D. GHINEA, „CAMPANIA DIN ARDEAL 1916” UN JURNAL INEDIT

COSTIN FENEŞAN *

Abstract

The journal of second lieutenant Gheorghe D. Ghinea documents the first two months after Romania's entry into World War I in 1916, during which the 4th Army (North), under the command of General Constantin Prezan, advanced west of Eastern Carpathians.

The document comprises the thoughts and impressions of the Romanian officer about the general situation of the country, about the tension from the weeks prior to Romania's entry into the war, about the morale and actions of his unit, about the places and the people he met after crossing the mountains, etc. First and foremost, it is a document which completes the picture of the first weeks of the Romanian campaign in WWI.

Keywords: *Romania, World War I, Gheorghe D. Ghinea, Romanian 4th Army, Transylvania*

Documentul inserat mai jos este inedit, iar istoria lui este dintre cele mai neobişnuite. El aparţine sublocotenentului rezervist Gheorghe D. Ghinea din Regimentul 24 artilerie. Unitatea a fost creată la 1 aprilie 1914, primind drapelul de luptă la 10 mai 1914[1]. În timpul neutralităţii, Regimentul 24 artilerie a fost subordonat Comandamentului Corpului 4 teritorial şi Brigăzii 7 artilerie, sediul său fiind desemnat oraşul Botoşani. Sediul real a fost în Roman, unde a funcţionat şi un divizion, celălalt fiind la Paşcani. Regimentul avea în compunere şase baterii cadre şi o secţie depozit. La declanşarea războiului, Regimentul a fost încadrat în Divizia 14, comandată de generalul Paraschiv Vasilescu. Bateria 3/Divizionul I, din care făcea parte şi sublocotenentul Ghinea, a fost repartizată Grupului de acoperire „Bicaz”, care avea misiunea de a pune stăpânire, imediat după declanşarea mobilizării şi a războiului, pe trecătoarea cu acelaşi nume. Grupul şi-a organizat deplasarea pe trei coloane, Bateria 3 fiind plasată în cea din centru, care mai avea în compounere trei batalioane (IV/Regimentul 27 infanterie; I şi IV/Regimentul 67 infanterie), o companie şi o secţie de mitralieră. În noaptea de 14/27-15/28 august 1916, coloana a trecut valea Bicazului cu Batalionul 1 din Regimentul 67 în avangardă şi două companii în flancgardă, ocupând, în dimineaţa zilei de 15/28 august, satul Poiana Mărului (Almas Mező). La trecerea frontierei au avut loc ciocniri cu grănicerii unguri şi o companie din Regimentul 17 honvenzi, detaşamentul luând prizonieri un ofiţer şi 56 de soldaţi[2].

* Dr. în istorie, Arhivele Naţionale ale României.

Grupul Bicaz a rămas pe poziția cuceritâ până la 17/30 august 1916, după care și-a restructurat dispozitivul pe două detașamente – „locotenent-colonel Gherescu" și „maior Pârvanovici", a înaintat spre vest. Detașamentul „maior Pârvanovici", din care făcea parte și Bateria 3, a ocupat la 28 august/10 septembrie 1916 orașul Toplița, unde a rămas mai mult timp.

Evoluția nefavorabilă a situației pe alte segmente ale frontului (Turtucaia, Sibiu-Olt, Jiu) a impus, începând cu 27 septembrie/10 octombrie 1916, retragerea Armatei 4 (de Nord) pe vechiul aliniament de la mijlocul lunii august 1916[3].

Jurnalul sublocotenentului Ghinea se referă la aceste prime două luni de război, în care Armata 4 (de Nord), comandată de generalul Prezan, a înaintat la vest de Carpații Orientali. A fost singura armată, din cele patru câte a avut România, care n-a cunoscut înfrângerea în toamna anului 1916.

Sunt notații și impresii ale ofițerului despre situația generală a țării, despre tensiunea săptămânilor premergătoare intrării țării în război, despre starea morală și acțiunile unității și subunității sale, despre locurile și oamenii întâlniți după trecerea munților. Este, în primul rând, un document care redă atmosfera primelor săptămâni de campanie care completează mărturiile de până acum asupra acestei perioade.

Informațiile despre autorul jurnalului sunt puține. Din documentele militare știm că sublocotenentul Ghinea a fost însumat în Regimentul 24 artilerie la 25 septembrie 1914, fiind repartizat în Bateria 3 din Divizionul 1, având funcția de șef de secție[4]. În această calitate a participat la campania din anul 1916. Nu știm care a fost soarta autorului, întrucât jurnalul este neterminat, ultima însemnare fiind ziua de 26 septembrie, despre care, din motive necunoscute, nu a mai notat nimic. A plecat în grabă cu subunitatea sa, bagajele rămânând în mâinele inamicului? A fost luat prizonier? A fost ucis în luptă? Întrebări la care, în stadiul actual al investigației, nu se poate răspunde.

Jurnalul se găsește în Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Colecția Microfilme Ungaria*, rola 356, c. 191-219. Fondul în care se păstrează documentul este Magyar Orszagos Levéltar (Arhiva Națională Maghiară) din Budapesta: P.1575; *Szádeczky Kardoss csalad levéltáre* (Arhiva familiei Szádeczky Kardoss), *Erdélyre vonatkozo iratok (1800-1916*) (Documente referitoare la Ardeal (1800-1916), f. 18-32.

Documentul a fost tradus în limba maghiară (*Colecția Microfilme Ungaria*, rola 356, c.175-190). Pe ultima filă a traducerii dactilografiate în limba maghiară se află o însemnare manuscrisă a lui Szádeczky Kardoss Lajos: „Futás és napló elhagyás vagy el fogatás alkalmával kézrekerüles. Sz L." (Ajuns în mâinele mele cu ocazia fugii și a abandonării jurnalului sau a luării în prizonierat. Sy.L.)

Jurnalul a fost depistat de Costin Feneșan, căruia îi aparțin și explicațiile de mai sus în limbile maghiară și română. Îngrijirea documentului și notele infrapaginale sunt realizate de Petre Otu, Luminița Drăghia asigurând procesarea textului.

Reproducerea textului s-a făcut integral, fără omisiuni și adăugiri. Am păstrat particularitățile stilistice și lingvistice ale autorului, intervențiile noastre fiind marcate prin [...]

Regimentul 24 Artilerie

Campania din Ardeal 1916

Gheorghe G. Ghinea,

1 iulie 1916

Sunt concentrat pe 45 zile. Mă prezint la sediul Biroului de Mobilizare, la Roman, de unde mi se dă destinație și ordin spre a mă prezenta la Pașcani, unde se afla așezată Bateria a III-a, din care făceam eu parte și unde se mai aflau Bateriile I, II și IV.

Se făcuse schimbarea comandantului Regimentului. În locul d-lui lt.colonel V. Robescu[5] fusese numit dl. colonel Gheorghian[6], om foarte blajin și judicios, și eram foarte încântați că vom avea un șef așa de bun. Peste câteva zile însă aud vestea, că dl. colonel Gheorghian e mutat la un reg[iment] de obuziere, în București, iar în locul D-Sale va fi permutat dl. colonel Sachelaride din Gorj[7].

Dl. maior N. Sofronescu[8], comandantul Divizionului din Pașcani, era mereu ocupat pe la

Roman, cu luarea în primire a Regimentului. Se auzea[u] zvonuri, că vor fi deplasări de trupe, concentrări multe.

Dl. căpitan Galin[9], comandantul Bateriei, mă primeşte foarte bucuros şi în mod foarte prietenesc şi îşi exprimă speranţa, că va găsi în mine un bun subaltern. Atitudinea întreagă a D-Sale îmi inspiră multă simpatie şi atracţie. E o fire foarte delicată, ceea ce am constatat şi cu ocazia concentrărei mele la satul Fundoaea din jud. Suceava, unde am îndurat împreună plăcerile şi mai ales necazurile lucrătorilor de tranşee, bordee şi grajduri, şi cu care ocazie s-a doborât multă pădure şi din partea noastră.

Stăteam mai toată ziua, şi astfel câteva zile fără multe ocupaţie, adeseori discutând de toate cu camaradul foarte prietenos sublt. Grig[ore] Iliescu, ce se afla şi cu soţia în Paşcani, şi mai ales cu prietenul învăţător din com[una] Vlădeni, satul Borşa (jud. Iaşi), Corlat, şi care acum se afla ca conducător al Federalei Băncilor Populare din Iaşi. Cam pe la 15 iulie, un ordin secret duce pe comandanţii de baterii şi al divizionului să recunoască poziţii pe valea Bicazului. Se ivesc zvonuri, că divizionul o să fie mutat într-acolo, pe la Peatra sau Hangu. Se urmăresc hărţile şi păreri arată că ar fi mai bine însă să fim la Peatra. Pe la 28 iulie, un alt ordin pleacă din [spre] divizionul din Paşcani la Roman, unde se spunea, că se va echipa complect şi va porni iarăşi în 3 zile. La Roman, pe vechiul parc, bateriile îşi ocupă aceleaşi locuri. Ambele divizioane se întrunesc aci. Se începe într-adevăr echiparea bateriilor ca de război, chemarea telegrafică a schimbaşilor şi echiparea oamenilor. Se vorbeşte că poimâine plecăm. Gândul îmi zboară şi neliniştit încerc să capăt o permisie, care mă duce pentru 36 ore. Dar n-am nici impresia, nici frigurile războiului. De 2 ani de zile mi s-au discordat nervii.

Îmi iau de acasă ultimele lucruri de echipare, ordonanţa ce servea acasă şi ultimul rămas bun, însă ca oricare altul, căci nu-l credeam.

Joi, 5 august 1916

E poruncă ca Divizionul I să pornească. Unde? Se zvonea, că Corpul IV e menit să opereze în Dobrogea. Deci vom merge în Cadrilater. Aceasta e cert, spuneau unii ofiţeri de samă la masa [de la] popotă. Păreri de rău, că vom trece iar prin locuri sărăcăcioase şi depărtate. Mi-am făcut ultimele echipări din oraş, după ce primisem solda pe iulie, în sumă de 384,35 lei. E o criză de mărunţiş în tot oraşul, de neînchipuit. La gazda mea din Roman (Toader Cazacu, str. Ion Agarici No. 24) las şeaua mea şi un chipiu nou. Am venit târziu din oraş, am împachetat până în noapte şi am trimes lăzile la baterie. După 2 ceasuri de somn, sunt trezit, achit gazdei plata şi merg în parc. Am uitat să amintesc că, devreme, pe la 5 p.m., se prezintă la regiment dl. noul colonel Sachelaride, şi pentru a ne cunoaşte înainte de plecare ne cheamă în cabinet. Ne ia în primire pe fiecare şi ne face observaţiuni nu tocmai măgulitoare. N-am ieşit încântaţi deloc de prima vizită. Dar, pe la 12 noaptea, mă prezint în parc. Foială, alergături de cai şi oameni, strigăte în toate părţile. Comand[antul] bat[eriei], dl. Căp[itan] Galin, încă nu sosise. Dl. sublt. Constantinescu se afla în concediu medical. Eu, ca sublt. eram comand[antul] secţiei I. Dl. sublt. Vătăşanu Titul era comand[antul] secţiei II, plutonierul Trifescu comand[antul] Trenului de luptă compus din 6 chesoane şi carul de baterie, iar plutonierul Ceauş N. era şeful Trenului regimentar şi însărcinat cu aprovizionarea.

De cu ziua, ne luasem fiecare în primire serviciul, oamenii cu efectele de război echipaţi, materialul cu muniţii, harnaşamentul, caii, totul în regulă, numai efectele oamenilor, în special rufele, erau răle, chiar rupte ... ca de război.

Eram şef cu grijă şi cu răspundere pe baza proceselor-verbale. Deci prin noapte îmi caut secţia şi dau ordine. Mi se raporează, că lipsesc 2 evrei servanţi: Aizic Idel şi Herşcu Moise şi călăreţul Bălăucă P. Peste jumătate de ceas vine şi dl. căpitan. Se ordonă înhămarea ... Foială multă. Se raportează, că 2 cai au scăpat şi aleargă pe câmp... întuneric... iapa lui Burcă Anton, cercetaş, nu sufere şeaua şi trânteşte pe jos ... călăreţul ..., jidanii n-au venit. Dl. căpitan ţipă ... Plutonierul Ceauş încă n-a venit, furierul Cobzaru nu ... Dl. Căpitan trimite 2 călăreţi să-i aducă oricum ar fi. Eu alerg de la unii la alţii, să-i grăbesc. Mi se spune c-au venit cei 2 evre ... necăjit cum eram, uzez pentru prima dată de cravaşă, fără multă socoteală ...

În fine, se comandă încălecarea. Începe a se ivi zorile. Aerul e curat şi răcoros. Facem o inspecţie sumară şi fiecare raportăm comandan-

tului de prezența și regula secției respective. Se comandă plecarea și bateria noastră se încolonează pe șosea cea din urmă.

Au urmat drumul 3 zile, trecând prin Bălțătești la Tg. Neamț. Cucoanele de la băi și boerii în halaturi se iveau pe la ferestre, treziți de uruitul tunurilor pe șosea. Era pe la ora 7 a.m.

Urcând pe deal, se vede în stânga spre apus, într-o poziție frumoasă la poalele munților, mânăstirea Văratec de măicuțe, iar mai departe și în fund, printre munți, ascunsă de vedere, mânăstirea Agapia, tot de călugărițe. De pe înălțimea dealului spre nord se zărește orășelul Tg. Neamț, iar ceva mai spre apus, foarte vizibil pe un vârf de stâncă, zidurile de piatră a fostei „Cetatea Neamțului" și cari mereu străjuiește împrejurimea până intrăm în oraș. Ajungem pe la ora 10 a.m. și poposim făcând parcul în marginea târgului, între Humulești, vestitul sat al lui Creangă și Tg. Neamț.

Mulțimea de localnici curioși se adună să vadă tunurile, care deja au venit pentru prima dată pe aici. Aici întâlnesc pe sublt. Dumitrașcu Gh. din Reg. 54, consăteanul meu, fac cunoștință d-rei învățătoare Câmpeanu, a d-nei și d-lui învățător P. Ghiorghiasa, unde venise în gazdă d-nele învățătoare Tamida și Stoleru, precum și cumnatul lor, sculptorul Gheorghiță, ce l-am avut coleg de școală la „V. Lupu". Le arăt tunurile și reamintim seara din trecut ...

Stăm aici 5 zile. Orașul cu totul jidănit; are însă o poziție foarte frumoasă, climaterică și cu poștalioane deja la Pașcani și la Peatra, mergând și la mânăstiri.

Am vizitat într-una din zile cetatea Neamțului, ce se află cam la vreo 5 km de centrul târgului spre apus, pe un pisc de munte. Șirul de case se prelungește mai departe, iar cărarea bătută de multe picioare urcă pe multe poteci la cetate. Obositor, dar frumos. Ce ziduri groase... și numai de piatră. Așezați în blocuri ... tencuiala e pietrificată și ea... Singuri pereții rămași, dar parcă s-au încăpățânat a rezista cu totul vitregiei vremurilor. În fața cetății 4 stâlpi groși de piatră parcă ar însemna locul turnului și porților de la intrare. Forța cetății dreptunghiulare, lungă cam de 80 m și largă cam de 30 m, având pe la colțuri turnuri pătrate și prevăzute cu mici ferestre, pe unde se observă departe. La intrarea cetății un fel de sală, probabil locul de adunare și consfătuire a domnitorului cu pârcălabii și ceilalți boieri. După tăria zidurilor, înălțimea la care e zidit și depărtările ce domină, precum și greutatea prea mare de a fi atins de inamici, poate fi considerat ca un adevărat locaș și de adăpost, precum și de apărare pentru vulturii Moldovei de pe vremuri. Nu știu cum, dar parcă mi se pare că umbra lui Ștefan reiese dintre ziduri deșteptate de strănepoții ce-i tulbură somnul și parcă le dă binecuvântarea lui în avântul ce-l vor lua ca un

Mănăstirea Văratec

al doilea rând de vulturi spre vechiul dușman, urmașii pintenați a lui Matiaș Corvin, cari au uitat de pățania de la Baia la 1467.

Eu parcă mă simt mai mândru, mai ușor, mai curajos și cu o dorință ascunsă de a dovedi că suntem vrednici urmași ai celor duși. Simt valuri de furnicări prin vine și parcă-mi răsare înainte imagina încremenită a lui Ștefan călare, cu buzduganul întins spre Carpați, dușmanul viclean lăsat ca moștenire. Într-acolo s-alergăm. În ce zi, oare? Și, fi-vor nepoții mai norocoși? Vor răzbuna părinții? Le vor înfăptui dorința? Și răspunsul vine firesc: „Nici nu se poate altfel".

Se ordonă plecarea. Bateriile I și II vor porni spre Hangu, a III-a spre Bicaz. La 6 ore dimineața, bateria noastră înșirată pe șosea ... defilând din nou pe sub cetatea de piatră ... Figura marelui erou deasupra cetății încremenită de veacuri cu mâna întinsă ... da, într-acolo mergem ... cu toată hotărârea ... și apoi dispare ca luată de vârtej.

Trecem din nou prin fața Văratecului, prin Bălțătești urcăm câteva dealuri și dăm la drum drept. Calul meu, nervos la uruitul tunurilor, de abea îl țin... tot ar vrea s-o ia înainte. Strunindu-l, cade cu picioarele dindărăt în șanț și se rostogolește cu totul, dându-mă alături. Niciun accident, numai că mi s-a îndoit sabia. Seara poposim în Peatra, după ce am mers toată ziua. Pe șesul de lângă Bistrița facem parcul. E frumos. Caii s-adapă în apa râului, limpede și repede. Se văd plute. Întâlnim întâea dată acest faimos râu și tot întâiea dată văd orașul cu poziția lui originală. De jur împrejur, încurajat numai de munți ce se ridică brusc ca marginișul unei strachini, acoperiți cu brazi ... se văd în oraș coșuri multe de fabrici, în special de cherestele. E oraș industrial. Situația orașului și poziția seamănă mult cu a Brașovului, pe care l-am vizitat în 1904.

Seara iau masa și odihnesc la institutorul Butnaru și agronomul Șc[olii] Normale din Peatra.

Bicaz, sâmbătă, 13 august 1916

Peste noapte aud că a sosit și Divizionul al II-lea din Roman, cu destinație spre Prisecani. Pornim la 7 dimineața.

Trecem printr-un lung și admirabil defileu până la Braz[i], unde ajungem pe la ora 11 ore a.m. Aici se lărgește puțin valea pentru a face loc așezămintelor construite frumos ale Domeniilor Coroanei și altor societăți particulare. Aici parcă e un adevărat orășel. Facem parcul pe o vale, în curtea fabricei d-lui Defour, pe malul Bistriței. Luăm dejunul cum putem, facem o baie în apa limpede a râului, iar pe la 4 p.m. plec după cantonament pentru ofițeri. Unele erau ocupate de ofițerii batalionului I din Reg[imentul] 27 Infanterie, care primiseră ordin de plecare, iar în locul lor veniseră ca lăcustele ofițerii Reg[imentului] 67 și ocupase toate camerele. Ajunsesem să disputăm 2 camere și chiar ne certam. Ne trezisem cu 2 ceasuri mai târziu. În fine, d-lui căpitan i se oferă o cameră la fabrica d-lui Defout, iar eu și dl. sublt. Vătășanu găsim azil, un pat și o canapea, la d-na Chihaea, bine mobilat, chiar luxos. Pe la ora 9 p.m., flămânzi, ne grăbim, aprovizionați cu puțină brânză, și ordonanța trimeasă s-aducă o pâine să mâncăm în tihnă la gazdă. Dar abia intrăm și dăm peste un domn, ce ne este înainte:

– „Bună seara, domnilor ... Chihaea ... și poftim puțin în salon ...

– Bună seara, domnule Chihaea, sublt. ... și sublt. ..., dar vă mulțumim ... vă rog să nu vă deranjați ...

– Nici de loc ... cred că nu vă culcați de pe acum. Iată și dl. inginer ..."

Nu putem refuza prea mult cu toată foamea ce o simțeam, și intrăm. Facem cunoștință d-lui inginer Ionescu, militar caporal, și a d-rei Chihaea. Ne așezăm împrejurul mesei din mijloc. Odaia, bine mobilată, într-un colț pianul ...Dl. Chihaea începe conversația, fără multă rezervă, despre originea lui armeană, prăvălia lui sus pe munte, la graniță, afaceri pe care deocamdată le-a părăsit și face pe râiosu în Bicaz, pe la Brăila etc. Ne face impresia unui negustor ridicat, îmbogățit în afaceri...

– „D-ră, dar servește cu un pahar de apă pe domnii ..."

Noi ne-am uitat cu înțeles unul la altul, zâmbind puțin. Acuma apă ne trebuia ...

Ne servește bomboane cu apă ...

Vine vorba de pian. Dl. sublt. Vătășanu, tot privind la d-ra, spune că știe să cânte, dar nu e dispus acuma ... Mâine se poate. Cu toată insistența, au renunțat.

În fine, după un ceas și jumătate ne cerem voie să ne retragem, ceea ce ni se acordă cam

cu greutate. Paturile erau făcute. Soldatul adusese o pâine tare..., scârțâia cuțitul, dar mi s-a părut destul de bună. Ne potolim foamea cu ceva brânză și caşcaval. Am avut 2 feluri. Am dormit foarte bine: eu pe pat, dl. sublt. Vătășanu pe canapea, ca mâine să facem invers.

Bicaz, duminică 14 august 1916

Pe la 7 ore a.m. suntem în parc. Auzim că Reg[imentul] 67 a plecat de cu noaptea, iar camerele lor au rămas libere. Şi dacă ne putem întinde, de ce să n-o facem? Cer voie d-lui căpitan să ocupăm camerele cele mai elegante părăsite de ei. Îmi dă voie și mut îndată bagajul meu la M-me Popovici, o cameră elegantă... Însă, pe la ora 9 a.m., sunt anunțat să ies călare. Merg cu dl. căpitan în recunoaștere. Închipui ceva aprovizionare: caşcaval, slănină, pâine. Luăm și 4 oameni după noi. Luăm drumul în direcția graniței: valea Breazului. Ne oprim în marginea satului Neagra, ultimul sat român. Descălicăm în dosul unei case și dl. căpitan şoptește cu un căpitan infanterist, ce se găsea acolo cu compania, în preajma cârciumii ce n-avea nimic de vânzare.

– „Uite, cel de colo e deal unguresc. Trebuie să ne adăpostim de vedere și caii. Era cam la 4-5 km în fața noastră un deal fără pădure, spre apus. Îmi treceau furnicături prin corp. Începusem și chiar ne apropiasem de granița inamicului.

Din şosea se vedeau spre nord stâncile goale, pietroase, dominante și nepăsătoare ale Ceahlăului. Parcă îmi reprezentau simbolul bărbăției și disprețului de moarte.

„Trebuie să facem recunoaștere pe muntele Chisirig și vârful Verde, unde trebuie să urcăm eventual bateria în caz de atac".

Această recunoaștere în apropierea graniței îmi dădea de gândit. Găsim o călăuză călare, „Niculai Țăpuc", care ne va conduce pe munte. Apucăm spre nord, pe valea pârâului Neagra, pe drum de care din cale afară de bolovănos și cu podulețe șubrede. După 3 km de vale, apucăm coasta spre apus, să ridicăm pe muntele Curmătura din vale. Drum nu se cunoaște, ci numai se presupune coasta foarte repede pe sub copaci. Caii s-aruncă galop, alunecând asudați. Ne dăm jos, fiind prea greu de urmat călări.

– „Dar cum vor sui tunurile pe aici? Probabil că, legându-le cu conovețe și trăgând cu mâinile...

– Ba nu, vor împinge oamenii .. Trebuie să ne dea o companie de infanterie ajutor".

După vreo 2 ceasuri ajungem aproape de un vârf, obosiți și bucuroși că am suit.

– „Așa-i că am ajuns? Cum te cheamă, măi?

– Neculai Țăpuc, dar mai avem până acolo și suntem pe dealul Curmătura din vale.

– Și după el ce vine?

– După el vine Curmătura din deal, apoi dealul Chisirig și apoi Vârful Verde.

– Dar, e aproape până acolo?

– E mai departe și mai greu de suit ca până atunci.

– Ia ascultă, măi ... cum te cheamă... Cum ai zis că te cheamă?

– Niculai Țăpuc.

– Măi, Țăpuc! Să nu te joci. Bagă-ți mințile în cap ... dacă știi ceva, să nu ne înfunzi undeva pe aici, că te dau pe mâna jandarmilor ... sau nu știi nimic, și atunci spune!

– Vai de mine, dacă sunt crescut aici... Uite, colea am cosit eu fânul... Și iarna, câte drumuri nu fac pe aici.

– Du-ne, dar, pe dealul Chisirig!

– Apoi acolo vreau să vă duc".

E ora 12 din zi. Obosiți, flămânzi ... însetați nu, căci am luat apă în bidoane, de jos din vale, dar îi facem economie.

Ajungem, în sfârșit, pe vârful Curmăturei. În față, spre miazăzi se vede minunat dealurile austriace... locul de frontieră. Dealurile Ticușul, Fundului, Ivanoș etc. Bicazul unguresc, dar acesta e mic față de cele ungureşti și trebuie să urcăm mai sus pe Vârful Verde, care încă și acesta e mai jos decât muntele Caprei al lor, din față.

– „Eu vă duc și acolo, dar nu se poate ridica cu tunul, căci nici noi nu putem umbla cu căruțele pe acolo. E tare greu. Nu se poate merge.

– Și de aici până acolo e mult de mers. Avem cel care se vede, dealul Chisirig, și apoi Vârful Verde..."

S-a făcut aproape de 2 p.m. Foamea e în toiul ei, iar la ora 5 p.m. trebuie să se facă raportul celor văzute. Ne retragem mai îndărăt mai îndărăt și dăm peste stâna lui Ilie Ciobotaru, unde ne ospătează cu un caș proaspăt, minunat de dulce. Și cu ce mai avem în traistă oaspătăm

bine pe iarbă. Noroc mare că un ciobănel ştia şi de izvorul cu apă.

Ceahlăul se vede minunat, parcă ne priveşte cu mândrie, că e imposibil s-ajungem la el cu toată sforţarea. Scoborâm înapoi pe alt drum, dar destul de rău şi aceasta.

Din vale, dealurile par şi mai ridicate. Spre nord, încremenitul Ceahlău, cu capul de piatră, îi urmează spre sud Vărateculu, vârful Negrei Mari, Gruiul ascuţit ca un fes turcesc, chiar în faţa noastră, după care urmează spre sud dealul Dubasa.

Despre miazăzi peretele muntos e format de dealurile Obcina Ticuş, Floarei, Dohotariile etc., întretăiate de mici pârâiaşe. Mai în fund este în relief Smida Floarei, lipsit de pădure.

Ungurii par având tranşee pe platoul Harminţaş de pe poalele dealului Caprei. Ne întoarcem spre dealul şi satul Hamzoaea, dinspre Bicaz. Aici dl. căpitan, pe la ora 4 ½, îmi dă ordin să recunosc valea Secul, ce se întinde din valea Bicaz spre miazăzi, unde e înşirat şi satul Secu, foarte răsleţ. Pornesc cu călăuza pe acest drum şi mai bolovănos, stricat, accidentat, cu poduri slabe şi altele stricate, iar pe alăturea mergând mica cale ferată de pădure. Satul, lung, casele înşirate câte una, sărăcăcioase. De mirare cum trăiesc moşnegii în aceste adăposturi şi dacă se mai numără şi ei printre locuitorii birnici ai ţărei. Călăuza însă îi făcea atenţi:

– „Bade Năiţă, să vii mâine cu iapa la râchâezaţie"[rechiziţie]. Călăuza era şi jurat al satului.

Mi-a părut tare curios că pe ferestrele acestor cocioabe de sihaştri se îngrijesc să aibă ghiveciuri cu flori, şi încă de pe prispele lor dărăpănate se ivesc atâţia militari, ce au găsit adăpost. După multă alergare şi oboseală şi mai multă, omorând calul prin atâtea petroase semănate cu nemiluita şi drumul aşa de neprielnic, mă reîntorc pe la 6 ½ seara, cu convingerea deplină, că pe această vale e imposibil de dus tunurile, decât doar transportate în vagonete.

La întoarcere, mai toată valea e plină de soldaţi ce terminase masa şi se adunau chemaţi la adunare. Erau câteva companii cu ofiţerii lor în faţă. Ce o fi însemnând asta? Poate că o fi făcând apelul oamenilor? Dar tot nu-mi vine a crede, căci parcă aşteaptă ceva ... E ora 7 seara. Când să ies din gura acestei văi ca să dau în cea principală a Bicazului, foiala e şi mai mare. Câte o companie se înşira în pădure. Mai de o parte, dl. maior Ionescu[10], comandantul batalionului, cu câţiva ofiţeri, îmi face semn să mă duc la el. Descalec, m-apropii şi mă recomand.

– „De unde vii Dumneata?

– Am făcut o recunoaştere pe valea Secului, domnule maior.

– Dar unde e bateria Dumitale?

– Bateria noastră e la Bicaz.

– Păi cum, că eu am înştiinţarea, că la ora 7 seara am sub comanda mea o baterie din Reg. 24 Artilerie şi voi găsi-o la intrarea văii Secului, adică uite colo, căci la ora 9 astă seară trebuie să trecem graniţa".

Un fior îmi trece prin corp şi simt ceva neobişnuit că se petrece în mine. Salut şi mă întorc să încalec. Mă întâlnesc cu colegul şi camaradul Ciocan Matei, care îmi spune şi el, că diseară s-aude că trecem graniţa... şi că noi, ce facem? Încalec repede şi o iau la goană spre Bicaz, la baterie ... Şoseaua plină de căruţi încărcate zdravăn. Caii se opinteau. Înjurături şi bice le curgeau pe spate din belşug. În fiecare căsuţă parcă vedeam bateria şi m-aşteptam să mă întâlnesc cu ea pe drum. Aproape s-a înoptat când am intrat în Bicaz şi am găsit bateria tot la locul ei. Nu ştiam ce să cred. Dl. căpitan îmi iese înainte:

– „Domnule Ghinea, descalecă. Îmi pare rău că te-am mai trimis. Trebuie să fii foarte obosit, flămând ...

– Nu, domnule căpitan, mi-a trecut totul.

– Atunci să-ţi spun o veste...

– Ştiu, domnule căpitan, am aflat totul în drum şi m-am aşteptat să mă întâlnesc cu bateria.

– Ei, nu. Am ordin de la dl. colonel Gherăscu[11], să plecăm la ora 1 noaptea.

Plec să mă aprovizionez cu ceva. În sat mişună militarii ca furnicele. De abia găsesc ceva caşcaval şi în altă parte salam; pâine deloc. Vreau să mă odihnesc puţin. E ora 10, şi la gazdă închis. Noroc că bagajul rămăsese afară. Pun soldatul să-l ridice şi-l duce la baterie, iar eu cer găzduire tot la d-na Chihaea, unde mă şi culc pentru un ceas. Mă trezesc pe la 11 ½, mă îmbrac repede şi ea. Pe drum, strigăte şi conversaţie vioaie. Două umbre ce mă întâlnesc, mă opresc:

– „Ştiţi ceva?"

Fiori calzi îmi trec prin corp.

– „S-a decretat mobilizarea”.

O așteptam și parcă nu credeam. Stau o clipă, iar în apropiere sunetele clopotelor mă duc la realitate. Sosesc repede la baterie. Foială și zor de înhămare .... Peste 3 sferturi de ceas tunurile cu călărețiii voioși urcă panta în strigăte de ura!, făcându-și semnul crucei.

– „Să veniți sănătoși, cu bine!” se aud strigăte ascuțite de la mulțimea adunată la fabrica d-lui Defour.

15 august 1916

Și am plecat Bateria a III-a la război. Mergeam în noapte cântând, părând a fi liniștiți, pe când sufletul ni era frământat de grijile necunoscute ale războiului și curiozitatea de a vedea în adevăr războiul.

Ne mai oprim pe drum, iar pornim, cu grijă să nu dăm greș, și către ziuă ne găsim în satul Neagra din vecinătatea graniței. Aveam ordin de a ne sui cu tunurile pe dealul Curmătura, pe care l-am recunoscut ziua și când ne gândeam la imposibilitatea aproape de urcat ni se zburlea părul pe cap, dar suntem la război și toate trebuie să fie posibile. În fruntea bateriei apucăm pe valea Neagra și încercăm a urca la deal, fiecare tun cu câte 6 cai și un conovăț întins, de care trăgeau câte 20 oameni. Și când se opinteau din greu, adeseori, cădeau în nas din cauza izbiturei cailor. Și cât mai este până sus! N-am urcat decât vreo 30 m.

Dar, iată, spre norocul nostru vine ordin să ne întoarcem și să continuăm drumul. Scoborâtul tot cu atâta greutate, mai mult cu mâinile, încet ... Ne înapoiem și, după un popas de vreo 3 ceasuri, în apropierea graniței, pornim. Trecem prin rampa spartă a frontierei. Localul de vamă plin de militari, geamuri sparte, mobile aruncate. Se vede c-a fost ceva tărăboi. De prin case ies, cu mic cu mare, privesc pe la porți, ies la drum, ne întâmpină cu cruci moșnegii: „Bine ați venit!”, șoptesc femeile și ne privesc cu bucurie și lacrimi le scaldă obrajii.

– Dar unguri sunt pe aici?

– Nu, sunt fugiți!

Toplița, sâmbătă, 10 septembrie 1916

Azi am urcat la tranșee cu dl. căpitan. Am ales locurile tuturor trăsurilor, am continuat cu lucrările platformelor. S-a început și aranjarea observatoarelor. Am luat masa în bătaia soarelui: supă cu carne, cartofi prăjiți și un pui fript, udat cu un bidon de vin, încheiat cu 4 pere bune.

Vizitez tranșeele celorlalte baterii, care fac adevărate grădinării cu brazde prinse cu cepuri. Pe la 6 p.m. cobor. În oraș, ceilalți ofițeri se văd în grup îndreptându-se spre Divizie[12]. Mă iau după ei și ne oprim într-o curte, unde se aflu vreo 70 prizonieri. Ce surpriză! Sunt tineri de 19-20 ani sau de 40 ani; cei mai mulți români și vreo câțiva unguri. Au fost prinși de vreo 8 soldați de-ai noștri. Cu ce mândrie ne povestesc acești eroi aventura lor războinică și cum au scăpat ca prin minune de focul ucigător al mitralierelor inamice, adăpostindu-se dimpreună cu prizonierii pe după colțuri de stâncă. Ceva strașnic și cu sacrificiu, demne de Români.

Toplița

Topliţa, duminică, 11 septembrie 1916

Rămân în parc cu ceilalţi domni ofiţeri. La tranşee pleacă numai dl. sublt. Vătăşanu. De dimineaţă facem instrucţie cu ochitorii. Ziua a fost, toată ziua, soare frumos. Pe la 2 p.m. un aeroplan străin s-a plimbat în voie pe deasupra noastră. Seara, la masă, o surpriză: primesc 2 cărţi poştale, una de la frate-meu Ioan şi alta de la Marioara mea. M-a bucurat mult citindule, căci mi-au scris veşti bune, de linişte, şi că mi-au primit scrisorile. În schimb seara scriu şi eu 5 cărţi poştale: lui Nicu, Costică, frate-meu Ioan şi 2 dragei mele soţii. Am dormit bine, numai că aproape despre ziuă un foşnet de şobolan sau şoarece m-a speriat.

Topliţa, luni, 12 septembrie 1916

Fusese svon că plecăm, dar n-am plecat. Dl. Sublt. Constantinescu cu dl. căpitan merg la tranşee. Eu rămân în parc şi fac exerciţii de ochire. Pe la 10 a.m. un nou aeroplan trece spre apus. Sbârnâitul lui atrage toate privirile. Încercăm a trage cu tunul, dar n-avem aranjată poziţia. Bateria I urcă tunul pe o muche de deal şi în scurt isbucneşte o lovitură. Se sparge jos. Tunarii noştri se laudă că, păcat de ei, căci n-au avut tunul aranjat. Ochitorul Stroinca mai ales are multă ambiţie de a trage el.

La masă avem răcituri şi cartofi cu carne. După masă mergem mai mulţi să vizităm un isvor cu instalaţii şi cabine de bae, cu un bazin în mijloc, apă căldicică şi foarte limpede. Facem o bae bună. Vizităm clădirile rămase pustii, geamuri sparte, mobilele aruncate, răsturnate, sticlării pe jos. Camarazii se distrează mai spărgând geamuri. Instalaţia se află cam la 1 km de oraş: un parc admirabil, alei bine aranjate, plantaţii de brazi. E frumos. În fund un bufet cu 2 etaje şi odăi de dormit. Canapele spintecate.

E o zi cu soare şi călduroasă, cum rar a fost.

Intrăm prin oraş. La intrare, 2 poduri de fer sparte şi altele de lemn, aranjate de ai noştri. Peste unul, aranjat peste Mureş, trece calea ferată. Toate casele de pe împrejur cu olanele acoperişului şi geamurile spare. Efectele exploziei de la poduri. Oraşul geme de militari pedeştri, călări, căruţe, automobile; numai uniforme militare. Localnicii unde or fi? Sunt luaţi de unguri cu baioneta de la spate şi duşi ... Unde şi unde câte o familie răsleaţă culege porumbiştea şi o duce în casă. Pe grilaje, întinse rufele soldaţilor la soare. În fiecare curte, casă, balcon apar cai, soldaţi, militari şi numai militari. Câte o femeie ţărancă, cu catrinţa sumesă în brâu şi cămaşa de pânză albă, ce culege în porumbişte alături de un copil sau moşneag provoacă întoarcerea capului militarilor, şi cei cari mai au răgaz îi dau târcoale de intră în vorbă. Ce sunteţi: români sau maghiari?...

Apune soarele. Aerul se răceşte brusc. Câte un cal ce scapă de legătoare zburdă pe şesul Mureşului, în preajma celorlalţi. Nu s-a văzut niciunul care să ia fuga în lume. La casa unde mă aflu eu, este bunişoară. Odăile goale, prin curte mindire, paturi, rufe, cârpe, canapea schiloadă, maşinării agricole, o batoză cu o mică locomobilă lângă o grămăjoară de secară, un mic atelier de fierărie cu scule împrăştiate, lemne de foc aranjate sub şură, fân în podul grajdului – gospodăria vreunui ungur sau neamţ ferar. Acum şi bucătăria lui serveşte de grajd cailor noştri. Casele, în genere, făcute din lemne de brad (bârne) încheiate la capete, iar acoperişul de draniţă sau olane. Pereţii, lipiţi pe dinăuntru, tencuiţi şi văruiţi. Casele bogate sunt zidite frumos şi solid, de piatră şi cărămidă.

După o mică distracţie cu gramofonul, plecăm la masă. Aproape de finele ei, un camarad dă alarma, că se vede pe geam un foc mare. Ofiţerii ies pe rând, îndreptându-se spre foc. E cam depărtişor, iar flăcările se ridicau sus şi reflectau în noaptea neagră o luminaţie roşiatică pe coaste. Toţi comandanţii şi ofiţerii din apropiere, înspăimântaţi c-o fi de la ei. Spre foc, mulţime de coloane de căruţe cu aprovizionarea şi muniţii; caii foarte numeroşi. Am ajuns; cam 2 km. Două case mari de lemn, alăturate, ardeau groaznic. Căldura se răspândea mult, apă puţină, cofe nu erau, pompe nu. Militărimea se învârtea fără nici o ispravă. Se spune de ofiţerii aflători, că în aceste grajduri se aflau cai şi hamuri de la o coloană de obuziere din trenul regimentar. Lt. Teodorescu, şeful coloanei, raportează d-lui colonel că a avut acolo 18 cai, din care şi-a putut scoate 2 cai, şi pe care i-a cuprins flăcările. Focul a continuat până la fine, cu toate că pe lângă militărime cu ceva cofe de apă, ce stropeau casele vecine, se învârtea dl. Colonel Sachelaride, lt. Iliescu, pretorul Divi-

ziei, cu o ceată de jandarmi și alte multe galoane mai mici. Aci întâlnesc și pe sublt. Corlat, venit la Topliţa cu o coloană de muniţii și care urma să se întoarcă la partea sedentară.

Ne-am reîntors la culcare, lăsând focul să urmeze ce începuse numai.

Topliţa, (Marosheviz), marţi, 13 septembrie 1916

La 7 ½ a.m., după ceai, plec la tranşee, pe dealul Fătăciune. Sergentul Puşcaşu cu oamenii (22) lucrează de zor la tranşeele respective. Bateria are menirea să bată platoul din dreapta Topliţei (Dealul Văei) și valea Călimenelului Limpede. În faţă se văd frumos dealurile Călimănel și Tarniţa, mai la dreapta Runcul, în fund muntele Călimanul, cel mai înfăţişător și adeseori dimineaţa îşi arată creasta albă. Peste el se iveşte un colţ din măreţul Petrosul, pe unde se spune că inamicii rezistă.

Divizionul III, care a plecat din ajun, a urcat pe poziţii. Din zori de zi au început dese bubuituri de tun și a căror proiectile se zăreau ca stele scântâietoare pe dealurile din faţă în spargerea lor. Bubuiturile au continuat cam până la amiază. Mă scobor jos pentru masă, unde dl. Căpitan mă veşteşte, că s-a trimis ordin ca oamenii să scoboare jos.

După masă ne îndreptăm iarăși spre baie cu domnii sublt. Constantinescu și Bătăşanu în docărașul bateriei. În bazin, apă limpede, căldișoară; ajunge la piept. Fundul bazinului, de scânduri puţin distanţate. Este despărţit în două, menite pentru bărbaţi și dame, ce n-aveau voie poate a privi decât prin câteva găuri de cioturi ale peretelui. Acum sunt ambele pentru militari și fără bilete. Se vede că această instalaţie era a unui bogătaș, ce făcea baie în familie. O despărţitură are cam 22 m lungime și 12 m lăţime, cu cabine împrejur și scări de lăsat în apă. Este aşa de limpede, încât întreg corpul se vede în apă, ca de marmură. Ceilalţi camarazi fac sărituri cu capul în jos sau jocuri prin apă. Apa izvorăşte căldișoară și se primeneşte mereu. Este o splendoare această baie cu tot aşezământul și parcul de prinprejur.

Ne întoarcem și ne distrăm până seara cu gramofonul, iar ceilalţi și cu jocul de cărţi. La masa de amiază, camaradul sublt. Mavromati ne-a comunicat că răniţii noştri sunt cam de 900, din care cei mai mulţi de la Turtucaea[13], iar prizonierii făcuţi numai de armata de nord-vest de 6800 inși. Ne-a întristat una și bucurat alta.

Topliţa, miercuri, 14 septembrie 1916

Astăzi dimineaţă mi-am schimbat ordonanţa. În locul lui Badragan P., care este prea moale și-mi pierde lucruri, am luat pe sold[atul] Ciornei (com. Păineşti, jud. Suceava). Ziua a trecut fără însemnătate. După amiază am făcut baiea la bazin. La întoarcerea primesc o carte poştală de la d-na Galin, prin care mă roagă despre informaţii asupra fiului D-Sale, dl. Căpitan Galin. I-am comunicat cu plăcere, că este foarte bine și, pe cât îmi va fi posibil, voi avea și eu o deosebită grijă în caz de accident.

Azi ni s-a servit mâncare de post. Este Ziua Crucei.

Seara am văzut 2 automobile pline cu răniţi. Lupte mari sunt pe muntele Petrosul, că din o companie au rămas comandantul și vreo 45 oameni, că generalul a fost mereu pe front, că trenul blindat nu este capturat, iar până la ieşirea din defileu mai sunt vreo 10 km și că Ruşii, la Dorna, merg, înaintează moale și prost, iar ofensiva urmează însă foarte greu.

În astă seară ne reamintim cu plăcere, că acum o lună (14 august) am trecut graniţa.

Topliţa (Marosheviz), joi, 15 septembrie 1916

Activitatea obișnuită. Noutăţi: cam la 5-6 km de Borsec a căzut un aeroplan inamic printr-un defect al motorului; observatorul: ofiţer român Iosif, decorat cu „Virtutea Militară"; a căzut mort împreună cu pilotul. Am văzut medaliile și portretul unei dame găsite la ei.

După întoarcerea de la baie am asistat puţin la interogarea celor 150 prizonieri inamici (italieni, slavoni, unguri).

Seara ni s-a împărţit un ordin secret relativ la modul de acţiune al trupelor. Se aude că a căzut Sas-Reghen și Sibiul. Ni se comunică, că o escadrilă de aeroplane a bombardat Bucureştiul, lovind un sanator și un azil, omorând vreo 60 de oameni.

Topliţa (Marosheviz), vineri, 16 septembrie 1916

Stăm tot pe loc. Ni s-a plătit solda și am primit pe august 384,35 lei și pe septembrie 174,38 lei, căci restul de 208 lei până la complectarea

sumei de 382,35 este destinată a se plăti soției în țară. Începând deci cu septembrie, solda mi se va plăti în modul stabilit. Din aceştia am trimis acasă 500 lei prin mandat poştal.

Este o zi frumoasă, cald, puțin noros. Am făcut o baie în Mureş şi am stat puțin la soare. Apoi am continuat a scrie mai departe în registru impresiile războinice.

Seara, mi-a dat ordin să iau conducerea popotei pe o săptămână.

Toplița (Marosheviz), sâmbătă, 17 septembrie 1916

Sunt gata pe la ora 8 a.m. şi soldatul de la popotă vine să-i dau alimente pentru pregătit. Ce să-i dau, când n-am nici de unele? Carne nu-i, brânză nu, făină nu, unt, ouă nici vorbă. După multă alergătură, închipui cartofi îndeajuns, ceva brânză, grăsime, câteva ouă şi înjghebez felul I borş de cartofi şi al II-lea budincă de cartofi cu brânză, plus cartofi fierți. Iar seara, brânză cu mămăliguță, supă de pasere cu rasol. Bucătar am pe soldatul Prodan, iar la servit între alții am pe soldatul Stuparu, brunet, gras şi foarte harnic. Astă seară primesc o telegramă de la Mărioara, că n-a primit banii şi să cercetez. Şi de la trimiterea lor a trecut vreo 17 zile.

Toplița (Marosheviz), duminică, 18 septembrie 1916

O zi deosebit de frumoasă şi călduroasă. Nori împrăştiați la orizont îşi sprijină poalele pe crestele dealurilor. Ogoarele galbene de porumb aşteaptă pe culegătorii ce nu mai vin. Numai zarzavaturile de prin grădini şi stogurile de fân sunt bine întrebuințate şi cu folos de acei pe care poate nici nu i-au visat sămănătorii. Soldații aproape permanent fierb cartofi în căldări line şi fac tocană cu verdețuri şi păstăi proaspete. Prin curți şi prin apropiere stau aruncate ca nişte cadavre adormite pe veci mobile sfărmate, scaune numai cu câte un picior, bucăți din mese şi dulapuri, canapele numai cu somiere şi câte 2 picioare, bucăți de pânzeturi şi stofe cusute, petice de mătăsuri colorate, rămăşițe şi dantelării amestecate în neregulă cu fân, paie, lemne sau gunoaie, alături de blănuri zdrențuite, cutii fără fund, pene şi pălării de damă rupte ... În prăvălii, de la intrare ți se ridică părul măciucă: hârtii în pachete, plicuri şi cartoane aruncate în neregulă pe sub cutii de prafuri de vopsele răsturnate, cuie împrăştiate şi sticlărie, geamuri, oglinzi sfărâmate, cleiuri şi cutii de vopsele şi lacuri sparte şi curse, săltarele, cutiile, lăzile răsturnate, tejghelile întregi la locul lor cu saltarele scoase, mirosuri de ulei, de terebentină, gaz, iodoform, parfum, o combinație imperceptibilă. O privelişte de culori de tot felul ale solidelor şi lichidelor curse, alături de mirosurile emanate din toate aceste lucruri, dau o înfățişare acestor odăi mai mult decât sălbatecă, păgânească. Deasupra acestor hârburi, încă nedesfăcute, se văd pachete, sticlării de lampă sau pahare şi, amestecate cu ele, tablouri de persoane, aruncate de pe pereți, probabil stăpânii magazinului, spintecate pe jumătate şi căzute în o poziție aşa ca parcă rânjind, privesc cu un surâs diabolic la această dezordine de avere – munca vieții lor, împrăştiată în mod sălbatic.

În altele, după câte o uşă sau în coturi invizibile, câte o fustă, bluză sau şorț, atârnate în cui pe perete sau corsetul cu dantele şi pălării cu penaj sub cutii sfărmate pe duşumea. Cineva intră cu greutate printre aceste hârburi şi sfărâmături, călcând peste atâtea sticlării, strecurându-se cu băgare de seamă printre atâtea cioarece, iar la ieşire se vede pătat pe haină sau cu alt semn dovada trecerei lui prin asemenea locuri.

Iar pe la porți, câte un câine rămas se uită jalnic în lungul drumului şi aşteaptă în zadar să se gudure la cineva cunoscut, căci nu mai vine. Se spune că jafurile şi sălbăticiile sunt făcute de ei, la plecare.

Şi alți prizonieri se aduc de pe front între santinele, dar ei sunt bucuroşi c-au scăpat, se întind la adăpost după masă şi unii dorm, alții discută, iar alții învârtesc cărțile. Vorbim cu ei în voie ca prieteni. Şi nouă ne pare bine că, cu ei, avem mai puțini inamici.

Toplița (Marosheviz), luni, 19 septembrie 1916

Ziua petrecută liniştit. Nimic deosebit.

Toplița (Marosheviz), marți, 20 septembrie 1916

Dimineața instrucție. Vremea cam rece. O veste nouă: se spune că pe frontul de sud trupele bulgaro-nemțeşti ar fi încercat a tre-

ce Dunărea pe la Corabia, însă ai noştri, sub comanda generalului Averescu, au trecut între Turtucaia şi Rusciuc, luându-i pe la spate[14]. De pe front sosesc vreo 500 prizonieri. Se vorbeşte cu multă însufleţire de o încercare a bulgarilor de o tăiere a comunicaţiilor dintre aliaţii germanilor, un eventual armistiţiu şi o probabilă pace în timpul acestei ierni. Cu ce bucurie se discută aceste chestiuni între ofiţeri.

Pe la 5 p.m. o întrunire a ofiţerilor, unde s-au citit nişte instrucţiuni practice de la Marele Comandament şi s-au discutat chestiuni relative la tragerile bateriilor în legătură cu a infanteriştilor.

Topliţa, miercuri, 21 septembrie 1916

Dimineaţa facem un marş până la ora 11 a.m. Zi noroasă şi friguroasă. Noaptea se vede c-a plouat. Efectul sunt bălţile ce se văd, iar culmile dealurilor sunt albe de fulgii de zăpadă. Pe drumul cam noroios ne întâlnim cu un nesfârşit şir de căruţe de aprovizionare, iar pe un cal răzleţ o roată, adică un colac de roată, în gâtul calului sprijinită de un soldat. După amiază instrucţie la tunuri. Seara primesc o carte poştală de la drăguţa mea. Îmi comunică că a primit 12 în total şi că unele i-a provocat râsul, făcându-i impresia că nu samăn a fi în război. Cu puţine excepţii, în special felul distracţiei, se poate spune că nu suntem, căci de mai bine de 3 săptămâni stau pe loc. Seara ni se citesc mai multe ordine şi comunicări.

Topliţa, joi, 22 septembrie 1916

Noaptea am dormit bine pe o canapea luxoasă, ce mi-a adus-o soldatul de la fabrică. Este prevăzută cu spătar mare şi bine îmbrăcată. De aş avea asemenea pat unde vom mai merge! Dimineaţa ceaţă, iar mai târziu devine un soare splendid pe un cer albastru, presărat cu grupuri de nord. Pe culmi se vede zăpadă, iar pomii şi arborii şi-au colorat deja frunza într-un galben roşiatic, răspândindu-se pe jos într-un covor înfoiat. Cele rămase se clatină în suflarea vântului şi numai ele dovedesc trecerea vântului nebunatic, pe când acele bradului rămân ca încremenite, mute, verzi, nu spun nimic. Fumuri rotogoale se ridică de pe la casele unde acum domnesc soldaţii şi dispun ca foştii stăpâni, iar de alături sfârâitul fripturilor şi mirosul bucatelor de la popotă îmi aduce o poftă nebună, pe care voi domili-o cam peste vreun ceas. Avem la pregătit borş de pasăre, ghiveci cu carne de vită, ceva fripturică cu smântână şi compot de mere. Vrei şi tu ceva din acestea, cititorule? Mergi la război şi mănânci adeseori friptură sau vine vremea să te faci friptură la inamic. Cine ştie dacă noi sau unii din noi nu vor păţi aşa ceva?

În oraş se văd ridicate mai sus vârful şi turnurile castelului şi bisericelor, şi parcă privesc jalnic împrejurimile pustii ale gospodarilor duşi, şi totodată amestecat în privirea lor ceva mândrie la vederea ostaşilor, noii veniţi, care vor răzbuna nedreptăţile de veacuri şi vor pecetlui cu sângele lor noile aşezări temeinice, fireşti. O!, ce vis frumos avem de îndeplinit! Pentru el, cu jalea în piept s-au stins toţi voinicii acestui scump pământ, căzuţi departe, duşi din urmă ca pe vite să lupte pentru proprii lor vrăjmaşi. Şi s-au stins, întorcându-şi capul spre căminul părăsit şi implorând pentru ultima dată ajutorul fraţilor de peste hotare. Dar, iată că după multă aşteptare mocnită, ce părea nesfârşită, se iveşte clipa grozavă. Ce este, se cutremură văzduhul? Este sfârşitul ultimelor suflări rămase de pe urma baionetelor jandarmilor ce au băgat groaza şi-n copiii de faşe. Tresar şi morţii din gropile lor, se ridică răniţii ca vindecaţi. Turbează de furie maghiarul încrutând ochii în sânge, ca taurul înjunghiat. Trosnesc toţi munţii din jur în jur, aplecându-şi brazii în semn de închinăciune. Este clipa cea grozavă pentru unii, este mântuitoare pentru alţii. Îşi fac cruci moşnegii, ies toată suflarea afară, se suie pe casă să vadă ce n-au mai văzut. Munţii se zguduie lăsând poteci, pădurile se desfac şi pe culmi apar ca nişte feţi frumoşi de pe alte lumi ostaşii României, cu baionetele strălucind în soare, ca odinioară gonacii lui Dragoş sau arcaşii lui Ştefan, iar taurul maghiar zăpăcit o porneşte nălucă la vale, întepţit de săgeţile vânătorilor zoriţi.

– Bună dimineaţa, zic moşnegii făcându-şi cruce…

– Bine aţi venit la noi, şoptesc nevestele cu iile înflorate, cu copii în braţe, iar fetele surâzătoare, cu catrinţele sumese în brâu, ne aruncă covor de flori în cale...

Iar noi, călări pe caii mântuirii lor, parcă zburăm pe sus, nu mai umblăm pe jos, ne îmbată acest primit şi acest marş triumfător, pri-

vind mereu peste culmi spre apus, spre Tissa.

O! ce vis frumos! Ce timpuri de măreție! Câți n-ar vrea și cât n-ar da să retrăiască această clipă orbitoare de strălucirea luceafărului mântuitor, ca apoi să moară liniștiți, cu sufletul împăcat. Ce noroc pe noi, că ne-a fost dat să înfăptuim noi acest vis al marilor noștri mucenici! Visat-a Dragoș, că i se vor întoarce odată gonacii, ca să-și mântuie urmașii de năvălitorii lui Atila? Tresaltă umbra lui Ștefan la Baia, se urcă pe culmile cetății Neamțului, privește peste Carpați, își binecuvântează nepoții ce-l răzbună contra viclenilor ce l-au înșelat și părăsit la Valea Racovei și Valea Albă. Din sângele vărsat atunci au răsărit acești eroi, moștenind ura neîmpăcată a voievodului Ștefan contra prigonitorilor lui Arpad care, în culmea îngâmfării lui, s-a așezat pe culmea cea mai înaltă a Brașovului, pentru ca astăzi să-i sară țăndările în aer, căci și-a complectat de mult stagiul, și să plece de unde a venit sau pământul se va desface să-i înghită pe vecie.

Toplița, vineri, 23 septembrie 1916

Vreme ploioasă. Facem teorie cu oamenii în podul unui grajd, despre datoria ostașului în război. Pe la mijlocul convorbirei, când expunerea ajunsese mai interesantă, se întrerupe prin venirea primei vești neplăcute: trupele Diviziei se retrag îndărăt, deci pregătire de plecare. Și toată ziua căruți[le] au cărat bagaje de la poștă, divizie și aprovizionare îndărăt spre Borsec. O parte de tunari sunt puși la întocmit drumul pentru retragerea bateriilor de pe eventualele poziții ce se vor ocupa pe dealul Fătăciune. Stăm toată ziua într-o continuă enervare. Drumul este împănat de căruțe de tot felul, automobile etc. O deprimare morală se vede pe fețele tuturor. Se discută cu mult pesimism asupra mersului războiului. Pe la gospodării răzleți ce au mai rămas, pe la vetre se văd căruțele încărcate cu boarfe, ieșite în drum, cu copii amestecați printre ele, uitându-se cu ochii lor mari, neștiutori și nevinovați. Nenorocitul moșneag sau femeia cu ochii împăienjeniți se uită la gospodăria rămasă aproape întreagă și nu se îndură să plece. În căruță nu mai încap. Mai găsi-vom oare ceea ce lăsăm? Și ochii le curg în lacrimi în neștire. Stau, se aduncă mai mulți, privesc zăpăciți, se răped la poartă să întrebe pe domnul ofițer ce trece:

– Mă rog, nu vă fie cu supărare, domnule, cu toată graba, ne rugăm de o întrebare: „Noi ce facem, plecăm undeva?"

– Păi de ce să plecați?

– Apoi, dacă vin ungurii înapoi, ne dezbracă pe toți. Acu de noi ca de noi, da-i păcat de copichiii ăștia.

– Apoi, duceți-vă cu primarul vostru la domnul general, la Divizie, și întrebați și să vă dea ajutor.

– Dar ne-a luat căruțele acolo, să care boclucuri și suntem împrăștiați cu toții.

Și rămân iar dedelușiți, cu ochii rătăciți, apucând în neștire. Și nu se îngrijește nimeni de acești sărmani nenorociți…

Noaptea se lasă rece și se întinde pe tot cuprinsul. Ce lume este în odaia caldă, în sufragerie, unde intrăm, alături de bucătărie. Ce ar fi o pornire, noaptea? Și căruțele lor au rămas în drum, cu copiii mici înfrigurați.

Toplița, sâmbătă, 24 septembrie 1916

De cu seară ne-am pomenit cu trupele Reg. 67 și un batalion din 27, că se întorc de pe front retrași ... 2 ofițeri din 27. Mă nimeresc la popotă, unde-i servesc cu lapte acru, mâncare nouă pentru ei. Aveau câștigate poziții minunate în defileul spre Deda, pe care le-au părăsit cu mult regret. Ne povestesc din pățaniile lor și cum am stat în preajma inamicului la 30 m o noapte întreagă, în dosul fagilor. Ne-am despărțit pe la ora 11 noaptea și au rămas să doarmă în sufrageria noastră.

Dimineața veste frumoasă, îmbucurătoare: Divizia a 8-a, care mâncase trânteală, s-a refăcut peste noapte și a câștigat o lovitură asupra inamicului. Curajul a revenit pe fețele tuturor. Conversații vesele. Pe la 9 ½ a.m., trupele pleacă să-și reocupe pozițiile părăsite. Regimentul nostru rămâne în aceeași situație. Se spune, că Divizia a 8-a cu o mișcare dibace, profitând și de greșelile inamicului, ar fi prins 2000 prizonieri prusaci. Vestea nu se poate mai bună.

Mă duc până la Divizie, unde găsesc și un jurnal, „Adevărul" din ziua de 23 cr., în care comunicatul de pe fronturi este îmbucurător. După amiază fac în liniște o baie la bazin. Trec pe lângă podul de cale ferată, ce mai fumegă încă, ars după ce fusese refăcut de ai noștri cu ocazia temerei de retragere. Drumul este baricada aproape de căruțe cu aproviziuni, de căruțele locatarilor, cu tolice, cu vaci și porci mâ-

nate dinapoi, aduse îndărăt de unde căutase să se refugieze spre Borsec. Pe drum întâlnesc pe caporalul Pintilie Iordache, ce-mi povestește o scenă petrecută în seara mobilizării între șeful de post Costișanu din Cârlomănești și familia frate-meu Iordache.

Toplița, duminică, 25 septembrie 1916

Serviciul suspendat. Ziua cam ploioasă. Fac baie în bazin; apa căldișoară, ca de obicei. Divizionul al II-lea pleacă pe la 1 p.m. reocupând pozițiile pe Călimanul. Servanții noștri sunt duși să dreagă drumul la pozițiile de retragere de pe Fătăciuni. Primesc pe neașteptate o carte poștală de la soția mea, în care-mi comunică primirea primului mandat și bucuria ce o simte când factorul îi întinde ceva. I-am răspuns, exprimându-și plăcerea ce-i pricinuesc cu scrisorile mele.

Toplița, luni, 26 septembrie 1916

Vreme ploioasă. Facem teorie cu oamenii despre rostul războiului nostru. Ascultă cu atenție. Vreme trece în liniște. Pe dealurile vecine s-aud strașnice bubuituri de tunuri. Acestea ne amintesc mereu că suntem în plin război.

Spre seară fac iarăși o baie la bazin.

Toplița, marți, 27 septembrie 1916

[Arhiva Națională Maghiară (Magyar Országos Levéltar) Budapesta, P. 1575: **Szádeczky Kardoss család levéltára. Erdélyre vonatkozo iratok (1500-1916);** Arhivele Naționale Istorice Centrale București, **Colecția Microfilme Ungaria**, rola 356, c. 191-219.]

NOTE

[1] Prin Înaltul Decret nr. 1444 din 1 aprilie 1914, semnat de regele Carol I, s-au format, între ele, cinci comandamente teritoriale, care au intrat în compunerea celor cinci corpuri de armată. Concomitent s-au creat, alături de alte unități și formațiuni, și cinci regimente de câmp (regimentele 21, 22, 23, 24, 25). Ele erau au intrat în subordinea comandamentelor teritoriale nou create. Prin același act normativ s-au creat și 40 de regimente de infanterie, ele provenind din unitățile active (Cf. „Monitorul Oficial" Nr. 5/5 aprilie 1914, p. 297).

[2] *România în Războiul Mondial 1916-1919* (în continuare sigla RRM), volumul I, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1934, p. 187.

[3] Pentru detalii despre această operație a se vedea, între altele, General G.A.Dabija, *Armata Română în Războiul Mondial (1916-1918)*, volumul II, Editura I.G.Hertz, București, 193.., p. 318-327; Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan.Vocația datoriei*, Editura Militară, București, 2008.

[4] *Anuarul Armatei Române pe anul 1916*, Tipografia „Universală"-Iancu Ionescu, București, 1916, p. 378.

[5] Valeriu Robescu s-a născut la 12 decembrie 1865, a intrat în Școala militară la 1 iulie 1886, pe care a absolvit-o doi ani mai târziu, la 1 aprilie 1888. S-a specializat în arma artilerie în cadrul căreia a avut o carieră normală: locotenent – 8 aprilie 1892; căpitan – 1 octombrie 1896; maior – 28 noiembrie 1908; locotenent-colonel – 1 aprilie 1913. La declanșarea războiului mondial comanda Regimentul 13 artilerie.

[6] Ioan Gheorghian s-a născut la 28 mai 1872. A intrat în Școala militară la 18 ani, absolvind-o la 15 iulie 1892, cu gradul de sublocotenent. Cariera militară: locotenent – 10 iulie 1895; căpitan – 10 mai 1901; maior – 10 mai 1909; locotenent-colonel – 1 aprilie 1914; colonel – 1 aprilie 1916. A comandant, anterior, Regimentul 4 artilerie grăniceri.

[7] Emil Sachelaride s-a născut la 15 octombrie 1860. A devenit sublocotenent la 1 iulie 1884, după absolvirea Școlii militare. Cariera militară: locotenent-8 aprilie 1888; căpitan – 8 aprilie 1893; maior – 10 mai 1902; locotenent-colonel – 8 aprilie 1912; colonel – 1 mai 1915.

[8] Nicolae Sofronescu s-a născut la 6 septembrie 1869 și obținut gradul de sublocotenent la 16 iulie 1890. A fost avansat locotenent la 1 ianuarie 1894, căpitan la 10 mai 1899 și maior la 1 octombrie 1913. La 1 noiembrie 1914 a fost mutat comandant de divizion în Regimentul 24 artilerie.

[9] Darwin Galin născut la 22 mai 1886. A urmat școala militară de artilerie și geniu în perioada 1905-1907, obținând tresele de sublocotenent la 1 iulie 1907. A fost avansat locotenent la 1 iulie 1910 și căpitan la 1 aprilie 1916.

[10] Stefan G. Ionescu, născut 17 februarie 1874 a fost avansat sublocotenent la 1 iulie 1896, după absolvirea școlii militare (1894-1896). A urmat o carieră normală obținând gradul de locotenent la 7 aprilie 1900, cel de căpitan la 10 mai 1908, iar cel de maior la 1 noiembrie 1914.

[11] Anton Lebiez Gherescu. S-a născut la 1 octombrie 1863 și a fost încorporat ca soldat la 1 octombrie 1881. După trei ani a fost admis la școala militară, pe care a absolvit-o la 16 iulie 1886. Cariera militară: locotenent – 10 mai 1891; căpitan – 1 fe-

bruarie 1897; maior – 10 mai 1907; locotenent-colonel – 1 octombrie 1913. La 1 aprilie 1914 a fost numit ajutor al comandantulkui Regimentului 67 infanterie.

[12] Este vorba de Divizia 14 infanterie, comandată de generalul Paraschiv Vasilescu.

[13] Bătălia de la Turtucaia (18 august/1 septembrie-24 august/6 septembrie) este prima mare confruntare de pe segmentul sudic al frontului românesc, după intrarea României în Primul Război Mondial (15/28 august 1916). Trupele române (Divizia 17 infanterie întărită cu unele unități) au suferit o grea înfrîngere, ceea ce s-a repercutat asupra întregii armatei române și a societății românești în ansamblu. Înfrângerea era, scria I.G. Duca, *„așa de răsunătoare, încât nu numai că anula toate succesele – netăgăduitele succese de la nord – dar arunca de la început un fel de val de discredit asupra întregii noastre intrări în acțiune*" (I. G. Duca, *Memorii*, vol.3, ediție și indice de Stelian Neagoe, București, 1994, p. 23).

[14] Este vorba de manevra de la Flămânda (18 septembrie/1 octombrie – 22 septembrie/5 octombrie 1916), decisă de Consiliul de război de la Periș (2/15 septembrie 1916). Generalul Alexandru Averescu a conceput un plan de operații ingenios care a prevăzut executarea unei lovituri frontale de către Armata de Dobrogea, concomitent cu o amplă manevră de învăluire peste Dunăre, organizată în sectorul în sectorul Oltenița-Giurgiu, în dreptul localității Flămânda. De aici și numele acestei mari bătălii – „manevra (operația) de la Flămânda". Deși a început promițător, confruntarea s-a soldat cu un eșec, ea fiind oprită de Marele Cartier general Român.

MUZEUL MILITAR NAȚIONAL „REGELE FERDINAND I” LA ÎMPLINIREA A 90 DE ANI DE EXISTENȚĂ 1923-2013

Dr. CRISTINA CONSTANTIN *

Instituție de prestigiu în peisajul cultural românesc, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” a împlinit la 18 decembrie 2013 venerabila vârstă de 90 de ani.

Cu acest prilej au fost organizate la sediul său o serie de manifestări care au debutat cu un cuvânt adresat participanților de comandor conferențiar universitar doctor Olimpiu Manuel Glodarenco, directorul Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”. Au urmat apoi intonarea *Imnului Național* de către fanfara militară, oficierea unui *Te Deum* de către un sobor de preoți și prezentarea gărzii a grupurilor de reconstituire istorică din cadrul Asociațiilor „6 Dorobanți” și „Tradiția militară”.

În continuare s-a desfășurat sesiunea de comunicări științifice *„90 de ani în slujba istoriografiei și muzeografiei militare 1923-2013”*, organizată pe trei secțiuni, la care au participat reprezentanți ai unor instituții importante din toata țara: Institutul de Turcologie și Studii Central Asiatice al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie a Universității București, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Centrul de Studii Euroatlantice București, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Marinei Române, Muzeul Banatului din Timișoara, Muzeul Național de Istorie și Arheologie Prahova, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, Biblioteca Națională a României, Universitatea de Arte București, Universitatea de Arte Iași, Muzeul Bucovinei Suceava, Muzeul Unirii Iași, Complexul Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște, Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța, Muzeul de Istorie al Municipiului București, Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”, Complexul Muzeal A.S.T.R.A. Sibiu, Facultatea de Istorie și Științe Politice – Universitatea „Ovidius” din Constanța, Universitatea „Hyperion”, Institutul pentru Cercetarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc și Biblioteca Sfântului Sinod.

În deschiderea acestei sesiuni, au rostit alocuțiuni o serie de personalități care au evidențiat rolul muzeului militar în prezentarea și păstrarea mărturiilor de istorie militară a poporului român: dl. academician Dan Berindei, vicepreședintele Academiei Române, care a făcut o emoționantă paralelă între vârsta muzeului și cea a domniei sale, tot 90 de ani, spunând că este o vârstă onorabilă care obligă la un bilanț, dorind mulți ani înainte muzeului, dl. gl. (r) Marin Dragnea, președintele Asociației Naționale a Veteranilor de Război, dl. dr. Virgil Nițulescu, președintele Comitetului Național Român I.C.O.M., dl. gl. (r) Mihail E. Ionescu, directorul Institutului de Studii Politice pentru Apărare și Istorie Militară, dl. Dumitru Codin Munteanu, secretar general al Ministerului

* Dr. în istorie, șef secție Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”.

Aspecte de la desfășurarea manifestărilor prilejuite de împlinirea a 90 de la înființarea Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”

Președintele României

Dorind a răsplăti meritele

Muzeului Militar Național

„Regele Ferdinand I"

- București -

cu prilejul aniversării a 90 de ani de la înființare, în semn de înaltă apreciere pentru contribuția avută la cercetarea, conservarea și valorificarea expoziționlă a vestigiilor trecutului nostru istoric și militar,

Conferă

Ordinul „Meritul Cultural" în grad de „Mare Ofițer", Categoria F „Promovarea culturii".

Președintele României

Traian Băsescu

Ministrul

Cancelarul Ordinelor

Decret nr. 9 din 8.01.2014

Brevet MCMO nr. VII

Nr. crt. 99913

Brevetul Ordinului „Meritul Cultural" în grad de „Mare Ofițer" conferit Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I"

Apărării Naționale și col. ing. Ion Stoica, locțiitorul Comandamentului Logistic Întrunit.

De asemenea, dl comandor conf. univ. dr. Olimpiu Manuel Glodarenco, directorul Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I", în calitate de gazdă, a prezentat mesajul domnului academician Ionel Haiduc, președintele Academiei Române, adresat la ceas aniversar, în care a amintit rolul important pe care l-au avut reprezentanți de seamă ai acestui înalt for de cultură și știință al țării în organizarea și dezvoltarea Muzeului Militar Național: Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Alexandru Tzigara-Samurcaș și nu în ultimul rând, Radu R. Rosetti.

Au mai participat la aceste activități: dl. col. (r) Petre Otu, președintele Comisiei Române de Istorie Militară, prof. univ. dr. Adrian Silvan Ionescu și prof. Carol König, membri ai Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor din cadrul Ministerului Culturii, d-na Adina Rențea, directorul Muzeului Național Cotroceni, s.a.

Totodată, trebuie menționat faptul că au mai fost prezenți și reprezentanți ai unor publicații de specialitate și ai mass-media: „Magazin Istoric", „Gândirea militară românească", „Observatorul militar", Radio România Actualități, TVR - Ora Armatei, etc.

Tot în cadrul acestor manifestări a fost vernisată expoziția „90 de ani de muzeografie militară", care a trecut în revistă principalele momente din activitatea muzeului de-a lungul timpului, evidențiind rolul fondatorului său, regele Ferdinand I, precum și al membrilor familiei regale, al unor personalități importante din viața culturală, politică și militară, care și-au legat numele de cel al muzeului prin donații și sprijin în ceea ce privește îmbogățirea patrimoniului său.

În semn de apreciere a activității desfășurate de Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I" și având în vedere împlinirea a 90 de ani de la înființarea sa, președintele României, Traian Băsescu, a conferit Ordinul „Meritul Cultural" în grad de *Mare Ofițer*, categoria „Promovarea culturii", la propunerea ministrului Apărării Naționale, Mircea Dușa.

Cu experiența celor 90 de ani de existență și exemplul activității desfășurate în cadrul acestei instituții de oameni de cultură remarcabili, muzeul militar aduce și astăzi mai aproape de elevi, de tineri, de cei pasionați de trecutul nostru militar, istoria militară a poporului român prin intermediul bogatului său patrimoniu.

Ordinul „Meritul Cultural" în grad de „Mare Ofițer" conferit Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I"

ASOCIAȚIA TRADIȚIA MILITARĂ

MIRCEA EMILIAN STOICA *

Asociația TRADIȚIA MILITARĂ (ATM) face parte din cel mai vechi nucleu de reconstituire istorico-militară a secolelor XIX-XX din România, este prima organizație de profil înscrisă oficial, și reprezintă țara la Uniunea Europeană a Asociațiilor Istorico-Militare. Președintele de Onoare al ATM este Academician Dinu C. Giurescu, iar Consultant Militar este Col.Dr. Vasile Popa – fost Director al Muzeului Militar Național. ATM a participat la nenumărate manifestări specifice, începând din anul 2004[1], în patrie, dar și în 9 țări străine: Franța, Italia, Germania, Austria, Cehia, Ungaria, Bulgaria, Ucraina și Rusia. Statutul juridic a fost obținut în martie 2007 și actuala denumire a fost adoptată în anul 2008. ATM este singura organizație de profil care participă anual la parada militară de Ziua Națională de la Arcul de Triumf, începând de la 1 Decembrie 2009.

Scopul ATM este acela de a da viață istoriei militare a României, de a o retrăi în primă persoană și de a o reda publicului, în semn de omagiu pentru generațiile precedente, care prin priceperea, eforturile și sacrificiul lor au făurit o țară și i-au asigurat un viitor. ATM dorește să reprezinte o punte între trecut și prezent, între militari și civili, între români și străini.

Principalele obiective ale ATM sunt:

• promovarea tradițiilor militare românești și omagierea eroilor României prin participarea în echipament de epocă la defilări, gărzi de onoare, ceremonii festive sau de comemorare, demonstrații de mânuiri de arme, exerciții tactice, prin reconstituiri de bătălii și prin îngrijirea de monumente și morminte ale eroilor;

• educarea publicului, și în special a tinerei generații, în spiritul respectului față de tradițiile militare românești, de cunoaștere a momentelor importante ale istoriei naționale și universale, al respectului față de militari, chiar și a celor ai altor armate, care și-au servit corect patria în momente dramatice ale istoriei;

• instruirea propriilor membri, cu scopul de a putea întruchipa în mod credibil militarul român din trecut, de a forma caractere, de a promova și cultiva valori și principii în concordanță cu deviza ATM: Onoare și Tradiție, Seriozitate și Efort, Camaraderie și Respect; de a imprima atitudini și deprinderi compatibile cu principiul congruenței între cuget, vorbă și faptă; de a crea disponibilitatea spre o disciplină liber consimțită, pe bază de regulamente, proceduri și norme;

• stimularea cercetării în domeniul istoriei militare și salvgardarea patrimoniului material și imaterial istorico-militar (documente, uniforme, decorații, echipament, armament, tehnică, lucrări de artă, construcții și situri istorico-militare, dar și limbaj specific, deprinderi, cutume, metode, procedee și proceduri);

• dezvoltarea colaborării cu organizații similare din străinătate și reprezentarea cu onoare în lume a tradițiilor militare românești;

Membrii asociației sunt civili cu inimi de militari, ce provin din cele mai diferite domenii de activitate: tehnică, medicină, arhitectură, istorie, justiție, etc.

ATM evoluează în uniforme de epocă riguros conforme celor originale, în baza unei minuțioase consultări a arhivelor. Tot echipamentul și replicile de armament au fost procu-

* Președinte, Asociația Tradiția Militară (www.traditia-militara.ro).

Reconstituire Regimentul 1 Infanterie

rate pe cheltuială proprie. O parte din echipament este formată din piese autentice.

Instrucția consitutie un element central al activității; ATM face aproape săptămânal stagii de instrucție militară, de front și tactică, conform regulamentelor și uzanțelor din timpul epocilor evocate, după 7 regulamente diferite, așa încât evoluțiie sale să constituie o reprezentare fidelă a istoriei militare.

La activitățile asociației, desfășurate atât în țară cât și în străinătate, ATM cooperează, în baza unor Protocoale de Colaborare permanente, cu Muzeului Militar Național, cu Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, cu Statul Major General, cu Jandarmeria Română, cu Asociația Națională a Colecționarilor de Arme, cu Asociația Națională a Armurierilor din România, cu Asociația Națională a Veteranilor de Război, iar în mod frecvent cu structuri ale armatei, cu Primăria Municipiului București, cu muzee militare și de istorie, cu asociații de rezerviști, cu autorități locale și centrale din țară, cu grupuri istorico-militare similare din România și din străinătate – cu care s-au stabilit relații amicale și de colaborare, urmărind promovarea aceloraşi nobile valori.

ATM cultivă tradițiile a 10 prestigioase unități românești: Regimentul 2 Vânători Gardă „Regina Elisabeta", Batalionul 1 Vânători de Munte, Regimentul 1 Grăniceri Gardă, Batalionul 4 Paraşutiști, Batalionul de Gardă Regală, Regimentul de Infanterie Marină, Regimentul 4 Dorobanți „Argeș", Regimentul IV Linie 21 Infanterie „Ilfov", Compania de Pompieri Militari București din 1848, Regimentul 2 Grăniceresc Valah Năsăud din prima jumătate a secolului XIX. Sunt acoperite 7 epoci istorice distincte, de după anul 1806.

Majoritatea evenimentelor la care participă ATM cuprind o combinație a mai multe tipuri de activități: demonstrații de reconstituire istorico-militara, ceremonii, parade, marșuri comemorative, întreținerea unor monumente sau situri istorice, reconstituiri de bătălii.

Cele mai notabile evenimente din palmaresul ATM sunt:

– participarea anuală la Parada Militară de la Arcul de Triumf din București de Ziua Națională, 1 Decembrie, la care toți membrii grupului vibrează de emoție; aceasta este urmată de cele mai multe ori de demonstrații de reconstituire istorico-militara în diferite locuri ale Capitalei: la Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti", la Arcul de Triumf, în Centrul Vechi, etc. Cu aceste ocazii sunt arătate și explicate publicului diferitele uniforme, accesorii de echipament și armament, drapelul de luptă, mânuiri de armă, ceremonialul depunerii Jurământului Militar, rugăciunea, schimbarea santinelelor, exerciții tactice, precum scrima cu arma. Uneori se închide Ziua Reîntregirii cu o retragere cu torțe, alături de Regimentul 30 Gardă „Mihai Viteazul".

Reconstituire Plevna 1877

– Marşul Comemorativ „Crucea Eroilor”, organizat anual de către ATM, în amintirea intrării României în primul război mondial, la 27 august 1916, începând din anul 2009.

Membrilor Asociației Tradiția Militară, purtători a diferite ținute de epocă românești (infanterie, vânători de munte, grăniceri, aerostație), s-au alăturat şi membrii altor asociații de reconstituire istorico-militară, precum Deutsches Freikorps, în uniforme germane din perioadă, asociațiile Földváry Károly, k.u.k Festunsgartillerie Regiment Nr. 2 (Polonia), Stadtgarde Brünn (Cehia) și „Regimentul 28 Infanterie Regală Honved” (Ungaria) în uniforme austro-ungare, „Brigade de Savoye” (Franța) și Asociația „Traditsia” (Bulgaria) în uniforme bulgărești. Au participat și Cercetașii României, în amintirea rolului jucat de către Cercetaşi în Marele Război.

Evenimentul cuprinde un marş montan, pe la Babele, Omu (vechea frontieră) și Crucea Eroilor, ceremonii militare, la monumentul de

Reconstituire Crucea Eroilor 1918

pe Caraiman, la statuia „Ultimă Grenadă", din Buşteni, la cimitirul militar internaţional din Sinaia, demonstraţii de reconstituire istorico-militara, inclusiv la Castelul Peleş, şi reconstituiri de bătălii, cu efecte pirotehnice. Ceremonia militară de la Crucea Eroilor se încheie cu desfăşurarea unui drapel tricolor lung de 30 de metri.

– ceremonia, desfăşurată împreună cu Regimentul 30 Gardă „Mihai Viteazul", de depunere la Mormântul Ostaşului Necunoscut a unor urne cu pământ, aduse de către ATM din locurile unde militarii români şi-au vărsat sângele pentru ţară.

– reconstituirea participării trupelor române la Războiul de Independenţă (1877-1878), la Plevna (Bulgaria), în fiecare an, începând din 2007.

– reconstituirea unor moment dramatice ale participării românilor la al doilea război mondial, în spaţiul ex-sovietic, la Odesa şi Sevastopol (Ucraina) şi la Stalingrad (Volgograd – Federaţia Rusă), dar şi în Ungaria, Cehia şi Italia.

– participarea anuală la Ziua Drapelului şi Ziua Imnului, la Ziua Armatei, la jubileele diferitelor categorii de forţe sau mări unităţi ale armatei române, precum şi la Noaptea Muzeelor şi la Zilele Muzeului Militar Naţional „Regele Ferdinand I".

ATM nu glorifică războiul, ci îndrumă spre învăţarea lecţiilor istoriei. Armele pe care le poartă membrii ATM apără doar de uitare, de pierderea identităţii şi a memoriei. Împrospătarea memoriei, omagierea înaintaşilor şi păstrarea tradiţiilor sunt esenţiale pentru a face pasul de la statutul de populaţie la cel de naţiune, pentru înţelegerea prezentului şi pentru construirea viitorului. ATM ajută la transmiterea flăcării memoriei din generaţie în generaţie, ca să lumineze calea spre viitor.

Eroii din trecut, indiferent de armata în care au luptat, s-au sacrificat cu gândul la generaţiile ce aveau să le urmeze – acestea au datoria să trăiască cu gândul la ei. Cei vii închid ochii celor morţi, dar, uneori, cei morţi deschid ochii celor vii.

NOTE

[1] http://www.traditia-militara.ro/forum/YaBB.pl? board=2

DIN NOU DESPRE REGIUNEA MĂRII NEGRE

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ
Sergiu IOSIPESCU
Alexandru MADGEARU
Mircea SOREANU
MAREA NEAGRĂ
STATE ŞI FRONTIERE
De la sfârşitul Antichităţii la Pacea de la Paris (1856)
editura militară

De mai bine de 15 ani, „chestiunea Mării Negre" a constituit un obiectiv prioritar al activității de cercetare din Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară. O abordare a evoluțiilor geopolitice în arealul pontic, de la instaurarea controlului bizantin asupra regiunii și până în zilele noastre, încercându-se și o periodizare a schimbărilor în acest spațiu, a avut drept rezultat apariția, în 2006, a excelentei culegeri de studii *„Marea Neagră de la «lacul bizantin» la provocările secolului XXI"*. În anul următor, răspunzând priorităților de cercetare la nivel național, dar și noilor atribuții încredințate ISPAIM de asigurare a Secretariatului Permanent al Grupului de Lucru pe Regiunea Extinsă a Mării Negre din cadrul Consorțiului PfP al academiilor de apărare și institutelor de securitate, o echipă de cercetători s-a angajat în derularea unui grant care-și propunea analiza riscurilor convenționale de securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre. Eforturile de cercetare s-au concretizat publicistic prin editarea volumului *„Regiunea Extinsă a Mării Negre. Delimitări teoretice și practice ale unui areal geopolitic în plină redefinire"* apărut în 2009.

Iată că, la începutul acestui an, asistăm la o recidivă: minigrupul format din Sergiu Iosipescu, Alexandru Madgearu și Mircea Soreanu ne oferă o un nouă lucrare, având caracterul unui *précis* cum o definește coordonatorul, care reconstituie evoluția statelor și frontierelor din bazinul pontic, într-un interval temporal delimitat de instalarea coloniilor grecești pe țărmul apusean al Pontului Euxin și de încheierea Păcii de la Paris din 1856. Așadar, o carte de specialitate scrisă de specialiști ai spațiului balcanic și ai perioadei supuse investigației.

Primele două capitole – „Expansiunea și decăderea puterii romane în bazinul Mării Negre" și „Evoluția frontierelor din regiunea Mării Negre în secolele VII-XII" – semnate de Alexandru Madgearu, un redutabil cercetător al evului mediu timpuriu, analizează spinoasa problemă a existenței unor așa-zise frontiere care delimitau formațiunile teritoriale pontice, în Antichitate și în The Dark Ages. Reținem că evoluția raportului de forțe în bazinul Mării Negre determinat de instaurarea dominației romane în această regiune, intensificarea atacurilor barbarilor, confruntările romano-persa-

ne, amenințarea islamului urmată de ofensiva arabilor a avut drept consecință o preocupare deosebită a Imperiului Roman și apoi a celui Bizantin pentru consolidarea limes-urilor și organizarea apărării. În perioada cuprinsă între secolele VII-XII, autorul identifică trei tipuri de state în jurul bazinului pontic: „cele sedentare și urbanizate (Imperiul Bizantin, Persia, Armenia, Iberia, Lazica, ulterior Bulgaria și Rusia), cele ale migratorilor sedentarizați (khazarii) și, în fine, «imperiile stepei» create de nomazii protobulgari, pecenegi și cumani".

Următoarele două capitole – „De la Cruciada a III-a până la mijlocul celui de-al XVI-lea secol" și „Frontierele otomane la Marea Neagră de la mijlocul secolului al XVI-lea până la Pacea de la Belgrad (1739)" - sunt elaborate de Sergiu Iosipescu, un erudit istoric al Evului Mediu și cunoscut arheolog, care este și coordonatorul volumului. Este de semnalat aici amenințarea stăpânirii bizantine circumpontice de răzvrătirea vlahilor balcanici cărora li s-au raliat cumanii și bulgarii, fapt care a dus la crearea împărăției Asăneștilor cu pretenții asupra controlului unei părți din litoralul pontic. „Lacul bizantin" avea să dispară odată cu Cruciada a IV-a, dar împărăția Asăneștilor – după opinia autorului – nu s-a extins mai la nord de limanul fluviatil al Mangaliei lăsând Țara Cărvunei și Țara lui Petru, locuite covârșitor de vlahi, să-și manifeste autonomia. Apariția unui nou factor de putere în regiune – emiratul otoman – care a contrabalansat restaurarea imperială bizantină în pofida ofensivei cruciate inițiată de regatele polon și ungar, dar și atacurile mongole asupra posesiunior genoveze din Crimeea au determinat modificări majore ale frontierelor din regiunea pontică. Ridicările la luptă ale românilor de la sud și est de Carpați împotriva amenințării angevine și consolidarea principatelor românești, Moldova și Țara Românească, au avut ca urmare extinderea lor până la Marea Neagră, așa încât – scrie autorul – fațada lor maritimă se întindea pe aproape 500 km, de la limanul Nistrului până lângă Varna.

Începând cu mijlocul secolului al XVII-lea, evoluțiile geopolitice din bazinul pontic aveau să fie marcate de apariția și afirmarea tendințelor expansioniste ale Rusiei. Este aceasta problematica analizată în capitolul al V-lea semnat de Mircea Soreanu, un specialist al raporturilor ruso-otomane din această perioadă, raporturi care aveau să influențeze serios soarta principatelor române.

Expansiunea imperială a Rusiei în bazinul pontic până la 1812 constituie obiectul celui de al VI-lea capitol al volumului și este supusă investigației de către Sergiu Iosipescu și Mircea Soreanu. Dacă între 1684 și 1768, Marea Neagră devenise „lac otoman", războaiele ruso-otomane din cea de a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, cu consecințe dezastruoase pentru țările române, au adus stăpânirea rusească asupra unui uriaș litoral pontic cuprins între Peninsula Taman și limanul Nistrului. Anexarea Crimeei avea să deschidă calea instaurării protectoratului țarist asupra Georgiei. Fațada vest-pontică a principatelor românești devenise obiect de dispută între imperiile otoman și rus. Pacea de la București din 1812 punea capăt unui război purtat șase ani de oștile țariste și cele otomane, dar aducea dezmembrarea Moldovei, teritoriul dintre Prut și Nistru intrând în componența Imperiului Rus care făcea încă un pas pe drumul către Constantinopol.

Capitolul al VII-lea, semnat de Sergiu Iosipescu, este cel mai amplu – 100 de pagini – și tratează evoluțiile politico-militare care au dus la modificarea raportului de forțe european, atingerea apogeului forței militare a Imperiului Rus ale cărei trupe participă la înăbușirea revoluțiilor pașoptiste, rămânând apoi pe teritoriul principatelor românești, impunerea marilor puteri în soluționarea „Chestiunii Orientale" în detrimentul sforțărilor Rusiei de a fi părtașă la împărțirea moștenirii Imperiului Otoman din Marea Neagră, Strâmtori, Peninsula Balcanică și Mediterana Orientală. Înfrângerea suferită de trupele rusești în Războiul Crimeei finalizată juridic prin Tratatul de pace de la Paris a avut ca urmare neutralizarea Mării Negre, înființarea Comisiei Europene a Dunării, dar și retrasarea frontierei pontice a Moldovei. În felul acesta, „pacea marca începutul reconstrucției statale naționale în bazinul euxinic prin crearea micii fațade maritime a Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești".

Un studiu introductiv abordează conceptul teoretic de frontieră în Antichitate și Evul

Mediu și face o incursiune în istoriografia perioadei supuse analizei. Concluziile cu care se încheie lucrarea sunt de fapt câteva considerații geopolitice ale coordonatorului acesteia rezultate din confruntările militare și diplomatice ale marilor puteri ale vremii pentru adjudecarea unei cât mai mari părți, dacă nu toată, a litoralului pontic.

Iconografia sporește considerabil valoarea volumului datorită, mai ales celor 26 de hărți, păcat că n-au fost prezentate pe tot atâtea pagini, dar și celorlalte imagini ale principalilor actori implicați în derularea evenimentelor. O scurtă anexă cu extrase din tratatele internaționale care au statuat pentru o vreme o anumită arhitectură politică a regiunii întregește demersul științific al autorilor.

Așteptăm cu interes și următorul volum al colecției „Marea Neagră – Istorie – Geopolitică", prezentată într-un format grafic atât de atrăgător de către Editura Militară.

Comandor (r) **GHEORGHE VARTIC** *

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Prof. Teodor Ştefan, Jean-Camille Blondel. *O misiune diplomatică în vremuri de grea cumpănă 1907-1916 – Destinul familiei Blondel*, Editura PIM, Iaşi, 2013 (188 pagini cu ilustraţii)

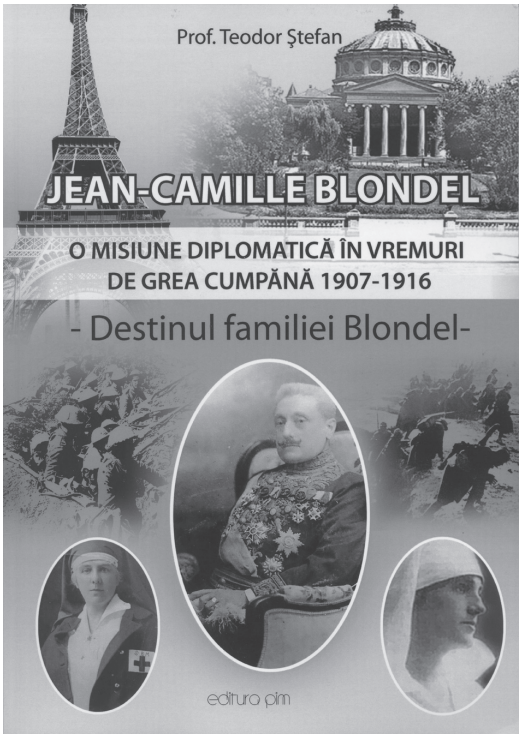
Prof. Teodor Ştefan
JEAN-CAMILLE BLONDEL
O MISIUNE DIPLOMATICĂ ÎN VREMURI DE GREA CUMPĂNĂ 1907-1916
- Destinul familiei Blondel-
editura pim

Domnul profesor Teodor Ştefan, vechiul nostru coleg de facultate, după o lucrare despre comunitatea evreiască din Oltenița, ne face surpriza unei monografii dedicate lui Camille Blondel (1854-20 iunie 1935, Spanțov) şi a soartei familiei Blondel în România, din anii premergători Primului Război Mondial şi până în deceniul al optulea al secolului trecut.

Trecerea în revistă a relațiilor româno-franceze - cu momente de culme, precum în primul deceniu al celui de-al doilea imperiu, şi de declin, mai ales în ultima treime a secolului al XIX-lea –, introduc cititorul în atmosfera şi peripețiile misiunii la București a lui Camille Blondel, ministrul republicii în capitala României între 7 mai 1907 şi 6 mai 1916. Pe temeiul corespondenței diplomatice franceze – aflată în parte în fondul de microfilme Franța al Arhivelor României – şi a unora dintre contribuțiile profesorului clujean Vasile Vesa[1], ale lui Mircea Popa şi Gheorghe Zbuchea, autorul reuşeşte să ofere o imagine a eforturilor lui Camille Blondel de relansare a relațiilor țării sale cu România, de dezagregare a alianței acesteia cu Puterile Centrale. Pe bună deptate este subliniată etapa războaielor balcanice (1912-1913) ca o „mare cotitură" în politica externă a României. Cel ce a sezizat cel mai bine rolul lui Camille Blondel în această schimbare a fost Petre Carp. Intr-o convorbire din vremea încheierii misiunii sale în România (mai 1916), ministrul Franței era apostrofat de vajnicul conservator român: „Dacă eu vă regret ca om, apoi nu voi regreta diplomatul care, după opiniunea mea, a făcut cel mai mare rău țării mele: vă fac responsabil de deplorabila politică francofilă şi rusofilă urmată astăzi de guvern şi care, în mare parte, a fost determinată de acțiunea desfăşurată de dumneavoastră împotriva Austriei în 1913" (p. 66[2]). Desigur, misiunea lui Camille Blondel în România din anii 1907-1916 rămâne încă un mare subiect de cercetat şi de reconstituit în toate amanuntele şi cu toate dedesubturile sale, atât de la noi cât şi din Franța[3]. Şi poate, nu în ultimul rând, din Rusia, pentru că rechemarea

lui Camille Blondel în mai 1916 îmi pare un efect al politicii Curții de la Petrograd și a Stavkăi nemulțumită de acțiunea diplomatului francez, prea atașat patriei de adopțiune a fiicei sale, Yvonne, căsătorită Jean Cămărășescu.

Familiei românești a lui Camille Blondel îi este consacrată partea a doua și cea mai consistentă a cărții (pp. 72-185), bazată pe informații din arhiva Blondel din București, aceea a CNSAS, pe acelea ale unor martori oculari de la Spanțov și împrejurimi, pe manuscrisul *Răbojul cu amintiri* al publicistului Dimitrie Iov (1888-1959, pușcăria Gherla).

Este o poveste cu începutul fericit în România Întregită și plină de speranță. Erou al Marelui Război, Yvonne[4] și-a legat viața de un tânăr ofițer român, erou al luptelor de la Cireșoia, Ion Postelnicu, care, după studii de aviație în Anglia (1917-1918) și inginerie agricolă în Franța (1918-1919), a devenit administrator al domeniilor statului, ulterior ale Coroanei, de la Spanțov (Călărași) și fermier tot acolo, la Trestiana (1923). Aici soții Postelnicu, „green-fingers", au creat o adevărată fermă model și, în calitatea oficială, de administrator al marelui domeniu, un centru de învățământ și emulație pentru dezvoltarea culturilor agricole și creșterii animalelor.

Casa lor de pe malurile lacului Buldu, clădită după planurile arhitectei Henriette Delavrancea-Gibory, avea să fie locul de întâlnire predilectă la Dunărea de Jos a unora dintre scriitorii români și a familiilor lor – frații Teodoreanu, Ionel și Păstorel, Mihail Sadoveanu, Mihai Tican-Rumano, Emil Isac, Traian Russu-Șirianu, George Lesnea, Dumitru Iov. Și, constant, al surorilor Delavrancea, Cella și Henriette. Alături de ei în trecere, cu treburi de serviciu, academicienii Gheorghe Ionescu Sisești și Grigore Antipa, precum și oameni politici sau intelectuali pătimași pescari și vânători. Impresionat de farmecul locurilor, Camille Blondel și soția sa aveau să-și împartă viața între reședințele lor din Franța și casa fiicei lor de la Spanțov. Aici a adormit întru Domnul, la 19 iunie 1935, fostul ministru al Franței la București, capela mormântului său fiind ridicată după planurile Henriettei Delavrancea-Gibory în cimitirul satului.

Peste soții Yvonne și Ion Postelnicul și fiul lor adoptiv, Vlad, s-a năpustit comunismul adus de armata roșie și tragedia începută în 1945, apoi marcată de arestarea și detenția în 1950-1951 a lui Ion Postelnicu, de trimiterea lor în domiciliu obligatoriu la Afumați, nu s-a încheiat decât odată cu vizita generalului Charles de Gaulle în România (mai 1968). Abia acum, scoși de sub interdicție, au putut cu sprijinul credincioasei prietene Henriette Delavrancea-Gibory să-și afle o modestă locuință de mahala în Colentina. Aici a trecut dintre cei vii Yvonne Blondel-Postelnicu la 14 iunie 1971; mormântul ei și al lui Camille Blondel[5] se află la cimitirul militar Belu.

Simptomatic, fiul soților Postelnicu, Vlad, îndurând alături de părinții săi cumplitele avataruri ale României comuniste, a putut, prin căsătorie, să ajungă în Franța. Aici va aduce și pe tatăl său Ion Postelnicu, rămas fără adăpost după cutremurul din martie 1977, și decedat lângă Rambouillet la 17 octombrie 1979 (p. 147).

O covârșitoare tristețe se degajă din această poveste a doi dintre eroi Marelui Război, a celor ce speraseră și crezuseră în altă Românie.

SERGIU IOSIPESCU *

---

* Cercetător științific gr. I, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

[1] V. sinteza aceluiași, *Les relations politiques roumano-françaises au début du XXe siècle (1900-1916)*, Bibliotheca Historica Romaniae, București, 1986, precum și Béla K. Király, Gunther Erich Rothenberg, *War and Society in East Central Europe: East central European society in World War I*, Brooklyn College Press, Columbia University Press, 1985.

[2] După raportul lui Camille Blondel către MAE francez din 23 mai 1916.

[3] Contele de Saint-Aulaire atribuie lui Philippe Berthelot, șeful de cabinet al președintelui Consiliului de Miniștri Aristide Briand, rechemarea lui Camille Blondel, ca o manifestare de putere în fața lui Paul Deschanel, președintele Camerei deputaților și susținător al fostului ministru la București (Comte de Sain-Aulaire, Confession d'un vieux diplomate, Flammarion, Paris, 1953, pp. 301-303).

[4] V. Yvonne Blondel, *Journal de guerre 1916-1917: Front sud de la Roumanie*, L'Harmattan, Paris, 2002.

[5] Cel de la Spanțov fusese vandalizat.

Ministerul Afacerilor Externe al României Agenția Arhivelor Federale ale Rusiei
Institutul Diplomatic Român
Arhivele Militare de Stat ale Rusiei

Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956, coordonator: Vitalie Văratec, Editura Monitorul Oficial R.A., București, 2013.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE AL ROMÂNIEI
INSTITUTUL DIPLOMATIC ROMÂN
AGENȚIA ARHIVELOR FEDERALE ALE RUSIEI
ARHIVELE MILITARE DE STAT ALE RUSIEI
Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică
Documente 1941-1956
MO MONITORUL OFICIAL
Editura și Tipografie

La sfârșitul anului 2013, istoriografia română, inclusiv cea militară, s-a îmbogățit cu o lucrare de referință, îndelung așteptată atât de specialiști, cât și de zeci și poate de sute de mii de români. Și asta pentru că problema campaniei din est a armatei române, desfășurată în perioada 22 iunie 1941 – 23 august 1944, a rămas practic necercetată până la sfârșitul Războiului Rece. În acest context și despre soarta prizonierilor capturați de armata sovietică nu s-au știut foarte multe lucruri, deși memoria colectivă reținea, de pildă, episodul reîntoarcerii târzii din prizonierat a multor militari români.

Situația de la începutul anilor '90 a generat speranțe că subiectul va putea fi abordat într-o manieră comprehensivă, mai ales că arhivele românești au fost deschise, iar restricțiile de ordin ideologic au dispărut. În plus, unii cercetători români au avut acces în arhivele ex-sovietice, fundamentale pentru desluşirea soartei prizonierilor români. Destul de rapid, însă, lucrurile au intrat din nou în blocaj, situație care a durat pînă la jumătatea primului deceniu al secolului trecut.

În anul 2006, la inițiativa ministrului de externe din acea perioadă, Mihai Răzvan Ungureanu, s-a semnat un acord de colaborare între Institutul Diplomatic Român, Agenția Arhivelor Federale ale Rusiei și Arhivele Militare de Stat ale Rusiei pentru editarea unui volum de documente referitor la situația prizonierilor români în Uniunea Sovietică în timpul și după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

Proiectul s-a bucurat de susținerea ulterioară a miniștrilor de externe români și a directorilor Institutului Diplomatic, astfel că, după o muncă asiduă de peste șase ani, el a văzut lumina tiparului. Echipa de cercetători români a fost formată din Laurențiu Constantiniu, Ilie Schipor și Vitalie Văratic (coordonator) – care au colaborat cu istoricii ruși Vladimir Ivanovici Korotaev și Vladimir Nikolaevici Kuzelenkov.

Este primul corpus de documente dedicat prizonierilor români, iar apariția lui este, așa cum spuneam, un eveniment de importanță națională. El clarifică multiple aspecte privind contextul căderii militarilor români în prizonierat, cadrul juridic și normativ al captivității acestora, regimul de viață și de muncă al prizonierilor de război și „internaților" civili, educația politică și antifascistă a acestora, asistența

militară și mortalitatea ridicată, judecarea și condamnarea de către tribunalele militare sovietice a peste 1.300 de cetățeni români etc.

Analiza pe larg a conținutului volumului este dificilă, datorită numeroaselor și variatelor probleme pe care le ridică. Cert este că el va impulsiona cercetarea istorică în acest domeniu atât de văduvit până acum, deși, iată, au trecut aproape șapte decenii de la încheierea celei mai mari conflagrații din istorie.

În cadrul restrâns al acestei prezentări ne vom referi doar la un aspect, de altminteri foarte important. Este vorba de numărul prizonierilor de război români. Studiile cercetătorilor români privind pierderile armatei române în campania din est indică 624 789 de oameni, din care 17 514 ofițeri, 12 476 de subofițeri și 594 750 soldați. Din rândul acestora, cei mai numeroși au fost dispăruții, care se cifrează la 309 533 (6 042 ofițeri, 5 670 subofițeri, 197 821 trupă).

Volumul aduce informații prețioase pentru această categorie, amplu dezbătută în istoriografie. Potrivit documentului 270 (nota colonelului P. Bulanov), numărul prizonierilor români aflați în evidență a fost de 187 367 de militari (6 generali, 5 697 ofițeri, 181 664 subofițeri și soldați). Dintre aceștia, 54.002 persoane au decedat (rata de mortalitate fiind de 29,1%), iar restul 132 755 de militari au fost repatriați în perioada 1945-1956. Un alt document, nr. 202, dă o altă cifră, respectiv 236 420 militari români au fost capturați de armata sovietică. Există, prin urmare, o diferență de 49.053 de persoane între cele două documente, iar explicațiile date de coordonatorul volumului, V. Vâratec, sunt credibile, ele ținând, în primul rând, de deficiențele sistemului de evidență al sovieticilor, care nu i-au mai înregistat și pe cei capturați și decedați în lungul drum spre lagăre.

Dacă, însă, comparăm cifra „dispăruților" acreditată de istoricii români cu numărul prizonierilor reținuți de sovietici, diferența este și mai mare, iar concluzia este că despre soarta a zeci de mii de militari români nu știm, deocamdată, nimic.

Volumul aduce informații de mare interes și despre alte probleme, cum ar fi, de pildă, chestionarea generalilor români despre consecințele unei readuceri pe tronul României a fostului rege Carol al II-lea, care a abdicat la 6 septembrie 1940 (Documentul 135). Se știe atât din jurnalul său, dar și din alte surse, că fostul suveran a întreprins demersuri pe lângă autoritățile americane, începând din decembrie 1941, când statul român a intrat în stare de beligeranță cu Marea Britanie și Statele Unite ale Europei, pentru a reveni pe tron. Ele au continuat apoi și pe lângă autoritățile sovietice, unul din canale fiind ambasadorul sovietic în Mexic, Constantin Alexandrovici Umanski[1].

Remarc modul excelent de îngrijire a volumului. El conține notă asupra ediției, studiu introductiv, listă de documente, numeroase note de subsol care orientează coerent cititorul în hățișul informațiilor, indice geografic și indice de persoane foarte utile pentru consultarea lucrării. La acestea se adăugă condițiile grafice foarte bune asigurate de Editura Monitorul Oficial R.A. Într-un cuvânt, apariția volumului reprezintă un eveniment editorial și științific de excepție. Dar, pe lângă aceste calități, corpusul de documente reprezintă și o reparație morală pentru toți acei cetățeni români și familiile lor care au avut de suferit în timpul și din cauza războiului.

După opinia mea, se impune continuarea cercetărilor, întrucât problematica prizonierilor de război români din cursul celui de-al Doilea Război Mondial este departe de a fi epuizată.

PETRE OTU *

---

* Director adjunct, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

[1] Detalii în Mihail Sturdza, *Rușii, masonii și Mareșalul și alte răspântii ale istoriografiei românești*, Editura Compania, București, 2013.

MASA ROTUNDĂ „ROMÂNIA ŞI PRIMĂVARA DE LA PRAGA”

DANIELA ŞIŞCANU *

masă rotundă
România şi Primăvara de la Praga (1968)
9 decembrie 2013, ora 18.00
Muzeul Naţional de Artă Contemporană – Anexa
Calea Mosilor nr. 62 – 68, Bucureşti
în expoziţia Josef Koudelka *Invazie 68 Praga*

La 9 decembrie 2013, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară împreună cu Facultatea de Istorie a Universității din Bucureşti au organizat masa rotundă: „România şi Primăvara de la Praga”. Evenimentul a avut loc la Muzeul Naţional de Artă Contemporană a României, Anexa din Calea Moşilor, în cadrul oferit de expoziția cu fotografiile lui Josef Koudelka despre momentul invaziei trupelor Pactului de la Varşovia din agust 1968, deschisă la 17 octombrie 2013.

La eveniment au luat parte ambasadorul Republicii Cehe în România, Jiri Sitler, locțiitorul ambasadorului ceh, Tomas Vostry, directorul Institutului Francez din România, Stanislas Pierret, decanul Facultății de Istorie, prof. Adrian Cioroianu, directorul ISPAIM, generalul maior (r) Mihail. E. Ionescu, directorul adjunct al ISPAIM, col. (r) Petre Otu, reprezentantul Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securității, dr. Florian Bantu, precum şi prof. dr. Alexandru Oşca, din cadrul Centrului de Relații Internaționale al Universității din Craiova.

Masa rotundă a avut drept subiect importanța deosebită pe care l-a avut procesul reformist din Cehoslovacia, denumit „Primăvara de la Praga”, şi poziția aparte asumată de România. Discuțiile au fost deschise de ambasadorul ceh Jiri Sitler, care a ținut să sublinieze valoarea istorică a fotografiilor realizate de Josef Koudelka. Imaginile surprinse în aceste fotografii sunt de o expresivitate marcantă şi constituie o mărturie de excepție asupra evenimentelor din 1968. E de menționat faptul că Josef Koudelka nu a recunoscut că este autorul acestor fotografii decât în 1985, din cauza temerilor de a nu fi supus represaliilor atât el, cât şi familia sa.

Un alt fapt amintit de ambasador este şi omagiul adus poziției României în 1968, prin expunerea în curtea muzeului a unui tun antitanc din acea perioadă, cu inscripția „Acest tun al

* Cercetător ştiințific, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară.

Masa rotundă „România și primăvara de la Praga”

Armatei Române nu a participat la invazia Cehoslovaciei. Mulțumim România!”. Inițial s-a dorit amplasarea unui tanc, însă, din motive tehnice, s-a renunțat în favoarea tunului.

Directorul Institutului Francez de la București, Stanislas Pierret, a subliniat importanța și impactul pe care le-au avut aceste fotografii asupra opiniei publice și contribuția pe care au avut-o în procesul de cunoaștere a adevărului despre acele evinemente. Totodată, a fost amintit și felul în care Occidentul a reacționat la poziția României în timpul și după invadarea Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia. În susținerea acestei afirmații a venit și prof. Adrian Cioroianu, care a accentuat că reacția României la evenimentele din Cehoslovacia au reprezentat unul dintre cele mai bune momente ale sec. XX. Poziția lui Ceaușescu i-a adus o mare popularitate și deschidere în Occident, culminând cu vizita președintelui american Richard Nixon din 1969. Totodată, prof. Cioroianu a subliniat conexiunea dintre momentul din 1968 și apariția cultului personalității lui Ceaușescu.

Tot despre procesul de distanțare a liderilor comuniști români față de Moscova, inițiat de pe vremea lui Gheorghiu-Dej, a vorbit și dr. Florin Banu, cercetător la Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității. În acest sens au fost punctate anumite momente, precum desființarea Sovrom-urilor în 1953, retragerea în 1958 a trupelor și a consilierilor sovietici, refuzul de a permite desfășurarea manevrelor militare cu trupe sovietice pe teritoriul român, Declarația din aprilie 1964 referitoare la principiile pe care trebuie să se bazeze relațiile dintre partidele comuniste, apogeul fiind atins prin condamnarea publică a invaziei Cehoslovaciei.

Un alt moment interesant al reuniunii a fost prezentarea de către prof. Alexandru Oșca a trei documente referitoare la prezența unor militari români la aplicațiile din Cehoslovacia în 1968.

Primele două se refereau la participarea militarilor români la aplicația „Șumava", datorită căreia trupele Pactului de la Varșovia au identificat și ocupat rapid punctele și zonele strategice ale Cehoslovaciei. Cel de-al treilea document prezentat se referea la prezența unui grup format din trei ofițeri români, condus de gen. Paul Keller, la un exercițiu al unei divizii de tancuri. Imediat dupa începerea invaziei, ofițerii români au fost împiedicați să ia legătura cu Ambasada României la Praga, oferindu-li-se varianta deplasării la Moscova. Cu toate acestea, mulțumită sprijinului direct acordat de organele militare cehoslovace, ofițerii români au reușit să ajungă la Ambasada română și să se întoarcă în țară, aducând cu ei fotografii și scrisori drept mărturii ale acelor evenimente.

Petre Otu vorbit despre raporturile româno-cehoslovace și evoluția lor determinată de desfășurarea evenimentelor din 1968. Relația dintre România și Cehoslovacia nu a fost una apropiată până în 1968, a fost subliniat faptul că liderii cehoslovaci erau foarte reticenți față de cooperarea cu Ceaușescu pentru a nu irita și mai mult Moscova, până s-a aflat că sovieticii pregătesc o invazie. Semnarea la Praga a tratatului de asistență mutuală a dus la apariția teoriei potrivit căreia Mica Antantă din perioada interbelică se reconstituia, fapt pentru care sovieticii urmăreau cu atenție evoluțiile din regiune.

În vara anului 1968 în România se aflau, în calitate de turiști, 8000 de cetățeni cehoslovaci. Pentru că nu se puteau întoarce în Cehoslovacia, au fost cazați în hotelurile Oficiului Național de Turism. Tomas Vostry, locțiitorul ambasadorului Cehiei la București, se afla atunci pe litoralul românesc. Domnia sa a relatat despre simpatia și solidaritatea manifestată de români, precum și despre felul în care a reținut în memorie acele evenimente: prezența trupelor sovietice în Praga, atmosfera din oraș și comportamentul praghezilor.

La finalul reuniunii a fost subliniat faptul că în ciuda circumstanțelor nuanțate, poziția adoptată de Ceaușescu a dus la nașterea unei importante apropieri între cele două țări.